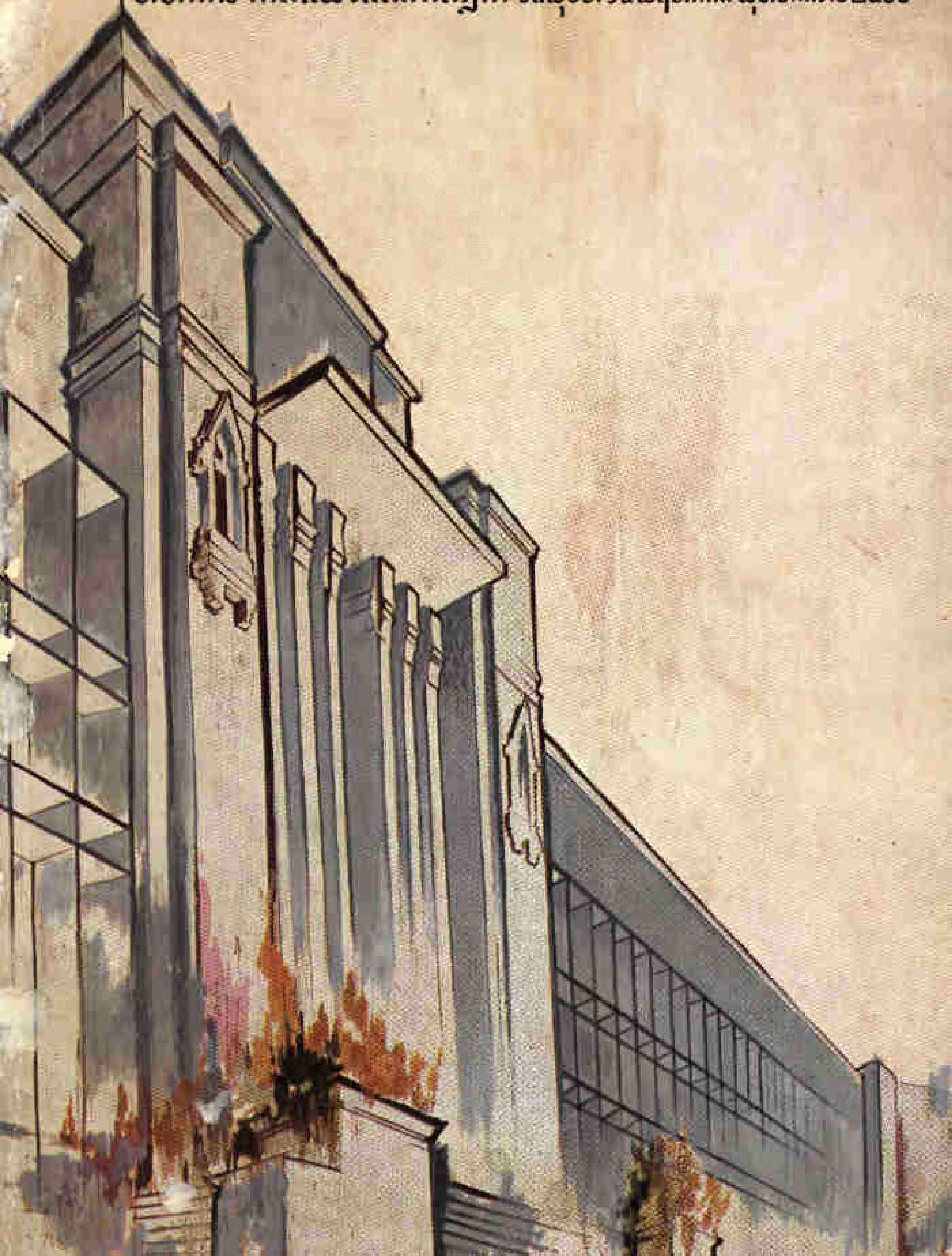

ທີ່:ສິດທິໃນການເສຍຊີວິດພຣະຣາຊກິນແທງປະກອບພິທີປິດສາທາລະນາ
ທີ່ທຳການ ສຳລັບແພ່ງແສ:ສຳສັງກາ ວັນພຸດທີ່ ໑໕ ພຸດທະສາສນ ພຸດທະສິກາປີ ໒໕໐໒

ប៊ែរ:ស៊ីក

ในการเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิด

อาคารที่ทำการ ศาลแพ่งแสลงก์

วันพุธที่ ๑๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๖

สารบัญ

หน้า

กัำนำ	ก
คำจารึกในหิรัญบัฏ	๑
คำกล่าวรายงานของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมในพิธีวางศิลาฤกษ์	๖
คำกล่าวของนายกรัฐมนตรีในพิธีวางศิลาฤกษ์	๑๐
รายงานกรรมการดำเนินงานก่อสร้างอาคารศาลแพ่งและศาลฎีกา	๑๓
กระทรวงยุติธรรมกับการพัฒนานโยบายความมั่นคงแห่งชาติ	๒๖
วัฒนธรรมทางการศาล	๔๕
กิจการศาลยุติธรรมเป็นมรดกอันมีค่ายิ่งส่วนหนึ่งของชาติ	๔๔
เอกราชในการศาล	๔๔
การต่อสู้เพื่อเอกราชทางการศาลของไทย	๕๔
การสร้างศาลในสมัยรัฐบาลปวิวัติ	๑๒๗
ความเป็นมาของพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ และคณะกรรมการตุลาการ	๑๓๑
การใช้เสื่อครุย	๑๖๖
ศาล - สาน - สาน	๑๗๕

คำนำ

อาคารที่ทำการศาลแพ่งหลังเดิมได้สร้างขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๐๑ (พ.ศ. ๒๔๒๕) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระองค์ท่านได้เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราทางวรางศิลาทော်พระฤกษ์ด้วยพระองค์เอง และพระราชทานนามอาคารหลังนี้ว่า “ศาลสถิตย์ยุติธรรม” โดยมีพระราชประสงค์ให้เป็นที่พักประชุมขุนศาลตราการทุกกระทรวง และเป็นที่พักรักษาพระราชกฤษฎีกา และพระราชบัญญัติเก่าใหม่รวบรวมไว้ในที่เดียวกันทั้งสิ้น ครั้นเมื่อได้ตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) แล้ว จึงได้ใช้อาคารหลังนี้เป็นที่รวมทำการของกระทรวงยุติธรรมกับศาลต่างๆจนถึงปี ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) กระทรวงยุติธรรมจึงได้แยกไปเปิดทำการอยู่ที่ท่าช้างวังหน้า และต่อมาจึงได้ย้ายกระทรวงยุติธรรมมาตั้งทำการอยู่ ณ ที่ทำการหลังปัจจุบันซึ่งสร้างขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยมีโครงการว่าจะสร้างอาคารหลังนี้ต่อเนื่องกันไปตามถนนราชดำเนินในจนสุดถนนหน้าหีบศพ เพื่อเป็นที่ทำการศาลแพ่งและศาลฎีกาด้วย แต่การก่อสร้างไม่สามารถจะดำเนินไปได้จนครบถ้วนตามโครงการ เพราะได้เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขึ้น การก่อสร้างจึงต้องหยุดชะงักลง ส่วนอาคารศาลแพ่งเดิมก็คงเป็นที่ตั้งทำการของศาลแพ่งตลอดมา จำนวนอายุได้ถึง ๗๗ ปี ตัวอาคารชำรุดทรุดโทรมกับแคบและไม่เหมาะสมแก่กาลสมัย จะซ่อมแซมใหม่ก็คงไม่สามารถจัดทำให้มั่นคงและกว้างขวางพอแก่ปริมาณงานในปัจจุบันได้ รัฐบาลปฏิวัติอันมี ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้กรุณาอนุมัติงบประมาณแก่ก่อสร้างอาคารขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ กระทรวงยุติธรรมจึงได้สร้างอาคารหลังนี้ ต่อจากอาคารที่ตั้งกระทรวงยุติธรรมซึ่งทำค้างไว้ให้ครบถ้วนตามโครงการดังกล่าวแล้ว บัดนี้การก่อสร้างอาคารที่ทำการ

ศาลแพ่งและศาลฎีกาได้แล้วเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้กำหนดวันทำพิธีเปิด
ณ วันพุธที่ ๑๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๖ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีเปิดอาคาร ซึ่ง
เป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่เกล้าฯ หาที่สุดมิได้

ในโอกาสนี้ กระทรวงยุติธรรมจึงได้รวบรวมเอกสารและบทความต่าง ๆ
อันมีความสำคัญเกี่ยวกับกระทรวงและศาลยุติธรรม มาจัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานนี้
หวังว่าจักเป็นประโยชน์ตามสมควร

กระทรวงยุติธรรม

๑๕ พฤษภาคม ๒๕๐๖

คำจารึกในหิรัญบัฏ

ในการรื้อถอนอาคารศาลแพ่งหลังเดิมเพื่อทำการก่อสร้างใหม่นั้น หน่วยงานของ
บริษัทผู้รับเหมาได้ขุดพบวัตถุอันเกี่ยวแก่ความสำคัญของการศาลยุติธรรม เมื่อวันที่ ๒๓
มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๓ กล่าวคือ แผ่นเงินขนาดกว้าง ๕.๕ เซนติเมตร ยาว ๓๗.๒ เซน-
ติเมตร รวม ๔ แผ่น มีรูเจาะตรงกลาง สันนิษฐานว่าสำหรับร้อยด้วยเชือกคล้ายคัมภีร์
โบราณ บรรจุในหีบสังกะสีซึ่งสอดอยู่ในแท่นหินแก้วสีเหลืองมีฉนวนเป็นศิลาปูมฤกษ์ วาง
อยู่บนคานก่อด้วยอิฐถือปูนสูงเหนือพื้นดิน หิรัญบัฏ แผ่นที่ ๑ จารึกนาม “ศาลสถิตย์
ยุติธรรม” ส่วนแผ่นที่ ๒, ๓ และ ๔ จารึกวัน เดือน ปี ที่เสด็จพระราชดำเนินมาทรงวาง
ศิลาก่อพระฤกษ์ และ “เรื่องที่ทรงพระราชดำริห์สร้างศาลหลวงนี้” ซึ่งแสดงให้เห็น
ประวัติการปฏิวัติกิจการศาลไทย และพระบรมราชหฤทัยอันประเสริฐเยี่ยมด้วยความเมตตา
กรุณาต่อพสกนิกรของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว พระบิรมหาราช ผู้ทรงสถาปนากระทรวงยุติธรรม

พระราชปรากรกที่ปรากฏในหิรัญบัฏทั้งกล่าวนี้แสดงให้เห็นซึ่งถึงพระปรีชาญาณ
และพระราชปรากรณานันแรงกล้าที่จะทะนุบำรุงให้ประชากรราษฎรได้อยู่เย็นเป็นสุข ข้อพระราช
ปรากรกที่ว่า การศาลยุติธรรมเป็นส่วนสำคัญยิ่ง เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังที่ทรงปรากรณานั้น
แม้จะไต่พระราชทานไว้เมื่อ ๘๑ ปีล่วงมาแล้ว ก็ยังคงด้วยศรัทธาของประเทศไทย
ในปัจจุบันอันตั้งไว้เป็นมูลฐานในการจัดศาลยุติธรรมของประเทศ.

ศาลสถิตยยุติธรรม

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตกาลล่วงแล้ว ๒๔๒๔ พรรษา
จุลศักราช ๑๒๔๔ ปรัชยุบันกาลดุรงคสังวัจนระวิสาขาต ชุณหปักขจตุตถิตถุณี
ศุกรวารบริจเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทร
เทพยมหามกุฏ บรมขัตติยราชวิวงษ วรุตมพงษ์บริพัตร วรขัตติยราชนิกโรดม
ชาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาติ สังสุทธเควระหนึ จักรกรับรม
นารถ มหามกุฏราชวงษกูร สุจริตมูลสุสาธิตอรรคอกฤฎฐไพบุลย บุรพาตุลยภฤต
ภินิหาร สุภาธิการรังสฤษดิ์ รัชัญญลักษณ์วิจิตรโสภาคยสรรพางค์ มหาชโนตตมางค์
ประนต บาทบงกฏยุกล ประสทธิสรรพสุภผล อุดมบรมสุขุมาส ทิพยเทพาวตาร
ไพศาลเกียรติคุณอดุลยพิเศศ สรรพเทเวศรานุรักษ์ วิสิฐศักดิ์สมยา พินิตประชานารถ
เปรมกระมลขัตติยราชประยูร มุลมุขมาตยาภิรมย อุดมเดชาธิการ บริบูรณ์คุณสาร
สยามาทินกร วรุตเมกราชดิลก มหาปรีวารนายก อนันตมหันตวรฤทธิเดช สรรพ
วิเศศศรีนทร อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ ประสทธิวรยศมโหดมบรมราชสมบัติ
นพปดลเศวตฉัตรราชฉัตร ศิริรัตโนปลักษณเมหาบรมราชาภิเศกาศิศักดิ์ สรรพทศทิศ
วิชิตไชย สกลมโหฬสวริยมหาสวามินทร์ มหเสวรมหินทร์มหารามาราช วโรดม
บรมนารถ ชาติอาชาวไศรย พุทธาทิไตรบริตันสรณารักษ์อดุลยศักดิ์อัครราชบัณฑิต
เมตตากรุณา สัตถทฤหัย อโนปไมยบุญการ สกลไพศาลมหารัชฎาธิบดินทร ปรมินทร์
ธรรมิกมหาราชาธิราชบรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริหว่า
กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทร์ราชบุทรชานนี้ นับจำเดิมตั้งแต่ ณ วัน ๑^{๑๐} ๖^๖ ค่ำ
ปีชานจัตวาศก ศักราช ๑๑๔๔ ซึ่งเป็นวันพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

ประชุมบรมกระษัตริย์ ทรงสถาปนาหลักพระนคร มาจนถึงวัน ๕^๕ ๖^๖ ค่ำ ปีมะเมียจัตวา
 ศก ศักราช ๑๒๔๔^๕ นบรจยครบร้อยปี เป็นบรมราชธานีมหานครใหญ่สมบูรณ์
 ปราศจากการศึกสงครามเป็นความสุขอย่างยิ่ง ราษฎรข้าขอบขัณฑ์สัมาพระราชอาณา
 เขต ได้ตั้งนำทำมหากินเจริญบริบูรณ์ ด้วยทรัพย์สมบัติ แลรุ่งเรืองด้วยความรู้ในวิชา
 และทางค้าขายโดยวิจิตรพิสดารเป็นอันมาก พระราชกิจในการรักษาประโยชน์ความ
 สุขแลดำรงความยุติธรรม เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องทรงพระอุสาห์ดำรงรักษาโดยพระ
 สุตพิริยปริชาอุสาหะ เพื่อจะขจัดตัดเสี้ยมซึ่งการอาสัถยอาชรรณทั้งปวง แลต้องป้องกัน
 แหนหวงศัตรูภายนอกภายใน มิให้มีโอกาสล่วงเกินเบียดเบียนราษฎรให้เดือดร้อนได้
 มิได้ทรงเอื้อเพื่อแก่ความสุขในพระองค์ ฤ็พระบรมราชอิสริยยศ ทรงพระราช
 ประสงค์แต่จะเลิกล้างการที่ไม่เป็นธรรมให้น้อยให้หมดไปถ้ายเดียว สู้ทรงอุตสาห
 สอดส่องหาในสรรพธรรม และสรรพการที่จะเป็นเครื่องเกื้อกูล ความสุขความเจริญ
 ยั่งยืนคงของพระราชอาณาเขตแลราษฎร มาประดิษฐานทนุบำรุงให้เกิดมีแลยืนอยู่
 เป็นคุณสืบไป แต่ทรงพระราชดำริเห็นว่าในการทั้งปวงเหล่านี้ การยุติธรรมอันเดียว
 เป็นการที่สำคัญยิ่งใหญ่ เป็น ^{หลัก} _{ประธาน} } การชำระตัดสินความทุกโรงศาลเป็นเครื่อง
 ประกอบรักษาให้ความยุติธรรมเป็นไป ถ้าจัดได้ดีขึ้นเพียงใด ประโยชน์ความสุขของ
 ราษฎรก็จะเจริญยิ่งขึ้นเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงได้ทรงพระอุตสาห์ได้สวนในพระราช
 กำหนดกฎหมายเก่าใหม่ แลการที่ ^{อุทธรณ์} _{ครุฑาการ} } ได้กระทำแต่ก่อน ๆ สืบมาจนทุกวันนี้
 จนทราบแจ้งตลอดด้วยมหันตพิริยญาณ แล้วทรงพระราชพินิจฉัยสอบด้วยกฎหมาย
 อย่างธรรมเนียมในประเทศที่ใหญ่ทั้งปวง ที่ในทุกวันนั้นฎาษาปรากฏกันว่า ราษฎรได้
 ความสุขเป็นอย่างยิ่งนั้นๆ โดยละเอียดตลอดแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า การอย่าง
 ธรรมเนียม พิจารณาตัดสินความ มากมายหลายศาล หลวงกระทรวงแลผู้มอำนาจ

คำกล่าวรายงาน

ของพระยาอรรณการวิชัยพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

ในวันประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารศาลยุติธรรม

วันพุธที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๓

ขอประทานกราบเรียน ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี

ข้าพเจ้าและข้าราชการกระทรวงยุติธรรมรู้สึกเป็นเกียรติยศ และยินดีอันเป็น
อย่างยิ่งที่ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีได้กรุณามาเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารศาล
ยุติธรรม ท่ามกลางท่านผู้มั่งมีเกียรติทั้งหลายที่ได้กรุณามาร่วมงานในวันนี้

อาคารศาลยุติธรรมที่จะวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างใหม่นี้ ปลูกสร้างบนพื้นที่อันเป็นที่
ตั้งอาคารศาลแพ่งเดิมซึ่งถูกรื้อถอนไปแล้ว ประวัติอาคารศาลแพ่งเดิมนั้นปรากฏ
ตามข้อความที่จารึกในเหรียญที่ฝังชุกพบในอาคารหลังนั้นว่า สร้างเมื่อ ร.ศ. ๑๐๑ ใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ โดยพระองค์ท่านได้เสด็จ
พระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตรา มาทรงวางศิลาก่อพระฤกษ์ด้วยพระองค์เอง และ
พระราชทานนามอาคารหลังนี้ว่า “ศาลสถิตย์ยุติธรรม” เป็นที่ประชุมขุนศาลกระลาการ
ทุกกระทรวง และเป็นที่ยกย่องพระราชนิพนธ์และพระราชบัญญัติเก่าใหม่รวบรวมไว้

ในที่เคยชวนทั้งสิ้น ครั้นเมื่อได้ตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๐ แล้ว ศาลต่าง ๆ ที่ได้กระจัดกระจายแยกย้ายอยู่หลายกระทรวง ก็ได้รวบรวมมาสังกัดอยู่ใน กระทรวงยุติธรรม อาคารหลังนี้จึงได้เป็นที่รวมทำการของกระทรวงยุติธรรมกับศาลมาก่อน ครั้น ร.ศ. ๑๓๐ กระทรวงยุติธรรมจึงได้แยกไปแยกทำการอยู่ ณ ตึก ๒ ชั้น อันตั้งอยู่ที่ วังหน้า จนกระทั่งได้สร้างกระทรวงและศาลยุติธรรมหลังนี้ขึ้นเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ แล้ว จึงได้ย้ายจากตึกวังหน้ามาตั้งทำการอยู่ ณ อาคารหลังนี้ขึ้น ส่วนอาคารศาลแพ่งเดิมนั้นก็ยังคงเป็นที่ตั้งทำการของศาลแพ่งตลอดมา ในระยะหลังนี้ นอกจากจะได้ใช้อาคารนี้เป็นที่ทำการศาลแพ่งแล้ว ยังใช้เป็นที่ทำการศาลแขวงพระนครใต้ ศาลแขวงธนบุรี และสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๑ ด้วย เมื่อคำนวณถึงแต่ยกก่อสร้างจนถึงวาระที่รื้อถอนเพื่อสร้างใหม่ อาคารนี้ก็มีอายุถึง ๗๗ ปี ตัวอาคารชำรุด คับแคบ และไม่เหมาะสมแก่กาลสมัย กระทรวงยุติธรรมได้พยายามซ่อมแซมแก้ไขพอประทังใช้ราชการตลอดมา จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ความชำรุดทรุดโทรมของอาคารยิ่งทวีขึ้น กระทรวงยุติธรรมได้ขอให้กรมโยธาธิการทาบยก และกรมโยธาเทศบาลตรวจความมั่นคงของอาคารหลังนี้แล้ว มีความเห็นตรงกันว่า อาคารชำรุดเพราะความเก่าแก่ อยู่ในสภาพที่ไม่ปลอดภัย อาจจะมีอันตรายเมื่อใดก็ได้ ควรรีบซ่อมแซมเสียใหม่

กระทรวงยุติธรรมเห็นว่าอาคารหลังนี้นอกจากมีสภาพไม่มั่นคงแข็งแรงพอจะใช้ราชการต่อไปแล้ว ยังคับแคบไม่เพียงพอแก่ปริมาณงานซึ่งเพิ่มทวีขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก โดยเฉพาะห้องพิจารณามีจำนวนน้อยไม่เพียงพอแก่ปริมาณของคดี ทั้งห้องทำงานส่วนมากก็มีที่ขยไม่ถูกสุขลักษณะ ถึงแม้จะซ่อมแซมใหม่ก็ยังคงเป็นอาคารที่ไม่สะดวกและไม่เหมาะสมที่จะเป็นศาลยุติธรรมอันตั้งอยู่ในใจกลางกรุงเทพมหานคร ดังนั้นใน พ.ศ. ๒๕๐๒ กระทรวงยุติธรรมจึงขอขงบประมาณเพื่อก่อสร้างอาคารศาลยุติธรรมชั้นใหม่ภายในวงเงิน ๑๓ ล้านบาท ด้วยความกรุณาของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีซึ่งเล็งเห็นความสำคัญของราชการ

ศาลยุติธรรมและให้ความสนับสนุน กระทรวงยุติธรรมจึงได้ริ้งงบประมาณก่อสร้างอาคาร
ศาลยุติธรรมสมัชชาราชธานี โดยได้ริ้งงบประมาณในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นเงิน ๓ ล้านบาท
และในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ อีก ๑๐ ล้านบาท ทั้งนี้ ข้าพเจ้าและข้าราชการกระทรวงยุติธรรม
รู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของ าวพณา นายกรัฐมนตรีเป็นอย่างยิ่ง

การก่อสร้างอาคารศาลยุติธรรมหลังใหม่นี้ ได้สร้างต่อจากอาคารซึ่งเป็นที่ตั้ง
กระทรวงและศาลยุติธรรม คือ ศาลฎีกา ศาลอุทธรณ์ และศาลอาญา ในปัจจุบัน โดย
สร้างเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๔ ชั้น มีความกว้าง ๑๖.๐๐ เมตร ยาว ๑๕๓.๐๐
เมตร ขนานกัขัตนราชดำเนินในไปทางทิศใต้ ตอนกลางของอาคารเป็นโดงยื่นโตใหญ่
มีเนื้อที่ยื่นออกจากแนวอาคารไปทางทิศตะวันออก จึงทำให้อาคารตอนที่เป็นโดงนี้ มีความ
กว้าง ๒๑.๐๐ เมตร ตอนสุดของอาคารหักมุมยื่นยาว ๗.๕๐ เมตร วัตถุประสงค์ยกยาวไป
ตามถนนหน้าหทัยเผย ๑๕.๐๐ เมตร การก่อสร้างได้กระทำโดยวิธีเรียกประกวดราคา มี
บริษัทต่างๆ เสนอราคา รวม ๒๐ บริษัท และกระทรวงยุติธรรมได้ทำสัญญาจ้างเหมา
บริษัทนครินทร์ จำกัด ซึ่งเสนอราคาต่ำสุดเป็นเงิน ๕,๘๕๕,๐๐๐ บาท เป็นผู้ทำการก่อสร้าง
กำหนดก่อสร้างแล้วเสร็จภายใน ๑๕ เดือน นับแต่วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๒
ซึ่งเป็นวันทำสัญญา ในการก่อสร้างอาคารหลังนี้กระทรวงยุติธรรมได้ริ้งความเชื่อเพื่อ
ร่วมมือจากกรมศิลปากร เป็นผู้ขอขมบายอาคารให้ พร้อมทั้งส่งเจ้าหน้าที่มาควบคุมการ
ก่อสร้างร่วมกับเจ้าหน้าที่กรมโยธาเทศบาล ซึ่งกระทรวงยุติธรรมขอขมบายกรมศิลปากร
กรมโยธาเทศบาล และนายช่าง ตลอดจนเจ้าหน้าที่ซึ่งมีส่วนช่วยให้การก่อสร้างอาคาร
นี้ได้ดำเนินมาด้วยความเรียบร้อยไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

อาคารศาลยุติธรรมหลังนี้ เมื่อสร้างเสร็จแล้วจะเป็นอาคารชั้นสง่างามแห่งหนึ่ง
ในกรุงเทพมหานคร นอกจากจะใช้เป็นสถานที่ทำการศาลแพ่งแทนอาคารหลังเดิมแล้ว
จะได้ใช้เป็นสถานที่ทำการของศาลฎีกาอันเป็นศาลสูงสุดของประเทศด้วย

ยัติน ไทเวลาอันเป็นมงคลฤกษ์แล้ว ข้าพเจ้าขอเชิญ าวพญา นายกรัฐมนตรี
ไปรทประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารศาลยุติธรรม เพื่อความสิริมงคลแก่สถานที่ และเพื่อ
ความเจริญรุ่งเรืองของราชการศาลยุติธรรมสืบต่อไป

[The following text is extremely faint and illegible, appearing to be the main body of a letter or official document.]

คำกล่าวของนายกรัฐมนตรี
ในพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารศาลยุติธรรม
วันพุธที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๐๓

ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และท่านผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย

เป็นความยินดีอันสูงส่งของข้าพเจ้า ที่ได้ริเริ่มเชิญมาประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารศาลยุติธรรมที่สร้างใหม่ในวันนี้

เรื่องสำคัญของการสร้างศาลยุติธรรมครั้งนี้ คือในเวลาหรืออาคารเก่า ได้พบพิริยชัยบรรจบที่ขั้วในศาลาที่ใหญ่ ซึ่งเป็นศิลาฤกษ์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงวางเมื่อ ๗๗ ปีมาแล้ว มีข้อความที่ให้ความรู้แก่เรา ว่าวันวางศิลาฤกษ์ครั้งกระนั้น เป็นระยะเวลาครบร้อยร้อยแห่งการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้ทำเป็นพระราชพิธีใหญ่ ถึงกับเป็นขบวนพยุหยาตรา และพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จมาทรงวางศิลาฤกษ์ด้วยพระองค์เอง ข้อความในจารึกแสดงให้เห็นพระปรีชาอุทิศสาคะ ที่ทรงปฏิบัติทุกสิ่งทุกอย่างในบ้านเมืองให้เหมาะสมควรแก่กาลสมัย มีพระราชประสงค์อันเป็นหลักสำคัญของการปฏิบัติ คือ ขจกเสียดซึ่งอสังคยธรรมทั้งปวง ทรงเห็นว่าศาลหลวงมีความสำคัญยิ่งใหญ ถ้าจกให้คนเพียงใดก็จะเป็นประโยชน์และความสุขแก่ราษฎรมากจนเพียงนั้น จึงได้ทรงปฏิวัติการศาล โดยเอาอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี ที่กระจัดกระจายอยู่ตามกระทรวง

ทพวงกรต่าง ๆ มารวมไว้แห่งเดียวกัน ให้ผู้พิพากษาทำแต่หน้าที่รักษาความยุติธรรมอย่าง
เดียวไม่ต้องข้องเกี่ยวกับราชการอย่างอื่น ความในตอนที่ข้าพเจ้าได้จารึกพระราชบัญญัติ
ไว้ว่า “ขอให้ธรรมนิยมยุติธรรมจงเจริญรุ่งเรืองแผ่ไพศาล แลเจริญดีกาลอยู่ชั่วฟ้า
แลดิน”

พระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้ผลสำเร็จตามพระราชประสงค์ ตลอดเวลา ๑๐ ปีเศษ
ที่ล่วงมา ศาลยุติธรรมได้ดำเนินมาด้วยดี เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของต่างประเทศนานา
ชาติยอมแก้ไขสนธิสัญญา ยกเลิกศาลกงสุล เลิกขบขันที่ศาลไทยต้องมีผู้พิพากษาชาว
ต่างประเทศมาบังคับการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างประเทศ เป็นเหตุให้ไทยได้รับสิทธิ
สมบูรณ์ทางการศาล ซึ่งเราจะต้องระลึกถึงพระคุณของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
และคุณความดีของขุนศาลตุลาการในอดีต ที่ได้สร้างศักดิ์ศรีของศาลไทยให้สูงส่งอยู่ตลอด
มา

ข้าพเจ้าเองก็ตระหนักอยู่เป็นนิจ ถึงความสำคัญของศาลยุติธรรม ข้าพเจ้า
เคารพและไม่เคยล่วงล้ำอำนาจศาล หลักการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรง
วางไว้ เป็นหลักการที่เราจะต้องใช้อยู่ตลอดเวลา แต่กาลสมัยที่ล่วงมา พลเมืองของเรา
ได้เพิ่มขึ้นจาก ๑๐ ปีเศษมาแล้วอีก ๔ เท่า งานอาชีพและวงการธุรกิจ ตลอดจนชีวิต
เศรษฐกิจของประชาชนก็เปลี่ยนรูปและขยายตัวขึ้นมาหลากหลาย ศักดิ์พิพากษาที่ขึ้นมาสู่ศาล
จึงเพิ่มขึ้นมากมาย และมีความสลับซับซ้อนยิ่งกว่าแต่ก่อน จึงจำเป็นต้องปฏิวัติระบบ
วิธีการ หรือเทคนิคทางปฏิบัติของศาลให้เหมาะสมแก่ความจำเป็นในปัจจุบัน โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งเพื่อให้การพิจารณาคดีในศาลรวดเร็วยิ่งขึ้น อาจระเหอเครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่
เข้ามาช่วย เรืองเกล้าจะทำได้เพียงใด ข้าพเจ้ากำลังปรึกษาหารือกับท่านรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงยุติธรรม โดยถือเป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่งในงานปฏิวัติที่ข้าพเจ้าทำอยู่เวลานี้ และ
หวังว่าเราจะได้เห็นความเปลี่ยนแปลงอันนี้ ในชั่วอายุของรัฐบาลที่ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่ง
นายกรัฐมนตรี

พวกมันในทางที่ถูกค้ำของแท้ อาคารเช่นศาลสถิตยยุติธรรม ซึ่งมีความสำคัญ
ถึงกับพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตรา มาทรงวางศิลาฤกษ์
ด้วยพระองค์เองเช่นนี้ เราไม่ควรจะรื้อและสร้างใหม่ ควรจะพยายามรักษาของเดิมไว้
แต่เราก็ไม่สามารถจะรักษาไว้ได้ เพราะชำรุดทรุดโทรมจริง ๆ อย่างที่ท่านรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงยุติธรรมได้กล่าวมา เราพยายามใช้มาถึง ๗๗ ปี ซึ่งนานเกินอายุของวัสดุก่อสร้าง
ไม่มีทางจะบำรุงรักษาให้คงทนต่อไปอีกได้ จึงจำใจต้องรื้อและสร้างใหม่ แต่ข้าพเจ้าก็ต้อง
ร้องขอว่าให้รีบยุติการรื้อทิ้งได้ ในเวลาธันวาคมนี้ ต้องเก็บรักษาไว้เป็นที่สักการบูชา และ
ถือว่าเป็นรากฐานอันแท้จริงของอาคาร ส่วนศิลาฤกษ์ที่ข้าพเจ้าวางในวันนี้ ขอให้ถือเป็น
แต่เพียงเครื่องหมายเจริณุรุษพระบุคคลชาติ เชิดชูพระคุณบุญบารมีของพระมหากษัตริย์
ผู้ได้ทรงวางรากเดิมไว้แล้ว เท่านั้น

ข้าพเจ้าขออาราธนาคุณพระศรีวิรัตนตรัย และขออัญเชิญบุญญาภินิหารของ
องค์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงเป็นนัก
ปฏิวัติที่ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ให้ทรงประสิทธิ์ประสาทความสำเร็จขั้นดี
และความสง่าถาวรของศาลที่กำลังสร้างใหม่ ขอให้พระราชทานสมรรถภาพแก่ผู้พิพากษา
บุคลากรทั้งหลาย และข้าราชการฝ่ายบริหาร มีท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
เป็นประธาน ให้สามารถดำเนินงานที่จะบรรลุผลในทางสร้างสันติสุขแก่ประเทศชาติและ
ประชาชน และสร้างศักดิ์ศรีของศาลยุติธรรมให้สูงส่งยิ่งขึ้นอีก

เวลานี้เป็นศุภฤกษ์มงคลกาล ข้าพเจ้าจึงขอประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารศาล
ยุติธรรม ณ บัดนี้

รายงานกรรมการดำเนินงานก่อสร้างอาคาร ศาลแพ่งและศาลฎีกา

(สำเนา)

คำสั่งที่ ๑๑/๒๕๐๒

กระทรวงยุติธรรม

เรื่อง ตั้งกรรมการ

ดำเนินการสร้าง

อาคารศาลยุติธรรม

ด้วยกระทรวงยุติธรรมจะได้ขยับงบประมาณสร้างอาคาร
ศาลยุติธรรม (แทนอาคารศาลแพ่งเดิม) จึงเห็นควรตั้ง
กรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อดำเนินการพิจารณาขยายแปลน
และแผนผังอาคารศาลยุติธรรมที่จะสร้างใหม่ และปฏิบัติการ
อันจำเป็นอย่างอื่นเกี่ยวกับการสร้างอาคารศาลยุติธรรม

ฉะนั้น จึงตั้งให้ผู้มีชื่อต่อไปนี้เป็นกรรมการ คือ

- ปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นประธานกรรมการ
- นายประวิทย์ ชัยสุภักดิ์ เป็นกรรมการ
- อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง เป็นกรรมการ
- อธิบดีผู้พิพากษาศาลฎีกา เป็นกรรมการ
- หลวงสารกิจปริชา เป็นกรรมการ
- รองปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นกรรมการ
- หัวหน้ากองคลัง เป็นกรรมการและเลขานุการ

สั่ง ณ วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๐๒

(ลงชื่อ)

พระยาอรรถการวิสัย

(พระยาอรรถการวิสัย)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

(สำเนา)

คำสั่งที่ ๑๑๔/๒๕๐๒

กระทรวงยุติธรรม

เรื่อง แต่งตั้งกรรมการ

ด้วยกระทรวงยุติธรรมได้รับเงินงบประมาณค่าก่อสร้าง

ดำเนินงานก่อสร้าง

อาคารศาลยุติธรรมใหม่ (แทนอาคารศาลแพ่งเดิม) ในปี

อาคารศาลแพ่งและ

๒๕๐๒ และได้ออกแจ้งความประกวดราคาก่อสร้างที่ทำการ

ศาลฎีกา

ศาลแพ่งและศาลฎีกา ลงวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๐๒ แล้ว

ตระหนักถึงคณะกรรมการดำเนินงานก่อสร้างอาคารศาลแพ่ง

และศาลฎีกา ดังต่อไปนี้

ก. กรรมการรับซองใบประกวดราคา

๑. หัวหน้ากองหมาย สำนักงานปลัดกระทรวง
ยุติธรรม เป็นกรรมการ
๒. หัวหน้ากองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวง
ยุติธรรม "
๓. หัวหน้ากองการคดี สำนักงานปลัดกระทรวง
ยุติธรรม "
๔. หัวหน้ากองบังคับคดีล้มละลาย สำนักงาน
ปลัดกระทรวงยุติธรรม "
๕. หัวหน้ากองคลัง สำนักงานปลัดกระทรวง
ยุติธรรม "
๖. หัวหน้าแผนกปฏิบัติงาน กองสถาปัตยกรรม
กรมศิลปากร "

ข. กรรมการเปิดของใบประกวดราคา

๑. ปลัดกระทรวงยุติธรรม	เป็นกรรมการ
๒. อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์	"
๓. อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง	"
๔. อธิบดีผู้พิพากษามาตร ๑	"
๕. รองปลัดกระทรวงยุติธรรม	"
๖. อธิบดีกรมศิลปากร	"
๗. ทลวงสารกิจปริชา	"
๘. หัวหน้ากองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร	"
๙. นายกมล เย็นบุตร นายช่างเอกประจำกรม
ผู้แทนกรมโยธาเทศบาล	
๑๐. เลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม	"

ค. กรรมการตรวจการก่อสร้าง

๑. ปลัดกระทรวงยุติธรรม	เป็นกรรมการ
๒. อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์	"
๓. อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง	"
๔. อธิบดีผู้พิพากษามาตร ๑	"
๕. ทลวงสารกิจปริชา	"
๖. รองปลัดกระทรวงยุติธรรม	"
๗. ผู้รักษากรุงในตำแหน่งสถาปนิกพิเศษ กรม
ศิลปากร	"

- ๘. หัวหน้ากองคลัง สำนักงานปลัดกระทรวง
ยุติธรรม เป็นกรรมการ
- ๙. หัวหน้ากองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร ”
- ๑๐. นายบำรุง อินทามระ หัวหน้าแผนกอาคาร
ผู้แทนกรมโยธาเทศบาล ”

สั่ง ณ วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๐๒

(ลงชื่อ) พระยาอรรณการวิชัยพันธ์
 (พระยาอรรณการวิชัยพันธ์)
 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

คำสั่งที่ ๔๗/๒๕๐๓

กระทรวงยุติธรรม

เรื่อง ตั้งกรรมการที่ปรึกษา
การก่อสร้างอาคาร
ศาลแพ่งและศาลฎีกา

อนุสนธิคำสั่งกระทรวงยุติธรรมที่ ๑๑๔/๒๕๐๒ ลง
วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๐๒ และที่ ๑๒๘/๒๕๐๒ ลง
วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๐๒ ตั้งคณะกรรมการก่อสร้าง
อาคารศาลแพ่งและศาลฎีกา นั้น

บัดนี้ ได้พิจารณาเห็นสมควรตั้งให้ นายจรูญ
กาญจนวิชัย วิศวกรผู้ชำนาญพิเศษแผนกก่อสร้าง
อาคารศาลเป็นกรรมการที่ปรึกษาในปัญหาทางเทคนิค
ของคณะกรรมการก่อสร้างอาคารศาลแพ่งและ
ศาลฎีกา ฉะนั้น จึงตั้งให้ นายจรูญ กาญจนวิชัย เป็น
กรรมการที่ปรึกษาของคณะกรรมการก่อสร้างทั้ง
กล่าวตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๘ เมษายน ๒๕๐๓

(ลงชื่อ)

พระยาอรรถการวิสัย

(พระยาอรรถการวิสัย)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

คำสั่งที่ ๒๐/๒๕๐๔

กระทรวงยุติธรรม

เรื่อง ติงการกรมการตรวจรับ

ด้วยกระทรวงยุติธรรมได้รับอนุมัติสำนักงบประมาณ

ครุภัณฑ์ศาลแพ่งและศาลฎีกา และตรวจการจ้างติดตั้งเครื่องปรับอากาศ โทรศัพท ไฟฟ้า ทำสนามหญ้า ถนนและโรงรถ บริเวณกระทรวงและศาลยุติธรรม

มาฉ ทำเนิการจัดหาครุภัณฑ์สำหรับศาลแพ่งและศาลฎีกา จากเงินค่าก่อสร้างศาลแพ่งและศาลฎีกาที่เหลอ คือ ซอเกาอห้องประชุม รถเข็นสำนวน นาฬิกาโต๊ะ เกาอิ คื บิลลิ่งเครื่องพร้อม เครื่องขยายเสียง ตู้วิทยุและเครื่องคัทหญ้า ซอและคิกคังเครื่องปรับอากาศ โทรศัพท และไฟฟ้า ักทำสนามหญ้า ถนนและโรงรถบริเวณกระทรวงและศาลยุติธรรม ฉะนั้น จึงคังคณการกรมการตรวจรับครุภัณฑ์ศาลแพ่งและศาลฎีกา และตรวจการจ้างคิกคังเครื่องปรับอากาศ โทรศัพท ไฟฟ้า ทำสนามหญ้า ถนนและโรงรถบริเวณกระทรวงและศาลยุติธรรม คังคอไปนั

- ๑. ปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นกรมการ
- ๒. รองปลัดกระทรวงยุติธรรม "
- ๓. อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ "
- ๔. อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง "
- ๕. อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๑ "
- ๖. ทลวงสารกัรปรีชา "
- ๗. สลาปนิกพิเศย กรมคิลปากร "
- ๘. นายกุกัน กฉัมพากร "
- ๙. หัวหน้ากองคลัง กระทรวงยุติธรรม "

(สำเนา)

คำสั่งที่ ๕๗/๒๕๐๔

กระทรวงยุติธรรม

เรื่อง ^๕ แต่งตั้งกรรมการ ^๕ ด้วยกระทรวงยุติธรรมจะได้ดำเนินการก่อสร้างอาคาร ศาลแพ่งและศาลฎีกา ^๕ ต่อจากบริษัทนครินทร์ จำกัด ใ้ก่อสร้าง ศาลแพ่งและศาลฎีกา ^๕ ตั้งแต่วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๐๔ แล้ว ^๕ ^๕ ^๕ คณะกรรมการดำเนินการก่อสร้างอาคารศาลแพ่งและศาลฎีกา ดังต่อไปนี้

ก. กรรมการรับซองใบประกวดราคา

๑. หัวหน้ากองการคดี
๒. หัวหน้ากองบังคับคดีล้มละลาย
๓. หัวหน้ากองหมาย

ข. กรรมการเปิดซองใบประกวดราคา

๑. ปลัดกระทรวงยุติธรรม
๒. รองปลัดกระทรวงยุติธรรม
๓. อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์
๔. อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง
๕. อธิบดีผู้พิพากษาศาล ๑
๖. อธิบดีกรมศิลปากร
๗. หลวงสารภีปริชา
๘. หัวหน้ากองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

ที่ ๖๒/๒๕๐๔

กระทรวงยุติธรรม

เรื่อง ทงคณะกรรมการดำเนินการ
จ้างก่อสร้างอาคารศาลแพ่ง
และศาลฎีกา โดยวิธีพิเศษ

โดยที่การก่อสร้างอาคารศาลแพ่งและศาลฎีกาตั้ง
จากที่บริษัทนครินทร์ จำกัด ได้ทำค้างไว้ เป็นงานที่ต้อง
กระทำโดยวิธีด่วนเป็นพิเศษ ถ้าจ้างโดยวิธีสามัญหรือ
วิธีประกวดราคา จะเป็นการล่าช้าไม่ทันการ สมควร
ดำเนินการจ้างโดยวิธีพิเศษ จึงให้ตั้งกรรมการขึ้น
คณะหนึ่งเพื่อกำเนินการตกลงกับผู้รับจ้าง ประกอบด้วย

๑. ปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นประธานกรรมการ
๒. รองปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นกรรมการ
๓. อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ "
๔. อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง "
๕. ทลวงสารกิจปริชา "
๖. อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๑ "
๗. หัวหน้ากองสถาปัตยกรรม
กรมศิลปากร "
๘. ผู้แทนกรมโยธาเทศบาล "
๙. นายถึกัน ถลัมพากร "
๑๐. หัวหน้ากองคลัง กระทรวง
ยุติธรรม เป็นกรรมการและเลขานุการ

ตั้ง ณ วันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๐๔

(ลงชื่อ) พระยาอรรถการีย์นิพนธ์

(พระยาอรรถการีย์นิพนธ์)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

(สำเนา)

คำสั่งที่ ๕๕/๒๕๐๔

กระทรวงยุติธรรม

เรื่อง ตั้งคณะกรรมการ
ตรวจการก่อสร้าง
อาคารศาลแพ่ง
และศาลฎีกา

โดยที่กระทรวงยุติธรรมได้ทำสัญญาจ้างห้างหุ้นส่วน
จำกัด นครสวรรค์ก่อสร้าง ทำการก่อสร้างอาคาร
ศาลแพ่งและศาลฎีกา ต่อจากบริษัทนครินทร์ จำกัด ทำจ้าง
ไว้ จึงเห็นสมควรตั้งคณะกรรมการตรวจการก่อสร้าง ประ-
กอบด้วย

๑. ปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นประธานกรรมการ
๒. รองปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นกรรมการ
๓. อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ "
๔. อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง "
๕. ทลวงสารภีปรีชา "
๖. อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๑ "
๗. หัวหน้ากองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร "
๘. หัวหน้ากองแบบแผน กรมโยธาเทศบาล "
๙. นายกุศล กลัมพากร "
๑๐. หัวหน้ากองคลัง กระทรวงยุติธรรม เป็นกรรมการ
และเลขานุการ

สั่ง ณ วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๐๔

(ลงชื่อ) พระยาอรรถการีย์นิพนธ์

(พระยาอรรถการีย์นิพนธ์)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

กระทรวงยุติธรรม

กับ

การพัฒนานโยบายความมั่นคงแห่งชาติ

พระยาอรรถการวิสิท

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

ท่านผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย

ผมรู้สึกเป็นเกียรติ และมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งในการที่ได้มาบรรยายเรื่องของ กระทรวงยุติธรรมกับการพัฒนานโยบายความมั่นคงแห่งชาติ ต่อท่านทั้งหลาย ซึ่งเป็น ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และซึ่งเป็นผู้รอบรู้ ในวิทยาการสาขาต่าง ๆ เรื่องกระทรวงยุติธรรมนั้น เหมือนเช่นกระทรวงในฝ่ายบริหารทั้งหลาย คือ เป็นกระทรวงการฝ่ายบริหาร มี รัฐมนตรีว่าการร่วมรับผิดชอบนโยบายทั่ว ๆ ไป ของการบริหารราชการแผ่นดิน ด้วยเหตุนี้ กิจการของกระทรวงยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับชาติ จึงมีเฉพาะการที่จะจัดทำมีศาลที่เหมาะสม ตามสภาพของบ้านเมือง การที่จะจัดทำมีตุลาการซึ่งมีคุณภาพดีสำหรับพิจารณาพิพากษา ให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชนพลเมือง การที่จะจัดทำเนนการให้การพิจารณาพิพากษา ของศาลเป็นไปโดยสะดวกและรวดเร็วเหล่านั้นเท่านั้น ส่วนอำนาจตุลาการที่จะตัดสินคดี วินิจฉัยคดีประการใดนั้น ก็เช่นอำนาจอื่นหนึ่ง เรียกว่า “อำนาจตุลาการ” กระทรวงยุติธรรมไม่มีส่วนอะไรที่จะไปเกี่ยวข้องด้วยได้ ด้วยเหตุนี้ ถ้าจะยกแต่เพียงเฉิน ๆ แล้ว เราก็น่าจะเห็นว่า สำหรับกระทรวงยุติธรรมนั้นก็น่าจะไม่มีอะไรที่เกี่ยวข้องกันนโยบายของกันราชอาณาจักร แต่ว่าความจริงนั้น ก็ย่อมมีอยู่มากเหมือนกัน ด้วยเหตุที่ว่าภัยที่จะมาแก่ราช

เรื่องนี้ถอดความโดยตรงจากแถบบันทึกเสียง ซึ่งบรรราชแก่นักศึกษา ๗ วิทยาลัยบ็องกันราชอาณาจักร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ และได้คัดลอกขออนุญาตจากผู้อำนวยการวิทยาลัยบ็องกันราชอาณาจักรแล้ว.

อาณาจักรไต้หวัน ไม่จำเป็นจะต้องเป็นภัยที่จะมาจากภายนอกเสมอไป ภัยที่เกิดขึ้นในภายในจากภาวะแทรกซึมของฝ่ายตรงกันข้าม จากการไม่พอใจของประชาชนพลเมืองในการปกครองบ้านเมือง ก็เป็นภัยอย่างร้ายแรงต่อราชอาณาจักรเหมือนกัน โดยเหตุนี้ ประเทศใดประเทศหนึ่งที่จะประสงค์จะให้ประเทศที่ตั้งอยู่ในความมั่นคง เข็มขัดแผ่น มีประชาชนพลเมืองที่จงรักภักดีคือบ้านคือเมือง มีความรักบ้านเมืองของตนแล้ว ประเทศนั้นจะต้องจัดทำกฎหมายที่ดี และให้มีตุลาการที่คัมมือสระ ที่จะให้ความยุติธรรมแก่เขาได้ ถ้าบ้านเมืองไทยปราศจากหลักที่พึงตั้งวางแล้ว บ้านเมืองนั้นก็อยู่ในฐานะอันตรายซึ่งอาจจะเกิดขึ้นในวันหนึ่งวันใดก็ได้ เหมือนเช่น พรรคชาวลี ในหนังสือ มุลบทบรรพกิจ ซึ่งในที่สุดพารา นั้นก็ต้องล่มจมไป ด้วยเหตุที่ว่า การปกครองบ้านเมืองไม่ได้ให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนพลเมือง โดยเหตุนี้ นโยบายของกระทรวงยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับการยื่นกันราชอาณาจักรจึงมีว่า บ้านเมืองของเราจะต้องมีกฎหมายที่ดี จะต้องมีการที่ดี เพื่อให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนพลเมือง กฎหมายที่ระบับว่าเป็นกฎหมายที่ทันสมัยมีหลักอยู่ว่า กฎหมายนั้นจะต้องเป็นไปตาม หลักนิติธรรม คือ The Rule of Law ซึ่งยึดถือหลัก ๓ ประการ ประการที่หนึ่งก็คือว่า กฎหมายนั้นจะต้องมาจากแหล่งที่ถูกต้อง แหล่งที่ถูกต้องนั้น หมายถึงสถาบันซึ่งประชาชนพลเมือง ยอมรับนับถือให้เขามีสิทธิและอำนาจที่จะตรากฎหมายบังคับแก่เขาได้ จะมาจากแหล่งอื่นไม่ได้ เป็นต้นว่าฝ่ายบริหารจะออกเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับ หรืออะไรมาเพื่อที่จะบังคับให้เขาทำอย่างนั้นอย่างนั้นยอมไม่ได้ กฎหมายต้องมาจากแหล่งที่ชอบซึ่งเขาให้อำนาจไว้ สำหรับประเทศไทยก็คือว่า ต้องมาจากสภาว่างรัฐธรรมนูญในขณะนี้ก็เป็นหลัก ๆ หนึ่ง อีกหลักหนึ่งนั้นก็ชื่อว่า กฎหมายนั้นจะต้องเคารพนับถือประชาชนพลเมืองทุก ๆ คนว่ามีเกียรติและเสมอกัน และไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดที่จะได้ประโยชน์ยิ่งกว่าผู้อื่นทุกคนเสมอกันในกฎหมาย ไม่มีต่างกันโดยชั้น วรรณะ หรือผิว หรือเพศ หรือศาสนาใดๆ ทั้งสิ้น นี่เป็นหลักอีกหลักหนึ่ง และอีกหลักหนึ่งก็คือว่า เขาย่อมมีอิสระเสรี ผู้ใดจะเอา

ทั่วเขาไปทำโทษ หรือให้เขาต้องรับกรรมอย่างใด ๆ ไม่ได้ทั้งสิ้น เว้นไว้แต่ว่า เขาจะได้
 กระทำการซึ่งกฎหมายที่ออกมาจากสถาบันที่ชอบที่ควรนับังคัยไว้ว่าเขาทำเช่นนั้นไม่ได้
 ถ้าขึ้นทำขึ้นเป็นความผิด ที่จะเอาตัวเขาไปรับโทษหรือไปรับกรรมใดๆ ได้ก็เฉพาะแต่เพียง
 เท่านั้น นั่นเป็นหลักที่เราเรียกกันว่า The Rule of Law หลักนิติธรรม ถ้าหากว่าบ้านเมืองใด
 ได้รักษากฎหมายของตนให้อยู่ในหลัก ๓ ประการนี้แล้ว ก็เกิดผลเป็นการป้องกันราช
 อาณาจักรไปในตัวเอง กล่าวคือว่า เมื่อประชาชนพลเมืองอยู่ในใต้บังคับของกฎหมายที่ดี
 เช่นนี้ มีหลักประกันแก่เขาเช่นนั้นแล้ว ประชาชนพลเมืองนั้นก็รู้สึกมีความรักประเทศชาติ
 ของตน ว่าตนอยู่ในประเทศที่มีกฎหมายที่ดี ได้รับความนับถือจากรัฐ รัฐไม่ได้ถือเอาตน
 เป็นทาสอย่างการปกครองในลัทธิบางลัทธิ ประชาชนก็รู้สึกว่าตนมีเกียรติ และตนได้รับ
 ความนับถือจากผู้ปกครอง และเกิดความรักชาติบ้านเมืองขึ้น ภัยที่จะมาในทางแทรกซึม
 จากลัทธิใด ๆ ก็มายากขึ้น ท่านเซอร์อัลเฟรด เคนนิ่ง ท่านได้กล่าวไว้ว่า เป็นหน้าที่ของ
 บ้านเมือง เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองประเทศในการที่จะจัดให้มีความยุติธรรมเกิดขึ้นในประเทศ
 ความยุติธรรมที่จะเกิดขึ้นนั้นจัดได้ ๓ ประการ คือ จัดให้มีกฎหมายที่ดี และจัดให้มีการ
 บังคับให้การเป็นไปตามกฎหมายที่ดีนั้น มีหลัก ๓ ประการนี้ ซึ่งท่านหมายความว่า ในเบื้อง
 ต้นจะต้องมีกฎหมายที่ดีเสียก่อน และเมื่อมีกฎหมายที่ดีแล้ว ก็ต้องมีการบังคับการให้เป็น
 ไปตามตัวบทกฎหมายนั้น กล่าวคือว่า ต้องมีศาลที่ดี มีตำรวจดี มีเจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง
 ที่ดี บังคับบัญชาการให้เป็นไปตามกฎหมายนั้น นั่นแหละ ถึงจะเรียกว่า เป็นการที่จัดความ
 ยุติธรรมให้เกิดขึ้นในบ้านเมืองดังได้กล่าวแล้วนี้ นโยบายสำคัญของการระหว่งยุติธรรม จึง
 มีว่า เราจะต้องจัดให้ศาลที่เหมาะสมแก่สภาพของบ้านเมือง เราจะต้องจัดให้มีผู้พิพากษา
 ซึ่งมีสมรรถภาพ มีคุณวุฒิและมีความซื่อสัตย์สุจริต ที่จะให้ความยุติธรรมแก่ประชาชน
 พลเมือง เราจะต้องจัดให้ความสะทวักแก่การพิจารณาพิพากษาคดี ให้เป็นไปโดยสะดวก
 และรวดเร็ว เราจะต้องรักษาไว้ให้ผู้พิพากษามีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี โดยจะ
 มีเหตุใด ๆ ไปแทรกแซงไม่ได้ การจัดให้ผู้พิพากษามีอิสระในการพิพากษาคดีนี้ มีความ
 จำเป็นอย่างไร ผมจะได้กล่าวในตอนต่อไป

โดยที่มันโอบายอยู่อย่างนี้ ปัญหาที่เราควรจะใคร่ครวญก็มีอยู่ว่า กฎหมายที่
 นั้น หมายถึงกฎหมายอะไร กฎหมายอย่างไรจึงจะเรียกว่าเป็นกฎหมายที่ดี และคำว่า
 กฎหมายนั้น มีความหมายเพียงไร และกฎหมายกับความยุติธรรมนั้นพึ่งแยกออกจากกัน
 ได้หรือไม่ กล่าวคือว่า สิ่งใดที่เป็นกฎหมาย เราจะถือว่าเป็นความยุติธรรมเสมอไปหรือไม่
 หรือมีความยุติธรรมตามความนึกคิดของบุคคล แยกต่างหากออกไปจากความยุติธรรมตาม
 กฎหมาย ปัญหาเหล่านี้ เป็นปัญหาที่เราจะต้องพิจารณาเพื่อที่จะให้บ้านเมืองเรามีกฎหมาย
 ที่ดี และมีถาวรยั่งยืนการให้ขึ้นไปตามกฎหมายที่ดีนั้น สำหรับในประเทศไทยเรา นี้ ท่าน
 ทั้งหลายที่มีความชำนาญในวิชาการแขนงอื่นๆ ที่ไม่ได้เกี่ยวกับกฎหมายนั้น ท่านอาจ
 จะรู้สึกว่าการกฎหมายนี้มีมากมายเหลือเกิน ก็ทำไมถึงรู้สึกว่ากฎหมายมีอะไรไว้อย่าง ทั้ง ๆ ที่
 มีคำกล่าวกันว่า ทุกคนต้องรู้กฎหมาย แต่กฎหมายมีมากมายเหลือเกิน เหลือที่เรานึกจะคิด
 ที่จะรู้ได้ ซึ่งความจริงก็เป็นเช่นนั้น กฎหมายในประเทศไทยมีมากมายเหลือเกินจริงๆ
 แต่ว่าเพื่อความนึกคิดของเราที่จะบริหารราชการต่อไป หรือที่เราจะพิจารณาในแง่ที่ว่า
 กฎหมายใดเป็นกฎหมายที่ดีหรือไม่ดีแล้ว ถ้าเราไตร่ตรองกฎหมายต่าง ๆ ที่มีมากมายนั้น
 มาอยู่ในความนึกคิดของเราโดยย่อได้ ก็จะเป็นประโยชน์มาก ซึ่งผมคิดว่า ก็มีทางที่จะ
 ทำได้เหมือนกัน กล่าวคือ กฎหมายไทย ถึงแม้ว่าจะมีมากมายประการใดก็ตามเถอะ แต่
 เมื่อจักเข้าความนึกคิดให้เป็นหมวดหมู่แล้ว ก็มีกฎหมายเพียง ๕ เล่มเท่านั้น ไม่มากไป
 กว่านั้นเลย กฎหมาย ๕ เล่มนี้ ผมขอให้ชื่อในเล่มที่หนึ่งว่า เป็นกฎหมายที่บัญญัติถึงความ
 สัมพันธระหว่างบุคคลต่อบุคคล เล่มที่ ๒ ก็ขอให้ชื่อว่า เป็นกฎหมายที่บัญญัติควบคุม
 ความประพฤติของบุคคล เพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง เล่มที่ ๓ เป็นกฎหมายที่
 บัญญัติกำหนดการกระทำบางประการให้บุคคลต้องปฏิบัติตาม เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม
 เล่มที่ ๔ เป็นกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับวิธีการที่ศาลพึงปฏิบัติ ในการดำเนินการพิจารณา
 และการกำหนดวิธีการปฏิบัติของตุลาการ เล่มที่ ๕ เป็นกฎหมายที่บัญญัติว่าแนกศาล และ
 กำหนดอำนาจของศาลและผู้พิพากษา นั้นมีเพียงเท่านั้น ท่านไปพบกฎหมายอะไรเข้าก็ตาม
 มันจะต้องอยู่ในเล่มใดเล่มหนึ่งนั้นเสมอไป แยกออกไปไม่ได้ มีเพียงเท่านั้น ผมอยากจะให้

ท่านทั้งหลายได้รวบรวมกฎหมายไว้ ในความนึกคิด โดยแยกเป็นเล่มอย่างนี้ เมื่อมีอะไร
เกิดขึ้นแล้ว ในการวินิจฉัยก็อยู่ในวงที่เราจำกัดไว้แค่นี้

สำหรับกฎหมายในเล่มที่หนึ่งนั้น เป็นกฎหมายที่บัญญัติถึงความสัมพันธ์ใน
ระหว่างบุคคลกับบุคคล ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่เราเรียกกันว่า
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั่นเอง คือบัญญัติลงว่าคนเราที่เกิดมารออยู่เป็นทวารจนถึงตาย
ว่า มีความเกี่ยวข้องกับอย่างไรบ้าง เขาบัญญัติไว้ทุกอย่าง ตั้งแต่เกิดมารจนถึงตายที่เกี่ยวข้อง
เริ่มต้นก็บัญญัติลงว่าบุคคลนั้นมีอย่างไรบ้าง ก็มีบุคคลธรรมดา ทุกคนอย่างเราๆ ท่าน
นี้เป็นบุคคลธรรมดาที่มีชีวิตจิตใจ เกิดมารออยู่ก็เรียกว่า เป็นบุคคลธรรมดา มีสภาพเป็น
บุคคลไปจนถึงสิ้นใจ ถึงตาย นอกจากบุคคลธรรมดาอย่างเราๆ นั้นแล้ว ก็มีนิติบุคคล นิติ
บุคคลนั้นคือเป็นบุคคลในกฎหมายที่กฎหมายสมมติขึ้น ให้เป็นบุคคลเหมือนกัน มีอำนาจ
หน้าที่อย่างเกี่ยวข้องกับบุคคลธรรมดา เว้นไว้แต่ตามสภาพ นิติบุคคลทำไม่ได้ อย่างมีตัว
มีเมียทำไม่ได้ นอกจากนั้นแล้วก็มีเหมือนบุคคลธรรมดาทั้งสิ้น บุคคลธรรมดาเหล่านี้จะมี
ความสามารถที่จะทำนิติกรรมเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น ได้ก็ต่อเมื่อมีอายุ ๒๐ ปีแล้ว หรือได้
ทำการสมรสแล้วเมื่อชายอายุ ๑๗ และหญิงอายุ ๑๕ มีอำนาจที่จะทำนิติกรรมเกี่ยวข้องกับ
บุคคลภายนอกหรือฝึกชอชไตเองทุกประการ ถ้าทำจากนั้นจะทำอะไรไม่ได้ นอกจากว่า
เป็นการที่ทำในความจำเป็นสำหรับการดำรงชีพตามฐานะตามรูป เป็นต้นว่า ซื้ออาหารกิน
เช่นนี้ ก็ต้องทำได้ ถ้าสัญญาซื้ออาหารกินอย่างนี้ได้ หรือว่าเป็นนิติกรรมที่มาจากที่จะได้มา
แต่ฝ่ายเดียว คือได้มาซึ่งสิทธิและทรัพย์สิน ไม่เสียอะไรไป เหล่านี้ก็ได้ หรือว่าได้รับอนุญาต
ให้ทำการค้าขายกิจการเฉพาะอย่าง อย่างนี้ได้ นอกจากนั้นแล้ว ต้องทำโดยผู้แทนโดย
ชอบธรรม ถ้าคนทำเอง กิจการที่ทำไปนั้น เป็นโมฆะ คืออาจจะบอกล้างเสียได้ เหล่านี้
เป็นต้น นี้ก็พูดถึงบุคคล เมื่อมีบุคคลแล้ว ก็ต้องมีทรัพย์ และต้องมีทรัพย์สิน เรามีสิทธิ
และหน้าที่แล้ว ก็ต้องมีทรัพย์สินสำหรับที่จะรองรับในการที่จะทำอะไรต่างๆ นั้น และต่อไปก็
คือเมื่อมีบุคคลแล้ว การเกี่ยวข้องกับระหว่างบุคคลนั้น ก็ก่อให้เกิดหนี้ขึ้น ทนนั้นนะ ระหว่าง
บุคคลนั้นจะก่อให้เกิดหนี้ได้อย่างไรบ้าง ก็มีโดยนิติกรรม คือทำสัญญากันก็ก่อให้เกิดหนี้ได้

หรือถ้าไม่ทำสัญญา แต่ว่ายบุคคลคนหนึ่งไปทำการนอกสังเขป คือทำการเพื่อประโยชน์แก่
 บุคคลอีกคนหนึ่ง ซึ่งบุคคลนั้นจะต้องทำ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ก็เกิดหนี้ขึ้น ทำให้บุคคล
 ซึ่งการงานที่เขาทำให้สำเร็จไปนั้น จะต้องใช้หนี้สำหรับเงินแก่ฝ่ายที่เขาไปทำการสำเร็จ
 หนี้จึงเกิดขึ้นได้ โดยนิติกรรม โดยการกระทำกิจการนอกสังเขปและโดยลาภมิควรได้ และลาภ
 มิควรได้นี้ก็หมายความว่า บุคคลคนหนึ่งไ้รับการชำระหนี้จากคนอื่นคนหนึ่งโดยที่เขาไม่
 ต้องชำระหรือไม่ต้องชำระเท่าจำนวนที่เขาได้ชำระมา นี้ก็เป็นลาภอันมิควรได้ ก็เกิดหนี้ขึ้น
 ซึ่งจะต้องคืนแก่เขา นอกจากนั้นแล้ว ก็เกิดโทษอีกอย่างเดียวกันนี้ คือการทำละเมิด คือ
 คนใดก็ตาม ถ้าโดยเจตนาหรือโดยประมาทเลินเล่อกระทำต่อบุคคลอื่น ทำให้เขาเสียหาย
 ในทางทรัพย์สิน หรือทางชีวิต ทางร่างกาย ก็ก่อให้เกิดหนี้ขึ้น เรียกว่าการทำละเมิด
 ก่อให้เกิดหนี้จะต้องรับผิดชอบเขา นี้ก็หมายความว่า ความเกี่ยวพันกันในระหว่างบุคคลที่จะทำ
 ให้เกิดหนี้ขึ้นได้ มี ๔ อย่างเท่านั้น คือว่า ต้องไปทำสัญญากับเขาไว้ หรือว่าไม่ทำสัญญา
 มีคนใดเขามาทำการอะไรให้เรา ซึ่งเป็นประโยชน์แก่เรา เราก็เป็นหนี้เขา ในการที่เขา
 ต้องออกเงินออกทองไป หรือว่ามีเกิดจากลาภอันมิควรได้ เรารับอะไรไว้จากเขา โดยเขา
 ไม่จำเป็นต้องส่งคืนแก่เรา เราก็เกิดหนี้ขึ้น ในอันที่จะต้องส่งคืนแก่เขา หรือว่าเกิดหนี้ขึ้น
 โดยที่เราไปทำให้เขาเสียหาย ขยี้รถยนต์ไปชนเขาเข้า หรือว่าไปทำร้ายเขา ซึ่งทำ
 ให้เขาเสียหายโดยไม่ใช่ชอบด้วยกฎหมาย ก็ทำให้เกิดหนี้ขึ้น หนี้ระหว่างบุคคลก็เกิด
 ขึ้นสี่ประการนี้แหละ ที่เขาบัญญัติลงให้ ทันทันคือไปเมื่อเกิดมีหนี้แล้ว หนี้นี้จะระงับ
 ไปเมื่อไหร่ ก็โดยบัญญัติไว้ว่าระงับไปเมื่อมีการชำระหนี้ เมื่อมีการปลดหนี้ เมื่อมีการ
 แผลงหนี้ใหม่ เมื่อหนี้เกลื่อนกล่นกัน ต่อจากเรื่องนั้นก็เป็นเรื่องความสัมพันธ์ที่ทำสัญญา
 กันโดยเฉพาะเรื่องเฉพาะราย เป็นต้นว่า ทำสัญญาเช่ากัน ทำสัญญาจำนำ จำนอง
 ซื้อขาย แลกเปลี่ยน ขนส่งอะไรพวกนี้ นี้เขาเรียกว่าเอกเทศสัญญาเรียกว่าเป็นสัญญา
 เฉพาะราย ทันทันคือไปก็เป็นเรื่องทรัพย์สิน คือว่าเมื่อบุคคลมีสิทธิและหน้าที่ต่อกันแล้วก็มี
 ทรัพย์สินเป็นเครื่องรองรับสิทธิและหน้าที่อันนั้น เพราะถ้าไม่มีทรัพย์สินแล้วคนเราไม่
 แสวงทรัพย์สินแล้ว อยู่เฉย ๆ จะเกิดอำนาจและหน้าที่ไม่ได้ จะต้องมิตทรัพย์สินเข้ามา

ที่ย่อมตกทอดไปยังทายาท ใครเป็นทายาทที่จะได้รับมรดกบ้าง การแบ่งมรดกกันแข่งกันตาม
ส่วนมากน้อยเพียงไร มรดกอาจจะตกทอดโดยทางพินัยกรรมได้ วิธิตำพินัยกรรมเป็นอย่างไร
นักเป็นกฎหมายเล่มหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ก็มีเท่านั้น เพราะฉะนั้น ถ้าจะ
มีปัญหาอะไรเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลก็อยู่ในเล่มนี้เท่านั้น เรานักถึงได้ทึ่งใจ
ว่าอยู่ในเล่มนี้เท่านั้น ไม่มีเป็นอย่างอื่น

พินกฎหมายเล่มที่ ๒ ที่ผมได้ให้ชื่อว่า กฎหมายที่บัญญัติควบคุมความประพฤติ
ของบุคคลเพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองนั้น ก็คือ ประมวลกฎหมายอาญา นี่เอง
ประมวลกฎหมายอาญานั้น เป็นกฎหมายที่บัญญัติลงโทษคนที่ทำกรรมชั่ว ที่เป็นภัยแก่คนอื่น
เราจะเห็นได้ว่ากฎหมายที่ลงโทษคนนี้ ไม่ใช่มีเฉพาะประมวลกฎหมายอาญา ยังมีพระราช
บัญญัติต่าง ๆ ที่ลงโทษคนอื่น แต่เราพึงเข้าใจว่า เล่ม ๒ นี้ เป็นกฎหมายที่ลงโทษบุคคลที่
กระทำกรรมชั่ว กล่าวคือว่า เป็นกรรมที่เป็นความผิดในตัวของมันเอง ไม่มีใครบังคับให้
เป็นความผิด คือเป็นความผิดในตัวของมันเอง อย่างที่เราเรียกในภาษาละตินว่า *มลาอินเท*
คือเห็นได้ในตัวของมันเอง คือ อย่างการปล้นเขา การฆ่าเขา การทำร้ายเขาเช่นนี้
มันเป็นกรรมชั่วในตัวของมันเอง ก็เอามาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา ผู้ใดกระทำ
กรรมอันนี้ กฎหมายถือว่า เป็นการก่อความเดือดร้อนแก่คนอื่นให้ลงโทษ ให้ลงโทษใน
กรรมชั่ว ก็มีประมวลกฎหมายอาญา นี่เป็นเล่มที่ ๒ ความผิดฐานฉ้อโกง ความผิดฐาน
ประทุษร้ายต่อราชอาณาจักร ประทุษร้ายต่อชีวิต ค่อร่างกาย ค่อเสรีภาพของบุคคลต่อ
ทรัพย์สิน ในบรรดากรรมชั่วทั้งหลายอยู่ในกฎหมายเล่มนี้

เล่มที่ ๓ คือไป ซึ่งผมได้ให้ชื่อว่า กฎหมายที่บัญญัติกำหนดการกระทำของบุคคล
บางประการให้ต้องปฏิบัติเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้กฎหมายความถึงว่า การปกครองบ้าน
เมืองเรา นี้ เป็นการจำเป็นที่จะต้องมีบัญญัติว่าใครจะทำอะไร บางอย่างต้องอยู่ในบังคับ
ของกฎหมาย คือ ต้องทำอย่างนั้น ต้องทำอย่างนี้ ผู้ใดไม่ทำอย่างนั้น อย่างนี้ มีโทษ นี้
เป็นโทษอาญาเหมือนกัน แต่เป็นโทษที่เราตั้งขึ้นเอง ที่ว่ารัฐต้องการให้การเป็นไปอย่างใด
อย่างหนึ่ง จำจะต้องมีผลบังคับ ถ้าใครไม่ทำตามก็ต้องลงโทษกัน อันนี้ไม่ใช่กรรมชั่วอะไร

หรืออีก เขาเรียกว่า *มลาไปริยิตา* คือว่าความผิดที่บัญญัติขึ้นเอง นี่ก็เป็นกฎหมายในเล่มที่ ๓ นี้ ใ้แก่พระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่บัญญัติว่าต้องทำอย่างนั้น ทำอย่างนี้ ใครจะทำอย่างนั้นก็ต้องมาขออนุญาตเรียบร้อยก่อน หรือขออนุญาตทำอย่างนั้น ใครจะประกอบวิชาชีพเป็นแพทย์ ก็ต้องมาขออนุญาต ผู้ใดไม่ทำตามก็มีโทษ ผู้ใดละทิ้งโรงเรียนบ้าง ก็ต้องมาประมูลแข่งขันกัน ผู้ใดได้รับใบอนุญาตไปแล้วก็ตั้งโรงเรียนบ้างได้ ถ้าไม่ทำตามก็มีโทษ อยู่ในเล่มที่ ๓ นี้ เป็นพระราชบัญญัติต่าง ๆ

ในเล่มที่ ๔ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการที่ศาลจะพึงปฏิบัติในการดำเนินพิจารณา ก็เป็น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ นี้เอง ซึ่งมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา นี่ก็เป็นกฎหมายกำหนดวิธีการของศาล ว่าในการพิจารณาจะต้องทำอย่างไร และกำหนดหน้าที่ของคู่ความ ที่จะไปฟ้องเขาจะต้องทำอย่างไร คำนึงอย่างไร

เล่มที่ ๕ ที่ผมให้ชื่อว่า กฎหมายที่บัญญัติจำแนกศาล กำหนดอำนาจของศาล และผู้พิพากษา ที่เขาเรียกว่า พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ซึ่งกำหนดลงไปว่า ประเทศไทยมีศาลอะไรบ้าง ศาลนั้นๆ มีอำนาจแค่ไหน ผู้พิพากษาแต่ละคนมีอำนาจเพียงไร ผู้พิพากษา ๒ คน ๓ คน เมื่อรวมเข้าเป็นอำนาจศาลนั้นมีอำนาจแค่ไหน นี่ก็เป็นกฎหมายที่เราเรียกว่า พระธรรมนูญศาล เพราะฉะนั้น กฎหมายทั้งหลายแหละ ก็ ๕ เล่มเท่านั้น ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้

หนังสือสำหรับการศึกษาแล้วมานี้ ก็เป็นโชคดีที่เลื้อยเกินที่ว่า กฎหมายของประเทศไทย เป็นกฎหมายที่อยู่ในหลัก The Rule of Law ก็อยู่ในหลักนิติธรรมทุกประการ ซึ่เป็นข้อที่น่าชื่นชมมากทีเดียว กล่าวคือกฎหมายของเราเป็นกฎหมายที่บังคับบุคคลแต่ละคน ให้เกียรติแก่บุคคลแต่ละคน ใครจะเอาคนไทย หรือคนที่อยู่ในเมืองไทยไปลงโทษ ไทยที่ไม่มีข้อหาว่ากระทำผิดกฎหมายไม่ได้ หลักนี้ปรากฏในรัฐธรรมนูญของเราที่เคยใช้มาแล้ว ซึ่ง เป็นระบอบการปกครองของประเทศไทย และกฎหมายทุกฉบับเป็นอย่างนั้น ไม่มีใครอาจ

เชื่อมในข้อนี้เลย กฎหมายของเราที่ไม่ได้มีโทษที่จะเป็นการ ให้สิทธิแก่คนเหลือมต่างจาก
กัน ไม่มี เหมือนกันหมดทุกคน เสมอเหมือนกันหมด อย่างคนบอกว่า เสมอเหมือนกัน
อย่างไร คนอายุ ๑๖ รัชชการไม่ได้ คนอายุ ๑๘ รัชชการได้ จะเสมอเหมือนกันได้
อย่างไหนนี้ ไม่ใช่ เสมอเหมือนกันสิ ทุกคนถ้าอายุ ๑๘ ก็เข้ารัชชการได้สิ อายุ ๑๖
ยังรัชชการไม่ได้ คนนั้นเขาก็เหมือนกัน ทุกคนก็เหมือนกัน ความเสมอกันในกฎหมาย
ของเราก็คือ และกฎหมายเรามาจากสถาบันที่ถูกต้องจริง ๆ คือฝ่ายบริหารออกบังคับอะไรไม่
ได้จริง ๆ เวลานี้ ถิ่นนี้ว่ากฎหมายของเรามากที่เกี่ยว หน้าที่ของเราสำหรับต่อไป เราจะ
ต้องช่วยกฎหมายที่จะออกมาใหม่ ๆ นี้ ต้องระวังนะ อย่าให้ไปฝ่าฝืนต่อหลักนิติธรรม ซึ่ง
ถ้าฝ่าฝืนไปแล้วจะเกิดความไม่มั่นคงในราชอาณาจักรขึ้น คนจะเข็ดหน้าว่าอยู่ใน
ประเทศที่กักขังข่มเหงอะไรต่าง ๆ พวกนี้ นี้เราจะต้องช่วยกันระวังในข้อนี้

เพื่อประโยชน์ในข้อนี้ เราก็จะต้องคิดอยู่เหมือนกันว่า กฎหมายคืออะไร
กฎหมายกับความยุติธรรมต่างกันหรือไม่ มีความหมายแยกจากกันหรือไม่ คือมีความ
ยุติธรรมตามความนึกคิดของบุคคลหรือไม่ อย่างไร นี่เป็นปัญหาที่เราจะต้องนึกคิดเหมือน
กันเพื่อประโยชน์แก่การที่เราจะช่วยกันระวัง ไม่ให้กฎหมายเข้าไปในทางที่ไม่ถูกต้อง เป็น
ภัยแก่ประเทศ ที่จะทำให้ประชาชนพลเมืองหมดศรัทธา ในการปกครองของบ้านเมือง
เป็นเหตุให้มีการแทรกซึมได้ง่าย คำว่ากฎหมาย ถ้าพูดถึงคำว่ากฎหมายขึ้นมาแล้ว พวก
เราก็มักจะนึกถึงกันว่า กฎหมายก็คือพระราชบัญญัติ คือประมวลกฎหมาย คือพระราช
กฤษฎีกา คือกฎกระทรวง นั่นเอง นอกนั้นไม่ใช่กฎหมาย เราก็มักจะนึกถึงอย่างนั้น
ซึ่งท่านก็นั่นจะว่าผิดไปก็เข็ดไม่ได้ ถูกเหมือนกันแหละ แต่ว่า อาจจะไป คังดี
เราจะเห็นได้ว่าประกาศของคณะปฏิวัติ ที่ประกาศออกมาเมื่อปี ๒๕๐๑ หลายฉบับนั้นแหละ
เป็นกฎหมาย ไม่ใช่พระราชบัญญัติสักคนเดียว ไม่ใช่พระราชกฤษฎีกา ไม่ใช่กฎ
กระทรวง แต่ก็กฎหมาย หรือพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ในสมัยสมบูรณา
ญาสิทธิราชย์ก็เป็นกฎหมายเหมือนกัน เพราะฉะนั้น คำว่ากฎหมายนี้ เราจะไปนึกถึงแค่
เพียงว่าเป็นพระราชบัญญัติ เป็นกฎกระทรวง เป็นพระราชกฤษฎีกา เท่านั้น ไม่ได้ คำว่า

กฎหมายนั้นเขาหมายความว่า เป็นคำสั่ง คำบังคับของรัฐาธิปัตย์ ซึ่งใครจะขัด ใครจะ
 เลี่ยงมิได้ และซึ่งมีสภาพบังคับด้วย เขารว่าอย่างนี้ กฎหมายเป็นคำสั่ง คำบังคับของ
 รัฐาธิปัตย์ ซึ่งไม่มีใครอาจระงับขึ้นหรือเลี่ยงได้ และมีสภาพบังคับ คำว่ารัฐาธิปัตย์ หมาย
 ถึงผู้มีอำนาจในบ้านเมืองนั้นเองที่มีอำนาจนี้ หมายความว่า อำนาจโดยทางอะไรก็ตาม โดย
 ทางราชฎรสมมติขึ้น หรือโดยประเพณีการปกครอง หรือโดยยึดอำนาจโดยเท็ดชาก ใน
 การปฏิวัติก็ตาม นี่เป็นรัฐาธิปัตย์ เรียกว่า คำสั่งของผู้หรือสถาบันนี้ ไม่มีใครขัดใคร
 เลี่ยงได้ อย่างเช่นผู้ที่ทำการปฏิวัติ ยึดอำนาจการปกครองได้สำเร็จ อย่างนี้ไม่มีใครขัดใคร
 เลี่ยงแล้ว ทำอะไรก็ทำได้ เมื่อเป็นใหญ่ในบ้านเมืองแล้ว นี้ต้องเป็นคำสั่งของท่านผู้
 หรือถ้าไม่มีท่านผู้ ในระบอบรัฐธรรมนูณมีสภานิติบัญญัติขึ้นก็ต้องออกมาจากสภานิติ
 บัญญัติ แล้วแต่ว่าพฤติการณ์ในขณะนั้น ใครมีอำนาจสูงสุด ที่จะสั่งอะไรก็ได้ นี้เรียก
 รัฐาธิปัตย์ แต่ว่าคำสั่งของรัฐาธิปัตย์เท่านั้น จะถือเป็นกฎหมายไม่ได้ มันต้องมีสภาพ
 บังคับในตัวด้วย ถ้าขาดสภาพบังคับเสีย ไม่เป็นกฎหมาย คำว่า สภาพบังคับนี้ หมาย
 ถึงว่า ถ้าใครไม่ทำตามนั้น อาจจะถูกลงโทษ อาจจะถูกเสียซึ่งประโยชน์ซึ่งควรมิควรได้
 อาจจะถูกกักสิทธิบางประการ เป็นต้นว่า ถ้าผู้ใดฆ่าเขาตายให้โอฆะมันไปประหารชีวิตเสีย
 เป็นกฎหมายเพราะเป็นคำสั่งของรัฐาธิปัตย์ และมีผลบังคับ ถ้าใครขึ้นไปฆ่าเขาเข้า เขาจับ
 ตัวไปประหารชีวิต หรือว่าการฟ้องคดีเรื่องค่าเสียหาย ให้ฟ้องใน ๒ ปี ก็เป็นกฎหมายเพราะ
 เป็นคำสั่งของรัฐาธิปัตย์ว่า ให้ฟ้องได้ ๒ ปี แล้วถ้าใครไม่ทำตาม มีสภาพบังคับเหมือนกัน
 คือตัวเสียสิทธิไป นำคดีไปฟ้องศาลไม่รับบังคับบัญชาได้ ต้องมีสภาพบังคับ เพราะฉะนั้น
 สิ่งใด ที่มาจากเป็นคำสั่งของรัฐาธิปัตย์และมีสภาพบังคับประชาชนพลเมืองแล้ว นั่นแหละ
 เป็นกฎหมาย นอกจากนั้น ไม่เป็นกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ พระบรมราชโองการของพระ
 มหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น บางฉบับก็เป็นกฎหมาย บางฉบับก็ไม่เป็น
 กฎหมาย ฉบับที่เป็นกฎหมาย ก็จะต้องอยู่ในหลักก่อนนี้ คือท่านเป็นรัฐาธิปัตย์นั้นแน่ ท่าน
 สั่งบังคับแก่ประชาชนพลเมืองหรือเปล่า ถ้าสั่ง เป็น มีสภาพบังคับใหม่ มี เป็น นอก
 จากนั้น ไม่เป็น เป็นต้นว่า ท่านมีหนังสือถึงเสนาบดี ขอให้จัดการอย่างนั้น อย่างนั้น

นี้ก็เหมือนพระบรมราชโองการของรัฐาธิปัตย์เหมือนกัน แต่ไม่มีสภาพบังคับ คือไม่มีบังคับว่า ถ้าไม่ทำตามนั้น ความนี้ จะต้องมีผลอย่างไร ไม่มี ก็ไม่ใช่เป็นกฎหมาย ที่นําสําคัญในประเทศไทยนั้น กฎหมายนั้น ท่านก็ไต่ตราไปแล้ว ต้องอยู่ในหลักที่ว่านี้ คือต้องมาจาก รัฐาธิปัตย์ และมีสภาพบังคับ เพราะฉะนั้น สิ่งใดที่จะเป็นกฎหมายได้ ก็ต้องอยู่ในหลักอันนี้

สําคัญการปฏิบัติในประเทศไทยเรามีสิ่งที่เราเรียกว่า พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา พระราชกําหนด กฎกระทรวง ที่ออกมาในรูปต่างๆ กัน เราจะต้องช่วยกันระวังเป็นอย่างยิ่ง เราเป็นฝ่ายบริหารราชการบ้านเมืองนี้ เราต้องการจะบังคับประชาชน พลเมือง จะทำในรูปไหน ในรูปพระราชบัญญัติ หรือในรูปพระราชกําหนด หรือในรูปพระราชกฤษฎีกา หรือในรูปกฎกระทรวง เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร คือพวกเราก็คงหลาย เราจะต้องมีความรู้ในข้อนี้ ถ้าสิ่งใดควรทำรูปใดรูปหนึ่ง แล้วไปทำในอีกรูปหนึ่ง สิ่งนั้นเสียใช้ไม่ได้ ไม่ถูกไม่ต้อง เสียไป เพราะฉะนั้น เราก็ต้องมีความรู้ในข้อนี้ สิ่งใดที่จะต้อง การบังคับบัญชาประชาชนพลเมือง และมีสภาพบังคับด้วยแล้ว สิ่งนั้นก็ไม่มีปัญหาเลย ต้องทำในรูปพระราชบัญญัติ คือเสนอต่อสภาร่างรัฐธรรมนูญ ปัญหาที่คงเหลืออยู่ในส่วนที่เกี่ยวกับพระราชกําหนด พระราชกฤษฎีกา และกฎกระทรวง เท่านั้น เมื่อไรถึงจะเป็นพระราชกําหนด เมื่อไรถึงจะเป็นพระราชกฤษฎีกา เมื่อไรถึงจะเป็นกฎกระทรวง เพราะเมื่อเป็นแล้ว จะถือว่า ชอบหรือไม่ ชอบเพียงไร มีข้อที่พ้องนักคิดประการใดบ้าง สําหรับพระราชกําหนดนั้น แม้ว่าตามรัฐธรรมนูญการปกครองที่เราใช้อยู่ในเวลานี้ ซึ่งมีอยู่ ๒๐ มาตรา จะไม่มีกล่าวถึงคำว่าพระราชกําหนด หรือพระราชกฤษฎีกาเลยก็ตาม แต่เรามีบัญญัติไว้ในมาตรา ๒๐ ว่า ถ้าหากว่า ไม่มีบทธรรมนูญนี้บังคับแก่กรณีใด ๆ ใดบ้างแล้ว ท่านให้วินิจฉัยไปคํามงคลของประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย ก็หมายความว่า ในส่วนที่ไทยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับพระราชกําหนด หรือพระราชกฤษฎีกา ที่ไม่มีบทบัญญัติไว้ว่า ให้ทำในรูปใด เป็นอย่างไร ก็ต้องวินิจฉัยไปคํามะระบอบการปกครองของประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยที่แต่เดิมมา ซึ่งเราทำได้สําหรับพระราชกําหนด ก็โดยเหตุ ๒ ประการ ประการที่ ๑ มีความเร่งด่วนเพื่อยุติภัยอันตราย เราก็ออกเป็น

พระราชกำหนดไว้ คือ ถ้าหากว่า มีสิ่งใดที่เราจะต้องความเป็นกฎหมาย เพื่อยังคับประชาชน
พลเมือง และสิ่งนั้นมีความเร่งด่วน เพื่อการที่จะยังยั้งกันอันเป็นสาธารณะแล้ว เราออก
เป็นรูปพระราชกำหนดไว้ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง ถ้ามีความจำเป็นเกี่ยวกับการที่
จะมีกฎหมายเกี่ยวกับเงินตราหรือภาษีอากรและเป็นเรื่องจำเป็นด้วยที่จะต้องมีพิจารณาด้วย
และด่วนแล้ว เราออกเป็นพระราชกำหนดไว้ อีกอันหนึ่ง เป็นต้นว่า ต้องการที่จะขึ้นภาษี
ศุลกากร นี่เป็นกฎหมายภาษีอากรแล้ว และมีความเร่งด่วนใหม่ เร่งด่วนมีความจำเป็น
จะต้องพิจารณาด้วยใหม่ จำเป็น เพราะเหตุว่า ถ้าพิจารณาในสภา พิจารณาเข้าวันนี้ เป็น
วันหนึ่งของชนวิเศษก็แยก ไม่ได้ ก็ต้องออกเป็นพระราชกำหนด การที่จะออกเป็นพระราช
กำหนดไว้ มีเหตุ ๒ ประการนี้ แต่ว่าในเหตุ ๒ ประการนี้ ต้องเป็นเหตุที่จำเป็นจะต้องเป็น
คำสั่งของรัฐบาลด้วย และมีสภาบังคับด้วย ต้องมีอย่างนั้นด้วย ถึงจะออกเป็นพระราชกำหนดไว้
กล่าวคือว่า ถ้าหากว่ากิจการใดที่ไม่มีสภาบังคับแล้ว ก็ไม่จำเป็นจะเป็นในรูปกฎหมายนี้
จะไปออกพระราชกำหนดทำไม ก็ออกเป็นพระราชกำหนดไม่ได้ นี่ก็หมายความว่า นอกจาก
เงื่อนไขความเร่งด่วนและในความจำเป็นที่ซึ่งพิจารณาด้วยจึงได้กล่าวมาแล้ว ก็ต้องอยู่ใน
เงื่อนไขที่ซึ่งมีลักษณะ มีสภาบังคับประชาชนพลเมืองด้วย ถึงจะตราเป็นพระราชกำหนด
ไว้ อย่างนั้นเมื่อตราเป็นพระราชกำหนดแล้ว ถ้าขึ้นไปตราเป็นพระราชกฤษฎีกาขึ้น
ใช้ไม่ไ้โดยเสียไปเสียทีเดียว

ต่อไป ในเรื่องพระราชกฤษฎีกา พระราชกฤษฎีกานี้ มีอยู่ ๒ อย่าง คือ มี
ลักษณะต่างกันเป็น ๒ ประการ คือเป็นพระราชกฤษฎีกาที่ตราขึ้น โดยอำนาจกฎหมาย
กล่าวคือว่า ใ้มีบทกฎหมายบัญญัติไว้ให้อำนาจในการตราพระราชกฤษฎีกา เป็นต้นว่า
เราจะเห็นในกฎหมายบางฉบับ กฎหมายนี้ให้ ใช้ ในจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี ถ้าจะ
ใช้ในที่อื่นเมื่อใด จะใช้ประการใดโดยพระราชกฤษฎีกา นี่ก็ออกพระราชกฤษฎีกาได้
ตามอำนาจในกฎหมายที่ไว้ไว้ นี่เป็นกฤษฎีกาชนิดที่ตราขึ้น โดยอำนาจกฎหมายไทย
เฉพาะ อีกอันหนึ่งก็คือว่า กฤษฎีกาที่ตราขึ้นโดยที่ไม่ได้อาศัยอำนาจในกฎหมายไทยเลย จะ
ตราขึ้นในลักษณะที่ว่า เมื่อตราขึ้นมาแล้ว ก็ไม่เป็นการไปขัดกฎหมายไทย ๆ หมด เป็นต้นว่า

รัฐบาลต้องการที่จะให้ข้าราชการทั้งหลายนี้ มีการลาโดยมีกำหนดเวลา เป็นอันว่า ถ้า
 ไครลาเกิน ๕๐ วันไปแล้ว ไม่ได้เงินเดือน อะไรต่างๆ พวกนี้ รัฐบาลสั่งได้ มันไม่ผิด
 กฎหมายอะไรเลย แต่จะสั่งออกมาเฉยๆ รูปร่างไม่ตะมิกตะแมงไม่ศักดิ์สิทธิ์พอ ทำเป็น
 รูปพระราชกฤษฎีกาอย่างนั้นทำได้ คือ สิ่งที่รัฐบาลต้องการจะสั่งการอันใด ซึ่งไม่ไป
 ขัดต่อกฎหมาย ก็ทำเป็นรูปพระราชกฤษฎีกาได้ เป็นอันว่า ถ้ารัฐบาลต้องการว่า กลาง
 คันนี้ พัน ๔ ทุ่มไปแล้ว ไม่อยากให้ประชาชนพลเมืองออกจากบ้าน จะตราเป็นพระราช
 กฤษฎีกาบอกว่าพระราชกฤษฎีกานี้จะใช้ตั้งแต่วันที่เท่านี้เป็นต้นไป มาตรา ๒ บอกว่า นับ
 ตั้งแต่วันที่ ๔ ทุ่มไปแล้ว ผู้ใดออกจากบ้านไม่ได้ ต้องมีความผิด อย่างนี้ไม่ได้เลย เพราะ
 เหตุว่า ถ้าขึ้นตรา กฤษฎีกา กฤษฎีกานั้นผิดต่อกฎหมาย คือไปขัดเสรีภาพของบุคคล ที่
 มีอยู่ตามกฎหมาย เวลานั้นเขาออกจากบ้านเวลาไหนก็ได้ อะไรก็ได้ จะไปห้ามเขาไม่ให้ออก
 จากบ้านไม่ได้ ต้องมาจากแหล่งที่ถูกสั่งที่มีอำนาจตรากฎหมาย เพราะมีสภาพบังคับ
 ขึ้นมาแล้ว ผู้ใดไม่ทำตาม มีความผิดแล้ว อย่างนี้เช่นกัน ก็หมายความว่า พระราช
 กฤษฎีกามี ๒ อย่าง คือ กฤษฎีกาที่ตราขึ้นตามอำนาจที่กฎหมายบัญญัติไว้ อีกอย่างหนึ่ง
 เป็นคำสั่งของรัฐบาลที่อาศัยพระบรมราชโองการสั่งการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เป็น
 การขัดหรือฝ่าฝืนต่อกฎหมาย กฤษฎีกาทั้ง ๒ รูปนี้ จะมีผลต่างกัน คือ กฤษฎีกาในรูปที่ ๑
 ซึ่งเป็นกฤษฎีกาออกตามอำนาจกฎหมายนั้นเป็นกฎหมาย เพราะได้ออกมาจากแหล่งจาก
 สถานันที่เห็นรัฐบาลมีอำนาจไว้ก็เป็นกฎหมาย เป็นอันว่า พระราชบัญญัตินี้ ใช้ ในจังหวัด
 พระนครและธนบุรี จะใช้ ในจังหวัดอื่นเมื่อใด ให้ตราพระราชกฤษฎีกา ที่มีพระราชกฤษฎีกา
 ตราออกมาโดยอาศัยอำนาจแห่งมาตรานี้ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ ในจังหวัดนั้นครบพนม นี้
 เป็นกฎหมาย คือ กฤษฎีกานี้เป็นกฎหมายมีสภาพบังคับ มีอะไรเหมือนกฎหมายทุกอย่าง
 กฤษฎีกาที่ออกมาในลักษณะประการที่สองเช่นกล่าวเมื่อกี้ ไม่มีลักษณะเป็นกฎหมาย เป็น
 คำสั่งของประเทศ ในการปกครองประเทศ เป็นคำสั่งของฝ่ายบริหาร โดยอาศัยพระ
 พรหมภิไธยเท่านั้นเอง

ที่นี้คือไปก็เป็นกฎกระทรวง กฎกระทรวงที่จะออกมาได้ก็ โดยอาศัยอำนาจ
 กฎหมาย กฎหมายต้องบอกให้ออกได้และไม่ใช้แค่เพียงเท่านั้นมักจะเข้าใจผิดในฝ่ายบริหาร

ว่า ถ้ามีกฎหมายโทษกฏกระทรวงได้แล้วละก็ ออกอะไร ๆ ก็ได้ตามกฎหมายนั้น อย่าง
 นี้ไม่ถูก แม้จะมีมาตราท้ายบอกว่า ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงนั้นเป็นผู้รักษาการตาม
 พระราชบัญญัตินี้ และกฏกระทรวงนั้นเมื่อได้ประกาศราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ ใช้บังคับได้
 นี้เขาก็ถือกันว่าจะออกอะไรก็ได้ ตามพระราชบัญญัตินั้น สั่งให้ทำอะไร ๆ ก็ได้ออย่างนี้ไม่ถูก
 กฏกระทรวงนั้นต้องถือว่าเป็นกฎหมาย โดยปกติแล้วต้องมาจากสภานิติบัญญัติเป็นรัฐา-
 ธิปไตย ในการตรากฎหมายบังคับประชาชนพลเมือง แม้สภานิติบัญญัตินั้นเองก็หรือรัฐาธิปไตย
 เองแหละ มอบอำนาจอนันให้รัฐมนตรีต่อไป ให้ทำได้ เป็นคนว่าการยื่นคำขอที่จะขอให้ยก
 ทะเบียนเป็นแพทย์ ให้ตราเป็นกฏกระทรวง นี้รัฐาธิปไตยอนันนั้น เขาไม่เห็นเป็นความจำเป็น
 ที่จะต้องมีบรรยายไว้ในกฎหมาย มอบให้รัฐมนตรีไปตราเป็นกฏกระทรวง นี้คือกฏกระทรวง
 ที่ตรามานี้ ก็มีผลเป็นกฎหมาย คือได้รับมอบจากรัฐาธิปไตย ที่มีอำนาจใช้สภาพบังคับ
 ประชาชนพลเมืองได้ จึงออกเป็นกฏกระทรวง และด้วยเหตุนี้เอง การที่จะออกกฏ
 กระทรวงได้นั้น จะต้องมีความไว้ในกฎหมายนั้นเองว่า ให้ออกได้ในเรื่องอะไร จะมาอาศัย
 ความตอนท้ายแต่เพียงว่า ให้มีอำนาจออกกฏกระทรวงแล้วจะไปออกอะไร ๆ ก็ได้ ไม่ใช่
 เช่นนั้น ต้องมีความในกฎหมายนั้นเองว่า ให้ออกในเรื่องอะไร เป็นต้นว่า ในเรื่องกำหนด
 อัตราค่าธรรมเนียมในเรื่องวิธีการที่จะยื่นคำขอเพื่อขอรับใบอนุญาตอะไรพวกนี้ นี้เขาต้องระบุ
 ไว้ ถ้าสิ่งใดที่ไม่ได้ระบุไว้ โดยเฉพาะเจาะจง ให้ออกกฏกระทรวงแล้ว แม้จะมีความใน
 ตอนท้ายว่า ให้ออกกฏกระทรวงได้ ก็ไม่มีอำนาจจะออกกฏกระทรวงมา ถ้ายื่นออกมาไม่มี
 สภาพบังคับ เพราะสภานิติบัญญัติที่จะใช้สภาพบังคับได้ ไม่ได้มอบหมายมา ต้องถือว่ากฏกระทรวง
 ฉะนั้นบทพูดดังกล่าวอนันที่เขาไม่ได้มอบเฉพาะเจาะจงนั้น เสียไปใช้ไม่ได้ นี้สำหรับ
 ประเทศไทย ในลักษณะของกฎหมายของเรา ก็มีอยู่อย่างนี้

ที่นี้ต่อไปก็เป็นเรื่องในปัญหาที่เราจะต้องช่วยกันระมัดระวังกฎหมายของเราที่มี
 มาแล้ว ที่เราจะต้องแก้ไขให้เป็นไปโดยยุติธรรม หรือที่จะมีต่อไป ก็ต้องช่วยกันให้เป็นไป
 โดยยุติธรรม และให้อยู่ใน The Rule of Law คือหลักนิติธรรม นี้ก็เป็นเรื่องจะต้อง
 พิจารณาว่า ความยุติธรรมตามกฎหมายนั้นมีไหม ถ้ามี ต่างกับความยุติธรรมตามความ

นึกคิดของบุคคล—เพียงใด—หรือไม่ ทั้งนี้ก็เพราะเหตุว่า อาจจะเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ซึ่งถ้า
 เป็นเช่นนั้นแล้วจะทำให้จิตใจของบุคคลในชาติเห็นว่า เรามีกฎหมายที่เหลวไหล คนจะไม่
 เคารพนับถืออะไรก็ทำได้เหมือนกัน คำว่าความยุติธรรมนั้น ตามพจนานุกรมของราชบัณฑิตย
 สานกั ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึงความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม ความชอบด้วยเหตุผล
 นั่นก็เป็นเรื่องที่เป็นคำนิยามที่เกิดผลในทางที่เราจะจับต้องเป็นตัวเป็นตนไม่ได้ เป็นความนึกคิด
 ของบุคคลก็ถูกแล้ว ก็คือความยุติธรรม ก็คือความนึกคิดของบุคคลนั่นเอง แม้กฎหมายก็
 มาจากความนึกคิดของบุคคล ก็วิวัฒนาการของกฎหมายมาจากความนึกคิดของบุคคล
 ด้วยเหตุนี้เราจะปฏิเสธว่า ไม่มีกฎหมายตามความนึกคิดของบุคคลได้เลย ก็ย่อมจะ
 เป็นไปไม่ได้ คือความยุติธรรมมีตามกฎหมายและมีตามความนึกคิดของบุคคลด้วยเหมือนกัน
 ปัญหาที่มีว่า ความยุติธรรมตามกฎหมาย กับความยุติธรรมตามความนึกคิดของบุคคลนั้น
 จะปล่อยให้มืออยู่อย่างนี้หรือ ก็ไม่ควรจะปล่อยให้มือ และความยุติธรรมตามกฎหมาย ต้อง
 เป็นไปตามความยุติธรรมที่ถูกต้อง คือถ้าหากว่า บุคคลคิดว่าอะไรเป็นความยุติธรรม
 เป็นการถูกต้องแล้ว กฎหมายควรเป็นอย่างนั้น ถ้าเป็นอย่างอื่นก็เป็นกฎหมายที่ไม่
 เป็นไปตามความนึกคิดเห็นของประชาชน ปัญหาที่มีเพียงว่า อันข้อที่แตกต่างกันนี้ ถ้า
 แตกต่างกันในลักษณะที่เป็นความยุติธรรมตามความนึกคิดของบุคคลแต่ละคน แต่ไม่เป็น
 ความยุติธรรมสำหรับส่วนรวมแล้ว เมื่อนั้นแหละมันจำเป็นที่จะต้องปล่อยให้แตกต่างกันไป
 เหมือนกันไม่ได้ ต้องถือเอาความยุติธรรมตามกฎหมายเป็นหลัก เป็นต้นว่า ในกรณี
 กฎหมายบัญญัติว่า ผู้ใดไปอยู่ในวงเล่นการพนัน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้นั้นเล่นการพนัน
 ด้วย อย่างว่าเรามาทำงาน กลับบ้านเข้าบ้านไม่ได้ เพราะเมียเราไปเล่นไพ่เสีย แล้วเรา
 ก็ตามไปหาเมียเราในวงการพนันเพื่อจะเอาบุญแถมมาไซ้บ้าน เกิดจับกันขึ้นในระหว่างนั้น
 โดยเราอยู่ในระหว่างวงการพนันด้วย นี่กฎหมายสันนิษฐานว่า เราเล่นการพนันนั้นด้วย
 หรือว่าเราถูกเงินใครมา ๑,๐๐๐ บาท มีพยานหลักฐานเยอะแยะ แต่ไม่มีหนังสือ อย่างนี้
 ฟ้องกันไม่ได้ กฎหมายบอกว่าเป็นฟ้องกันไม่ได้ นี่ถ้าเราจะถือเอาความยุติธรรม ซึ่งแต่
 ละคนนึกแล้ว จะเห็นว่ากฎหมายไม่ยุติธรรมเลย ยุติธรรมที่โหด คนที่ไม่ได้เล่นการพนัน

สักหน่อย ให้สันนิษฐานว่าเขาเล่น และคนที่เขาให้กู้เงินไปจริง ๆ กอฬ์ฟ้องไม่ได้ ห้ามฟ้องเสียแล้ว ไม่ยุติธรรม แต่ว่าควรจะแก้ไขใหม่ระงับกฎหมายอย่างนั้นๆ ทาควรแก้ไขไม่เพราะเหตุว่า ที่เห็นว่ามีไม่ยุติธรรมนั้นเป็นเรื่องของแต่ละคน โดยพิจารณาวินิจฉัยเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับตัวเองโดยเฉพาะ ไม่ได้พิจารณาถึงแง่ที่เกี่ยวข้องส่วนรวมเลย ในกรณีที่คุณไปเล่นการพนัน คนไปเอาบุญมาจากภรรยา อย่างที่ผมยกตัวอย่างนั้น ถ้าจะถามคนนั้นก็ไม่ต้องสงสัยเลย คนนั้นก็จะต้องตอบว่าไม่ยุติธรรม เขาไม่ได้เล่นการพนันสักหน่อย แต่เขาตัวเขาไปลงโทษ ไม่ยุติธรรมจริงๆ ในกรณีที่คุณเงินเขาไปก็เหมือนกัน ถ้าจะถามคนนั้น เขาก็จะบอกว่าไม่ยุติธรรม แต่ทำไมผู้ร่างกฎหมายนี้ ใจเง่าอย่างไร ถึงได้ร่างกฎหมายอย่างนั้น ออกมาอย่างนั้น ที่ต่างกันเช่นนี้ก็โดยเหตุที่ว่า ความนึกคิดของแต่ละคน กับความนึกคิดของผู้บัญญัติกฎหมายในรัฐาธิปัตย์ ไม่ได้คิดอย่างเดียวกัน คือแต่ละคนย่อมคิดถึงประโยชน์ของตัวเอง แต่กฎหมายเขาคิดถึงประโยชน์ส่วนรวม อย่างในกรณีการพนันเมื่อใด คือรัฐต้องการจะปราบการพนัน และการปราบการพนันนี้คนเขอะแอะในวงการเล่น จะเอาพยานหลักฐานที่ไหนว่าคนไหนแทงอะไร วางเงินลงไปหรือเปล่า ไม่ได้ ถ้าขึ้นไปเอาอย่างนั้นขึ้น ลงโทษคนเล่นการพนันไม่ได้ จึงจำเป็นว่า ไม่รู้เลยว่าใครอยู่ในวงละก็ สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเล่น นอกจากนั้นก็พิสูจน์แก่ตัวได้ ถ้าเราคิดอย่างนั้นแล้วจะมาถามว่ายุติธรรมไหม เราก็จะต้องตอบว่ายุติธรรม เพราะเป็นการจำเป็น มิฉะนั้นเราปราบการพนันไม่ได้ นี่เป็นความคิดของผู้ร่างกฎหมาย กฎหมายอย่างนี้เราต้องเห็นว่าเป็นการยุติธรรม ไม่ควรจะไปแก้ไขอะไร หรือกฎหมายในเรื่องการกู้เงินก็เหมือนกัน กู้เงินไป ๑,๐๐๐ บาทมีคนเห็นเขอะแอะอย่างเชียวเพื่อนไปกินข้าวกันเสร็จแล้วควักสีกางค์ออก ทยอยจริง มันตกหายไประหว่างทางแล้ว ไม่มีให้แม่เจ้าของร้านอาหาร ก็ขอยืมเพื่อนก่อนหน้านั้นแหละ ๒๐๐ บาท มีคนเห็นเขอะแอะ แต่เมื่อขืมไปแล้ว ก็ไม่ใช่ เพื่อนก็ฟ้องไม่ได้ ทั้งๆ ที่มีคนเห็นเขอะแอะ ทำไมผู้ร่างกฎหมายถึงเห็นอย่างนั้น ว่าทำไมขอยืมเงินไปมีพยานเห็น ทำไมจึงฟ้องไม่ได้ แต่ที่เขาบัญญัติเช่นนั้นนั้นก็ด้วยเหตุที่ว่า เงินนั้นนี่เป็นคะแนนของรางวัล เป็นคะแนนของผลิตภัณฑ์ คะแนนนั้นไม่ใช่ตัวเป็นคนอะไร อย่างที่เราขอยืมหนังสือใครมา หนังสือเป็น

พยานหลักฐานอยู่ เป็นตัวเป็นตน แต่เงินนี้เมื่อใครขอขมเงินเรา ๑๐ บาท เราให้เขาขอ
 ขมไป เราก็มียเงินน้อยไป ๑๐ บาท เขาก็มีเงินเพิ่มมากขึ้น ๑๐ บาท จะเห็นขาดไหนเราก็ไม่รู้
 ไม่มีตัวมคนจับต้องเป็นชั้นเป็นชั้น ไม่เหมือนขอขมหนังสืออะไรกัน คนที่ไม่มีเงินเลยมา
 ขอขมเงินเราไป ๑๐ บาท คนที่ไม่มีเลยเกิดมีเงิน ๑๐ บาทขึ้นมา เงินเราที่มีอยู่หายไปอีก
 ๑๐ บาท เป็นเรื่องเกี่ยวแก่จำนวน ไม่มีอะไรเป็นหลักแน่นอน ฮาคพยานหลักฐาน
 นั้นแหละเพื่อจะรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรมนั่นเอง เขาจึงบัญญัติไว้ว่าต้องมีหนังสือ ถ้าไม่
 มีหนังสือพิสูจน์กันไม่ได้ พึงยากเหลือเกิน นี่เขาสร้างแบบขึ้นมาเพื่อความยุติธรรม คน
 เมื่อสร้างแบบขึ้นมาอย่างนั้นแล้วกันนะ คนที่ไม่ทำหนังสือก็ฟ้องไม่ได้ จะทำอย่างไร นี่ก็
 เพื่ความยุติธรรมแก่ส่วนรวม เพื่อให้เป็นหลักเป็นฐาน หรือว่าในการพิจารณาคดีหนึ่งได้
 ความว่านาย ก. ไปปล้นเขา ไปปล้นเขาเมื่อวันที่ ๓ เมษายน แต่ในฟ้องของโจทก์เขียนว่า
 ไปปล้นวันที่ ๕ เมษายน อย่างนี้ต้องยกฟ้อง ทั้ง ๆ ที่โจทก์และผู้พิพากษาก็รู้ว่าไปปล้น
 เขาจริงๆ มีพยานหลักฐาน แต่คำสั่งยกฟ้อง นี่ถ้าเราดูแล้วเราจะคิดว่าไม่ยุติธรรมจริงๆ
 อย่างนี้ไม่ไหว ไปปล้นเขาจริงๆ ยกฟ้อง แต่ถ้าขึ้นไปลงโทษ ผลจะเป็นอย่างไร ก็ฟ้องผิด
 วันกันได้ใช่ไหม เมื่อฟ้องผิดวันได้แล้ว โจทก์ฟ้องจำเลยก็จะฟ้องผิดวันเสียเรื่อย เขาเปรียบ
 จำเลยเรื่อย ก็ตายซี ก็ไม่ยุติธรรมกันอย่างนี้ ชล่อยให้ทำอย่างนี้ได้ไม่เป็นการยุติธรรม
 แต่ผู้ต้องหา ถ้าจะให้ฟ้องผิดวันกันได้ โจทก์ก็จะเขาเปรียบ กลัวจำเลยจะอ้างฐานที่อยู่ ในวันที่
 ถูกต้อง ก็ฟ้องผิดวันเสีย อย่างนี้เมื่อชล่อยให้ทำกันอย่างนี้ได้ จะเป็นความยุติธรรมหรือเปล่า
 ไม่ยุติธรรมเลย จึงมีหลักว่า ความไม่ยุติธรรมเฉพาะเรื่องนั้น เป็นเครื่องยกยกรักษาความ
 ยุติธรรมไปทั่วๆ ไป อย่างนี้เช่นกัน เราจึงต้องยอมให้กรณีบางเรื่องไม่ยุติธรรมเพื่อยกยกรักษา
 ความยุติธรรมส่วนใหญ่ไว้ และเพราะฉะนั้น ในกรณีที่มีอะไรที่มีความนึกคิดถึงว่ากฎหมาย
 ไม่ยุติธรรมแล้ว ก็ขอให้ท่านทั้งหลายได้คิดถึงข้อนี้ด้วย ถ้าเห็นว่าไม่ยุติธรรมจริงๆ ก็ช่วย
 กันแก้กันใจเพื่อให้กฎหมายของเราเป็นกฎหมายที่ดี จะไปคิดเฉพาะเรื่องไม่ได้ ต้องดู
 ถึงประโยชน์ทั่วๆ ไปด้วย

เมื่อเรามีกฎหมายที่ดีแล้ว ถ้าเราไม่มีตุลาการที่ดี กฎหมายที่ดีจะมีประโยชน์อะไรไหม ไม่มีประโยชน์หรอก ไม่มีประโยชน์จริงๆ เช่นกันว่า ถ้าเรามีตุลาการที่ไม่มีอิสระ หลกัประกันที่ให้อำนาจไว้ในกฎหมายแก่ประชาชนพลเมืองนั้น ไม่มีประโยชน์ เมื่อไรถ้าเป็นกรณีระหว่างรัฐกับบุคคลเข้า ผู้พิพากษาไม่มีอิสระ รัฐสั่งอะไรก็สั่งได้ ผู้ปกครองประเทศต้องการสั่งอะไรก็สั่งได้ เขาตามชอบใจได้ อย่างนี้ไม่มีประโยชน์ เพราะฉะนั้นเมื่อเรามีกฎหมายที่ดีแล้ว ต้องมีตุลาการที่ดีด้วย มิฉะนั้น กฎหมายไม่มีประโยชน์ หรือมีประโยชน์น้อยลง เท่าที่ความไม่เที่ยงของผู้พิพากษานั้น ในชั้นนี้ มีคำกล่าวของท่านวินสตันเชอร์ชิลล์ที่ได้อ่านไว้ในสภาผู้แทนราษฎรของอังกฤษเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๕๔ ว่า "หลักการที่จะให้ความอิสระแก่ผู้พิพากษา แยกออกจากฝ่ายบริหารนั้น บ่อมเป็นรากฐานแห่งกิจการทั้งหลายในเกาะอังกฤษนี้ และเป็นหลักการที่ประเทศเสรีทั้งหลายได้ดำเนินตาม หลักเช่นว่านี้ ประคองเป็นอ่าวลึกที่กั้นอยู่ในระหว่างพวกเรา กับพวกเผด็จการ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษานั้น สิ่งที่ผู้พิพากษาแต่ละคนจะต้องรู้สึก ก็คือ คนอยู่ภายใต้คำพิพากษาของศาล ที่กลายเป็นกฎหมายแล้ว และกฎหมายที่ผ่านจากรัฐสภาด้วยความยินยอมของพระมหากษัตริย์แล้ว ผู้พิพากษามีไว้เพียงมีหน้าที่แต่เพียงตัดสินคดีระหว่างบุคคลต่อบุคคลเท่านั้น แต่มีหน้าที่ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญ ซึ่งส่วนใหญ่ของโลกนี้ ยังหาได้ตระหนักไม่ หน้าที่นั่นคือ หน้าที่ต้องตัดสินให้ความเป็นธรรมระหว่างบุคคลและรัฐนั่นเอง การศาลยุติธรรมของอังกฤษประกอบด้วยประเพณีและการปฏิบัติที่แล้มาแล้ว เป็นผลกำไรที่คงอยู่ของชาติอังกฤษและชาวอังกฤษทั้งมวล และความอิสระของผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษา อรรถคดีในศาลอังกฤษนั้น นับเป็นส่วนหนึ่งซึ่งแสดงให้โลกซึ่งกำลังเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ได้เห็นหลักการเพื่อนุชธรรมของอังกฤษด้วย" นี้หมายความว่า ผู้พิพากษาอังกฤษนั้น เป็นผู้พิพากษาซึ่งมีอิสระจริงๆ คัดสินคดีไปตามกฎหมาย ตามสภาพใจจริงๆ ซึ่งไม่มีสิ่งใดๆจะไปแตะต้องเขาได้ ทั้งนี้ เป็นเรื่องที่เขาได้ฝึกอบรมกันมานานจนกลายเป็นนิสัย จึงกลายเป็นความรู้สึกซึ่งนักกฎหมายปฏิเสธความชอบไม่ได้ อย่างในศาล

ยุติธรรมระหว่างประเทศ ซึ่งมีผู้พิพากษา ๑๕ คนนี้ เมื่อเร็วๆ นี้ เมื่อ ๔-๕ ปีมานี้ มี
 ผู้พิพากษาซึ่งเป็นคนชาติอังกฤษคนหนึ่ง คือ เซอร์ ฮาร์ โนลด์ แมกแน เป็นผู้พิพากษาชาติ
 อังกฤษอยู่ในศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ มีกรณีขึ้นในศาลระหว่างประเทศ คือศาลโลกที่
 ตัดสินคดีเขาพระวิหารของเรา ประเทศอังกฤษเป็นโจทก์ฟ้องประเทศอิหร่านเป็นจำเลย
 ทว่า ยึดทรัพย์สินของบริษัทแองโกลอิเรเนียนชอยล์ คัมปะนี ขอให้ศาลโลกตัดสินให้คืน
 คืนก็อย่างเต็ม คือ อย่าให้มีการยึดกันเช่นนั้น ในกรณีนี้ ประเทศอิหร่านต่อสู้ว่า การ
 ยึดทรัพย์สินนี้ เป็นกรณีภายในประเทศ ไม่เกี่ยวกับศาลโลกเลย ศาลโลกไม่มีอำนาจ
 พิจารณา ต่อสู้กันอย่างนี้ ศาลโลกวินิจฉัยให้อังกฤษแพ้คดี โดยความเห็นของท่านเซอร์คน
 ซึ่งเห็นพ้องกับผู้พิพากษาอีกหลายคนว่า ข้อแย้งของประเทศอิหร่านนั้นฟังได้ ชอบด้วย
 ด้วยกฎหมาย นั่นแหละ ท่านเป็นนักอังกฤษแท้ ๆ แต่ตัดสินให้ประเทศอังกฤษแพ้คดี นี้ก็
 หมายความว่า ผู้พิพากษานี้ เขายึดถือความสำคัญในหน้าที่ของเขา ที่จะตัดสินคดี
 ให้เป็นไปตามบทกฎหมาย แม้ว่าเขามีความอิสระอยู่ โดยบทกฎหมายที่ใครจะมาบังคับให้
 ทำอะไรไม่ได้ แล้วอิสระทางใจของเขาโดยบริสุทธิ์ก็ยังมีด้วย ด้วยเหตุนี้ ผู้พิพากษาอังกฤษ
 ได้รัยคำชมเชยมาก ถึงกับมีคำกล่าวว่า ถ้าความยุติธรรมในโลกนี้ส่งเสียงออกมาได้แล้ว
 ไซ้ ก็จะส่งเสียงออกมาอย่างกับผู้พิพากษาอังกฤษพูด ก็หมายความว่า ผู้พิพากษาของเขา
 ว่าอะไรก็ยุติธรรม ไม่มีอะไรไม่ยุติธรรม นี้เขอดีกันถึงเพียงนั้น การที่เป็นดังนี้ เพราะ
 อะไร ก็เพราะเหตุว่า วิชาการของเขา เขาได้จัดทำไว้ โดยที่ ไม่สู้ผลเช่นว่านี้ตั้งแต่การ
 ศึกษาของกันเป็นต้นมา จนถึงโตมาเป็นตุลาการ ฝ่ายบริหารจะถอดถอนผู้พิพากษาไม่ได้
 ความกฎหมายของเขาไม่ให้อำนาจฝ่ายบริหารถอดถอนผู้พิพากษาเลย และผู้พิพากษาได้รัย
 การเลื่อนเงินเดือน เลื่อนชั้น ในตำแหน่งหน้าที่อะไรไม่ได้โดยเด็ดขาด ผู้พิพากษาจะ
 พิจารณาคดีที่ตนมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ แม้แต่เกี่ยวข้องไม่ได้เลย ผู้พิพากษาจะต้องแสดงให้คู่กรณี
 ได้ตระหนักด้วยว่า นอกจากหน้าที่ของเขาจะต้องตัดสินอย่างนั้นอย่างนี้แล้ว เขายังมีหน้าที่
 ต้องแสดงให้คู่กรณีเห็นด้วยว่า เขาได้ตัดสินคดีไปโดยยุติธรรม และผู้พิพากษาห้ามเด็ด
 ขาดที่จะฟังอะไรฝ่ายเดียวไม่ได้ เขามีหลักการเช่นนี้ ถ้าทวีปประเทศไทยเรา ข้าราชการ

ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ต้องเว้นการอย่างนั้นเสีย และยิ่งกว่านั้น ก็มีข้อสำคัญก็คือว่า ระตักสิน
 ซ้าชากอะไร พุกเฉย ๆ พุกลอย ๆ ไม่ได้ ต้องแสวงเหตุผลว่า ทำไมตัวถึงระตักสินเช่นนั้น
 มีเหตุผลอะไร ข้อเดียวของเขาฟังไม่ได้เพราะอะไร ต้องบอกออกมา นี่เป็นหลักของเขา
 หลักอันนั้นมาก คือ นอกจากที่จะให้ดูความได้เห็นว่า ตัวแพ้กี้เขาเพราะอะไรแล้ว ยัง
 เป็นเหตุที่จะอุทธรณ์ได้แล้ว ยังเป็นประโยชน์ในข้อที่ว่าคนเรานั้นจะซ้าชากอะไร โดยซ้าชาก
 เฉย ๆ ไม่ต้องให้เหตุผล ถ้ายี้ซ้าชากโดยให้เหตุผลนี้ มันง่ายกว่ากัน คือ ซ้าชากอะไร
 โดยไม่ให้เหตุผลนั้นง่าย ทำง่าย ๆ เช่น เราบอกว่า อะไรแรงก็ว่าแรงไป โดยไม่ต้อง
 ให้เหตุผลอะไร อะไรว่าทำก็ทำไป แต่ถ้าเราได้ให้เหตุผลเขาแล้ว ก่อนที่เราจะว่า
 แดงหรือดำนั้นเราต้องพยายามหาเหตุผลมาก ซึ่งถ้าเหตุผลนั้นไม่ชอบ เราก็ยังพุก
 ออกไปไม่ได้ นี่ก็มีประโยชน์มาก หลักประการท้าย ที่ว่าผู้พิพากษาจะฟังความฝ่ายเดียวไม่ได้
 ทั้งนี้ เขาหมายถึงอย่างนี้ เขาหมายถึงว่า คือ คนที่มีคดีกันนี้ ถ้าหากสมมติไปหาที่บ้าน
 ก็ไม่อยากจะให้สินบนอะไรกันหรอก ไปกราบไปไหว้ออความยุติธรรม เรื่องของผมเป็นอย่าง
 ไนน์ครีบ อย่างนี้ครีบ อะไรต่าง ๆ นานา เช่นนี้เขาไม่ฟัง เขาไม่ยอมฟังกระทั่ง
 หนังสือพิมพ์ กระทั่งคนพูดกัน พูดว่ากระไร แม้จะเผชิญไต่ถาม ได้ฟัง ก็หลักออกไปเสีย
 ไม่เอา ทั้งนี้มันก็มีประโยชน์มาก คือ การที่รับฟังอะไรฝ่ายเดียว ไม่ได้ความจริงหรอก
 คนนั้นยื่นขึ้นมา ยังไง ๆ ไม่มีคนค้าน เพราะฉะนั้น ผู้พิพากษาจะฟังอะไร ก็ต้องมีฝ่าย
 ค้านอยู่เสมอให้เขาเถียงบ้าง เขาโต้บ้าง จะฟังความฝ่ายเดียวไม่ได้เด็ดขาด เรื่องนี้นอกจาก
 จากจะมีกฎหมายบังคับไว้ว่าการพิจารณาฝ่ายเดียวไม่ได้ เว้นแต่บางกรณีที่เขาเป็นเท่านั้น
 แล้วหลักอันนี้หมายความว่า การปฏิบัติส่วนตัว นี้ก็ไม่ให้ฟังความฝ่ายเดียวด้วย คือ อย่างเขา
 อะไรที่รู้มาจากฝ่ายเดียวเป็นหลักในการตัดสินมายังจิตใจของคน ด้วยเหตุคงที่สมโตกล่าว
 มานี้ ขอบอกว่า นโยบายของกระทรวงยุติธรรม ที่เกี่ยวกับ การพัฒนานโยบายความมั่นคง
 แห่งชาติก็มีในเรื่องที่จะต้องมีศาลที่คดี ให้เหมาะสมกับสภาพของบ้านเมือง เพื่อที่จะให้ความ

ร่วมเขียนแก่ประชาชนพลเมืองคองมิกฎหมายที่ดี ให้ความยุติธรรม ให้สิทธิเสรีแก่
 ประชาชนพลเมือง แล้วยังต้องมีศาลาการที่ดี นี่เป็นนโยบายของกระทรวงยุติธรรม แลจะต้อง
 ดำเนินการข้อนี้ หรือจะจัดไป ในทางที่จะให้ศาลาการมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี
 จริงๆ นี่เป็นหลักนโยบายที่เกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร ซึ่งเป็นหน้าที่ของกระทรวง
 ยุติธรรม และเห็นหน้าที่ของกระทรวงทบวงการทั้งหลาย ที่ควรจะต้องร่วมมือเพื่อให้เขียนไป
 ดังที่สมเรียนมานี้.

วัฒนธรรมทางการศาล

อารัมภบท

ระเบียบวินัยที่พึงทำไว้แก่ของทพชนะสงครามได้ฉันใด บทกฎหมายที่ค้ำย่อน้ำประเทศชาติไปสู่ความสุขสมบูรณ์ได้ฉันนั้น ประชาชนชาวไทยได้เห็นความสำคัญอันนี้มาแล้วตั้งแต่เกิดค่ายรพ และได้ระลึกรู้อยู่เสมอตลอดมาทุกยุคทุกสมัย จึงได้เชิดชูกฎหมายของบ้านเมืองเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำชาติ วัฒนธรรมในทางกฎหมายเป็นสิ่งภูมิใจของชาติไทยอยู่เสมอ ก็จะเห็นได้ในการประพันธ์ใด ๆ ก็ดี เมื่อจะกล่าวถึงบ้านเมือง จะต้องกล่าวถึงความดีของกฎหมายและการประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายในสมัยนั้น ๆ ว่ามีความดีความเหมาะสมแก่ชีวิตราษฎรอย่างไร เช่นในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า—

๗ ล ๗ เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่สุ่หาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ชี้นำไปขาย ไครจักไคร่ค้า ช้างค้า ไครจักไคร่ค้าม้าค้า ไครจักไคร่ค้าเงินค้ำทองคำ ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล ล้มตายหายกว่า เที้ยาเรือนพ่อเชื้อเสื่อค้ำมันข้างม ลูกเมียเย็บข้าว ไพร่ฟ้าข้าไทย บ้าหมากบ้าพอ พ่อเชื่อมันไว้แก่ลูกมันสิ้น ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน นิแหละมิด แผลงแกลกว้างกัน สนวนตุ่ทัณฑ์จึงแจ้ง ความแก่ข้าด้วยชื่อ บ่เข้าผู้ลักมักผู้ข้อน ๗ ล ๗

ดังนี้ เราจะเห็นได้ว่า ในสมัยนั้นกฎหมายของบ้านเมืองได้ ให้เสรีภาพแก่ราษฎรในการอยู่กินและการค้าขายอย่างกว้างขวาง ความเสมอภาคในร่างกายและทรัพย์สินก็มีอยู่ โทษยุติธรรม

ในตำนานเมืองล้านช้างเรื่องขุนยวมราชา ผู้เขียนในครั้งกระโน้นก็ยกได้บันทึกเป็นอารัมภบทไว้ว่า—

เรื่องนี้กระทรวงยุติธรรมได้เรียบเรียงขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ และมอบให้กรมประชาสัมพันธ์ (เมื่อครั้งยังเป็นกรมโฆษณาการ) จัดพิมพ์จำหน่าย ในครั้งนี้ได้นำแก้ไขเพิ่มเติมบ้าง เนื่องจากข้อความเดิมบางตอนได้เปลี่ยนแปลงไป.

“ดูราพระยาอินทร์เจ้าเป็นแทนท้าวพระยา^๓ สนโดยยังเห็นแก่คดี ๕ คือ โทสคติ โมหคติ ฉันทาคติ ภยากติ บัณฑิตาหลังโทษหนักโทษเบา หลง ๆ เข้าไปในวัดอุทยาน แลกเลสภาม ถ้อยความคนเขาสู้หาตัดแต่งร้ายดีไปไกล รักชังโคตรวงศ์เห็นแก่ทรัพย์สินรูปทรงมีคุณบมีคุณ ได้ ย่อนบได้ย่อนคำหลายให้น้อยคำน้อยให้เกิดมีหลาย อิมกิติใจอิคช้อบ เหม่นให้ผิดผิดให้หม่นอ้าย เห็นแก่หัยดาอีกคว่ายานกลัวภายลุน โทษกันบาปโทษอย่าเป็นใหญ่ ผิแผ่นดินก่อนารัฐศาสตรา บัตาม ฤคบุรีเดือนวันยาม บัตามโบราณราชประเพณี คำสืบให้เวียงการแต่งเบี้ยเงิน ผู้พ่ายให้แพ้ผู้แพ้ให้ พ่ายเห็นแก่สินจ้างนัดเห็นดังนั้น บ้านเมืองอันนั้นสุขคุ้มชุ่มเย็น”

ดังนั้น จึงเป็นที่เห็นได้ว่า การเคารพขนัตถอกฎหมายนั้นเป็นวิมณธรรมประจำ ชาติไทยอยู่เสมอ สิ่งใดที่ใคร่จะออกมาเป็นกฎหมายแล้ว ไม่เคยมีปรากฏเลยว่า ราษฎรจะ ทำการคัดค้านโต้แย้งว่าเป็นกฎหมายที่ไม่ถูกต้อง ขอมริยนั้นถือปฏิบัติตามเสมอ และไทย ทำนองเดียวกันตามตำนานที่ปรากฏ วิมณธรรมในการเคารพขนัตถอกฎหมายนั้นจะมีอยู่แต่ เฉพาะชาวไทยฝ่ายถูกปกครองเท่านั้นก็หาไม่ ในฝ่ายทรงข้าม คือทางผู้ปกครองประเทศมี พระมหากษัตริย์และหมู่ชนข้ามาตย์ทั้งหลายเป็นต้น ต่างก็โศกสำนึกในการที่เชิดชูกฎหมาย เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกัน ฉะนั้นกฎหมายแต่ละฉบับที่จะประกาศมายังคหิไซ้แก่ราษฎร จึงได้รื้อการกลั่นกรองพิจารณาโดยรอบคอบถี่ถ้วน ทั้งบุคคลจะไม่ถูกบังคับด้วยโทษ โทษไม่มีกฎหมายประกาศบอกให้ทราบล่วงหน้าก่อน อนึ่งก็มีวิมณธรรมตั้งมั่นกันมาว่า กฎหมายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อประกาศออกไปแล้วบุคคลจะต้องเคารพและปฏิบัติตาม การ ขอกฎหมายอันเป็นการกทลของตุ่ก่อนักดี หรือเมื่อออกไปแล้วไม่เหมาะสมกับภาวะความ เป็นอยู่ของประชาชนราษฎรก็ดี รู้สึกกันว่าเป็นการทำให้กฎหมายเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ของ พระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์หรือกฎหมาย จึงเป็นสิ่งที่ต้องพึงพิเคราะห์ที่กันว่า เป็นของสำคัญที่สุดในการปกครองบ้านเมือง

ข้อเหล่านี้จะไ้กล่าวถึงความเป็นมาของกฎหมายและการศาลไทยย่อพอเป็นสังเขป เพื่อแสดงให้เห็นวิวัฒนาการในทางศาล อันจะสื่อให้ประจักษ์ถึงวิมณธรรมทางกฎหมายแห่ง ชาติไทยทั้งไ้กล่าวมาแล้ว

กฎหมาย

ก่อนสมัยที่ไทยจะโตมาได้เขาคุมแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นภูมิลำเนาเนี้ย เรื่องต่างๆ ของกฎหมายยังรู้ได้ไม่ชัดแจ้ง แต่มีเหตุผลที่น่าสนนึ้นฐานไว้ว่า ตั้งแต่สมัยอาณาจักรน่านเจ้า ไทยโตมีกฎหมายที่เรื้อรและมีระเบียบต่างๆ ของชุมชนเหมาะสมควรกับคนแล้ว ด้วยเหตุที่ว่าอาณาจักรน่านเจ้านั้นมีผลกำลังเข้มแข็ง รักษาอิสรภาพอยู่ได้เป็นเวลายาวนาน เป็นความจำเป็นที่ต้องมีกฎหมายและระเบียบแบบแผนอันที่ด้วย

ในชั้นดั้งเดิม กฎหมายของชาติไทยก็เช่นเดียวกับกฎหมายของชนชาติทั้งหลาย คือได้แก่จารีตประเพณีอันเป็นข้อบังคับที่เกิดขึ้นโดยอาศัยความเคยชินของชุมชนในทางปฏิบัติ แม้ในลำดับต่อมาเมื่อชาติไทยมีบรมกษัตริย์เป็นผู้ปกครองประเทศชาติ บรมกษัตริย์เหล่านั้นก็ทำไ้ทรงบัญญัติกฎหมายขึ้นอย่างแท้จริงเสมอไปไม่ พระราชภาระของพระองค์ คือปกครองดูแลให้บ้านเมืองอยู่ในความสงบเรียบร้อย ส่วนกฎหมายนั้นคงอยู่ในจารีตประเพณีและระเบียบแบบแผนแต่เดิมมา กษัตริย์ทรงเป็นแต่ผู้คุ้มครองป้องกันและคำชู้จารีตประเพณีและแบบแผนนั้น ๆ แต่เมื่อกษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะเช่นนี้ ก็ย่อมต้องมีอำนาจชี้ขาดตัดสินคดีพิพาททั้งหลายได้ เพราะมีอำนาจนั้นก็เพราะไม่สามารถปฏิบัติพระราชภาระต่อไปได้ เมื่อทรงมีอำนาจดังกล่าว ผลก็คือว่าไ้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยหรือพระบรมราชโองการเกี่ยวกับ การชี้ขาดคดีตัดสินกันนั้นๆ ลับเนืองกันมา พระบรมราชวินิจฉัยหรือพระบรมราชโองการเหล่านั้นเมื่อมีลักษณะอันถูกต้องกับหลักความยุติธรรม จึงคนชั้นนั้นหรือชั้นหลังต่อมายอมรับนับถือแล้ว ก็ค่อย ๆ กลายลักษณะเป็นกฎหมายขึ้นเป็นลำดับไป

เมื่อมีบทกฎหมายต่าง ๆ ชับซ้อนยิ่งขึ้น ก็ไ้มีการตรวจชำระระสังคายนาเสียคราวหนึ่ง ๆ ซึ่งไ้เคยมีมาแล้วหลายคราว การตรวจชำระนั้นเป็นกรณีเหตุอันหนึ่งที่ทำให้ใจความแห่งพระบรมราชวินิจฉัย หรือพระบรมราชโองการของบรมกษัตริย์ที่มีมาแต่เดิม ๆ

นั้นกลายเป็นบทกฎหมายชั้นโดยตรง เพราะได้รับการบรรจุเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของบทกฎหมายแท้ โดยผู้ทรงชำระกฎหมายในครั้งนั้น ๆ แต่เป็นที่พึงสังเกตว่า อันพระบรมราชวินิจฉัยหรือพระบรมราชโองการซึ่งกลายเป็นกฎหมายไปนี้ จะต้องปรากฏว่ามีคุณลักษณะถูกต้องกับจารีตประเพณี และหลักธรรมแบบแผนในครั้งนั้น ๆ ด้วย ทั้งนี้เป็นที่สังเกตให้เห็นชัดถึงวัฒนธรรมอันเป็นความดีความงามทั้งหลายของชาติไทย

บรรดาบทกฎหมายของไทยในชั้นเกิมนั้น ส่วนมากได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์ธรรมศาสตร์ (พระธรรมศาสตร์ ซึ่งบันทึกยังปรากฏอยู่ในกฎหมาย ๒ เล่ม) ชั้นเป็นหลักการที่ไทยได้รับจากมิชชันนารีประเทศ หลักธรรมทั้งนี้เมื่อประกอบเข้ากับจารีตประเพณีและพระบรมราชวินิจฉัยพระบรมราชโองการของกษัตริย์เรียบร้อยแล้ว ก็เป็นกฎหมายของชาติไทยสืบเนื่องเรื่อยมาตั้งแต่กัมภีร์คตสมัชกรวงศ์หรือชยุชยา และคณิศรแห่งสมัชกรวงรัตนโกสินทร์

บทบัญญัติทั้งหลายของกฎหมายเก่าที่ ได้จัดแบ่งแยกไว้ตามที่ปรากฏโดยชำระในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์อันเป็นการชำระกฎหมายเก่าครั้งหลังที่สุดนั้น มิใช่เป็นชุมนุมบทกฎหมายที่สืบสนประปนกัน โดยมิได้จัดเรียงเรียงความลำดับอย่างใดเลย บทบัญญัติของกฎหมายเก่าที่จัดแบ่งแยกไว้ตามความใกล้ชิดคติค่อกันเป็นลักษณะต่าง ๆ เช่น ลักษณะภูมิลักษณ์ ลักษณะวิวาท ลักษณะรัยฟ้อง ลักษณะส่วเมีย ฯลฯ เป็นลำดับไป และการแบ่งกฎหมายเป็นลักษณะเช่นนี้ก็ทำให้เข้าใจว่าระเบียบเกิดขึ้นโดยการตรวจชำระและเรียงลำดับใหม่ในรัชกาลที่ ๑ ก็หาไม่ การตรวจชำระนี้ปรากฏอยู่ในยานแผนก่าเป็นการสำรวจบทกฎหมายเดิมที่ไ้ใช้มาแล้วในสมัชกรวงศ์หรือชยุชยาและก่อนนั้นขึ้นไป จะมีกฎหมายใหม่ในสมัชกรวงรัตนโกสินทร์เพิ่มขึ้นมาอีกบ้างก็เป็นส่วนไม่มากเท่ากฎหมายเดิม บทกฎหมายส่วนมากคงจะไ้แบ่งออกเป็นลักษณะต่าง ๆ อยู่แล้ว การแบ่งหมวดหมู่ของกฎหมายเช่นนี้ความจริงก็เป็นเสมือนวิธีทำประมวลกฎหมายวิธีหนึ่ง ซึ่งก็มาประสมกันในปัจจุบัน ซึ่งกฎหมายของไทยอยู่ในระบอบประมวลกฎหมายอันทันสมัยโดยสมบูรณ์

ความวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายไทยซึ่งเปลี่ยนไปจากเดิมตามความเจริญและ
 ขบวนการนั้น มีหลักฐานเป็นที่สังเกตเห็นได้เป็นระยะ ๆ ในสมัยสุโขทัยก็ปรากฏอยู่ในลาย
 คีตาจารึกว่ามีบทบัญญัติต่าง ๆ แห่งกฎหมายประเภทอาญาอันมีจุดมุ่งหมายเป็นสำคัญที่จะ
 แสวงถึงกรณีบุคคลหนึ่งจะต้องรับผิดชอบผู้เสียหาย เพราะการละเมิดกฎหมายที่เกิดจากอีก
 บุคคลหนึ่งซึ่งตนมีความเกี่ยวข้องติดต่อกันอยู่ด้วย เช่นกรณีที่ยุงให้เขาทำกรรลภทรพยเป็นต้น
 ในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ปรากฏเอกสารหลักฐานอยู่แม้จะไม่มากนัก เพราะถูกข้าศึกเผา
 เผาสูญไปเสียเป็นอันมากก็ดี แต่เมื่อประกอบกับหลักฐานที่ปรากฏจากการตรวจชำระ
 กฎหมายครั้งรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นเครื่องมือที่จะศึกษาได้เป็นอย่างดี ใน
 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีหลักฐานที่สมบูรณ์หลายประการแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลง
 ของกฎหมายเพื่อให้เหมาะสมแก่สภาพการณ์และสมัย หลักฐานต่างๆ เหล่านี้ทำให้ทราบได้
 ถึงการเปลี่ยนแปลงของบทกฎหมาย ซึ่งส่วนมากเป็นไปในทางเจริญยิ่งขึ้นทั้งในส่วนระเบียบ
 การปกครองบ้านเมือง และด้วยบทกฎหมายที่จะใช้ในการตัดสินคดีข้อพิพาท

วิวัฒนาการทางกฎหมายของชาติไทยนั้น จะเห็นได้ โดยตัวอย่างบางประการที่
 จะยกขึ้นกล่าวดังต่อไปนี้

ไทยได้มีการประเพณีอยู่แล้วแต่ก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยาว่าผู้ต้องรับความ
 เสียหายจากการกระทำอันเป็นผิดนั้นจะกระทำการแก้แค้นแก่ผู้กระทำผิดด้วยผลการตนเอง
 และความชำนาญนั้นไม่ได้ กฎหมายเก่าของไทยโดยบัญญัติห้ามมิให้ราษฎรใช้กำลังลงโทษ
 บุคคลอื่นที่ก่อทำความเสียหายให้แก่ตน ราษฎรผู้ได้รับความเสียหายจะต้องไปร้องฟ้อง
 ยังโรงศาลตามระเบียบเสมอไป ถ้าหากผู้ก่อเหตุผิดนั้นกฎหมายให้ลงโทษอย่างหนัก
 (ทั้งนี้เห็นได้จากกฎหมายลักษณะโจรมาตรา ๓๕, ๖๖, ๑๓๑, ๑๓๗ และ ๑๔๐ ลักษณะ
 อาญาหลวงมาตรา ๒๘, ๕๗, ๑๐๒ และ ๑๒๐ ลักษณะอาญาราชฎูรมาตรา ๑, ๓, ๓, ๔ และ
 ๖) หลักการอันนี้ตรงตามแนวคิดของอารยชนปัจจุบัน จึงได้เป็นหลักกฎหมายปรากฏอยู่ใน
 ทุกวันนี้ หากแต่เปลี่ยนแปลงแก้ไขไปยังในส่วนปลีกย่อย กล่าวคือ ตามกฎหมายเหล่านั้น

ไม่ต้องรับผิดชอบ ทั้งนี้จึงเป็นอันว่าหลักการเรื่องความรับผิดชอบร่วมกันเป็นหมู่เหล่าจึงถูกยกเลิกเป็นอันสมบูรณ์ไป และหลักการใหม่ให้เข้ามาแทนที่

อีกกรณีหนึ่งแนวความคิดของกฎหมายเดิมมีอยู่ว่า บุคคลทุกคนจะต้องมีความรับผิดชอบในการกระทำของตน ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะรู้สึกในความผิดชอบของการที่ตนกระทำไปนั้นหรือไม่ แต่ต่อมาได้เป็นที่รู้สึกกันว่า การที่ระงับโทษบุคคลผู้ซึ่งไม่มีเจตนาร้ายและไม่รู้สึกผิดและชอบนั้นย่อมเป็นการไม่ยุติธรรม ปรากรฎาคมมาตรา ๑๐ ของกฎหมายลักษณะวิอาทว่า เมื่อเกิดอายุ ๑ ขวบลงมา หรือคนชราอายุ ๑๐ ปีขึ้นไปทำผู้อื่นหรือทำร้ายร่างกายแก่ผู้อื่นมีอายุเจ็ดปี ไม่ต้องถูกลงโทษเป็นสินไหมพินัย มีหน้าที่แก่เพียงไปขอขมาแก่ผู้ที่ถูกทำผิดและมีผลลวงเกินเท่านั้น สำหรับคนวิกลจริต กฎหมายลักษณะวิอาทมาตรา ๑๕ มีบัญญัติว่า ไม่ต้องมีความรับผิดชอบในการละเมิดของตน แต่การไปทำร้ายเขาถึงตาย บิคามารทญาติพิน้องต้องถูกปรับโทษเป็นจำวนเท่ากับกึ่งหนึ่งของค่าตัวผู้ตาย ทั้งนี้เปรียบเทียบกับกฎหมายปัจจุบัน ซึ่งมีประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๑๓ มีบัญญัติว่า เกิดอายุยังไม่เกินเจ็ดปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด เขานั้นไม่ต้องรับโทษ และมาตรา ๖๕ มีบัญญัติว่า ผู้ใดกระทำความผิด ในขณะไม่สามารถรู้สึกชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น

กฎหมายไทยได้วิวัฒน์เป็นลำดับสืบมาโดยลักษณะที่เปลี่ยนแปลงในหลักการต่าง ๆ ไปมากยิ่งน้อยบ้างคงได้ยากมากแล้วนี้เป็นตัวอย่างแต่เพียงส่วนน้อย ต่อมาในสมัยระบอบกสิชาธิปไตย กล่าวคือ ในระยะแรก ๆ แห่งรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์ก็ยังคงใช้ระบอบแห่งกฎหมายเดิมอยู่เป็นส่วนใหญ่ ต่อมาการเปลี่ยนแปลงในทางแนวความคิดได้เป็นไปอย่างชานานใหญ่ อิทธิพลของต่างประเทศได้ไหลย่นเข้ามาสู่ประเทศไทยพร้อมด้วยความขยายตัวแห่งการพาณิชย์ ประเทศไทยได้เริ่มเอาใจใส่ในระบอบการกฎหมายและการศาลยุติธรรมของยุโรป และได้เริ่มการดัดแปลงแก้ไขกิจการทั้งสองนั้นในประเทศไทย โดยมีชกซ์ ในยุคแห่งการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายของไทยนี้ ได้มีหลักความคิดใหม่ ๆ เกิดขึ้นหลาย

ประการ อันเป็นธรรมดาของประเทศหนึ่งเมื่อมีการติดต่อกับประเทศอื่นซึ่งเจริญแล้วมาก
เพียงใด หลักความคิดใหม่ๆ ก็เข้ามาแทรกแซงในระบอบการเดิมมากเพียงนั้น ประเทศไทย
เป็นประเทศซึ่งรักเสรีภาพและสมภาพ ประดอยด้วยชนชาติไทยมีใจใหญ่จึงเป็นประเทศ
ที่เปี่ยมประศุขรับแนวความคิดและกิจการใหม่ ๆ อยู่เสมอ ฉะนั้นเมื่อหลักความคิดของยุโรป
แพร่หลายเข้ามา ก็เป็นธรรมดาที่ไทยได้รับไว้พิจารณาด้วยดี ในสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง
กฎหมายในรัชกาลที่ ๕ นี้ เราได้เห็นกฎหมายที่ออกมาใหม่แสดงหลักความคิดอย่างใหม่
แปลกกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก ในชั้นแรกคือเรื่องทาส บทกฎหมายในชั้นเดิมแม้ในสมัย
พระธรรมศาสตร์ก็โดยบัญญัติเรื่องทาสไว้เป็นหลักสำคัญยิ่งอันหนึ่ง ทาสเป็นเสมือนทรัพย์สิน
ของเจ้าของ และการได้เป็นเช่นนี้สืบเนื่องมาช้านานจนถึงยุคจักราช ๑๒๓๖ (พ.ศ. ๒๔๑๗)
ในรัชกาลที่ ๕ จึงได้มีการปรับปรุงเป็นขั้นแรก คือมีพระราชบัญญัติพิทักษ์เจษณดาบฏ
ทาสลูกไทย เมื่อโอกาสให้ลูกทาสได้เป็นไทยแก่ตัวในเมื่อถึงกำหนด มิใช่ตกเป็นทาสอยู่
ชั่วชีวิตดังเดิมมา ทั้งนี้เป็นกฎหมายในลักษณะปฏิวัติจากระบอบเดิมที่เคียด เป็นอนุสรณ์แห่ง
การเลิกทาสไทยสิ้นเชิงในภายหลัง ซึ่งไทยได้กระทำได้โดยรวดเร็วและละเมอละม่อมยิ่งกว่า
ในต่างประเทศอย่างแห่งเสียอีก สำหรับในส่วนคดีความทางแพ่ง ความคิดเรื่องหลักฐานทาง
ทะเบียนก็ได้เกิดขึ้น โดยมีประกาศว่าด้วยทำสารกรมธรรม์และสัญญา พ.ศ. ๑๒๔๔ ออกใช้
กำหนดให้ ใช้กระดาษแบบพิมพ์หลวงมีสารขบขันสำหรับทำสัญญาอย่างประเภท ซึ่งต้อง
มาทำต่อเจ้าพนักงาน มิฉะนั้นเป็นอันเสียเปล่าใช้ไม่ได้ (โทษ) ในส่วนกรณีหนี้สินก็ได้มี
พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมลักษณะกู้หนี้ยืมสิน พ.ศ. ๑๑๐ ออกใช้มีใจความให้ยกเลิก
ข้อความในลักษณะกู้หนี้ยืมสิน (กฎหมายเก่า) และบัญญัติกฎหมายในแนวความคิดอย่าง
ใหม่ เป็นต้นว่า แทนที่จะให้เจ้าหนี้เร่งรัดลูกหนี้ได้เท่านั้นแล้ว ยังเปิดโอกาสให้ลูกหนี้ขอ
ให้กันล้มละลายเองได้ แล้วต่อมาจึงได้มีพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ. ๑๒๗ ออกใช้อีก
ฉบับหนึ่ง วางวิธีปฏิบัติโทษละเอียดยิ่งขึ้น หลักความคิดเรื่องกฎหมายหมิ่นประมาท
ก็ได้ปรากฏอยู่ในพระราชกำหนดลักษณะหมิ่นประมาทด้วยการพูดหรือเขียนด้วยคำเท็จ ออก
ในขณการ พ.ศ. ๑๑๘ มีพระราชปรารภแจ้งอยู่ว่า ตามกฎหมายเดิมต้องกล่าวคำหมิ่น

ประมาณกันด้วยปากจึงจะมีความผิด ต่อมาประชาชนเอาความประพฤติของผู้ยื่นขอออกโฆษณา
ทางหนังสือ ซึ่งทั้งนมทั้งคุณและโทษ โดยว่าในส่วนที่ประชาชนได้มีเสรีภาพแสดงความคิดเห็น
เห็นโทษเสียแต่เพียง แต่ถ้าประกอบด้วยความรักโกรธหลงมิได้เจตนาให้เป็นประโยชน์แก่ใคร
ก็เป็นในส่วนชั่ว ในรัชกาลที่ ๔ จึงได้ออกประกาศว่าด้วยการตั้งหนังสือและลงหนังสือพิมพ์
กำหนดเอาโทษแก่ผู้ทหมิ่นประมาณผู้ยื่นด้วยหนังสือ ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ นั้นจึงปรับปรุง
กำหนดเสียใหม่ว่าการกระทำอย่างใดเป็นผิดและไม่ผิด มีขมเข็ดโอกาสให้สิทธิที่จะไม่ต้อง
รับผิดชอบหลายประการ จุดประสงค์มุ่งไปในทางว่าราษฎรย่อมมีสิทธิแสดงความคิดเห็นได้ โดย
สุจริตภายในกรอบของกฎหมาย ซึ่งในเวลานั้นก็เป็นความผิดอย่างทันสมัยทีเดียว

ในกฎหมายส่วนอาญาก็ได้มีการปรับปรุงแก้ไขโทษทัณฑ์ กฎหมายเกี่ยวกับวิธี
พิจารณาความอาญาและระบอบการในการลงโทษอาญาก็ได้ปรับปรุง ผลก็คือได้ออกใช้
พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ เพื่อวางหลัก
การพิจารณาพิพากษาคดีอาญาให้เหมาะสมและมีพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรสลัด
ร้ายตามจารีตนครบาล ร.ศ. ๑๑๕ ออกใช้ด้วยเพื่อสละล้างวิธีการไต่สวนผู้ร้ายด้วยการ
ทรมาน ซึ่งไม่ได้ผลสมหวังอย่างหนึ่งและเป็นวิธีการที่ผู้ร้ายอยู่ด้วยอีกอย่างหนึ่ง การแก้ไข
ปรับปรุงบทกฎหมายให้เป็นไปโดยล้าสมัย จนถึงพฤติการณ์อันสำคัญยิ่งขึ้นหนึ่งในระบอบการ
กฎหมายไทย คือ ทรวากฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ออกใช้ตั้งแต่วันที่ ๒๑ เดือน
กันยายน ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) กฎหมายฉบับนี้เป็นประมวลกฎหมายฉบับแรกของไทย
แนวความคิดต่าง ๆ ในเรื่องการทำอันเป็นผิดก็มีความรับผิดชอบของบุคคลก็ได้เปลี่ยนแปลง
ไปจากเดิมเป็นอันมาก พฤติการณ์ทั้งนี้เป็นการเหมาะสมแก่สถานการณ์ของบ้านเมือง
การศึกษาศึกษา และจิตใจของประชาชนชาวไทยในเวลานั้น ซึ่งมีความสัมพันธ์อยู่กับอารยธรรม
แผนตะวันตกเป็นอย่างมาก มีสิ่งพึงสังเกตในกฎหมายลักษณะอาญาในประการที่ว่าได้ปรากฏ
แนวความคิดแยกลักษณะของคดีความต่างแ่งออกจากทางอาญาโดยเด่นชัด ซึ่งในกฎหมาย
แต่ชั้นเดิมยังประปนกันอยู่ เช่นในกรณีละเมิดเป็นต้น อันมีลักษณะเป็นความผิดทั้งทางแ่ง
และอาญาอยู่ด้วยกัน อนึ่งอัตราโทษต่าง ๆ ก็ได้วางลงโดยเหมาะสมกับสถานการณ์ในเวลา

นั้น ไทยเขียนซึ่งมีชุกชุมอยู่ในกฎหมายเดิมก็ไม่ปรากฏอยู่ในกฎหมายใหม่ ทั้งนี้เห็นว่าได้ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในหลายทาง

ในระยะแห่งการปรับปรุงบทกฎหมายอย่างขนานใหญ่นี้ พฤติการณ์ทำให้เราได้ ทำเนียบการปรับปรุงไปในทางแก้ไขด้วยกฎหมายอย่างเกี้ยวท่าไม่ ผู้ที่อยู่ในวงการกฎหมาย ก็ได้มีส่วนทำเนียบการปรับปรุงร่วมไปด้วยในวิถีทางที่เป็นผลให้ความยุติธรรมโดยเหมาะสมแก่ สถานการณ์ ไทยไม่จำกัดกฎหมายที่ยังคงใช้อยู่ กรณีก็คือในระยะเวลาเดียวกันนี้ ผู้ พิพากษาในศาลยุติธรรมและอาจารย์ผู้สอนวิชากฎหมาย ต่างก็ได้พากันเพียรช่วยกันนำเอา ความคิดเห็นอย่างใหม่เข้ามาใช้เป็นหลักเกณฑ์กฎหมายเก่าเท่าที่ระอนุโลมเข้าได้ โดยวิธีที่ ความในบทกฎหมายเก่าไปตามแนวความคิดเห็นอย่างใหม่ และโดยอาการเช่นนี้ศาลต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงกฎหมายไปได้มาก ในส่วนโรงเรียนกฎหมายก็ได้ทำการเผยแพร่ความคิด เห็นเชิงกฎหมายอย่างใหม่ให้รู้จักโดยกว้างขวางแพร่หลายออกไป คำสอนของในกรมหลวง ราชบุรีดิเรกฤทธิ์แสดงถึงความก้าวหน้าอย่างสำคัญในกฎหมายไทย ตัวอย่างเช่นในกรณีที่ว่า ในเรื่องละเมิดที่บุคคลใดก่อความเสียหายให้แก่ผู้อื่นเพราะความผิดของคนนั้น คนจะต้องใช้ ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้ต้องความเสียหายนั้นเสมอ แม้ถึงว่าการที่เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายนั้นจะไม่ได้เข้าในบทบัญญัติโดยบทหนึ่งแห่งกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะนั้นก็ตาม ทั้งนี้ ภายในเวลาต่อมาอันไม่ช้า ศาลฎีกาก็ได้รับใช้หลักการนี้พิพากษาคดี และในชั้นอุทธรณ์ หลัก การนี้ก็ได้ปรากฏเป็นมาตรา ๔๒๐ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อีกประการหนึ่ง ที่พึงยกขึ้นกล่าวก็คือเรื่องทรัพย์สินอันเป็นความคิดใหม่มาจากยุโรปโดยตรง ได้มีการสอนถึง ลักษณะและวิธีการในเรื่องนี้ โดยใช้กฎหมายอังกฤษเป็นสมมุติฐาน แล้วและเมื่อมีกรณีเกิด ขึ้นขึ้นขึ้นพิพากษ ศาลยุติธรรมก็รับข้บังคับบัญชาให้โดยคุณลักษณะเหมือนกันว่าเป็นหลักกฎหมาย ของไทยเองละนั้น ทั้งนี้เห็นอันว่าศาลและอาจารย์ผู้สอนวิชากฎหมายได้มีส่วนร่วมอย่าง สำคัญในการนำแนวความคิดอย่างใหม่เข้ามาสู่กฎหมายไทย

การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกฎหมายทั้งในส่วนเชิงความกติกและวิธีการได้ดำเนิน
 สืบเนื่องต่อมาเป็นลำดับ การที่จะเข้ารูปเป็นประมวลกฎหมายทั้งในปัจจุบันนี้ ก็ได้เริ่มคิดและ
 วางโครงการที่จะตรวจชำระระบบกฎหมายทั้งลักษณะแพ่งและอาญา เพื่อจัดทำขึ้นเป็นประมวล
 กฎหมาย เมื่อราว พ.ศ. ๒๔๔๐ ครั้นแล้วประเทศไทยก็ได้ลงมือตรวจชำระและร่าง
 กฎหมายเป็นการใหญ่ เมื่อได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขระเบียบข้าราชการศาลยุติธรรมขึ้นแล้ว ก็เป็นการ
 จำเป็นที่จะต้องชำระเสาะสร้างกฎหมายขึ้นในขณะเดียวกัน และการจัดทำประมวลกฎหมายขึ้น
 นั้นก็เพื่อให้ได้ผลอย่างน้อย ๓ ประการคือ ประการที่ ๑ เพื่อรวบรวมบทบัญญัติของกฎหมาย
 ว่าด้วยลักษณะเดียวกัน ซึ่งยังกระจัดกระจายอยู่ในพระราชกำหนดกฎหมายต่าง ๆ เข้าไว้
 เป็นหมวดหมู่ในประมวลกฎหมายอันเดียวกันเพื่อเป็นการสะดวกแก่ศาลยุติธรรมที่จะค้นคว้า
 หยิบยกขึ้นมาพิจารณาพิพากษาคดี และเป็นประโยชน์แก่ประชาชนที่จะล่วงรู้ถึงสิทธิและ
 หน้าที่ของตนตามกฎหมายได้ โดยชัดเจนและสะดวก ประการที่ ๒ เพื่อเปลี่ยนแปลงบท
 กฎหมายเก่าให้ตั้งตามความนิยมในปัจจุบัน โดยที่สถานการณ์ของประเทศ ความ
 เจริญในทางความกติก และการครองชีพของประชาชนได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอันมาก
 ประการที่ ๓ เพื่อนำหลักกฎหมายอันแพร่หลายซึ่งยังไม่มีอยู่ในกฎหมายเก่ามาใช้ ยังความ
 รู้ความกติกในวิชากฎหมายให้เจริญยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุผลดังนี้ประเทศไทยจึงได้ดำเนินการจัดทำประมวลกฎหมายสืบเนื่องเป็น
 ลำดับมา นับตั้งแต่ได้จัดทำกฎหมายลักษณะวิธีพิจารณาและพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ซึ่ง
 คัดมากได้ออกเป็นพระราชบัญญัติ ใช้ไปพลางก่อน จนกว่าจะมีกฎหมายที่สำเร็จบริบูรณ์ออก
 ใช้แทน แล้วก็ได้ดำเนินการร่างประมวลกฎหมายอาญาหรือกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.
 ๑๒๑ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ทั้งนี้ในรัชกาลที่ ๕
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ต่อมาถึงรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การจัดทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้สำเร็จลงในบรรพ ๑ และบรรพ ๒ (นิติกรรมและหนี้) ออกประกาศใช้เป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๖๖ บรรพ ๓ (เอกเทศสัญญา) ได้สำเร็จประกาศออกใช้ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ ต่อมาได้มีการตรวจชำระประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ทั้ง ๓ บรรพนี้ใหม่อีกครั้งหนึ่ง แล้วประกาศใช้บรรพ ๑-๒ ใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ ส่วนบรรพ ๓ ได้ตรวจชำระเสร็จประกาศใช้ใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ (รัชกาลที่ ๗) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๔ (ทรัพย์สิน) ได้สำเร็จออกประกาศใช้ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ (รัชกาลที่ ๗)

ต่อมาขึ้นสมัยระบอบรัฐธรรมนูญ ประเทศไทยได้เร่งรัดการจัดทำประมวลกฎหมายยิ่งขึ้นมาก ได้ผลิตปรากฏคือจัดทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ (ครอบครัว) บรรพ ๖ (มรดก) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและพระธรรมนูญศาลยุติธรรมสำเร็จเรียบร้อยออกใช้ เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๘ พร้อมกัน กับการ พ.ศ. ๒๔๘๔ ก็ออกพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งและอาชญา พ.ศ. ๒๔๘๔ ใช้เฉพาะคดีสำหรับศาลแพ่งและอาชญาในศาลชั้นต้นและอาชญา พ.ศ. ๒๔๘๕ ออกพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. ๒๔๘๕ จัดตั้งศาลแขวงเพิ่มขึ้นและใช้พิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่อยู่ในอำนาจศาลแขวง ให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว เช่น คดีที่อยู่ในอำนาจศาลแขวง ถ้าผู้ต้องหาหรือจำเลยพักพิงที่ต่างจากศาลได้ โดยไม่ต้องสอบสวนและศาลพิพากษาด้วยอาจได้ ไม่ต้องเสียเวลาในการสอบสวน ต่อมา พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้ใช้ประมวลกฎหมายอาญาแทนกฎหมายลักษณอาญาซึ่งเป็นประมวลเก่าใช้มาแต่ ร.ศ. ๑๒๗ เพื่อให้ความยุติธรรมดำเนินไปด้วยดียิ่งขึ้น

ฉะนั้นในปัจจุบันนี้ ประเทศไทยจึงมีประมวลกฎหมายใช้ครบถ้วนถูกต้องตามหลักวิชา ในเชิงประวัติศาสตร์กฎหมายก็อาจกล่าวได้ว่า ในยุคใช้กฎหมายระบอบใหม่แต่ก่อน

ประมวลกฎหมายนั้น กฎหมายไทยบางบทอาจสืบสาวเค้ามูลเทียบเคียงได้ว่า มีที่มาจาก
 กฎหมายของต่างประเทศอย่างประเทศ อาทิเช่นอังกฤษ ทวิยเทศุ์เกี่ยวข้องที่เป็นความจริงในขณะ
 นั้นว่า ประเทศอังกฤษมีอิทธิพลในทางการพาณิชย์ ดิคต้อถาวรเมือง และวิชาการยิ่งกว่า
 ประเทศอื่นใดทั้งหลาย ในความสัมพันธ์ดิคต้อถอภัยประเทศไทย แต่อย่างไรก็ดี ในการทำ
 ประมวลกฎหมายนั้น สักยณะการไทยเปลี่ยนแปลงไป ประมวลกฎหมายไทยนั้นมิได้อาศัยเค้า
 มูลของระบอบการกฎหมายของประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ ดังปรากฏในหนังสือ "การ
 ตรวจชำระและร่างประมวลกฎหมายในกรุงสยาม" ว่า "ก่อนยกร่างขึ้น กรมการไทยศึกษา
 หลักกฎหมายไทยในส่วนที่เป็นตัวบท และที่ปรากฏจากคำพิพากษาของศาลเทียบเคียงกับ
 หลักกฎหมายต่างประเทศ มีอาทิกฎหมายฝรั่งเศส อังกฤษ หลักกฎหมายใหม่ในประมวล
 กฎหมายสวีตส์และญี่ปุ่น ทั้งข้อบัญญัติในประมวลกฎหมายเยอรมัน อิตาลี เนเจอร์แลนคส์
 อเมริกา ฯลฯ เหล่านี้ก็ได้นำมาพิจารณาประกอบด้วย เลือกรสรค์เอาแต่ที่เห็นว่าจะใช้การได้
 สะดวก และเหมาะสมกับความต้องการของประเทศ ฯลฯ" ดังนี้

ประมวลกฎหมายของไทยนี้จะอำนาจประโยชน์ให้แก่อาณาประชาราษฎร ในอันที่
 จะประำกัษถึงสิทธิและหน้าที่ของคนอันมีอยู่ในสังคม ทั้งจะเป็นเครื่องม้อันถูกต้งเที่ยงธรรม
 ที่ศาลยุติธรรมพึงยกขึ้นใช้เปรียบกับกรณีพิพาทด้วย

ประมวลกฎหมายทั้งหลายนี้ มีข้อที่พึงสังเกตว่าได้เปลี่ยนแปลงในหลักการแห่ง
 สิทธิและหน้าที่ของไทยแก่เดิมมาเป็นประการใดบ้าง ข้อนี้ก็อาจกล่าวได้ว่า ได้เปลี่ยนแปลง
 ไปมากในบางประการ เช่นในความสัมพันธ์แห่งครอบครัว กฎหมายใหม่ได้เปลี่ยนนโยบาย
 ไปเสียทั้งชั้นใหญ่ โดยกำหนดหลักการให้ชายมีภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมาย ได้แต่เพียงคน
 เดียว แทนที่มีได้หลายคนดังกาลก่อน อีกทั้งกระษัตริย์วิธิการสมรสให้สัมบูรณ์ได้ โดยวิธิการ
 จกตะเขียนแทนที่จะเป็นไปอย่างกว้าง ๆ ดังแต่ก่อนว่าเมื่อ "ประำกัษนี้แจ้งแก่คนรอบบ้านรอบ

เมืองว่าเป็นเมีย” ในส่วนอื่น ๆ ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาอย่างน้อยบ้าง และทิวาวรรณการ
บัญญัติหลักกฎหมายเดิมให้ชัดเจนและเป็นแนวเนืองอันเดียวกันก็มีอยู่หลาย ๕
สำหรับเขียน และเนื้อที่แห่งหนึ่งก็มีอำนาจให้นำมากล่าวโดยละเอียดได้

วัฒนธรรมทางกฎหมายได้เข้ามาด้วยประการฉะนี้ . แต่วัฒนธรรมเป็นธรรม
แห่งความเจริญความมั่งคั่ง ความกฎหมายของไทยจึงยังต้องมีความเจริญความมั่งคั่ง
อีกเป็นแน่แท้

ข้อเด่นเป็นเรื่องขององค์การซึ่งจะแย่งแยกมิได้จากกฎหมาย วัฒนธรรมทาง
กฎหมายสูงเกินชั้นเพียงใด องค์การนั้นก็ของวัฒนธรรมเพียงนั้น คือ ศาสนยุติธรรม

ศาลยุติธรรม

ตามลักษณะการปกครองของประเทศไทยในสมัยโบราณ ซึ่งได้ตั้งขึ้นเป็นระเบียบแบบแผนแล้วนั้น ปรากฏตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีว่า ได้แบ่งราชการออกเป็น ๔ กรมเรียกว่า เมือง วิัง คลัง นา หรือเรียกรวมกันว่า “จตุสดมภ์” มีเสนาบดี ๔ ตำแหน่งเป็นหัวหน้ากรมเหล่านั้น เสนาบดีกรมวังว่าการในพระราชสำนักและการยุติธรรมด้วย เพราะประเพณีโบราณได้ถือเชื่อกันว่า พระมหากษัตริย์เป็นผู้ประทานความยุติธรรม ทรงวินิจฉัยบรรดาคดีกรณีพิพาทของราษฎรโดยพระองค์เอง แต่ในเมื่อจำเป็นต้องแบ่งเบาพระราชภาระในการนี้ จึงโปรดให้เสนาบดีกรมวังซึ่งเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดพระองค์ว่าการยุติธรรมต่างพระเนตรพระกรรณ พระองค์เป็นแต่ทรงรับข้อคดีในเมื่อมีผู้เอาคดีไปกราบทูลว่าชนศาลพระคณาการยังคงมีเป็นธรรมเนียม แต่คดีที่ชนศาลกรมวังนั้นคงเป็นคดีบางส่วน และโดยมากเป็นคดีที่ราษฎรฟ้องร้องกันเอง ส่วนคดีอุกฉกรรจ์มหันตโทษ เช่นคดีโจรผู้ร้าย เลียนหนามแผ่นดิน ชนศาลกรมเมืองหรือที่เรียกว่าศาลกรมพระนครบาล ซึ่งมีหน้าที่ของกองตระเวนและขุนแขวงอำเภอกำนันในเขตกรุง นอกจากนี้ คดีที่เกิดขึ้นเองในหน้าที่ราชการกรมใด ก็มีศาลกรมนั้นพิจารณา เช่นศาลกรมนาพิจารณาความบรรเทาที่เกี่ยวของกับตนาและโคกระบือ และศาลกรมคลังยังคงคดีพระราชทรัพย์ของหลวง และครั้นมาสมัยเมื่อมีการค้าขายกับชาวต่างประเทศ พนักงานเจ้าท่าในกรมคลังได้รับหน้าที่คดีต่อรองของชาวต่างประเทศ ก็ได้มีศาลกรมท่าขึ้นอยู่ในกรมคลังยังคงคดีเกี่ยวกับคนต่างประเทศอีกแผนกหนึ่งเป็นต้น ในส่วนวิธีการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลต่าง ๆ นั้น ได้มีลูกขุน ณ ศาลหลวงเป็นผู้พิจารณาคดีที่ศาลสืบพยานแล้วแล้วเพื่อชี้ขาดว่าฝ่ายใดผิดหรือไม่ผิดอีกชั้นหนึ่ง

ลักษณะการปกครองที่แบ่งเป็น ๔ กรมดังกล่าวปรากฏหลักฐานเป็นที่แน่นอนว่ามีมาแต่แรกตั้งกรุงศรีอยุธยา ส่วนในสมัยกรุงสุโขทัยก็น่าจะแบ่งการปกครองเป็นทำนองเดียวกัน

อาญาอย่างเต็ม ส่วนความแพ่งในกรุงเทพฯ นั้นมีศาลแพ่งกลางและศาลแพ่งกระเซมเป็น
เจ้าหน้าที่ชำระ แต่ศาลแพ่งกลางและศาลแพ่งกระเซมนี้หาชั้นอยู่ในกระทรวงใดไม่

นอกจากที่กล่าวแล้วมีศาลกรมหน้าชำระความเรื่องที่ดิน ศาลในกรมพระคลัง
มหาสมบัติชำระความภาษีอากรและหนี้หลวง ทั้งยังมีศาลราชตระกูล ศาลกรมวัง และ
ศาลกรมตำรวจอีก

ศาลที่เป็นธรรมดาในกรุงเทพฯ สมัยนั้นก็มีศาลนครบาล ศาลกระทรวงมหาด
ไทยและกลาโหม กรมท่า กึ่งศาลแพ่งกลาง ศาลแพ่งกระเซม ก็เป็นศาลที่ชำระความ
โจรกรรมที่เกิดขึ้นตามธรรมดา และความแพ่งระหว่างราษฎรด้วยกัน ศาลนอกจากนี้ชำระ
ความที่อาจเรียกได้ว่าเป็นพิเศษ

การรับฟ้องและการพิจารณาพิพากษาก็ยังแบ่งเป็นหลายหน้าที่หลายกรม เช่น
กรมรับฟ้อง ลูกขุน ผู้รับ และขุนศาลกระทรวงการ ศาลนครบาล ศาลแพ่งกลาง แพ่ง
กระเซม ศาลมหาดไทย ศาลกลาโหมและกรมท่าเป็นศาลที่มีแต่กระทรวงผู้ชำระคดี แต่
ผู้รับฟ้องนั้นเป็นกรมหนึ่งต่างหากซึ่งเมื่อรับฟ้องไว้แล้วก็นำเสนอลูกขุน ที่เป็นกรมอิสระอีก
กรมหนึ่ง เมื่อลูกขุนตรวจฟ้องว่าเป็นฟ้องที่ถูกต้องแล้ว กรมรับฟ้องจึงจะจ่ายฟ้องนั้นไปยัง
ศาลนครบาล ศาลแพ่งกลาง แพ่งกระเซม หรือศาลมหาดไทย กลาโหม กรมท่า ศาล
หนึ่งศาลใดแล้วแต่ความนั้นจะตกอยู่ในเขตอำนาจของใคร เมื่อศาลใดฟ้องไปตั้งนั้นแล้ว ศาล
นั้น ๆ จึงจะชำระได้ เว้นแต่ความอาญา โจรกรรมบางรายที่ศาลกระทรวงนั้น ๆ เามาชำระ
ซักไซ้ โทษไม่มีโทษ หรือโทษเป็นโทษเองชำระเอง ด้วยถืออำนาจว่าเป็นการปราบโจร
ผู้ร้าย ซึ่งกรณีเช่นนั้นมักอยู่อย่างไม่นับ เมื่อศาลใดชำระความเสร็จสำนวนแล้ว ก็ยังส่ง
ไปยังลูกขุนให้ชี้ขาด ลูกขุนเองเมื่อใดชี้ขาดว่าผู้ใดผิดหรือไม่ผิดแล้ว ก็ยังส่งสำนวนไป
ยังผู้รับให้วางบทออกชั้นหนึ่งและในวิธีพิจารณาแก้คดีมีเพียงชั้นอุทธรณ์เท่านั้น วิธีอุทธรณ์
ก็คือ เมื่อศาลพิพากษาแล้วคู่ความจะขอให้เปลี่ยนหรือแก้ไขคำพิพากษาอย่างใด ต้องฟ้อง
ผู้ชำระยังศาลอุทธรณ์คดีราษฎร ซึ่งชั้นอยู่ในกระทรวงมหาดไทย

ส่วนการฎีกาซึ่งมีในสมัยนั้น ในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงอธิบายไว้ว่า “เข้าใจว่าเป็นหนังสือร้องทุกข์ต่อพระเจ้าแผ่นดิน ๆ ะทรงพระกรุณาโปรดส่งประการใดตงจะไม่มีเป็นแบบเหมือนมาทุกแผ่นดินนัก เพราะอำนาจพระเจ้าแผ่นดินนั้น ไม่ใช่อำนาจศาล เป็นพระบรมเคษานุภาพคุ้มครองแผ่นดินคนละอย่างออกไป ใหญ่กว่าอำนาจศาลที่เป็นอำนาจ มักตรึงผืนดินสัจกัน ยังไม่ปรากฏว่าพระเจ้าแผ่นดิน ใดทรงมีวิธิพิจารณาความตามคำที่เรียกกัน ในศาลเลย เพราะเหตุฉะนั้นจึงสงสัยว่าแต่เดิมมา ฎีกาคือพระเจ้าแผ่นดินไม่ปรากฏนัก ในกฎหมายนั้น เพราะถือเสียว่า ถ้าใดที่ทรงพระกรุณาโปรดประการใดก็แล้วไปด้วยพระบรมเคษานุภาพ ฎีกาในเร็ว ๆ นี้มีขึ้นในคดีที่ศาลตัดสินแล้ว และผู้ทแปกพิงผู้ชำระที่เรียกว่าอุทธรณ์นั้นเสร็จกันไปแล้วด้วย และตามกฎหมายจะเป็นอันถึงเวลาที่จะบังคับตามคำพิพากษาใดก็เป็นธรรมดาที่จะต้องกระวนกระวายหาทางหลบหนีการบังคับต่อไป มีทางออกใดคนจะต้องพากันออกทางนั้น พอมีทางโดยถวายฎีกาใดก็ถวายฎีกาทีเดียว สำเร็จตามความประสงค์ โดยเหตุว่าเมื่อถวายฎีกาแล้ว การทั้งหลายที่ใดทำมาในศาลเป็นอันงหมด เมื่อมีทางเช่นนี้ฎีกาก็เป็นธรรมดาของความอยู่เอง ฎีกาก็มากขึ้นทุกที ปรากฏครั้งแรกในประกาศรัชกาลที่ ๑๒๔๘ ว่าด้วยทรงพระกรุณาโปรดตั้งพระเจ้าอนงษาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากรเป็น “อธิบดี” ตรีฎีกา คือแปลว่ามีมากเกินทศกพระเนตรเอง ทั้งตั้งเจ้าหน้าที่ขึ้น เมื่อมีเจ้าหน้าที่ขึ้นดังนี้ ก็เป็นอันมีวิธิอุทธรณ์ ๒ ชั้นคือ อุทธรณ์ลูกขุนชั้นหนึ่ง และอุทธรณ์ต่อพระเจ้าอยู่หัวชั้นหนึ่ง วิธิอุทธรณ์ ๒ ชั้นนี้ถึงแม้ว่าจะมีมาก่อนประกาศฉบับนี้ก็ไม่มีประกาศฉบับใดเป็นพยาน”

ครั้นต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๔ (ร.ศ. ๑๑๐) ได้มีประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม โดยประกาศนี้ สรรพคดีทั้งปวงที่พิจารณาอยู่ในกระทรวงต่าง ๆ รวมทั้งศาลฎีกา (กรมทรวฎีกา) กับศาลฝ่ายพระราชวังบวรก็ตั้งอยู่ในกรุงเทพ ฯ ตลอดจนบรรดาผู้พิจารณาตราการในกระทรวงศาลทั้งปวงนั้น ได้ยกมารวมอยู่ในศาลสถิตยุติธรรมที่ตั้งขึ้นเป็นกระทรวงใหญ่ นี้บังคับบัญชาเป็นแห่งเดียวกัน ในการรวมสังกัดศาลนี้ ได้ยกศาลฎีกาเรียกเป็นศาลอุทธรณ์คดีหลวง ทั้งปรับปรุงและบูรรวมศาลข้างศาล ให้คงมี

เป็นศาลใหญ่อีกเพียง ๖ ศาล คือ ศาลอุทธรณ์คดีความฎีกา ศาลพระราชอาญา ศาลแพ่ง
กระแอม ศาลแพ่งกลาง ศาลสรรพากร และศาลต่างประเทศ

เมื่อยกศาลฎีกาไปเป็นศาลอุทธรณ์คดีที่หลวงในกระทรวงยุติธรรมสำหรับพิจารณา
ความอุทธรณ์คำพิพากษาคดีชั้นของศาลท่านั้นแล้ว ฎีกาทั้งปวงที่ยังค้างอยู่ก็โยกไป
พิจารณาที่ศาลนั้นทั้งสิ้นด้วย ส่วนความที่จะเป็นฎีกาต่อไปนั้น ให้หลุดเกล้าฯ ถวายฎีกาได้
แต่ในการกล่าวโทษคำพิพากษาศาลอุทธรณ์คดีหลวงและศาลอุทธรณ์คดีราษฎร และกล่าว
โทษเสนาบดีเจ้ากระทรวงทั้งปวง หรือในข้อความร้องทุกข์ที่ไม่เกี่ยวในเรื่องเงินความ ฎีกา
ชั้นนั้นเป็นอย่างสูงที่สุดที่จะควรไต่รับพระบรมราชวินิจฉัยในคดีนั้น ถ้ามีเหตุต้องพิจารณา
พิพากษาให้ส่วนต่อไปจะได้ ไปรทเกล้าฯ ๑ ครั้งของมนตรีเป็นครั้งเป็นคราวให้ชำระไต่สวนหรือ
เรียงความเห็นหลุดเกล้าฯ ถวายเป็นการพิเศษ หรือจะไปรทเกล้าฯ ให้ที่ประชุมเสนาบดี
ปรึกษาคดีชั้น ความอื่นนอกจากนี้ห้ามมิให้ทำฎีกาชั้นหลุดเกล้าฯ ถวาย ทั้งนี้เป็นชั้นต้นแห่ง
การวางหลักเกณฑ์ในเรื่องหลุดเกล้าฯ ถวายฎีกา

ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้มีพระราชบัญญัติจัดการศาลในสนามสถิตยยุติธรรม ยก
เลิกศาลอุทธรณ์คดีหลวงตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นต้นไป และยกบรรดา
ความอุทธรณ์ ซึ่งยังค้างพิจารณาอยู่ในศาลนั้นไปรวมพิจารณาในศาลอุทธรณ์คดีราษฎร
ส่วนบรรดาความอุทธรณ์ ซึ่งระฟ้องร้องกันขึ้นใหม่ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๖
เป็นต้นไปนั้น ความเดิมจะเป็นคดีหลวงคดี คดีราษฎรก็ได้ ให้ฟ้องและประท้วงไปยังศาล
อุทธรณ์คดีราษฎรทั้งสิ้น แต่ถ้าจะฟ้องอุทธรณ์กล่าวโทษคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์คดีราษฎร
แล้ว ก็ให้หลุดเกล้าฯ ถวายฎีกา

อนึ่งได้ตั้งศาลราชทัณฑ์พิเศษชั้นอีกศาลหนึ่ง สำหรับช่วยศาลพระราชอาญา
ชำระคดีความอาญาที่ค้างค้างอยู่ในศาลพระราชอาญานั้น ได้ยื่นแยกมาพิจารณาในศาล
ราชทัณฑ์พิเศษบ้าง และความอาญาทั้งปวงที่ฟ้องร้องกันขึ้นใหม่ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน
พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นต้นมา ก็ตกกระทรวงศาลทั้งสองนเท่านั้น

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้มีประกาศให้ยกเลิกศาลราชทัณฑ์พิเลทเสียบ ยกมา
รวมในศาลพระราชอาณาเป็นแห่งเดียวกัน เรียกว่าศาลพระราชอาณา มีหน้าที่สำหรับ
พิจารณาและรับฟ้องในคดีความอาญาทั้งฝ่ายสืบต่อไป

ศาลที่จัดขึ้นใหม่ให้สังกัดกระทรวงยุติธรรมนี้เป็นศาลในกรุงเทพฯ ส่วนศาล
ในหัวเมืองในจังหวัดกรุงเทพฯ และศาลในหัวเมืองอื่น ๆ คงเป็นไปตามเดิมตั้งรับรากฐานในพระ
ธรรมนูญศาลหัวเมือง พุทธศักราช ๒๔๓๘ ซึ่งคงแยกศาลหัวเมืองไปสังกัดอยู่ในกระทรวง
มหาดไทยและกระทรวงนครบาล เมื่อได้จัดระเบียบราชการศาลในกรุงเทพฯ เข้ารูปที่แล้ว
ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ จึงได้เริ่มต้นจัดการศาลหัวเมือง เพื่อในที่สุดจะได้รวบรวมให้มาสังกัด
กระทรวงยุติธรรมเช่นเดียวกับศาลในกรุงเทพฯ โดยตราพระราชบัญญัติตั้งข้าหลวงพิเศษ
สำหรับจัดการแก้ไขธรรมเนียมศาลยุติธรรมหัวเมืองทั้งปวงขึ้นเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน
พ.ศ. ๒๔๓๕

ข้าหลวงพิเศษได้จัดราชการศาลยุติธรรมจนสำเร็จทั่วราชอาณาจักรและตาม
ประกาศลงวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้ตั้งศาลมณฑลพายัพและศาลมณฑลมหา
ราชบุรีเป็นที่สุก เมื่อราชการศาลยุติธรรมได้เจริญขึ้นเป็นลำดับมาก็ย่อมหมดความจำเป็น
ที่จะให้ตำแหน่งข้าหลวงพิเศษประจำมณฑลดำรงคงอยู่ต่อไป ฉะนั้นประกาศตั้งศาลทั้ง ๒
นี้จึงได้ยกเลิกตำแหน่งข้าหลวงพิเศษนี้เสีย และตั้งตำแหน่งข้าหลวงพิเศษศาลยุติธรรมขึ้น
แทน มีอำนาจพิจารณาพิพากษายกคดีอรรถคดีแพ่งกรณีอาญา และตรวจตราระเบียบ
ราชการศาล แนะนำครอบครัวผู้พิพากษาตุลาการได้ทั่วทุกหัวเมืองมณฑลในราชอาณาจักร

ครั้นต่อมา ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระธรรมนูญศาลยุติธรรม
ขึ้นเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๑ (ร.ศ. ๑๒๗) พระธรรมนูญนี้ให้มีศาลแบ่งเป็น ๓
แผนก คือ ศาลฎีกาแผนกหนึ่ง ศาลสถิตยุติธรรมกรุงเทพฯ แผนกหนึ่ง และศาลหัวเมือง
อีกแผนกหนึ่ง

ศาลฎีกาวิชัยดิษฐชอบต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ส่วนศาลสถิตยุติธรรม
กรุงเทพฯ และศาลหัวเมืองนั้นขึ้นอยู่กับกระทรวงยุติธรรม

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ (ร.ศ. ๑๓๑) ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยกระทรวงยุติธรรมลงวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕ ให้ยกศาลฎีการวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรม เพราะฉะนั้นนับตั้งแต่นั้นต่อมาศาลที่อยู่ในกระทรวงยุติธรรมจึงแบ่งออกเป็น ๒ แผนก คือ

(๑) ศาลสถิตยุติธรรมกรุงเทพ ฯ ได้แก่

๑. ศาลฎีกา (ซึ่งเป็นศาลอุทธรณ์สูงสุด)
 ๒. ศาลอุทธรณ์ (ซึ่งเป็นศาลอุทธรณ์ชั้นแรก)
 ๓. ศาลพระราชอาญา
 ๔. ศาลแพ่ง
 ๕. ศาลต่างประเทศ และศาล
คดีต่างประเทศ
 ๖. ศาลโปริสภา (ซึ่งเป็นศาลชั้นต่ำชั้นต้นและเป็นศาลไต่สวน
ด้วย)
- (ซึ่งเป็นศาลสูงชั้นต้น)

(๒) ศาลหัวเมืองแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑. ศาลมณฑล
๒. ศาลเมือง (หรือศาลจังหวัด)
๓. ศาลแขวง

อนึ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้ประกาศใช้พระธรรมนูญศาลทรัพย์สินเชลยให้ตั้งศาลเพิ่มขึ้นในสนามสถิตยุติธรรมอีกศาลหนึ่ง เรียกว่า "ศาลทรัพย์สินเชลย" เป็นกระทรวงศาล มีอำนาจตลอดราชอาณาจักร รั้งบังคับบัญชาสรวพรณีย์ทรัพย์สินเชลย คือ เวชใหญ่ น้อย และสินค้าของลงระวางเรือ ฯลฯ ส่วนการที่จะเรียกศาลทำการหรือคงสุพิพากษาประจำศาลชั้นเมื่อใดนั้นจะได้มีประกาศพระบรมราชโองการเป็นคราว ๆ ไป

ราชการศาลในสมัยนั้น แม้จะมีรูปปลัดทูลฉลองชั้นนี้ไว้ว่าเทียบเท่าศาลแห่งประเทศ
ที่เป็นเอกราชทั้งหลายก็ แต่ถึงอย่างไรก็มีเอกราชอันสมบูรณ์พร้อมทุกประการไม่ โดยที่
ยังต้องมีศาลต่างประเทศและศาลคดีต่างประเทศสำหรับพิจารณาพิพากษาคดีที่เกี่ยวข้องกับคน
ต่างประเทศบ้างจำพวกเช่นเกี่ยวกับที่มาแต่เริ่มแรกจัดตั้งศาลขึ้น และวิธีการของศาลนั้นมี
ข้อผูกพันอยู่ตามสัญญาทางพระราชไมตรีหลายประการ คือกงสุลของประเทศเหล่านั้นมีสิทธิ
ที่จะมานั่งในศาลได้ ก็มีสิทธิที่จะถอนคดีไปชำระเสียเอง นอกจากนั้นในการพิจารณาคดีก็
ต้องโตมโทมปรึกษากฎหมายชาวต่างประเทศนั่งในศาลอีกด้วย อนึ่ง ประเทศอื่น ๆ บางประเทศ
ก็โตทำสัญญาทางพระราชไมตรีทวงแทนสิทธิที่จะชำระคนของเขาไว้ และมีศาลกงสุลสำหรับ
ชำระบุคคลของเขาเป็นพิเศษ แม้ต่อมาพิจารณาให้กงสุลมีสิทธิมานั่งในการพิจารณ
คดีโตบูคิดง และใน พ.ศ. ๒๔๖๕ ศาลกงสุลบรรดาที่มีอยู่โตเล็กโตเล็กไปทั้งสิ้นแล้วก็ แต่
สิทธิถอนคดีกับที่ฝ่ายไทยจะต้องจัดโตมโทมปรึกษากฎหมายนั่งในคดีบางประเภทนั้นยังคงมีอยู่
ซึ่งตามสัญญาทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศสงวนไว้จนกว่าประเทศไทยจะประกาศและ
ใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวแล้วและโตไปอีก ๕ ปี

ครั้นเมื่อประเทศไทยโตเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยภายใต้
รัฐธรรมนูญแล้ว ราชการศาลยุติธรรมก็โตรับการปรับปรุงให้เหมาะสมแก่กาลสมัยและ
ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ในเบื้องต้นโตมีบทบัญญัติ ในรัฐธรรมนูญแบกการศาลทวงตุลาการ
ออกเป็นส่วนสักจากการบริหาร และโตให้ผู้พิพากษามีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี เพื่อ
เป็นหลักประกัน โตความยุติธรรมอันแท้จริงแก่ประชาชนผู้เกี่ยวข้องทางจรดคดี ในโรง
ศาล คณะรัฐบาลผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงก็โตมองเห็นความจำเป็นที่จะเร่งการชำระประมวล
กฎหมายให้ก้าวหน้าโตระดักับความเจริญในก้านอื่น ๆ เพื่อหวังโตเรียกธงสิทธิเอกราชใน
ทางศาลอันสมบูรณ์มาเป็นของชาติ และในขณะที่จะเร่งการปรับปรุงประมวลกฎหมายแพ่งและ
พาณิชย์บรรพ ๕ (ว่าด้วยครอบครัว) และบรรพ ๖ (ว่าด้วยมรดก) รวมทั้งประมวลกฎหมาย
วิธีพิจารณาความอาญาและความแพ่งกับพระธรรมนูญศาลยุติธรรมเพื่อให้โตประกาศใช้โตรบ
ถ่วงตามสัญญาทางพระราชไมตรี ในทางก้านที่เกี่ยวข้องธรรมนูญของศาลยุติธรรมรัฐบาล

ก็มีไต่อยู่หนึ่ง ไต่กำเนินการแก้ไขหลายประการมีอาทิเช่น ไต่ยกเลิกตำแหน่งข้าหลวงพิเศษ
ศาลยุติธรรม เลิกศาลมณฑลและให้ศาลมณฑลแต่เดิมมีฐานะเป็นศาลจังหวัด กักขุด
ตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลและตั้งข้าหลวงยุติธรรมขึ้นเป็นต้น

ครั้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ การจัดทำประมวลกฎหมายได้สำเร็จรูปขึ้นพร้อมมูล
ความสัญญาทางพระราชไมตรี ในต้น พ.ศ. ๒๔๗๘ จึงได้ประกาศใช้พระธรรมนูญศาล
ยุติธรรม พุทธศักราช ๒๔๗๗ พร้อมกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕-๖
และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและความแพ่ง

ในชั้นนั้นว่าความหลักในเวลาที่ประกาศใช้ประมวลกฎหมายต่างๆ ครบถ้วนแล้ว
ประเทศไทยไม่มีข้อผูกพันที่จำกัดเขตใหม่ศาลสำหรับพิจารณาพิพากษาคดีที่เกี่ยวข้องกับคนต่าง
ประเทศต่อไปอีกแล้ว หรืออันหนึ่ง ศาลต่างประเทศและศาลคดีต่างประเทศซึ่งตั้งขึ้น
เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามสัญญาทางพระราชไมตรีเดิมนั้น ข้อมหมดอำนาจที่จะพิจารณา
คดีใหม่ต่อไป คงมีอำนาจแต่เฉพาะคดีที่ริเริ่มไว้และยังไม่ถึงที่สุดเท่านั้น ในพระธรรมนูญ
ศาลยุติธรรม พุทธศักราช ๒๔๗๗ จึงมีใ้ยกเลิกศาลเหล่านี้ไว้อีก แต่อย่างไรก็ดี เนื่อง
จากสิทธิถอนคดียังคงมีอยู่ดังกล่าวข้างต้น และเพื่อประกันการที่จะไม่ให้ใช้สิทธิอื่น รัฐบาล
จึงเห็นควรให้มีศาลสำหรับพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับคนต่างประเทศต่อไปอีกเป็นการชั่วคราว
ในระหว่างที่สิทธิถอนคดียังมีอยู่ ทั่วๆ ไปใน พ.ศ. ๒๔๗๘ จึงได้ตราพระราชบัญญัติ
ว่าด้วยการพิจารณาพิพากษาคดีบางประเภทชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๘ ขึ้น ทั้งได้มีการ
จัดแผนกพิเศษขึ้นในศาลแพ่ง ศาลอาญา และศาลมณฑลพระนครใต้ (ซึ่งตั้งขึ้นแทนศาล
ไปริสภาที่ ๑) เพื่อทำการพิจารณาพิพากษาคดีบางประเภทที่เกี่ยวข้องกับคนต่างประเทศต่อไป
อีกเป็นการชั่วคราว แต่ในชั้นนี้วิธีการพิเศษต่างๆ ที่ศาลไทยเคยปฏิบัติมาอันเกี่ยวข้องกับคนต่าง
ประเทศได้ถูกยกเลิกไปเป็นส่วนมากแล้ว

ต่อมารัฐบาลได้มีนโยบายที่จะแก้ไขข้อสัญญาทางพระราชไมตรี เพื่อให้
ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศเป็นไปตามหลักความเสมอภาค และให้มี

เอกราชในทางศาลไทยสมบูรณ์ จึงได้ยกเลิกบรรดาหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีซึ่ง
ใช้อยู่กับประเทศต่าง ๆ ทุกประเทศ และดำเนินการเจรจาทำหนังสือสัญญาใหม่ ในการนี้
รัฐบาลได้ขอให้ประเทศต่าง ๆ ยกเลิกสิทธิดอนคดีเสียก่อนถึงกำหนด ประเทศที่สละสิทธิ
ดอนคดีโดยทันทีตามวิธีรัฐธรรมนูญของตนก็ได้สละสิทธินี้ ประเทศที่ยังสละสิทธิไม่ได้ตาม
ที่วานี้ ก็ยอมให้ยกเลิกสิทธิดอนคดีโดยสนธิสัญญาที่ได้ตกลงกันใหม่ และในระหว่างรอ
การแลกเปลี่ยนสัตยาบัน ประเทศใดรับรองว่าจะไม่ใช้สิทธิได้ ก็ได้ให้คำรับรองเช่นนั้น
ส่วนประเทศที่รับรองไม่ได้ ก็ได้รับรองว่าจะรีบเสนอสถิติสัญญานี้เพื่อให้ได้สัตยาบันโดย
เร็ว

การเจรจาทำสนธิสัญญากับประเทศต่าง ๆ ได้ดำเนินมาจนได้มีการแลกเปลี่ยน
สัตยาบันไทยล้าคัย และเมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้มีการแลกเปลี่ยนสัตยา
บันสนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ณ กรุงเพป ๖ เป็น
ฉบับสุดท้าย ฉะนั้นความจำเป็นที่จะคงใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยกวดพิจารณาพิพากษาคดี
บางประเภทชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๘ ย่อมเป็นอันไม่มีต่อไป จึงได้ประกาศใช้พระ
ราชบัญญัติยกเลิกพระราชบัญญัติว่าด้วยกวดพิจารณาพิพากษาคดีบางประเภทชั่วคราว
พุทธศักราช ๒๔๗๘ และโอนคดีที่เกี่ยวข้องกับคนในบังคับอังกฤษและคนในสังกัดชาติฝรั่งเศสไป
ยังศาลธรรมดา พุทธศักราช ๒๔๘๑ เมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๒ อันเป็นเครื่องหมาย
แสดงว่าคงแก่นั้นเป็นต้นมาวิธีการพิเศษต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับคนต่างประเทศที่ศาลเราต้อง
ผูกพันอยู่นั้นได้เลิกไปโดยเด็ดขาดและสิ้นเชิงแล้ว นับว่ารัฐบาลได้ดำเนินการเป็นขั้นๆ ตลอด
มาจนเป็นผลให้ได้มาซึ่งเอกราชในทางศาลไทยสมบูรณ์

พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พุทธศักราช ๒๔๗๗ ได้ปรับปรุงศาลตามพระ
ธรรมนูญศาลยุติธรรม พุทธศักราช ๒๔๕๑ และประกาศใช้ระเบียบราชการกระทรวงยุติ
ธรรม ลงวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕ โดยแบ่งศาลออกเป็น ๓ ชั้น คือ

(๑) ศาลชั้นต้น

(๒) ศาลอุทธรณ์

(๓) ศาลฎีกา (ศาลสูงสุด)

ศาลชั้นต้นได้แก่ศาลแขวง ศาลจังหวัด ศาลแพ่ง และศาลอาญา ซึ่งตาม พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พุทธศักราช ๒๔๗๗ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พุทธศักราช ๒๔๘๒ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๔๘๕ มีเขตอำนาจต่างกันดังนี้

ศาลแขวงมีเขตอำนาจที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงได้กำหนดไว้ และมีอำนาจ ทำการไต่สวนและวินิจฉัยซากคำร้องหรือคำขอที่ยื่นต่อศาลในคดีแพ่ง กิจทำการไต่สวน มูลฟ้องและมีคำสั่ง ในคดีอาญา ทำการไต่สวนและมีคำสั่ง ในการชั้นสูตรพลิกศตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นศาลแขวงมีอำนาจ พิจารณาพิพากษาคดีแพ่ง ซึ่งมีราคาทรัพย์สินที่พิพาทหรือจำนวนเงินที่ฟ้องไม่เกินสองพัน บาท และคดีอาญาซึ่งอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินสามปีหรือ ปรีย์ไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรีย์ แต่ระงับโทษจำคุกเกินกว่าหกเดือนหรือปรีย์เกิน กว่าสองพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรีย์ ซึ่งโทษจำคุกหรือปรีย์นั้นอย่างหนึ่งอย่างใดหรือทั้งสอง อย่างเกินอัตราที่กำหนดแล้วไม่ได้ ถ้าคดีใดเมื่อพิจารณาพยานหลักฐานไปแล้ว ปรากฏว่า โทษของจำเลยควรจำคุกเกินกว่าหกเดือนหรือปรีย์เกินกว่าสองพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรีย์เกิน กว่านี้ ศาลแขวงต้องทำความเห็นส่งสำนวนไปให้ศาลอาญาหรือศาลจังหวัดพิพากษา แล้ว แต่กรณี

ศาลแขวงนี้ ผู้พิพากษานายเคียวทำการพิจารณาพิพากษาคดีได้เต็มอำนาจ ศาล

ศาลจังหวัดมีเขตอำนาจที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลจังหวัดได้กำหนดไว้ และมี อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาทั้งปวง แต่บรรดาคดีซึ่งเกิดขึ้นในศาลแขวง

และอยู่ในอำนาจของศาลแขวงนั้น ถ้ายื่นฟ้องต่อศาลจังหวัด ศาลจังหวัดย่อมใช้ดุลพินิจที่จะไม่ยอมรับพิจารณาพิพากษาคดีนั้น ๆ ได้

ศาลแพ่งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งทั้งปวง ศาลอาญามีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาทั้งปวง ศาลทั้งสองนี้มีเขตตลอดทั้งจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี แต่บรรดาคดีที่เกิดขึ้นนอกเขตจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรีนั้นจะยื่นฟ้องต่อศาลแพ่งและศาลอาญาก็ได้ แต่ก็อยู่ในดุลพินิจของศาลนั้น ๆ ที่จะไม่ยอมรับพิจารณาพิพากษาคดีใดคดีหนึ่งที่ยื่นฟ้องเช่นนั้น

นอกจากศาลตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมทั้งกล่าวแล้ว ต่อมาใต้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. ๒๔๙๔ จัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนกลางขึ้นในจังหวัดพระนคร และพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา พ.ศ. ๒๕๐๕ จัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลาขึ้นในจังหวัดสงขลา โดยศาลคดีเด็กและเยาวชนกลางมีเขตอำนาจตลอดจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี ส่วนศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลามีเขตอำนาจตลอดจังหวัดสงขลา ศาลทั้งสองนี้เป็นศาลชั้นต้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะ และมีวิธีการสำหรับใช้แก่เด็กและเยาวชนให้เหมาะสม เช่น เปิดโอกาสให้บุคคลที่มีความสนใจในสวัสดิภาพของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีที่เคยเป็นมารดามาแล้ว ใต้มีส่วนร่วมในการพิจารณาพิพากษาคดีในฐานะเป็นผู้พิพากษาสมทบด้วย และก่อนที่ศาลจะพิจารณาคดีเกี่ยวกับเด็กไทยเด็กชาตกก็ให้มีวิธีตรวจและสังเกตการณ์ในเรื่องประวัติการศึกษาอบรม ลักษณะนิสัย สุขภาพ ภาวะแห่งจิต และฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวตลอดจนสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไป เพื่อศาลจะได้สั่งให้ดำเนินการคุ้มครองดูแลรักษาประโยชน์ของเด็กหรือเยาวชนให้เป็นผลดีหรือจักสงเคราะห์และอบรมเด็กหรือเยาวชนให้เหมาะสมยิ่งขึ้นกว่าที่จะลงโทษเด็กดังวิธีการที่ปฏิบัติมาแต่เดิม ทั้งให้มีสถานพินิจและ

คุ้มครองเด็กกลาง มีหน้าที่ช่วยเหลือศาลในการสืบเสาะข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน รวมทั้งทำการส่งเคราะห์อบรมเด็กและเยาวชนตามวิธีการของศาลนั้นด้วย

ศาลจังหวัด ศาลแพ่ง และศาลอาญา ต้องมีผู้พิพากษาอย่างน้อยสองนายจึงจะเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดีไต่ถามอำนาจศาล ส่วนศาลคดีเด็กและเยาวชนนั้นมีผู้พิพากษาอย่างน้อยสองนายและผู้พิพากษาสมทบอีกสองคน ซึ่งต้องเป็นสตรีอย่างน้อยหนึ่งคน จึงจะเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดีไต่ถามอำนาจศาล

ศาลอุทธรณ์มีอำนาจพิจารณาบรรดาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลชั้นต้นตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการอุทธรณ์ นอกจากนั้นมีอำนาจพิพากษายืนตาม แก้ไขหรือกลับคำพิพากษาศาลชั้นต้นที่พิพากษาลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต ในเมื่อคดีนั้นได้ส่งขึ้นมายังศาลอุทธรณ์ตามบทบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และวินิจฉัยขาดคำร้องทูลตามกฎหมายคดีค้านคำสั่งของศาลชั้นต้น ทั้งวินิจฉัยขาดคดีที่ศาลอุทธรณ์มีอำนาจวินิจฉัยได้ตามกฎหมายอื่นอีกด้วย

ศาลฎีกามีอำนาจพิจารณาบรรดาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการฎีกา และมีอำนาจวินิจฉัยขาดคดีที่ศาลฎีกามีอำนาจวินิจฉัยได้ตามกฎหมายอื่น คดีใดซึ่งศาลฎีกาได้พิจารณาพิพากษาแล้วเป็นอันยุติ คู่ความห้ามมีสิทธิที่จะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาคัดค้านคดีนั้นต่อไปอีกไม่

ศาลอุทธรณ์ต้องมีผู้พิพากษาอย่างน้อยสองนาย และศาลฎีกาอย่างน้อยสามนาย จึงจะเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดีไต่

ศาลฎีกามีประธานศาลฎีกา (เดิมเรียก "อธิบดีศาลฎีกา") ศาลอุทธรณ์ ศาลแพ่ง และศาลอาญา มีอธิบดีผู้พิพากษาประจำศาลละหนึ่งนาย ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง มีอธิบดีเป็นผู้รับผิดชอบในงานของศาล

ในศาลชั้นต้นทุกศาล นอกจากศาลแพ่ง ศาลอาญาและศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง มีผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเป็นผู้รับผิดชอบ และอยู่ภายใต้ความควบคุมของอธิบดีผู้พิพากษาภาคชกชั้นหนึ่ง

อธิบดีผู้พิพากษาภาคมีตำแหน่งประจำภาค ๗ ละ ๑ ตำแหน่ง รวม ๘ ตำแหน่งด้วยกัน

ศาลชั้นต้นนอกจากศาลแพ่ง ศาลอาญา และศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง ขณะนี้มีรวมด้วยกันทั้งสิ้น ๑๐๔ ศาล เป็นศาลแขวง ๒๐ ศาล ศาลจังหวัด ๘๓ ศาล ศาลคดีเด็กและเยาวชน (จังหวัดสงขลา) ๑ ศาล

ความประวัติศาสตร์ยุคธรรมที่กล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นว่าการศึกษาของประเทศไทยได้รับความเอาใจใส่ปรับปรุงให้เจริญก้าวหน้าโดยตลอดมาทุกสมัย และกระทรวงยุติธรรมได้มีส่วนร่วมอันสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งแน่นหนาให้แก่ราชการศาล และช่วยผลักดันเสริมให้ศาลทรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ ในการประสาทความยุติธรรม เพื่อประโยชน์สุขและสวัสดิภาพแก่ประชาชนทั้งมวล ศาลและกระทรวงยุติธรรมย่อมต้องดำรงอยู่เป็นคู่กัน จึงจะโต้กล่าวถึง กระทรวงยุติธรรม ต่อไป เพื่อประกอบประวัติแห่งองค์การศาลให้ครบถ้วนบริบูรณ์

กระทรวงยุติธรรม

กระทรวงยุติธรรมได้ตั้งขึ้นตามประกาศลงวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ (ร.ศ. ๑๑๐) เพื่อรับโอนศาลต่าง ๆ ที่แยกย้ายอยู่หลายกระทรวงมาขึ้นในสังกัดกระทรวงเดียวกัน และรับผิดชอบในการกิจการที่ โอนมานั้น ทั้งปรากฏตามพระราชปรารภในประกาศตั้ง กระทรวงยุติธรรมเป็นความว่า “ทุกวันนี้คดีของราษฎรซึ่งเกี่ยวข้องกับซึ่งกันและกันอยู่ตามโรง ศาลต่าง ๆ ทั้งปวงนั้นมีมากขึ้นทุกวัน เพราะอาศัยราษฎรพลเมืองมีการค้าขายเกี่ยวข้องกับ กันมากขึ้น ประการหนึ่งศาลที่จะพิจารณาคดีของราษฎรนั้นก็แยกย้ายกันอยู่หลายกระทรวง ทั้งผู้พิจารณาและผู้พิพากษาที่อยู่ในที่ต่างกัน ผู้พิพากษาระบียงกับความซื่อสัตย์สุจริตก็สิ้นก าศาศัยแต่ในถ้อยคำสำนวนในกระดาษสมุด ไม่ได้เห็นด้วยจักษุในการพิจารณาเลยจึงเป็นช่อง อุดายทางทุจริตของตุลาการและคู่ความ แม้แต่อย่างต่ำก็เป็นทางที่จะชักประวิงให้ความซ้า ไปไต่ต่าง ๆ คดีของราษฎรจึงไต่คั่งค้างขัดตมอยู่ตามกระทรวงโรงศาลนั้น ๆ มากขึ้นทุกที กว่าจะแล้วไต่แก้ละเรื่องก็ช้านาน เป็นการเสียเวลาทำมาหากินของราษฎร ได้ความลำบาก ในเรื่องนี้เป็นอันมาก ได้ทรงพระราชดำริจะแก้ไขเหตุการณ์เหล่านี้ให้เรียบร้อยยิ่งขึ้น เพื่อ เป็นประโยชน์แก่อาณาประชาราษฎรทั่วพระราชอาณาจักร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น ไต่ยังคดียัญชาคดีความทั้งปวง ฯลฯ”

กระทรวงยุติธรรมที่ตั้งขึ้นตามประกาศนี้มีเสนาบดีเป็นประธาน เพื่อจะได้ ยังคดียและแก้ไขการชกช้องในคดี และรับผิดชอบให้การพิจารณาพิพากษาเป็นไปโดยสะดวก และยุติธรรม มีหน้าที่แผนกหนึ่งต่างหากจากกวางพิจารณาพิพากษาคดีนั้น โดยมีเจ้าพนักงาน สำหรับกระทรวงตามสมควร ฉะนั้นเมื่อตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นแล้วสรรพคดีทั้งปวงที่ไต่ พิพิจารณาอยู่ในกระทรวงต่าง ๆ ได้ยกมารวมอยู่ในศาลสถิตยุติธรรมที่ตั้งขึ้นเป็นกระทรวง โทใหญ่ นี้ ไต่ยังคดียัญชาคดีทั้งปวงเป็นแห่งเดียวกัน

ศาลที่จัดตั้งขึ้นใหม่ให้สังกัดกระทรวงยุติธรรมในชั้นแรกนั้นเป็นศาลในกรุงเทพฯ ส่วนศาลในหัวเมืองในจังหวัดกรุงเทพฯ และในหัวเมืองอื่น ๆ ใต้รักให้มาอยู่ในสังกัดกระทรวงยุติธรรมในภายหลัง โดยตั้งข้าหลวงพิเศษออกไปจัดการตามพระราชบัญญัติ ตั้งข้าหลวงพิเศษสำหรับจัดการแก้ไขธรรมเนียมศาลยุติธรรม หัวเมืองทั้งปวง พุทธศักราช ๒๔๓๕ ข้าหลวงพิเศษได้พิจารณาการศาลยุติธรรมจนสำเร็จทั่วราชอาณาจักร และมีประกาศตั้งศาลมณฑลพายัพและมณฑลมหाराษฎร์ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นที่สุด

ต่อมาได้มีประกาศจัดระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรม ลงวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕ แยกหน้าที่ราชการกระทรวงยุติธรรมเป็นฝ่ายอำนวยการส่วนหนึ่งและฝ่ายตุลาการส่วนหนึ่งและยกศาลฎีกาซึ่งยังมีใ้รวมอยู่ในกระทรวงไต่ และเป็นพระราชอุระพิเศษอยู่ส่วนหนึ่งมารวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรม และใ้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าใ้ตั้งอธิบดีศาลฎีกาในเวลาต่อมา เพื่อเป็นประธานในแผนกตุลาการ

ในส่วนระเบียบราชการนั้น ตามประกาศที่กล่าวใ้ให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจและหน้าที่บังคับบัญชาราชการและรับผิดชอบทั่วไป และบรรดาราชการอันนับว่าเป็นส่วนอำนวยการในกระทรวง ใ้เป็นหน้าที่เสนาบดีบังคับบัญชาใ้สั้ทั้งขาดโดยลำพัง แต่ในส่วนที่เป็นฝ่ายตุลาการนั้น ใ้ให้เสนาบดีปรึกษาหารือและฟังความเห็นของอธิบดีศาลฎีกาแล้ว และวินิจฉัยบังคับบัญชาไปตามที่ตกลงกัน หรือถ้ามีความเห็นแตกต่างกันก็ ใ้ให้เสนาบดีพร้อมด้วยอธิบดีศาลฎีกานำความกราบบังคมทูลเรียนพระราชบัญญัติ นอกจากนี้ ใ้ให้อธิบดีศาลฎีกามีหน้าที่ดำริวางระเบียบราชการแผนกตุลาการ และนำความเห็นเสนอเสนาบดีตลอดจนถึงการตั้งและผลัดเปลี่ยนหรือเลื่อนตำแหน่งผู้พิพากษา ส่วนการแก้ไขขัดข้องปัญหาที่เกี่ยวข้องกฎหมายนั้น เป็นหน้าที่อธิบดีศาลฎีกาเป็นผู้วินิจฉัย ถ้ามีข้อใ้ซึ่งจำจะต้องเรียนพระราชบัญญัติ ใ้ให้อธิบดีศาลฎีกานำขึ้นกราบบังคมทูลเรียนพระราชบัญญัติ โดยตรงใ้

ประกาศกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๔๕๕ นี้ได้ถูกยกเลิกโดย
ประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ตาม
ประกาศฉบับหลัง ให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นประธาน มีหน้าที่รับผิดชอบบังคับบัญชา
ข้าราชการฝ่ายตุลาการและตุลาการ นอกจากการพิจารณาและพิพากษาคดีในศาล ซึ่ง
เป็นอำนาจอิสระของผู้พิพากษา แต่เพื่อให้เสนาบดีมีโอกาสตรวจตราราชการในศาลยุติธรรม
ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจนั่งกำกับพิจารณาพิพากษาคดีใน
ศาลยุติธรรมได้ทุกศาล

ศาลฎีกาตั้งรวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรมไทยมีอธิบดีเป็นผู้รับผิดชอบราชการใน
ศาลนั้น ให้เรียบร้อยถูกต้องตามแบบแผน มีอำนาจที่จะตั้ง ผลักเปลี่ยน ปลดและบังคับ
บัญชาพนักงานในศาลทุกตำแหน่ง แต่ไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการตั้งและผลัดเปลี่ยน หรือ
เลื่อนตำแหน่งผู้พิพากษาอีกต่อไป การที่จะตั้งเลื่อนย้ายหรือปลดผู้พิพากษานั้นตกเป็นหน้าที่
ของเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ที่จะนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชา-
นุญาต ซึ่งต่อมาราชการในส่วนนี้โดยพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการปรับ
ปรุงแก้ไขให้เหมาะสมแก่กาลสมัยยิ่งขึ้น และส่งเสริมสมรรถภาพของผู้พิพากษาคลตจน
กวดขันในทางวินัยและมารยาทเพื่อรักษาไว้ซึ่งความเที่ยงธรรมและความเชื่อถือไว้วางใจของ
ประชาชนในราชการศาลยุติธรรม

(๓) ในส่วนราชการตุลาการของกระทรวงยุติธรรมนั้น ได้มีการปรับปรุงขยายกิจการ
และจัดตั้งกรมกองเพิ่มขึ้นดังนี้คือ

โรงเรียนกฎหมาย ตั้งขึ้นเป็นการภายในเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ ต่อมาใน พ.ศ.
๒๔๕๔ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกขึ้นเป็นโรงเรียนหลวงในกระทรวงยุติธรรม
ให้เสนาบดีเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบและจัดการโรงเรียน ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสถานศึกษา มีหน้าที่กระชับกับวางหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียน

กฎหมายทั้งกิจการขึ้นเกี่ยวแก่ โรงเรียนนอกระบบหนึ่งด้วย ครั้นมาใน พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยุบสถาบันศึกษา และตั้งคณะกรรมการขึ้นในรูปาสงกรณ์
มหาวิทยาลัย ก็ให้โอนโรงเรียนกฎหมายไปสมทบกับคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นใหม่นั้น

กรมอัยการ ตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๐ และให้รวมอัยการหัวเมือง ซึ่งเดิมขึ้น
อยู่ในกระทรวงมหาดไทยมาขึ้นกรมอัยการ สังกัดกระทรวงยุติธรรมใน พ.ศ. ๒๔๕๕ แต่
ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ กรมอัยการได้โอนไปขึ้นกระทรวงมหาดไทย

กองมหันตโทษและลหุโทษ ตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๐ แต่ต่อมาใน พ.ศ.
๒๔๕๕ ก็ยกไปขึ้นกระทรวงนครบาล ครั้นใน พ.ศ. ๒๔๖๕ กระทรวงยุติธรรมได้รับโอน
กรมราชทัณฑ์จากกระทรวงมหาดไทย แต่แล้วได้โอนกลับไปขึ้นกระทรวงมหาดไทยอีกใน
พ.ศ. ๒๔๖๕

กองหมาย ตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๔

กองร่างกฎหมาย ตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๗ และใน พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้ยกฐานะ
ขึ้นเป็นกรมร่างกฎหมาย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โอนไป
ขึ้นต่อคณะกรรมการราษฎร

กองล้มละลาย ตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๔ บกนเรียกว่ากองบังคับคดีล้มละลาย

อนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับราชการกระทรวงยุติธรรมนี้ ใน พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเนติบัญญัติยสภาขึ้นเป็นสภาในพระบรมราชูปถัมภ์ มีวัตถุประสงค์
ประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษา นักนิติศาสตร์และถาวรว่าความ ควบคุมความประพฤติของทนาย
ความให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยทนายความ และส่งเสริมความสามัคคีและระบอบเกียรติ
ของสมาชิก และให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นสภานายกพิเศษไทยตำแหน่ง และใน
พ.ศ. ๒๔๕๑ เนติบัญญัติยสภาได้จัดให้มีแผนกศึกษา เป็นงานของเนติบัญญัติยสภาขึ้น

อีกส่วนหนึ่ง เพื่อประสาทและส่งเสริมความรู้ความชำนาญในการประกอบวิชาชีพทางกฎหมายตามวัตถุประสงค์ของเนติบัณฑิตยสภาดังกล่าวข้างต้น

ต่อมาเมื่อได้เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ราชอาณาจักรของกระทรวงยุติธรรมก็ได้เปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยขึ้นเช่นเดียวกับกระทรวงอื่น ๆ โดยมีพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ๓ พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม ๓ และพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ๓ กำหนดอำนาจและหน้าที่ราชการกระทรวงยุติธรรมขึ้นไว้ และให้มีรัฐมนตรีเป็นผู้ว่าการปกครองบังคับบัญชารับผิดชอบในราชการกระทรวงยุติธรรมและงานธุรการของศาลทั้งหลายที่อยู่ในสังกัด

ส่วนหน้าที่ราชการกระทรวงยุติธรรมในยุคนั้น พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พ.ศ. ๒๔๕๕ และพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการสำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี และสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงยุติธรรม พุทธศักราช ๒๔๕๕ ได้แยกเป็นดังนี้

๑. สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี

๒. สำนักงานปลัดกระทรวง

สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีมีหน้าที่เกี่ยวกับราชการทางการเมือง และมีเลขานุการรัฐมนตรีเป็นผู้บังคับบัญชาขึ้นตรงต่อรัฐมนตรี ได้แบ่งส่วนราชการออกเป็น ๒ แผนกคือ แผนกการเมือง กับแผนกตรวจสอบเรื่องราวและความเห็น

ส่วนสำนักงานปลัดกระทรวงมีหน้าที่เกี่ยวกับราชการประจำทั่วไปของกระทรวง มีปลัดกระทรวงเป็นผู้บังคับบัญชาและแบ่งส่วนราชการเป็น ๕ กอง คือ กองกลาง กองคลัง กองการคดี กองบังคับคดีล้มละลาย และกองหมาย

ราชการแห่งกลางและกองกลางนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับราชการของ
กองเหล่านี้แห่งกระทรวงอื่น ๆ

ราชการแห่งกองการคดีมีการดำเนินงานเกี่ยวกับการรายงานคดี โทษประหาร
ชีวิต ทัณฑ์รวมรวมสถิติการคดีของศาล รับเกี่ยวกับรักษาส่วนวนความ และเป็นเจ้าหน้าที่เกี่ยว
กับปัญหาข้อกฎหมาย และการต่างประเทศที่มีมาสู่กระทรวง

ส่วนราชการแห่งกองบังคับคดีล้มละลายและกองหมายนั้น ถอดกันว่าเป็น กิ่ง
ตุลาการ ระเบียบวิธีปฏิบัติราชการในกองบังคับคดีล้มละลายนั้น ว่าโดยทั่วไปแล้วมีส่วน
คล้ายคลึงกับวิธีปฏิบัติในศาลเป็นอันมาก ส่วนกองหมายเป็นผู้ดำเนินการตามคำสั่งของศาล
ระเบียบวิธีปฏิบัติราชการในกองบังคับคดีล้มละลายและกองหมาย ได้มีพระราชบัญญัติล้ม
ละลายฯ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นขบถบังคับอีกส่วนหนึ่งด้วย.

กิจการศาลยุติธรรมเป็นมรดกอันมีค่ายิ่งส่วนหนึ่งของชาติ

พระยาสิทธิธรรมประคัลภ์

หมายเหตุเดิม:— "บทความนี้เขียนขึ้นในฐานะที่เป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการผู้หนึ่ง ถึงเพื่อน
ข้าราชการฝ่ายตุลาการด้วยกันทั่วไป"

ข้าพเจ้ารู้สึกแน่นแฟ้นในจิตใจมานานแล้วว่า ในแผนการราชการแผ่นดินที่เกี่ยวกับ
การยุติธรรมของประเทศนั้น เรามีมรดกอันมีค่ายิ่งส่วนหนึ่งของชาติที่จะต้องช่วยกันหวง
แหนรักษาไว้ และตลอดระยะเวลาที่โศกานพินมานี้ ข้าพเจ้าก็ได้สังเกตเห็นว่าพวกท่านหรือ
พวกเราต่างได้รู้จักเข้าใจหน้าที่อันเป็นอันอย่างดี เพราะต่างก็ได้รักษาชื่อเสียงและเกียรติคุณ
ความดีของท่านหรือของหมู่คณะมาแล้วด้วยดีอย่างยิ่ง จนมีเสียงชมเชยกันออกมาจาก
ประชาชนอย่างซัดแน่นใจโดยแท้เป็นอันดี เป็นที่น่ามาซึ่งชื่อเสียงและทำให้หมู่คณะพากันปลื้มยินดี
โดยทั่วไป อันความดีแก่กันที่พวกเราต้องประสบนั้นมีมากจริงจนกระทั่งบางคนในพวกเรา
อยู่ไม่ได้ถึงกับต้องลาออกไปประกอบอาชีพอื่นก็มี ทั้ง ๆ ที่ไม่สามารถจะครองตนได้เต็มที่
อย่างมีเกียรติ ก็ยังไม่ยอมจำนนที่จะถ่อมตนลงพว่เกียรติของตนหรือกระทำการอันมิยังควร
แก่หน้าที่ ให้เป็นที่เสียหายแก่หมู่คณะ ทั้งนี้ก็นับว่าเป็นนimitอันดี และข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็น
เพราะการที่พวกเราตั้งใจตรงกันพร้อมที่จะรักและบูชาพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวกันนี้เอง หรือ
มีเดรันั้นเราก็มุ่งใจตรงกัน โดยรู้ว่าเรามีมรดกหรือสิ่งอันมีค่าซึ่งที่จะต้องหวงแหนรักษาไว้

*เขียนเมื่อดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกาลงใน "ข่าวศาล" เล่ม ๓ ฉบับที่ ๒๖ วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๘๐
หน้า ๑๒๒

และสิ่งอื่น ๆ พุทธก่อนรุ่นเรา รวมตลอดทั้งผู้ใหญ่ ในรุ่นของเรา นี้ ได้ทุ่มเทกำลังช่วยกันสร้าง
 สรรค์ขึ้นไว้ และซึ่งเราจะต้องประกอบประเพณีและบำรุงรักษาต่อไป สิ่งอื่น ๆ ไม่ใช่อื่นไกล
 ไต่แต่ความรักหรือเป็นห่วงถึงเกียรติและชื่อเสียงคุณงามความดีแห่งงานราชการศาลยุติ
 ธรรมนั่นเอง ซึ่งมีผลปรากฏประจักษ์แจ้งชั้ชอยู่แล้วทั้ง ในค่านิยมและค่านิยมที่เกี่ยวถึงจิตใจ
 ในค่านิยมหรือที่เป็นรูปธรรมนั้น ไต่แต่ศึกษาอาคารสถานที่ทำการงานทั้งเก่าและใหม่ ของ
 กระทรวงและศาลยุติธรรมต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งที่เกี่ยวข้อง สถานที่เหล่านี้เป็นอนุสรณ์ทำให้
 เราคำนึงถึงอุปการคุณของผู้ยิ่งใหญ่ ในวงการศาลยุติธรรม อาทิเช่น พระบาทสมเด็จพระ
 ปิยมหาราช พระพุทธเจ้าหลวง ผู้ได้ทรงวางรากฐานการปกครองศาลยุติธรรมแบบทันสมัย
 ไว้อย่างเหมาะสมเป็นขั้นบันไดนายช่างหรือสถาปนิกอันชาญฉลาดทรงเกียรติอย่างเอกอยู่ใน
 สมัยนั้นชกผู้หนึ่ง คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ นอกจากอาคาร
 หรือสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ที่ไม่มีชีวิตจิตใจแล้ว วงการยุติธรรมยังได้สร้างบุคคลชนอีกด้วย
 ซึ่งมีบุคลิกลักษณะสมกัเป็นคนในวงงานแห่งการยุติธรรมของประเทศไทย การสร้างคนนั้นไม่ใช่
 ของง่าย แต่ก็สร้างขึ้นมาได้ เพราะมีบุพพการช่วยทรงคุณวิชาสามารถจริง ๆ ดังเช่น
 พระเจ้าบรมวงศ์เธอซึ่งได้ออกพระนามมาแล้วนั้นเช่นนี้ ต่อจากนั้นเราก็ผลิตบุคคลที่ทรง
 ความสามารถในวงงานยุติธรรมไต่มากขึ้น และท่านเหล่านี้ได้บำเพ็ญตัวของท่านให้มีคุณค่า
 แก่ชาติบ้านเมืองอันเป็นส่วนรวมโดยนัยนี้ ฉะนั้นที่เราถือว่าท่านเป็นมรดกอันมีค่าของเรา
 ไม่ผิด พวกเราไต่ท่านนั้นเองเป็นแบบฉบับของเรา ท่านเป็นข้าราชการระดับให้เราเดินตามรอย
 ท่าน ทั้งนี้เพราะท่านเป็นบุคคลตัวอย่างอันดีงามของเรา หรืออีกนัยหนึ่งเป็นแม่พิมพ์อันดี
 ของเรานั้นเอง เราจึงเดินตามรอยท่านโดยไม่รู้สึกลัว ซึ่งเดินไปตามปรกคิวิสัยนั้นเองที่บุคคล
 ย่อมจะตามอย่างกันในทางที่ดี

เมื่อไต่กล่าวถึงมรดกที่มีรูปร่างแล้ว ก็สมควรที่จะไต่กล่าวถึงมรดกอันเป็นนาม
 ธรรมไม่มีรูปร่างซึ่งเห็นคู่กันไว้บ้าง เพราะมรดกอันนี้มีส่วนสำคัญในการที่จะกลม่อมเกล้า

จิตใจนิสัยของเราให้กลับซึ่งไม่ย่อหย่อนกว่าจำพวกที่เป็นรูปธรรม มรทกนี้ โดยมากได้แก่ บรรดาภิกษุ หรือการกระทำทั้งมวลอันเป็นแบบแผนบรรพชิตฐานที่เกิดที่ตามุทิตประโยชน์ เป็นเหตุให้การยุติธรรมของประเทศตั้งอยู่ไถ่ยืนรากฐานอันมั่นคง จนเป็นที่นิยมแก่ประชาชน ทั้งทั้งประเทศ และได้รับคามยกย่องนับถือจากต่างประเทศ ไม่ว่าจะการนั้นจะเป็นกิจการ ของผู้ที่รับผิดชอบในการดำเนินนโยบายบริหารในด้านการยุติธรรมของประเทศ หรือกิจการ ที่ได้ทำไป ในฐานะเป็นผู้พิพากษาศาลาการ ในฐานะเป็นอาจารย์นักศึกษาศาสตร์สั่งสอนอบรม ศิลปวิชาการในทางนิติศาสตร์ หรือเป็นนักกฎหมายทนายความก็ได้ทั้งสิ้น ซึ่งร่วมกันส่งเสริมความวัฒนาถาวร ให้ยังเกิดแก่การยุติธรรมจนมากพอลงขนาดที่จะให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาฝังลึกลงไป ในจิตใจของประชาชน อันนี้ไต่ว่า **วิญญานแห่งความยุติธรรม** ได้ ขุดขึ้น และได้แผ่กว้างเร็วญมาแล้วจนบัดนี้ เมื่อเห็นเช่นนี้จึงควรนี่ยไต่ว่าสิ่งเหล่านี้รวมอยู่ในกองมรทกอันมีค่าซึ่งที่ตกทอดมาถึงพวกเรากด้วย

เมื่อมาถึงตอนนั้น และเมื่อไต่ระลึกถึงในข้อนี้แล้ว จะต้งนี่ยว่าเราเป็นบุคคลที่ โชคดีมาก ที่ไม่ต้งดวงทางทำงานเริ่มต้นด้วยตนเอง แต่ไต่มาได้ในทางอันราบรื่นที่มีผู้อื่น ก่อนหน้าเราไต่สร้างทำขึ้นไว้แล้ว เราจะยอมรับสารภาพว่าเราไม่รู้คุณค่าของสิ่งเหล่านี้หรือ หรือสิ่งทั่พบชนก่อนเราไต่ยื่นไต่ให้เรานี้ไม่มีค่ากระนั้นหรือ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าท่านคงไม่นึก เช่นนั้น เพราะการกระทำของท่านที่ต่างก็ไต่ประกอบคุณงามความดีและรักษาชื่อเสียงจน ผ่านตลอดเวลาวิฤกฤกาลในระบะที่แล้วมาด้วยคั้นเองแสดงเป็นพยานอยู่ ข้าพเจ้าแน่ใจ เหลือเกินว่าท่านก็เข้าใจไต่ก็เช่นข้าพเจ้า หรือจะก็กว่าข้าพเจ้าเสียอีก ท่านและข้าพเจ้า หรือเราทั่ด้วยกันทั้งสองจะ ไม่ยอมให้ ไต่ใครมาตราหน้าชนชื่อเราว่า เป็นบุคคลที่ไต่ไม่รู้จกคุณค่าแห่ง กองมรทกของเรานี้แน่นอน

ในเวลาปรกติเราย่อมระระแวงระวังรักษาทรัพย์สินมีค่าของเราให้พ้นภัยอันตราย ที่จะมีมาต่าง ๆ ไต่ขบถกขันอยู่แล้วฉันไต่ เวลานั้นเป็นเวลาคับขัน เราควรจะต้องใช้ความ

ระมัดระวังรักษาทรัพย์สินมีค่าของเราให้มากยิ่งขึ้นนั้น ไม่ควรประมาทและควรระวัง
 ระวังศัตรูภายนอกและภายใน อย่าให้เข้ามากลักร้ายชกเราให้หลงผลอพลาทพลังเสียที่
 แก่ศัตรูที่กล่าวมานี้ไว้ ขอให้เราจงพอใจในการปฏิบัติภารกิจของเราตามหน้าที่ คือมั่นใจ
 ในการที่จะรักษาหวงแทนมรดกอันมีค่าของเราให้ตลอดจนชั่วลูกชั่วหลานให้สมกับที่เราได้
 อุทิศมอบถวายชีวิตไว้กับอาชีพทางกฎหมาย มาแล้วแต่กัน คำขวัญ (Motto) ของ
 เราในเวลานี้ควรจะเป็นว่า “มีความตั้งใจที่โหด ความสำเร็จย่อมมีที่นั่น” ฉะนั้นขอ
 ความตั้งใจปฏิบัติภารกิจของเราในหน้าที่หวงแทนรักษากองมรดกอันมีค่านี้ไว้ต่อไป จง
 เป็นเครื่องจรรโลงใจให้พวกเราประสบความสำเร็จสูงสุดจงสมความปรารถนาโดยปราศจาก
 อุปสรรคใดๆ จงทุกประการ.

เอกราชในการศาล

หลวงจักรปาณิศรวิศวัตวิทย์

คำว่า "เอกราช" นั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๘๓ ให้ความหมายไว้ว่า ใต้แก่ความ "เป็นอิสระแก่ตน" หรือความ "ไม่ขึ้นแก่ใคร" เพราะฉะนั้นเอกราชในทางการศาลจึงหมายความว่าความถึงอำนาจอิสระของศาล คือการที่ศาลจะไม่ต้องตกอยู่ภายใต้ความครอบงำของอำนาจอื่น เอกราชในการศาลนั้นอาจแยกออกได้เป็นเอกราชภายนอก อย่างหนึ่งและ เอกราชภายใน อีกอย่างหนึ่ง เอกราชภายนอกได้แก่การที่ศาลของประเทศหนึ่งๆ มีอำนาจเหนือบุคคลทุกคนรวมทั้งชนต่างชาติที่อยู่ภายในอาณาเขตของประเทศที่เป็นผู้ตั้งศาลนั้นอย่างเต็มที่ ไม่ถูกจำกัดโดยอำนาจของประเทศอื่น ส่วนเอกราชภายในได้แก่การที่ศาลยุติธรรมซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการของประเทศไม่จำเป็นต้องตกอยู่ใต้อิทธิพลของอำนาจฝ่ายบริหารหรือฝ่ายนิติบัญญัติในประเทศนั้นเอง เอกราชในการศาลทั้งภายนอกและภายในจึงเป็นของคู่บ้านคู่เมือง ซึ่งราษฎรทุกคนพึงหวงแหนและช่วยกันรักษาไว้ให้จงกัมิฉะนั้นคนเองจะได้รับความเดือดร้อน ก็จะได้มีสง่าให้เห็นต่อไป

แต่เดิมาประเทศไทยมีเอกราชในการศาลในทันทีเกี่ยวกับคนต่างชาตัวอย่างเต็มที่ เพราะประเทศไทยเองเป็นประเทศเอกราช ชนต่างชาตินี้เข้ามาพักอาศัยหรือประกอบธุรกิจในประเทศนี้จึงต้องอยู่ภายใต้บทกฎหมายของไทยและอยู่ในอำนาจของศาลไทยเช่นเดียวกับคนไทยซึ่งเป็นเจ้าของประเทศ ทั้งนี้เป็นไปตามหลักที่ว่า เมื่อคนต่างชาตินี้เข้าไปพักอาศัยอยู่ในประเทศไทย ก็เท่ากับยอมตนเข้าไปอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของประเทศที่ตนเข้าไปพักอาศัยนั้น ด้วยเหตุนี้ชาวต่างประเทศจึงไม่ควรมีสิทธิมากกว่าชาวพื้นเมืองซึ่งเป็นเจ้าของ

* (วิสุทธิ ไกรฤกษ์) ป.ช., ป.ม., ท.จ., เนติบัณฑิตอังกฤษ เนติบัณฑิตไทย อดีตผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ เรื่องนี้เขียนขึ้นเมื่อดำรงตำแหน่งกรรมการสาขาทางเนติธรรม สำนักวัฒนธรรมทางระบือขบประเพณี สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ (ประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๕)

บ้าน แม้กระนั้นก็ตาม ไทยเหตุที่ชาติไทยเป็นชาติที่มีใจอกกว้างขวาง เห็นอกเห็นใจผู้ที่
 มาจากต่างถิ่นอยู่เสมอ แม้คนต่างท้าวจะกระทำผิดกฎหมายหรือธรรมเนียมประเพณี
 ของบ้านเมือง ถ้าไม่ใช่เรื่องร้ายแรงนัก เขาก็ไม่ใคร่ถือสา มักผ่อนผันสั้นยาวหรือให้
 อกยไต่อย่าง เพราะถือเสียว่าชาวต่างประเทศเหล่านั้นทำการผิดพลาดไป โดยไม่เจตนา
 เพราะขาดความรู้ความเข้าใจในบทกฎหมายหรือธรรมเนียมประเพณีของเรา เมื่อกล่าวเป็น
 ส่วนรวม ชาวไทยจึงมีการปฏิบัติอันดีต่อคนต่างท้าวโดยทั่วไป ซึ่งบางครั้งก็ดียิ่งกว่าปฏิบัติ
 แก่ชาวไทยด้วยกันเอง ด้วยซ้ำ การที่ชาวไทยแสดงไมตรีจิตต่อชนต่างท้าวซึ่งถือว่าเป็นแขก
 บ้านแขกเมืองเช่นนั้น ชาวอาเซียด้วยกันย่อมเข้าใจดี เพราะขนบธรรมเนียมและจิตใจของ
 ชาวอาเซียด้วยกันไม่ผิดแผกกันมากนัก คนไทยกับคนต่างท้าวซึ่งมาจากประเทศใกล้เคียง
 จึงอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี ไม่ใคร่มีการเขารักเขาเปรียบกันนัก เหตุการณ์เพียงจะผันแปร
 ไปในทางอื่นไม่พึงปรารถนาดีต่อเมื่อชนต่างท้าวซึ่งชอบเรียกตนเองว่าชาวผิวขาว และซึ่ง
 เราเรียกกันว่า “ฝรั่ง” เข้ามาพักอาศัยเพื่อประกอบธุรกิจในเมืองไทย ด้วยเหตุที่ฝรั่งมา
 จากเมืองไกลและถือศาสนาแตกต่างกับเรา ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนแนวความคิด
 ในทางกฎหมายของพวกฝรั่งจึงแตกต่างกับของเรามาก แต่เมื่อก่อนที่พวกฝรั่งเข้ามาอยู่ในเมือง
 ไทยระแวกกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีของเราซึ่งเป็นเจ้าของบ้านและพยายาม
 ปฏิบัติให้ถูกต้อง พวกฝรั่งกลับเรียกร้องสิทธิที่จะปฏิบัติตามกฎหมายและธรรมเนียม
 ประเพณีของเขาเอง ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยตั้งแต่ชั้นผู้น้อยจนถึงผู้ใหญ่ตลอดจนพระมหากษัตริย์เป็นที่รัก
 ก็มักจะยินยอมผ่อนผันให้ เนื่องจากมีความเห็นอกเห็นใจพวกฝรั่งอันเป็น
 ชนต่างท้าวทั้งกล่าวข้างต้น การผ่อนผันดังกล่าวเป็นการให้สิทธิพิเศษแก่ชาวต่าง
 ประเทศเป็นตาสลัดภัยอันชั่วร้ายเป็นครั้งแรกในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ไทย
 ประเทศไทยได้ทำสนธิสัญญากับบริษัทยูไนเต็ลด์อีสต์อินเดียนส์ของฮอลันดา ซึ่งกระทำการ
 ในนามของรัฐรวมแห่งประเทศฮอลันดา เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม ค.ศ. ๑๖๖๔ เป็นความว่า
 ถ้าลูกจ้างในบริษัทยูไนเต็ลด์อีสต์อินเดียนส์กระทำความผิดทางอาญาอย่างร้ายแรง ให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยส่งตัวผู้กระทำ
 ผิดนั้นให้หัวหน้าของบริษัทยูไนเต็ลด์อีสต์อินเดียนส์เป็นผู้พิจารณาทนโทษตามกฎหมายฮอลันดา ถ้าหัวหน้าของบริษัทยูไนเต็ลด์

เองกระทำผิดต่อคนไทยก็ให้พระมหากษัตริย์ ไทยจับตัวไว้ แล้วแจ้งให้ผู้ว่าราชการยิสต์-
 อินเกียของซอลันคา (คืออินโคนที่เขียยี่จวบน์) ทราบเพื่อทำเนนการต่อไป ทั้งนี้จึงเป็นการที่
 ประเทศไทยยินยอมให้ตนเองถูกจำกัดเอกราชในการศาลเพื่อประโยชน์ของชาวต่างประเทศ
 เป็นครั้งแรก และทำให้คนไทยเสียเปรียบชาวซอลันคา เพราะชาวซอลันคาที่ทำร้ายคนไทย
 ไม่ต้องอยู่ใตฎหมายหรือศาลไทย จึงอาจไม่ถูกลงโทษโดยผู้มีอำนาจฝ่ายเขาเลยก็ได้ ส่วน
 คนไทยที่ทำร้ายพวกซอลันค้าย่อมจะต้องถูกพิจารณาโทษตามกรณีเมืองเสมอ ต่อมาใน
 ค.ศ. ๑๖๘๗ ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์นึ่งเอง ประเทศไทยได้ทำสนธิสัญญาฉบับประเทศ
 ฝรั่งเศสซึ่งมีนายเคอลากูแบร์เป็นราชทูต และได้ให้สิทธิพิเศษแก่บุคคลในบริษัทฝรั่งเศส
 ทำนองเดียวกับที่ให้แก่บริษัทซอลันคาอีก คือให้ผู้เป็นหัวหน้าพนักงานของบริษัทมีอำนาจ
 ชำระความแ่งและอาญาที่เกิดขึ้นในระหว่างคนงานของบริษัทเอง ไม่ว่าจะเป็ชาติฝรั่งเศส
 หรือไม่ และให้ส่งตัวผู้กระทำผิดไปลงโทษที่ประเทศฝรั่งเศส ถ้าคนงานของบริษัทพิพาทกับ
 บุคคลที่ไม่ได้อยู่กับบริษัท อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่พิพาทคงตกอยู่กับพระมหากษัตริย์
 ไทย แต่ทรงให้สิทธิหัวหน้าเจ้าพนักงานของบริษัทที่จะนึ่งพิจารณาและออกความเห็นชี้ขาด
 คดีเล็กน้อย คนไทยจึงต้องตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบคนฝรั่งเศส ซึ่งเป็นคนต่างตัวอีก
 ชาติหนึ่ง แต่เป็นเพราะที่คิของประเทศไทยและคนไทยที่สิทธิพิเศษของชาวต่างประเทศ
 ดังว่านมีอยู่เป็นเวลาไม่นาน ก็หมดสิ้นไป ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตนเองเมื่อสิ้นรัชกาลของ
 สมเด็จพระนารายณ์ เพราะผู้ที่สยราชสมบัติต่อไปไม่สามารถทนดูสภาพการณที่ชนต่าง
 ทั่วมามีสิทธิพิเศษอยู่นอกอำนาจกฎหมายและศาลไทยในเมืองไทยได้ ประเทศไทยจึงกลับ
 มีเอกราชทางการศาลอย่างเต็มทออีกครั้งหนึ่ง

ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ มีพวกฝรั่งมาค้าขายในประเทศไทยมากขึ้น ในสมัย
 นั้นประเทศต่าง ๆ ในยุโรปได้เริ่มเอาเปรียบประเทศตะวันออกเช่นตุรกีและจีนโดยทำสนธิ
 สัญญายกเว้นบุคคลชาติของตนจากอำนาจศาลของประเทศตะวันออกที่บุคคลนั้นๆ ไปประกอบ
 ธุรกิจอีก เมื่อรู้สึกวาวอิรครอนเอกราชทางการศาลของประเทศเจ้าของบ้านเช่นนี้ได้อำนวย
 ประโยชน์ และให้ความคุ้มกันแก่บุคคลชาติของตนเป็นอย่างดี ก็อคิดที่จะนำวิธีการเช่นเดียว

กันมาใช้แก่ประเทศไทยด้วยไม่ได้ ทั้งๆ ที่รัฐบาลและราษฎรไทยได้ให้การปฏิบัติแก่ชาวยุโรป
 เป็นอย่างก็เยี่ยมอยู่แล้ว และไม่มีเหตุที่จะเกรงกลัวว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยจะกดขี่เข้มแข็งพวกฝรั่ง
 ไทยไม่เป็นธรรมดาเลย ท้ายเหตุนี้ ใน ค.ศ. ๑๘๕๕ รัฐบาลอังกฤษจึงได้แต่งตั้งเซอร์ยอนโบริง
 เป็นราชทูตมาเจรจาขอทำสนธิสัญญาทางไมตรีกับประเทศไทย และถือโอกาสขอสิทธิพิเศษ
 จากทั้งศาลกงสุลอังกฤษขึ้นในประเทศไทย เพื่อยกเว้นคนในบังคับอังกฤษจากอำนาจของศาล
 ไทยไทยสิ้นเชิงและเด็กชาก ซึ่งรัฐบาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ก็ยินยอมตาม ทั้งนี้เพราะรัฐบาลไทยมีความเห็นใจชาวต่างประเทศมาแต่เดิมและ
 ไม่ต้องการบังคับให้เขาศึกษากฎหมายและธรรมเนียมประเพณีของเราให้เป็นการลำบากนั้น
 อย่างหนึ่ง และอาจเป็นเพราะคิดว่าคนอังกฤษซึ่งจะได้สิทธิพิเศษตามสนธิสัญญานั้นมีน้อยคน
 ก็เป็นได้ข้ออย่างหนึ่ง แต่ผลก็คือว่า เขกราชในการศาลของประเทศไทยได้ถูกข่มทอนลง
 เพื่อประโยชน์ของชนต่างชาติหนึ่งโดยสิ้นเชิงเป็นครั้งแรกด้วยความยินยอมของรัฐบาล
 ไทยเอง เพราะไม่ปรากฏว่าฝ่ายเราได้อภัยข่มขืนด้วยถ้าตั้งให้จำกัดข่มขืนที่เขาขอร้อง
 แต่ประการใด ข้อที่ร้ายที่สุดก็คือพวกฝรั่งด้วยกันเองต่างก็ไม่ยอมเสียเปรียบซึ่งกันและกัน
 เมื่อคนอังกฤษได้สิทธิพิเศษที่จะไม่ต้องขึ้นอยู่ใต้อำนาจศาลไทยเข้าชาติหนึ่ง ชาวต่างประเทศ
 อื่นๆ ก็พากันเรียกร้องเอาสิทธิเช่นเดียวกันบ้าง ซึ่งประเทศไทยจะปฏิเสธก็ไม่ได้ เพราะจะ
 เป็นการเลือกสรรกมกที่ซึ่ง ก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคขึ้นในระหว่างคนต่างชาติดังนั้น จึง
 ต้องจำยอมต่อไปทุกครั้ง ในที่สุดคนอเมริกัน ฝรั่งเศส เคนมาร์ค โปรตุเกส ฮอลันดา
 เยอรมัน สวีเดน นอร์เวย์ เบลเยียม อิตาลี ฮอสเตรีย ฮังการี สเปน เวียดนาม และ
 แม้แต่ญี่ปุ่นซึ่งเป็นชาวตะวันออกแท้ๆ ก็พากันได้สิทธิพิเศษไม่ต้องขึ้นศาลไทยกันทั้งนั้น ไทย
 ยินยอมให้สิทธิในปี ค.ศ. ๑๘๕๘ ยิ่งกว่านั้นในภายหลังปรากฏว่าประเทศต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วได้
 มีเมืองขึ้นในทวีปเอเชียไกลเคียงกับประเทศไทยมากขึ้น ชาวชนชั้นที่มาจากเมืองชนเหล่านี้
 ก็พลอยได้สิทธิพิเศษไปด้วย และอำนาจของเจ้าพนักงานฝ่ายไทยเห็นน้อยบุคคลเหล่านี้ แม้แต่
 อำนาจฝ่ายบริหารเช่นตำรวจก็พลอยถูกจำกัดลงไปบางส่วน เพราะเมื่อตำรวจไทยจับกุม
 ชาวต่างประเทศที่ถือหาว่ากระทำผิดกฎหมาย ศาลกงสุลต่างประเทศอาจส่งปล่อยบุคคล

เหล่านั้นเสียได้ เลยเป็นช่องทางให้กึ่งสกุลต่างประเทศในสมัยนั้นแลอิทธิพลของประเทศตน โดยช่วยป้องกันคนในบังคับของตนที่กระทำผิด ชำนาญของประเทศไทยที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยและความศกดิ์สิทธิ์แห่งด้วยกฎหมายภายในประเทศของตนเองจึงลดคนน้อยลงทุกที เมื่อชาวจีนซึ่งมีอยู่ในประเทศไทยนั้นเป็นจำนวนมากและไม่มีสิทธิพิเศษเพราะไม่มีกงสุลของตนเอง เริ่มขอเข้าเป็นชนในบังคับของประเทศต่างๆ ที่มีสิทธิพิเศษเพื่อไม่ต้องอยู่ใต้อำนาจกฎหมายและศาลไทย รัฐบาลไทยก็เริ่มรู้สึกว่าเป็นภาวะอันสุคนสะที่ระทันทานได้ เพราะชาวต่างประเทศพากันเห็นเจตนาอันดีของชาวไทยที่มีอยู่ต่อชาวต่างประเทศเป็นความอ่อนแอไปเสียสิ้น จึงเริ่มคิดหาทางแก้ไขความฉิบพลาคที่ได้ทำไว้แต่เดิมให้หมดสิ้นไป เพื่อให้ประเทศไทยได้กลับมีเอกราชทางการศาลอย่างบริบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง ความพยายามของรัฐบาลไทยในการกู้เอกราชครั้งนี้ ได้ดำเนินไปเป็นขั้น ๆ ต้องใช้ทั้งสมองทั้งเงินลงทุนเป็นจำนวนมากและใช้เวลาประมาณ ๘๐ ปีจึงบรรลุผลสำเร็จ ทำให้ชาวต่างประเทศทุกชาติที่อยู่ในประเทศนั้นคงมาอยู่ใต้อำนาจกฎหมายและศาลไทยดังที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ ทั้งระไค่แสดงให้เห็นเป็นขั้น ๆ ค่อยไป

การเรียกร้องเอกราชในการศาลคืนในสมัยที่ ๑

รัฐบาลไทยได้พยายามเจรจาขอเปลี่ยนสนธิสัญญาเพื่อเรียกเอาเอกราชในการศาลคืนมาจากประเทศต่างๆ ได้ผลระหว่าง ค.ศ. ๑๘๗๔ และ ค.ศ. ๑๙๐๗ เป็นลำดับถึงต่อไปนี้

๑. สนธิสัญญากับอังกฤษ ตามสนธิสัญญาฉบับที่ ค.ศ. ๑๘๗๔ ศาลไทยในภาคเหนือกลายมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่คนในบังคับอังกฤษถูกฟ้องว่ากระทำผิดฐานปล้น ไม่ว่าบุคคลเหล่านั้นมีหนังสือสำหรับตัวแสดงว่าเป็นคนในบังคับอังกฤษหรือไม่ สำหรับความผิดฐานอื่น ๆ ถ้าคนในบังคับอังกฤษมีหนังสือสำคัญสำหรับตัว ศาลไทยไม่มีอำนาจเหนือบุคคลเหล่านั้น สำหรับคดีแพ่งศาลไทยที่เชียงใหม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดขึ้นในระหว่างคนไทยและคนบังคับอังกฤษที่ไม่มีหนังสือสำคัญสำหรับตัวในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และ

ถ้าอย่าง แต่ไม่มีอำนาจเหนือคนในบังคับอังกฤษที่มีหนังสือสำคัญสำหรับตัว เว้นแต่บุคคลเหล่านี้จะยินยอมอยู่ในอำนาจศาลไทย ส่วนคดีแพ่งที่คนอังกฤษพิพาทกันเอง ก็ส่งมาให้กงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ เป็นผู้พิจารณาและพิพากษา ต่อมาได้ยกเลิกสนธิสัญญาปี ค.ศ. ๑๘๗๔ และใช้สนธิสัญญาฉบับปี ค.ศ. ๑๘๘๓ แทน ตามสนธิสัญญาฉบับใหม่นี้ ได้ตั้งศาลผสมเรียกว่าศาลต่างประเทศขึ้นที่เชียงใหม่เป็นครั้งแรก มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและอาญาซึ่งคนอังกฤษ หรือคนในบังคับอังกฤษเกี่ยวข้อง เป็นคู่ความในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ถ้าอย่าง และถ้าพูด ศาลนี้ประกอบด้วยผู้พิพากษาไทยและกงสุลอังกฤษนั่งร่วมกัน แต่กงสุลอังกฤษมีสิทธิที่จะถอนคดีซึ่งคู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นคนอังกฤษ หรือซึ่งคนอังกฤษเป็นจำเลยไปจากศาลผสมนี้ ได้ก่อนที่ศาลได้พิพากษาคดี เพื่อกงสุลอังกฤษจะไต่พิจารณาพิพากษาเสียเอง

๒. สนธิสัญญากับฝรั่งเศส อิตาลี และเดนมาร์ก นอกจากประเทศอังกฤษ ประเทศไทยได้ทำสนธิสัญญาปี ค.ศ. ๑๘๐๔ กับประเทศฝรั่งเศส และสนธิสัญญาปี ค.ศ. ๑๘๐๕ กับประเทศเดนมาร์กและอิตาลี ซึ่งประเทศเหล่านี้ยินยอมคืนเอกราชในการศาลส่วนหนึ่งให้แก่ประเทศไทยตามแนวเดียวกับที่อังกฤษทำในปี ค.ศ. ๑๘๘๓ นั้น คือคนในบังคับของประเทศเหล่านี้ที่อยู่ในภาคเหนือของประเทศไทยจะได้รับการพิจารณาพิพากษาไทยศาลต่างประเทศซึ่งมีผู้พิพากษาเป็นไทย แต่กงสุลของประเทศนั้น ๆ มีสิทธินั่งพิจารณาร่วมและออกความเห็นได้ และกงสุลจะใช้สิทธิถอนคดีไปพิจารณาเสียเองก็ได้ แต่ต้องถอนเสียก่อนที่ศาลต่างประเทศตัดสิน นอกจากนั้นยังได้ตั้งศาลคดีต่างประเทศขึ้นใหม่ในกรุงเทพฯ เพื่อพิจารณาคดีที่คนฝรั่งเศส อิตาลี หรือเดนมาร์กฟ้องคนไทยเป็นจำเลยอีกด้วย

การเรียกร้องเอกราชในการศาลคืนในสมัยที่ ๒

เนื่องจากคนในบังคับฝรั่งเศสซึ่งอยู่ทางภาคเหนือของราชอาณาจักรไทยต้องตกอยู่ใต้อำนาจของศาลต่างประเทศทั้งถาวรแล้ว ส่วนคนในบังคับฝรั่งเศสที่อยู่ในภาคอื่นคงอยู่ใต้อำนาจของศาลกงสุล อันก่อให้เกิดความแตกต่างกันระหว่างสิทธิของคนในบังคับฝรั่งเศส

ด้วยกันเองในประเทศไทย ประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศสจึงได้ทำสนธิสัญญาฉบับที่ ค.ศ. ๑๘๐๗ ให้คนในบังคับฝรั่งเศสที่เป็นชาวอาเซียซึ่งอยู่ในประเทศไทยทั้งหมดขึ้นอยู่ในอำนาจศาลต่างประเทศทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา ส่วนสิทธิถอนคดีจากศาลต่างประเทศไปให้กงสุลวินิจฉัยเสียเองเพื่อประโยชน์ของคนในบังคับฝรั่งเศสนั้น ได้ตกลงกันให้หมดสิ้นไปเมื่อประเทศไทยได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายหรือกฎหมายอื่นเป็นหลักในเรื่องต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้เองเมื่อได้ประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญาเมื่อ ร.ศ. ๑๒๗ แล้ว สิทธิของกงสุลฝรั่งเศสที่จะถอนคดีอาญาเกี่ยวกับคนในบังคับฝรั่งเศสไปจากศาลต่างประเทศก็เป็นอันหมดไป ในขั้นนี้ อย่างไรก็ตามสนธิสัญญาฉบับนี้ให้อำนาจศาลไทยพิจารณาพิพากษาได้แก่เฉพาะคดีที่ชาวอาเซียในบังคับฝรั่งเศสเป็นคู่ความเท่านั้น คนฝรั่งเศสแท้จึงคงอยู่ให้อำนาจศาลกงสุลในกรุงเทพฯ หรือศาลต่างประเทศที่เชียงใหม่ไปคามเดิม

ในปี ค.ศ. ๑๘๐๕ ประเทศอังกฤษได้ทำสนธิสัญญาคืนอำนาจศาลให้แก่ประเทศไทยอีกชั้นหนึ่ง ความสนธิสัญญาฉบับนี้ศาลต่างประเทศของไทยมีอำนาจเหนือคนในบังคับอังกฤษทั้งหมดในประเทศไทย และคนอังกฤษก็ยังคงอยู่ใต้กฎหมายไทยด้วย นอกจากนี้อังกฤษตกลงให้ศาลต่างประเทศหมดสิ้นไปเมื่อประเทศไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายวิธีพิจารณา และอรรถมนุญศาลเสร็จสิ้น แต่ในกรณีที่คนอังกฤษโดยกำเนิดหรือไทยแปลงชาติเป็นคู่ความ ต้องมีที่ปรึกษาชาวยุโรปนั่งพิจารณาพิพากษาในฐานะเป็นผู้พิพากษาอยู่ด้วย และในคดีที่คนอังกฤษเช่นนั้นเป็นจำเลย ต้องได้รับความเห็นของที่ปรึกษาชาวยุโรปเป็นคำบังคับ

ในปี ค.ศ. ๑๘๑๓ ประเทศเดนมาร์กได้ทำสนธิสัญญาอีกฉบับหนึ่งกับประเทศไทย คืนอำนาจศาลเกือบทั้งหมดให้แก่ประเทศไทยตามทำนองเดียวกับสนธิสัญญาฉบับที่ ค.ศ. ๑๘๐๕ ของอังกฤษ

การเรียกร้องเอกราชในการศาลคืนในสมัยที่ ๓

ในสมัยที่ ๓ นี้ ประเทศข้างประเทศได้รับรองเอกราชในการศาลของประเทศไทยอย่างบริบูรณ์ ทั้งนี้เริ่มด้วยการที่ประเทศไทยภายใต้การนำของ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ประกาศสงครามกับประเทศเยอรมันและออสเตรียฮังการี เมื่อประเทศไทยประสบชัยชนะและลงนามในสัญญาสันติภาพกับประเทศทั้งสองนั้นในปี ค.ศ. ๑๙๑๘ ประเทศทั้งสองนั้นได้ยอมเลิกสิทธิต่าง ๆ ที่ตนเคยมีอยู่ในประเทศไทยตามสนธิสัญญาเก่า ๆ รวมทั้งสิทธิในเรื่องอำนาจศาลด้วย ผลจึงเป็นที่มาซึ่งแต่ครั้งนั้นมาประเทศไทยกลับมีเอกราชในการศาลอย่างบริบูรณ์เท่าที่เกี่ยวกับคนชาติเยอรมันและออสเตรีย ฮังการี ในประเทศไทย ต่อมามหาประเทศอีกประเทศหนึ่งคือสหรัฐอเมริกาที่มีความเห็นอกเห็นใจประเทศไทยในการที่ต้องทำสัญญาอันเป็นการผูกมัดเอกราชของตนเองในกาลก่อน จึงได้ยินยอมเปลี่ยนสนธิสัญญาใหม่กับประเทศไทยเมื่อ ค.ศ. ๑๙๒๐ (พ.ศ. ๒๔๖๓) รับรองหลักเอกราชเท่าเทียมกันและยินยอมที่จะให้คนอเมริกันที่อยู่ในประเทศไทยปฏิบัติตามกฎหมายไทยเช่นเดียวกับคนไทยในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจศาล สหรัฐอเมริกากับประเทศไทยได้ทำพิธีสาร (Protocol) กันไว้เป็นพิเศษ รับรองเอกราชในการศาลของประเทศไทยอย่างสมบูรณ์ แต่มีข้อสงวนไว้ว่าจนกว่าประเทศไทยจะได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณา และกฎหมายว่าด้วยธรรมนูญศาลยุติธรรมเสร็จสิ้นแล้ว และอีก ๕ ปีภายหลังจากนั้น พนักงานสถานทูตหรือกงสุลอเมริกันมีสิทธิที่จะขอถอนคดีแพ่งและอาญาที่คนอเมริกันเกี่ยวข้องกับเจ้าเลยไปจากศาลไทยนอกจากศาลฎีกาได้เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ในกรณีที่มีการถอนคดีดังกล่าวให้ศาลกงสุลอเมริกันคงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีนั้นไปตามกฎหมายอเมริกัน เว้นแต่ในเรื่องที่ประเทศไทยได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายหรือกฎหมายเฉพาะกาล และได้ส่งกฎหมายนั้น ๆ ให้สถานทูตอเมริกันที่กรุงเทพฯ ทราบแล้ว ก็ให้ใช้กฎหมายไทยเช่นว่านั้นบังคับ การที่สหรัฐอเมริกาตกลงยอมเอกราชในการศาลคืนให้แก่ประเทศไทยในหลักการ แต่ยังคงสงวนสิทธิที่จะให้พนักงานทูตหรือกงสุลอเมริกันถอนคดีอย่าง

ประเภทไปจากศาลไทยได้ภายในเวลาที่กำหนดไว้ นั้น แสดงว่าพวกฝรั่งเห็นว่า อำนาจอศาล เป็นเรื่องสำคัญเกี่ยวแก่สิทธิและเสรีภาพของประชาชน เพราะชีวิตและทรัพย์สินสมบัติของประชาชนในประเทศหนึ่งๆ จะได้รับความคุ้มครองดีเพียงไร ก็ย่อมแล้วแต่ว่า กฎหมายและศาลของประเทศนั้นๆ ซึ่งมีหน้าที่แปลกฎหมาย มีคุณภาพและความมั่นคงดีเพียงไรด้วย เมื่อสหรัฐอเมริกาได้มีแก้ไขแก้ไขเปลี่ยนแปลงสนธิสัญญาทางไมตรีกับประเทศไทยเสียใหม่ โดยบริวารของหลักเอกราชอันสมบูรณ์และการถือสิทธิเท่าเทียมกันเช่นนี้ ต่อมาระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๖ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๘ ประเทศอื่น ๆ ที่มีทางไมตรีกับประเทศไทยก็พากันคล้อยตามและยอมเปลี่ยนแปลงสนธิสัญญาทางไมตรีใหม่ทุกประเทศ โดยทางบริวารของหลักเอกราชเท่าเทียมกันของประเทศไทยทุกประการ และยินยอมให้คนชาติและในบังคับของคนที่อยู่ให้อ่านกฎหมายและศาลไทยทั้งในคดีแพ่งและอาญาโดยบริวาร แต่คงสงวนสิทธิที่จะถอนคดีที่คนชาติของประเทศนั้นๆ เป็นจำเลยได้ภายในเวลา ๕ ปีนับจากเวลาที่ประเทศไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายสำเนาบริวารแล้วเช่นเดียวกับที่สหรัฐอเมริกาได้สงวนไว้

การเรียกร้องเอกราชในการศาลคืนมาได้ โดยบริวารในสมัยที่ ๔

สภาพการณ์เกี่ยวกับเอกราชในการศาลคงเป็นไปดังกล่าวข้างต้น จนกระทั่งเกิดเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลในระบอบใหม่ถือเอกราชของประเทศไทยในกิจการเมือง การเศรษฐกิจ และการศาลเป็นของสำคัญที่จะทำให้ประเทศชาติดำเนินไปสู่ความเจริญได้ ไ้โดยรวดเร็ว จึงได้ร่างประมวลกฎหมายต่าง ๆ ของไทยที่ยังคงค้างอยู่จนเสร็จบริวารและประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งตามสนธิสัญญาที่ทำไว้กับประเทศต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น จะทำให้ประเทศเหล่านั้นหมดสิทธิถอนคดีไปจากศาลไทยในวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ค.ศ. ๕ ปีภายหลังจากวันประกาศใช้ประมวลกฎหมายฉบับสุดท้าย แต่พอเวลาล่วงผ่านไปก็เพียง ๒ ปี ประเทศอังกฤษก็แสดงเจตนาที่จะขอประเทศไทย โดยขอลดสิทธิถอนคดีเป็น ประเทศแรกเมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐ ต่อ

จากนั้นประเทศอื่นๆ ก็พากันสละสิทธิอธิปไตยจากศาลไทยเช่นเดียวกัน โดยประเทศปอร์ตุเกส
สละสิทธิเป็น ประเทศสุดท้ายเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ จึงเป็นอันว่าประเทศไทย
ได้กลับมาเอกราชทางการเมืองศาลอย่างสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่งแล้วแน่นอน ภายหลังจากที่ไทยเสียเอกราช
ทางนี้ให้แก่อังกฤษไปเป็นประเทศแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๘๕๕ (พ.ศ. ๒๓๘๘) เป็นเวลาถึง ๘๓ ปี

การที่เราถูกข่มขู่เอกราชในการศาลนี้ ถ้าจะพูดไปโดยความยุติธรรม จะ
โทษพวกฝรั่งว่าเขาเปรียบเราฝ่ายเดียวก็ไม่ถูก เพราะเขาก็ต้องข่มขู่ผลประโยชน์ของเขา
อย่างเต็มที่ กฎหมายไทยแต่เดิมนั้นมีอยู่ไม่พอเพียงที่จะใช้บังคับแก่กรณีทั้งปวงที่อาจเกิดขึ้น
ในสังคมที่เจริญได้ ทั้งไม่รัดกุมพอเป็นหมวดหมู่ ยากแก่การศึกษาค้นคว้า และบางอย่าง
ก็ทันสมัยเช่นการพิจารณาคดี โดยใช้จำคุกคนชั่ว เพื่อข่มขู่บังคับจำเลยในคดีอาญาให้รีบ
สารภาพโดยใช้วิธีการนานต่างๆ โดยการใช้ข่มขู่ตอกเล็บหรือการใช้วิธีพิสูจน์พยานโดยให้
ค่าน้ำลายไฟเป็นต้น ซึ่งพวกฝรั่งไม่สามารถจะยอมให้ใช้แก่คนของเขาได้ และการที่ถูก
เขาข่มขู่เอกราชในการศาลนี้ กลับเป็นผลดีที่ไทยยังคงให้เราต้องรีบปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย
และกิจการศาลของเราเสียใหม่ เพื่อให้เข้าแนวกับกฎหมายและการศาลในอารยประเทศ
ซึ่งการที่ฝรั่งจกคัมและควบคุมเอกราชในการศาลของเราไว้เป็นเวลานานนั้น ก็ย่อมแสดง
อยู่ในตัวว่า เอกราชในการศาลเป็นของสำคัญซึ่งจะต้องใช้และรักษาไว้ด้วยความระมัด
ระวัง เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับร่างกายชีวิต และทรัพย์สินสมบัติของคนทั้งประเทศ เรา
ทุกคนพึงช่วยกันรักษาเอกราชทางศาลไว้ด้วยความหวงแหน อย่าให้ผู้ใดมาทำลาย
ได้อีก.

การต่อสู้เพื่อเอกราชทางการศาลของไทย

ถาวร โพธิ์ทอง

เจ้าหน้าที่ ก.ต.

นับแต่मार โคโย โดได้นำกติกาสัญญาเมืองจีนไปเล่าถือว่าเป็นประเทศค้าขาย
กมคนชนพยายามหาทางที่จะเข้าไปมีอำนาจทางการค้าในภาคตะวันออกบ้าง ทั้งโดยวิถีทาง
สงบและด้วยการใช้กำลัง ความพยายามของพ่อค้าอังกฤษบรรลุถึงจุดหมายเมื่อเกิดสงคราม
ฝิ่น และอังกฤษได้ทำสนธิสัญญาขายจีนที่เมืองนานกิงเมื่อ ค.ศ. ๑๘๔๒ ซึ่งเป็นผลให้หัว
เมืองชายทะเลของจีนมีความสำคัญต่อการค้ากับต่างประเทศมากยิ่งขึ้น ต่อมาจีนก็ต้องทำ
สัญญาขายกับต่างประเทศอีกหลายฉบับเป็นผลให้ประเทศจีนตกอยู่ภายใต้ระบบสภาพนอกอาณา-
เขตซึ่งมุ่งหมายที่จะคุ้มครองพวกพ่อค้าชาติตะวันตก ต่อมาใน ค.ศ. ๑๘๕๓ เมื่อนาย
พลเรือเพอร์รี่บุกเข้าไปในน่านน้ำของประเทศญี่ปุ่น ก็เป็นเครื่องหมายแสดงว่าการค้า
ระหว่างชาติตะวันตกและญี่ปุ่นได้เริ่มมีขึ้น และหลังจากนั้นไม่ช้า ชาติตะวันตกก็เข้ามาทำ
สัญญาต่างๆ กับพวกโซกุน เป็นเหตุให้ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเพิ่งคืนจากความหลังต้องตกอยู่
ในระบบ สภาพนอกอาณาเขต เช่นเดียวกัน

ประเทศไทย ถึงแม้จะตั้งชอนอยู่ระหว่างประเทศอื่นเทียบและจีนก็ตาม ก็หาได้ถูก
มองข้ามไปไม่ อังกฤษได้เข้ามาเชิญชวนให้พระมหากษัตริย์ไทยทำสนธิสัญญาด้วยจีนได้ใน
ค.ศ. ๑๘๕๕ สัญญานี้ระบุว่ามีความมุ่งหมายที่จะยังผลความเจริญก้าวหน้าอย่างลึกซึ้งและ
แผ่ไพศาลแก่ประเทศไทย ขยายสัญญาในสนธิสัญญานี้มีว่า "บรรดาคนในบังคับอังกฤษ
ที่เข้ามายังประเทศไทย จะได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลืออย่างเต็มที่จาก
รัฐบาลไทยให้สามารถพำนักอยู่ในประเทศไทยโดยปลอดภัย และประกอบการค้า

* แปลจาก Siam's Fight for Sovereignty ของพระยาภิธานไพตรี (ดร. ฟรานซิส บี. แซร์)

ด้วยความสะดวกทุกประการ” และระบุด้วยว่าคนไทยในบังคับอังกฤษทุกคนได้รับการยกเว้น
 ไม่อยู่ในอำนาจศาลไทย และไทยจะไม่ขึ้นภาษีขาเข้าแก่สินค้าอังกฤษเกินร้อยละ ๓ ในสมัย
 นั้นกรูตักกันว่าข้อสัญญาเหล่านั้นไม่เป็นภาระเท่าใด เรื่องอำนาจศาลกงสุลกักเหมือนเป็นวิธี
 ที่วางไว้ฉลาด ถ้าหากขอขเขตไว้เหมาะแก่ภาวะการณ์สมัยนั้น ซึ่งศาลไทยยังไม่มีความรู้
 ในเรื่องเกี่ยวกับภาวะศาลยุติธรรมและวิถีทางต่างๆ ของประเทศฝ่ายตะวันตกอย่างใดเลย เรื่อง
 ภาษีร้อยละ ๓ นั้นแล้ว ก็ดูมากพอแล้วแก่ความต้องการอย่างธรรมดาสามัญของประเทศที่
 ยังกอຍความเจริญ แต่น่าเสียดายอยู่ที่ว่า ผู้ที่ทำสนธิสัญญามักเขาอ้างเคยวันเดินเล่นไปก็
 ไม่จำกัดเวลาใช้สนธิสัญญาไว้เลย วิธีการสำหรับเลิกสนธิสัญญาหรือแก้ไขสนธิสัญญาที่จะ
 ทำอย่างใดไม่ได้ เว้นแต่ถ้าก็สนธิสัญญาทั้งสองฝ่ายจะให้ความยินยอม

เมื่อได้ทำสนธิสัญญากับอังกฤษแล้ว ประเทศไทยก็ไม่อาจปฏิเสธการทำสนธิ
 สัญญากับประเทศอื่นที่มีอำนาจได้ ทั้งนี้ระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๕๖ ถึง ค.ศ. ๑๘๗๐ ประ
 เทศไทยจึงทำสนธิสัญญาในทำนองเดียวกันนั้นกับสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เคนมาร์ก ปอร์
 ตุเกศ เนเธอร์แลนด์ เยอรมนี สวีเดนและนอร์เวย์ เบลเยี่ยม อิตาลี ฮอลันดา สิงคโปร์
 และสเปน สนธิสัญญาที่ทำกับประเทศเหล่านี้เป็นแบบใกล้เคียงกับฉบับที่ทำกับอังกฤษ สนธิ
 สัญญาทุกฉบับไม่มีกำหนดเวลา ข้อผูกมัดต่าง ๆ จึงเลิกไม่ได้ และไม่มีที่สิ้นสุด

ในระยะเกือบปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่าง
 ใหญ่หลวง โดยพระปรีชาสามารถของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มี
 การสร้างทางรถไฟ เปิดการสื่อสารทางไปรษณีย์โทรเลขกับโลกภายนอก จัดวางโครงการ
 ชลประทาน เลิกทาสและเลิกโรงย่อน จัดการศึกษาแบบตะวันตก ปรับปรุงกระทรวงทบวง
 กรมตามแบบแผนสมัยใหม่หมด จัดระบบการศาลใหม่ และแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นจัด
 ร่างประมวลกฎหมาย ตามแบบอย่างที่ดีที่สุดของประเทศตะวันตก ด้วยเหตุนี้ในระยะต้น
 คริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ไทยจึงกลายเป็นประเทศที่มีความก้าวหน้าตามแบบความเจริญฝ่าย
 ตะวันตก และพร้อมที่จะเข้าร่วมอยู่ในสังคมอันนานาชาติตะวันตก

พร้อมกับการปฏิรูปอย่างสำคัญเหล่านี้ ก็ได้มีการปลดเปลื้องภาวะรังงอนไซใน
สนธิสัญญาต่าง ๆ ที่ทำไว้ในอดีตไปเป็นอันมาก แต่ข้อจำกัดต่าง ๆ ในสนธิสัญญาก็ยัง
คงอยู่ ไม่แต่คงอยู่เท่านั้น ยังมีการตีความขบถบัญญัติในสนธิสัญญาให้รุนแรงหนักขึ้นไปอีก
ขบถบัญญัติในสนธิสัญญาที่ว่า ให้พิจารณาคณาจารย์ต่างประเทศในศาลกงสุลนั้น แรกเริ่ม
ก็มุ่งที่จะอ่านความสะทกแก่ทั้งสองฝ่ายระหว่างชาวไทยกับชาวต่างประเทศ กลยัญถูกตี
ความว่าไม่เพียงแต่ให้สิทธิชาวต่างประเทศไม่ต้องขึ้นศาลไทยเท่านั้น แต่ชาวต่างประเทศ
เหล่านั้นไม่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายไทยที่เขาไม่ยอมรับอีกด้วย แม้กระนั้นช้อยกเว้น
เหล่านี้แต่แรกก็มุ่งให้จำกัดเฉพาะชาวยุโรปเท่านั้น ซึ่งเห็นภาวะที่ต้องอดทนกันมากอยู่แล้ว
ร้ายไปกว่านั้น บรรดาชาติตะวันตกยังยืนยันที่จะให้คนฮาเซย์ ซึ่งเป็นพลเมืองประเทศ
อาณานิคมของคนอยู่ในชายชกเว้นด้วย โทษนี้ของกฎหมายที่ว่าเป็นคนในบังคับ การที่
รวมเอาคนพื้นเมืองที่มีโคมีอารยธรรมเป็นชาวยุโรป โดยกำเนิดเข้าไว้ด้วยเช่นนี้ ปราศจาก
เหตุผลและความเป็นธรรมอย่างแท้จริง และชักนำบุคคลเหล่านั้นให้มีความรู้สึกเอนเอียง
ไปว่า ถึงแม้คนจะไม่ปฏิบัติตามกฎหมายไทยก็ไม่มีโทษภัยอันใด เมื่อเป็นเช่นนั้น ชาว
อิสลามที่มาจากมลายาก็คือ ชาวที่มีพหุจากอินเดีย ชาวพื้นเมืองจากเกาะชวา ชาวจีนจาก
เมืองมาเก๊าอาณานิคมของโปรตุเกส ชาวพม่า เขมร ลาว ก๊ก เหล่านี้ก็ได้รับยกเว้นไม่
ต้องขึ้นศาลไทย และในบางกรณีไม่อยู่ในบังคับกฎหมายไทยด้วย แม้ว่าจะมีถิ่นที่อยู่ถาวร
ในประเทศไทยก็ตาม เมื่อช้อยกเว้นดังกล่าวให้ความสะดวกและประโยชน์เช่นนั้นจึงปรากฏว่า
มีชาวจีน แม้นคนไทยโดยกำเนิดเองในบางกรณี ก็ไปติดต่อกับสถานทูตต่างประเทศของก
ทะเบียนเป็น "บุคคลในอารักขา" ของชาติภักดีแห่งสนธิสัญญา

เนื่องจากปัญหาเรื่องคนในบังคับและคนในอารักขาของต่างประเทศ ซึ่งไม่อยู่ใน
บังคับของกฎหมายและอาญาบ้านเมือง ได้ขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปไม่มีที่สิ้นสุดเช่นนั้น
ประเทศไทยจึงเริ่มตระหนักว่ากฎหมายฉบับใดก็ตามแม้จะมีความสำคัญเพียงใด ถ้ากระทบ
กระเทือนถึงคนในบังคับหรือคนในอารักขาของประเทศไทยในยุโรปโดยตรงแล้ว จะไม่มีผลใช้
บังคับได้เลยถ้าประเทศเหล่านั้นไม่ให้ความยินยอม ตอนที่ประเทศไทยประกาศใช้กฎหมาย

ว่าด้วยการศึกษา ซึ่งทำให้มีการศึกษาภาคบังคับทั่วไป ก็ยังมีบางประเทศในยุโรปปฏิเสธไม่ยอมรับรัฐธรรมนูญฉบับนี้ เพราะว่าผลของกฎหมายนี้กระทบกระเทือนความรู้สึกประเพณีของชาวอิสลามที่อยู่ ในบังคับของประเทศนั้นที่ว่าบังคับให้เด็กผู้หญิงไป โรงเรียน ระหว่างเดือนถือบวช รอมะดอน ผลก็คือกฎหมายนี้ไม่อาจใช้บังคับแก่เด็กเหล่านั้นได้ เรื่องกฎหมายคุ้มครองเครื่องหม้ายการกำก็เช่นเดียวกัน นับแต่ได้ประกาศใช้มากฎหมายนี้ก็มีค่าเพียงเป็นตัวหนังสือเท่านั้นเพราะผู้ละเมิดกฎหมายนี้ส่วนมากเป็นคนต่างต่าง และประเทศไทยไม่สามารถชักจูงให้ประเทศภาคีสันนิษฐานยอมรับรัฐธรรมนูญนี้ได้ คนในบังคับของประเทศหนึ่งจึงได้รับประโยชน์จากการละเมิดเครื่องหม้ายการกำมากมาย แม้แต่กฎหมายที่เห็นได้ชัดว่าจำเป็น เช่นข้อบังคับของกรมตำรวจเกี่ยวกับการแก้ไขสิ่งสกปรกต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร ก็ถูกสถานีทูตต่างประเทศหลายแห่งไม่เห็นด้วย ขอบเขตที่เกี่ยวกับกฎหมายประกาศใช้ไม่ได้ หรือว่าจะประกาศใช้ได้ก็เสียเวลาล่าช้าไปอย่างน่าท้อใจที่สุด

ใช้แต่เท่านั้น สิทธิยกเว้นในสนธิสัญญาเหล่านี้ยังเป็นที่พึงพิงอย่างสำคัญสำหรับผู้ที่กระทำผิด เช่นสมมติว่านายชูชงอยากทะเลาะกับสิ่งผิดอื่นเข้ามาทางชายแดนทางภาคเหนือ หรือนายอภัยกุลกาซิมต้องการจะยึดก่อนการพนันไทยไม่ทิ้งเสียงในเวลาตำรวจเข้ามาเกี่ยวข้อง เขาก็อาจทำได้ถ้าผลลาคพอ เพียงแต่มีใบสำคัญคนต่างกำกวมตัวไว้เท่านั้น

ข้อสัญญาเกี่ยวกับการเงินในสนธิสัญญาที่ทำไว้กับแขกชนไม่ได้พอๆ กัน การที่จะปรับปรุงการศึกษาให้แพร่หลายต้องใช้จ่ายเงินงบประมาณมากสำหรับขอบรมครู และเป็นเงินเกินครูหลายพันคน ความก้าวหน้าและการเร่งเพิ่มพูนทรัพยากรทางเกษตรสำหรับประเทศที่ยังถือความเจริญก็ต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก การจัดระเบียบบริหารงานศาลยุติธรรมให้มีสมรรถภาพก็ต้องการผู้พิพากษาที่รับการฝึกอบรมมาอย่างดี และมีรายได้พอสมควร การตำรวจก็ต้องใช้เงินมากเช่นเดียวกับระเบียบข้อยังบังคับกรมตำรวจที่มีมากขึ้นเหมือนกัน ความเจริญก้าวหน้าจะมีขึ้นได้ต้องใช้จ่ายเงิน จึงเริ่มเป็นที่ประจักษ์ว่า อุปสรรคความก้าวหน้าของประเทศอยู่ที่ภาวะการคลังของประเทศไม่อำนวยให้ เนื่องจากสนธิสัญญาต่าง ๆ ที่ทำไว้

มีข้อกำหนดทางการเงิน ทั้งไม่สามารถใช้อำนาจศาลบังคับแก่ชาวต่างประเทศได้ เห็นได้
ชัดว่าถ้าจะให้ประเทศไทยเจริญก้าวหน้าต่อไป จะต้องมีสนธิสัญญาเก่าเหล่านั้นเสีย

แต่ก็ดูเหมือนว่าไม่มีทางจะเป็นไปได้ ข้อเสนอนะระกัตติ คำขอรังกัตติ คำวิงวอน
กัตติ ปราศจากผลทั้งสิ้น เนื่องจากสนธิสัญญาเหล่านั้นทำไว้เพื่อประโยชน์ของพวกเขา ไม่
มีกำหนดเวลา ไม่มีเงื่อนไขแห่งการสิ้นสุด ประเทศไทยจึงตกอยู่ในสภาพที่หมดหนทาง
ผู้ยื่นสามารถปลดปล่อยตนให้เย็นอิสระจากข้อจำกัดต่าง ๆ ในสนธิสัญญาทำนองเกี่ยวข้องกับ
ประเทศไทยได้ ก็เพราะผู้ยื่นได้พิสูจน์ให้เห็นว่าตนมีพยานภาพทางทหารในการสงคราม
ระหว่างจีนกับผู้ยื่น แต่ประเทศไทยไม่มีกำลังทหารพอที่จะทำเช่นนั้นได้ แม้ว่าจะยากจะทำ
เช่นนั้นบ้างก็ตาม

ใน ค.ศ. ๑๘๐๘ ประเทศไทยประสบผลสำเร็จในการทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส
ไทยฝรั่งเศสยอมให้คนอาเซียในบังคับและอารักขาของฝรั่งเศสอยู่ใต้อำนาจศาลไทย แต่
ประเทศไทยก็ต้องซื้อสิ่งนั้นมาด้วยราคาแพง คือประเทศไทยต้องยอมตกลงว่า นับแต่บัดนั้น
เป็นต้นไปคนอาเซียในบังคับและอารักขาของฝรั่งเศสที่อยู่ในประเทศไทย จะมีสิทธิและเอก
สิทธิเช่นเดียวกับคนไทยไทยกำเนิดทุกประการ ยิ่งกว่านั้นยัง ให้กงสุลฝรั่งเศสมีสิทธิที่จะ
ถอนคนจากศาลไทยไปพิจารณาเสียเองได้ทุกคดี ถ้าจำเลยเป็นคนในบังคับหรืออารักขา
ฝรั่งเศสที่จดทะเบียนไว้ยังสถานกงสุลฝรั่งเศสก่อนปี ค.ศ. ๑๘๐๗ และถ้าจำเลยนั้นอุทธรณ์
คำพิพากษาของศาลไทย สนธิสัญญาระบุว่าในคำพิพากษาศาลอุทธรณ์จะต้องมีผู้พิพากษา
ชาวยุโรป ๒ คนลงนามร่วมด้วย สนธิสัญญาตอนสุดท้ายระบุว่า พรหมแดนระหว่างไทย
กับอินโดจีนจะต้องมี การปรับปรุงเสียใหม่ให้ถูกต้อง ครั้นนั้นประเทศไทยต้องยอมยกเมือง
พระตะบอง เสียมราฐ และศรี โสภณ ให้แก่ฝรั่งเศส แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับคนในบังคับ
ฝรั่งเศสซึ่งไม่ใช่ชาวอาเซียก็ยังคงมีสิทธิในแห่งสภาพนอกอาณาเขตอยู่ตามเดิม ข้อสัญญาที่
เกี่ยวข้องกับเรื่องภาษีซึ่งทำไว้กับฝรั่งเศสในสนธิสัญญาปี ค.ศ. ๑๘๕๖ ก็ยังมีผลใช้บังคับอยู่
อย่างเต็มที่เช่นเดียวกัน

ใน ค.ศ. ๑๕๐๕ ประเทศไทยก็ได้ทำสนธิสัญญาในลักษณะคล้ายกันกับอังกฤษ
 อย่างไม่กี่ครั้งมีผลใช้บังคับได้ทั้งชาวอังกฤษและชาวฮาเซียที่อยู่ในบังคับอังกฤษ ความสนธิสัญญา
 นี้อังกฤษยอมเสละสิทธิแห่งสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับอังกฤษเสียทั้งสิ้น แต่ประเทศไทย
 ไทยได้สิ่งนี้มาด้วยราคาแพงกว่ารายก่อน คือต้องยอมให้คนในบังคับอังกฤษที่อยู่ในประเทศไทย
 ไทยมีสิทธิและเขตสิทธิเช่นเดียวกับคนไทยโดยกำเนิด และกงสุลอังกฤษมีสิทธิที่จะถอนคดี
 จากศาลไทยไปพิจารณาเสียเองได้ ถ้าจำเลยเป็นคนในบังคับอังกฤษที่จดทะเบียนไว้ก่อนแล้ว
 ถึงวันทำสนธิสัญญา และคดีนั้นไม่อยู่ในขอบเขตของกฎหมายไทยที่ประกาศใช้ตามปกติ
 นอกจากนั้นสนธิสัญญากำหนดด้วยว่า ในทุกคดีที่คนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลยต้องมีที่
 ปฎิษากฎหมายชาวยุโรปนั่งพิจารณาในฐานะเป็นผู้พิพากษาด้วย และถ้าจำเลยนั้นไม่ใช่
 ชาวฮาเซีย ศาลต้องพิพากษาตามความเห็นของที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรป ผลของสนธิ
 สัญญานี้ประเทศไทยต้องยอมยกดินแดนรัฐกัตตัน ตรังกานู และปลิศ ให้แก่อังกฤษ
 และขอกำหนดในเรื่องที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปนี้ก็ไม่ให้มีจำกัดเวลาเสียด้วย ส่วนข้อสัญญา
 ที่เกี่ยวกับเรื่องภาษี ในสนธิสัญญาเก่ายังคงมีผลใช้บังคับตามเดิม รวมความแล้วประเทศไทย
 ต้องให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่อังกฤษต้องการ เพื่อให้ไทยมาซึ่งเอกราชทางการศาลบางส่วนเท่านั้น
 ส่วนเอกราชทางการคลังดูเหมือนว่าอยู่ห่างไกลออกไปยิ่งกว่าเก่าเสียอีก

เวลาผ่านไปอีก ๘ ปี ก็ดูเหมือนว่าไม่มีทางที่จะแก้ไขสนธิสัญญาได้อีกเลย ในปี
 ค.ศ. ๑๕๑๗ ประเทศไทยได้เข้ากัฝ่ายสัมพันธมิตรประกาศสงครามกับเยอรมนีในสงคราม
 โลกครั้งแรก และส่งกองทหารอาสาซึ่งส่วนใหญ่เป็นทหารอากาศไปยังประเทศฝรั่งเศส
 ครั้นฝ่ายสัมพันธมิตรชนะสงคราม ประเทศไทยก็มีโอกาสเข้าร่วมประชุมโต๊ะกลมที่เมือง
 แวร์ซายส์ด้วย ผู้แทนของไทยได้เรียกร้องต่อที่ประชุมว่า “เราทั้งหลายได้ร่วมกันเคียงบ่า
 เคียงไหล่ต่อสู้เพื่อสิทธิของอนประเทศและมนุษยธรรม เราได้ย้าว้าวประกาศอยู่เสมอว่า
 เรากำลังต่อสู้เพื่อป้องกันมิให้ชาติที่มั่งคั่งเข้มแข็งแห่งชาติที่อ่อนแอกว่า และเพื่อขจัดความ
 ขุติกรวมทัมมาแต่อกันนำมาซึ่งสงคราม ถ้าคำประกาศนี้เป็นจริง จะเป็นการถูกต้อง
 และชอบธรรมหรือไม่ที่ประเทศสยามควรจะได้อิสระเสรี พ้นจากข้อจำกัดต่างๆ ในสนธิ

สัญญาอันต่ำสมยนั้นเสียที เพราะไม่มีเหตุผลใดๆ เลยที่จะใช้สนธิสัญญานั้นต่อไป ในเมื่อสภาพการณ์ต่างๆ ในประเทศสยามได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว” บรรดานักการทูตทั้งหลายในที่นั้นก็ไต่ถามกันมาเรื่อยๆ ที่ใช้คำพูดอันไพเราะก็มีบ้าง มีประธานาธิบดีวิลสันผู้เกี่ยวข้องกันที่ไต่ถามทำที่อื่นแน่นอนออกมา ท่านกล่าวว่า “ตามที่ท่านกล่าวมานั้นเป็นการถูกต้อง อเมริกาจะทำสนธิสัญญาให้ใหม่โดยสละสิทธิแห่งสภาพนอกอาณาเขตที่มีอยู่เสียทั้งสิ้น อเมริกาจะให้สนธิสัญญาอย่างยุติธรรม โดยสมัครใจ ปราศจากการเรียกร้องสิ่งตอบแทน” นี่เป็นสัญญาลักษณะที่ปรากฏขึ้นใหม่ในวงการทูตนานาประเทศว่า ความยุติธรรมและสิทธิของประชาชาติทั้งหลายนั้นมีความหมายยิ่งกว่าคำพูดที่ไร้สาระ

ใน ค.ศ. ๑๙๒๐ ประธานาธิบดีวิลสันได้ทำสนธิสัญญาฉบับใหม่กับประเทศไทย ตามที่ได้สัญญาไว้ ไทยมิได้เรียกค่าตอบแทนและปราศจากข้อขัดแย้งใดๆ ทั้งสิ้น ไทยที่ตระหนักว่าประเทศไทยมีสมรรถภาพในการค้ายุติธรรมเพียงพอแล้ว อเมริกาจึงยอมสละสิทธิแห่งสภาพนอกอาณาเขตทั้งหมด มีเงื่อนไขแต่เพียงว่า ในคดีที่ชาวอเมริกันเป็นคู่ความ ถ้าคู่ความชาวอเมริกันร้องขอ กองศาลอเมริกันพิจารณาเห็นเป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมแล้ว มีสิทธิถอนคดีนั้นจากศาลไทยได้ ทั้งนี้จนกว่าประเทศไทยจะได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายยุติธรรมแล้วเป็นเวลา ๕ ปี แต่ตามความจริงแล้ว นับแต่ใช้สนธิสัญญาฉบับนี้ กองศาลอเมริกันไม่เคยใช้สิทธิดังกล่าวนี้เลย การที่ระบุเงื่อนไขไว้ในสนธิสัญญาก็เพื่อเป็นหลักประกันแก่ชาวอเมริกันว่า เขาจะไม่ได้รับความไม่เป็นธรรมที่จะเกิดขึ้นได้ และด้วยความมั่นใจในกิจการศาล ประเทศไทยก็ยอมให้เงื่อนไขนี้ด้วยความยินดี ยิ่งกว่านั้นสนธิสัญญาฉบับนี้ได้ยกเลิกสนธิสัญญาฉบับเก่า ค.ศ. ๑๘๘๕ ไทยสิ้นเชิง อนึ่งอเมริกาได้ยอมรับฐานะราชทูตทางการคลังของไทย ไทยยอมให้ไทยวางพิภพอิทธิพลเข้าแก่สินค้าของอเมริกาได้ตามที่เห็นสมควร ทั้งนี้เพื่อนำทางให้ประเทศอื่นทำสนธิสัญญาทำนองเดียวกันบ้างโดยไม่เรียกสิ่งตอบแทน สนธิสัญญาฉบับนี้สิ้นอายุเมื่อครบ ๑๐ ปีแล้ว โดยภาคีสนธิสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งขอกล่าวล่วงหน้า ๑ ปี สนธิสัญญานี้ยังได้ระบุไว้

ซัดแจ้งว่า เมื่อสนธิสัญญา^{๕๕}นี้สิ้นสุดลงแล้วจะไม่นำสนธิสัญญาฉบับเก่ามาใช้บังคับอีก
อเมริกาได้นำไปแล้ว สู่วิถีทางแห่งอิสรภาพ

หลังจากที่ได้ลงนามในสนธิสัญญา^{๕๕}กับอเมริกาแล้ว ประเทศไทยก็ติดต่อกับ
อังกฤษและฝรั่งเศสขอให้ทำเนียบตามอย่างอเมริกาบ้าง อังกฤษบอกว่า ได้ทำสนธิสัญญา
ผ่อนปรนให้ไทยไปแล้วเท่าเทียมกับที่ประเทศมหาอำนาจยอมให้เมื่อ ค.ศ. ๑๘๐๕ แล้ว ฉะนั้น
ข้อเรียกร้อง^{๕๖}ใด ๆ ที่จะให้แก้ไขสนธิสัญญา^{๕๕}อีกจึง “ น่าจะมีลักษณะเป็นการชิงสุกก่อนห่าม ”
ส่วนคำทอของฝรั่งเศสนั้นเป็นที่น่าพอใจอยู่ แต่ดูเหมือนจะมีหวังน้อยที่จะสำเร็จได้ เวลา
ล่วงไปอีก ๓ ปีก็ยังมีได้ ใกล้ความสำเร็จเข้าไปเลย สนธิสัญญาฉบับใหม่ที่จะทำกับฝรั่งเศส
นั้นยอมเกี่ยวข้องกับไปถึงสัมพันธภาพระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านทางตะวันออก คือ
อินโดจีนของฝรั่งเศสด้วย จึงมีปัญหาซึ่งทำความยุ่งยากเพิ่มขึ้นอีกหลายประการ อาทิ
สภาพการณ์ทางการเมืองในเมืองชานฮุย และความรู้สึกอันไหวของชาวอินโดจีนขณะนั้นก็ทำ
ให้ฝรั่งเศสกังวลใจไม่ยากทำอะไรให้เป็นที่ยุ่นเคือง ในที่สุดจึงตกลงกันว่า ปัญหาต่างๆ
ที่เกี่ยวข้องอินโดจีนควรแยกออกจากสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่จะทำกับฝรั่งเศส โดยให้
ยกเป็นร่างสนธิสัญญาฉบับหนึ่งต่างหาก และให้เจรจากันโดยตรงระหว่างกรุงเทพฯ กับ
ชานฮุย ทั้งนี้ กระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสจึงได้มอบให้อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำ
กรุงเทพฯ ผู้มีลักษณะท่าทางเป็นคนอารหาญ และรอบรู้ในเรื่องของอินโดจีนเป็นอย่างดี
ทำเนียบการเจรจาทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ต่อไป และเมื่ออัครราชทูตฝรั่งเศสได้เดินทาง
มาถึงกรุงเทพฯ เมื่อต้นปี ค.ศ. ๑๘๒๔ ก็ได้เร่งทำการเจรจากันอย่างจริงจัง

ระยะนั้น ในทางปฏิบัติดูเหมือนว่าระบบสภาพนอกอาณาเขตจะเป็นสิ่งที่ไร้เหตุผล
และน่ารำคาญมากยิ่งขึ้นทุกที ผลของสงครามโลกทำให้เยอรมัน และออสเตรียหมดสิทธิ
ที่มีอยู่ตามสนธิสัญญา^{๕๕}กับประเทศไทยก็จริง แต่ประเทศอื่นที่มีอำนาจในยุโรปอีก ๑๐ ประเทศ
ต่างทำหุทวนลมต่อข้อเรียกร้องของไทยเสียสิ้น ต่างคงยืนยันสิทธิตามกฎหมายของตนอยู่
และถ้าประเทศไทยจะเชิญชวนประเทศเหล่านั้นทำสนธิสัญญาใหม่ ไทยไม่ให้ผลประโยชน์

อะไรเป็นการขอแทนที่ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้ คุณเหมือนจะเป็นสิ่งที่มีชีวิต ถ้าการทำงานนั้น
งานนั้นมีทางที่จะเป็นผลสำเร็จ วิถีทางแห่งความสำเร็จนั้นก็มีอยู่ทางเดียว คือต้องไปเจรจา
กับกระทรวงการต่างประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเหล่านั้นด้วยตนเองโดยตรง ถ้าทำงานด้วย
วิธีธรรมดาสามัญแล้วไม่มีทางสำเร็จได้ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่าเจ้าหน้าที่ผู้ทำหน้าที่รับชอบ
ในกระทรวงการต่างประเทศเหล่านั้นไม่ทราบสภาพการฉันทกิจจริงของประเทศไทย ซึ่งข้อนี้
หลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกประการหนึ่งเป็นของธรรมดาที่ผู้แทนทางการทูตของประเทศเหล่านั้นใน
กรุงเทพฯ ย่อมไม่สนใจที่จะสละเอกสิทธิ์ต่าง ๆ ที่เคยมีอยู่เป็นเวลานาน การเจรจาทำ
สนธิสัญญากันที่กรุงเทพฯ จะสะกิดกันความสำเร็จเสียตั้งแต่แรกเริ่มทีเดียว

ความกึกก้องนี้ได้รับความสนับสนุนอย่างแข็งขันจากพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์
เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศผู้ทรงพระปรีชาสามารถเข้มแข็ง และเจนจัดทางการทูต
ทั้งในอเมริกาและยุโรป พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงไว้วางพระราชหฤทัย
แก่ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศให้เป็นผู้ดำเนินงานตามโครงการนี้ อันมีความสำคัญ
ยิ่งแก่ประเทศชาติ ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศผู้ได้รับมอบหมายภารกิจนี้ ได้ออก
เดินทางโดยทางเรือจากกรุงเทพฯ ในฤดูใบไม้ร่วงปี ค.ศ. ๑๙๒๔ และด้วยความร่วมมือ
ช่วยเหลือจากผู้แทนทางการทูตของไทยในประเทศต่าง ๆ ได้ใช้เวลาในปีต่อมาทำการติดต่อกับ
เจรจากับกระทรวงการต่างประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เพื่อชักจูงให้ประเทศเหล่านั้นยอมยกเลิก
สิทธิต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทยเสีย

เราได้หวังไว้เป็นอย่างมากว่า การเจรจาทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศสจะเสร็จสิ้น
ลงด้วยความสำเร็จ และลงนามในสนธิสัญญากันได้ก่อนที่เราจะออกเดินทางจากกรุงเทพฯ
ทั้ง ๆ ที่การเจรจามีข้อยุ่งยากมาก พอแก้ไขอุปสรรคไปได้ข้อหนึ่ง อุปสรรคใหม่ก็เกิดขึ้น
และอุปสรรคที่เกิดขึ้นใหม่ทุกครั้ง ทำให้การเจรจาล่าช้า ถึงกระนั้นก็เป็นที่เห็นได้ว่าจะ
ตกลงกันในร่างสนธิสัญญาได้ในตอนปลายฤดูร้อน ฝรั่งเศสยอมยกเลิกสนธิสัญญาฉบับเก่า
หมด เว้นแต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอินโดจีน ฝรั่งเศสยอมให้ประเทศไทยมีเอกราชทางศาล

ไทยฝรั่งเศสมีสิทธิจำกัดในการถอนคดีจากศาลไทยและให้ประเทศไทยมีเอกราชทางการคลัง
 ในทำนองเดียวกับสนธิสัญญาของอเมริกา ข้อสำคัญที่สุดคือ สนธิสัญญาฉบับใหม่นี้จะสิ้นสุด
 สกปรกภายหลังครบเวลา ๑๐ ปี ไทยการบอกเลิกของภาคีสันธิสัญญาฝ่ายไทยฝ่ายหนึ่ง ตอนที่
 เราออกเดินทางจากกรุงเทพฯ นั้น เราเข้าใจว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นที่เรียบร้อย

อย่างไรก็ดี เมื่อเราเดินทางไปถึงกรุงปารีส เมื่อต้นเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๘๖๔
 เราก็ต้องตกใจที่ปรากฏว่าสนธิสัญญาฉบับฝรั่งเศสยังไม่ตกลงกันทั้งที่คาดคิดไว้ หลังจากที่ได้
 พยกับอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยเป็นครั้งแรกจึงได้ทราบว่ายังมีปัญหาใหม่เกิดขึ้นอีก
 หลายประการ คือในการปรึกษาหารือหลักการยังไม่สู้สอดคล้องสำคัญบางประการนั้น ปรากฏว่า
 ฝ่ายฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยเกิดความรู้สึกขัดแย้งกัน การที่ความของฝ่ายฝรั่งเศสนั้นรัฐบาล
 ไทยพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่อาจยอมตามได้ ทั้งนี้ จึงต้องเริ่มทำการเจรจาใหม่ เราทำ
 งานกันอย่างคร่ำเคร่งและร้อนใจอยู่หลายสัปดาห์ ในที่สุดถึงกลางเดือนมกราคม รัฐบาล
 ฝรั่งเศสก็ตกลงยอมรับหลักการซึ่งเป็นที่พอใจแก่ฝ่ายเรา และขอยอมให้เต็มขมามาตราอัน
 เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทอย่างกว้างขวางอีกด้วย ซึ่งมีความว่าภาคีแห่งสนธิสัญญาทั้ง
 สองฝ่ายตกลงกันว่า ปัญหาเรื่องไทยที่เกิดขึ้นระหว่างประเทศทั้งสองและตกลงกันไม่ได้โดยวิธี
 ทางการทูตหรืออนุญาโตตุลาการ ให้เสนอศาลยุติธรรมระหว่างประเทศเป็นผู้ชี้ขาดตามข้อ
 บัญชีของสันนิบาตชาติ ถึงแม้จะเป็นปัญหาที่กระทบกระเทือนถึงเกียรติภูมิและผลประโยชน์
 สำคัญของประเทศก็ไม่มีข้อขัดข้อง เมื่อทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันโดยสมบูรณ์ในร่างสนธิ
 สัญญาแล้ว ก็ให้เสนอให้รัฐบาลฝรั่งเศสพิจารณาและได้รับความตกลงยินยอมในที่สุด
 กำหนดว่าจะมีการลงนามสนธิสัญญาในวันที่ ๓๑ มกราคม ทั้งนี้ความสำเร็จก็ดูเหมือนจะอยู่ใน
 ในกำมือแล้ว

ระหว่างเวลา ๑๐ วัน ขณะที่กำลังจับพิมพ์ต้นฉบับสนธิสัญญาเพื่อเตรียมไว้
 ลงนามนั้น เราได้เดินทางไปยังกรุงเฮกเพื่อเปิดการเจรจาทำสนธิสัญญาใหม่กับประเทศ
 เนเธอร์แลนด์ แต่แล้วก่อนที่จะถึงวันกำหนดลงนามสนธิสัญญาฉบับฝรั่งเศส เราก็ได้รับ

โทรเลขจากกรุงปารีสว่า อุตสาหกรรมฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ มีโทรเลขถึงกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสว่า ภรรยาของที่ปรึกษาอภิมหาบคนหนึ่งในประเทศไทย ถูกฆาตกรรมอย่างทารุณกึ่งนั้นจึงลงนามในสนธิสัญญาไม่ได้ สำหรับเราชาวนั้นระแวกขึ้นราวกับกระสุนปืนใหญ่ก็ไม่ปาน

เราเรียกกลับกรุงปารีสด้วยความหนักใจ และได้ โทรเลขขอทราบรายละเอียดจากกรุงเทพฯ ระหว่างวิกฤตการณ์เป็นเวลาหลายวันนั้นเหตุการณ์ยังไม่ปรากฏชัดไป ในทางที่ร้ายอย่างใด สิ่งที่เรากลัวที่สุดก็คือการประโคมข่าวของหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศลบ้าน ซึ่งอาจทำให้การทำสนธิสัญญาล้มเหลวลงได้ โดยง่าย อย่างไรก็ตามเมื่อเราได้รับโทรเลขจากกรุงเทพฯ แล้วก็รู้สึกว่ามีหวังอยู่บ้าง ได้คิดว่าคนร้ายรายนั้นกระทำความผิดโดยไม่รู้สึกลึกซึ้ง ขณะที่เราสุรามากรนไม่มีสติที่จะทราบว่าคนใดทำอะไรลงไป หากได้มีเจตนาร้ายมาก่อนไม่ อันที่จริงแล้วเหตุการณ์เช่นนั้นอาจจะเกิดขึ้นแม้ตามถนนในกรุงปารีสหรือนิวยอร์กก็ได้

แต่ความลำบากอยู่ที่ว่า เราต้องชี้แจงให้กระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสเชื่อว่าความจริงเป็นเช่นนั้น ซึ่งตรงข้ามกับรายงานของอุตสาหกรรมฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ และเราจะต้องรีบดำเนินการเช่นนั้น โดยเร็วไม่ต้องการพึงผลการพิจารณาคดี ตอนนั้นความหวังของเราที่จะเจรจาทำสนธิสัญญากับประเทศอื่นต่อไปนั้นเหลืออยู่เพียงนิดเดียว เพียงแต่กระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสตกลงยินยอมที่จะไม่เรียกเงินค่าทำขวัญเท่านั้นยังไม่พอ ทั้ง ๆ ที่เกิดเรื่องขึ้นไม่เป็นมงคลเช่นเช่นนั้น เราก็จะต้องพยายามโน้มน้าวให้ฝรั่งเศสตกลงทำสัญญาฉบับใหม่กับเราให้จงได้ โดยไม่ต้องขอเรียกร้องเพิ่มเติม ไม่ขอแก้ไข และต้องรีบทำโดยเร็วด้วย เพื่อเราจะได้ทำสนธิสัญญากับประเทศอื่นต่อไป เพราะที่คิดที่เขาไม่พยายามปล่อยข่าวเรื่องราวที่เรากำลังทำอยู่ให้พวกหนังสือพิมพ์ทราบ อย่างไรก็ตาม การที่รัฐบาลของนายแฮร์ริสโดยสมัครว่ามานั้น เป็นผลให้ยังมีความหวั่นเกรงกันอยู่ กระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสเกรงว่าถ้าหากลงนามในสนธิสัญญากับไทยโดยไม่คำนึงถึงเหตุการณ์ที่อุบถขึ้นเสียเลย หนังสือ

พิมพ์ฝ่ายค้านอาจจะหยิบยกเอาเรื่องขึ้นมาประโคมกันจนเกินความจริงอีก และอาจทำให้รัฐบาลต้องล้มก็ได้ ทำให้ต้องเจรจากันอยู่อีกหลายวัน ะยะนั้นก็มีการปรึกษาหารือกันส่งโทรเลขขมขื่นยาว ๆ มีการพูดเกลี้ยกล่อม ทั้งข้อเสนอกับข้อคัดค้านอะไรสารพัด แต่เมื่อสัปดาห์หนึ่งผ่านไป ผลก็ปรากฏออกมาในทางดี คือในที่สุดความพยายามของฝ่ายไทยเราก็บรรลุผล ฝรั่งเศสตกลงที่จะลงนามในสนธิสัญญาโดยเร็ว ดังนั้น ณ วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ เวลาบ่ายโมง นายแฮริโอด นายกรัฐมนตรีฝรั่งเศส ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศกับพระองค์เจ้าจุญศรีกิติโกเศศ อัครราชทูตไทย ก็ได้ลงนามในเอกสารสนธิสัญญา ซึ่งมีความหมายเป็นอย่างมากสำหรับชัยชนะในอนาคตของประเทศไทย และเป็นอันว่าการต่อสู้ซึ่งโหดซึ่งพิริบทั้งความไม่แน่นอนทั้งหลายเหล่านี้ ซึ่งดำเนินมาเป็นเวลาหลายเดือนก็ถึงที่สุด

เนื่องจากความล่าช้าในการทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส ทำให้ไม่อาจยึดถาวรเจรจากับอังกฤษได้ จนกระทั่งปลายเดือนกุมภาพันธ์ เหตุการณ์ในกรุงลอนดอนในระบะนั้น ทำให้เราชักข้อ อัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ซึ่งไปปรึกษาราชการกับกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเพิ่งเดินทางกลับประเทศไทย รัฐบาลพรรคกรรมกรของอังกฤษซึ่งเคยแสดงท่าทีสนใจอย่างเป็นมิตรกับประเทศไทยในการเจรจากัน ๆ ที่ล่วงมาแล้วหลายครั้ง ก็ถูกโค่น รัฐบาลพรรคคอนเซอร์เวทิฟเข้าด้อย่างเทียบแทน ยิ่งกว่านั้น ก่อนหน้านั้นหลายเดือนมาแล้ว เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศไทยก็เคยเสนอให้รัฐบาลอังกฤษแก้ไขสนธิสัญญากับไทยเสียใหม่ แต่อังกฤษก็ให้คำทอในตัวเองไม่ยอมมีศักดิ์ตัวเอง และขอรับซึ่งถ้าจะให้มีการเจรจากัน ก็ควรยึดเจรจากันที่กรุงเทพฯ ซึ่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศไทยรู้สึกว่าจะไม่อาจปฏิเสธได้ รวมความแล้วสถานการณ์ในเวลานั้นก็เหมือนว่าความหวังของเราที่จะยึดถาวรเจรจากับอังกฤษออกทะเลอันลอบ

อย่างไรก็ดีเราได้เข้าพบสนทนากับนายฮอสตัน แชมเบอร์เลน ณ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ นายฮอสตัน แชมเบอร์เลน ได้เผยทัศนะของฝ่ายอังกฤษอย่าง

ตรงไปตรงมา เขากล่าวว่าที่สหรัฐอเมริกาสมมติเอาสิทธิคามสนธิสัญญาเดิมที่มีอยู่กับไทยไว้ เพราะว่าสหรัฐอเมริกาไม่มีผลประโยชน์ทางการค้าอยู่ในประเทศไทย เปรียบกับของอังกฤษแล้วสถานการณ์ต่างกันมาก สินค้าออกของไทยกว่า ๘๐% ส่งไปขายในดินแดนของอังกฤษ และสินค้าเข้าประเทศไทย ๖๗% ก็มาจากดินแดนของอังกฤษ ถ้ายอมให้ไทยเป็นอิสระจากข้อจำกัดบริเวณภาษีร้อยละ ๓ และไทยขึ้นอัตราภาษีขาเข้าสูงขึ้นในทันทีทันใด จะเห็นผลให้พ่อค้าอังกฤษประสบความขาดลำบากมาก ด้วยเหตุผลเช่นนี้ ถึงแม้อังกฤษตั้งใจจะยอมให้ไทยขึ้นอัตราภาษีขาเข้าจากร้อยละ ๓ ให้สูงขึ้นอีกตามสมควร อังกฤษก็รู้สึกว่ามันไม่เป็นธรรมนักที่จะยอมให้ไทยมีอิสระในการกำหนดอัตราภาษีได้ตามลำพังไทยสมควรยิ่งกว่านั้น การค้าของอังกฤษที่มีอยู่ในประเทศไทยมีหลักฐานมั่นคง อังกฤษจึงไม่อาจยอมเสี่ยงภัย ให้ผลประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษอยู่ในอำนาจของศาลไทย ไทยปราศจากการคุ้มครองอย่างเพียงพอ การที่ยังมีที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปอยู่เป็นหลักประกันอันแน่นนอนว่าผลประโยชน์ของเขาจะได้รับคุ้มครองของ นายแซมเมอร์เลนรับว่า ด้วยเหตุผลเหล่านี้ เขาเห็นว่าขอจะเป็นการรวดเร็วเกินไปที่จะยอมสมมติเอาสิทธิคามสนธิสัญญาเดิมที่มีอยู่นั้นเสีย

ข้อโต้แย้งของนายแซมเมอร์เลนนี้ ถ้ามองในแง่ส่วนได้เสียแต่ด้านเดียวก็ยากที่จะตอบโต้ได้ แต่ถึงกระนั้นเราก็รู้สึกว่าหากจะมองการณ์ให้ไกล การที่อังกฤษถือเอาเช่นนั้น อังกฤษกำลังเข้าใจผิด เราจึงโต้แย้งว่าอังกฤษมีวิธีที่จะยึดกันผลประโยชน์ของตนในเมืองไทยได้อย่างเพียงพออย่างไร เพื่อหลีกเลี่ยงเสียซึ่งความกระทบกระเทือนต่ออธิปไตยและความรู้สึกในความเป็นชาติของคนไทย นายแซมเมอร์เลนก็รับฟังด้วยน้ำใจอันกว้างขวางและพิจารณาข้อเสนอนั้นอย่างสนใจ

เราสนทนากับนายแซมเมอร์เลนอยู่เป็นเวลาหนึ่งชั่วโมง ในตอนท้ายนายแซมเมอร์เลน โต้แย้งให้เห็นน้ำใสใจจริงและใจอันเป็นธรรม ไทยกล่าวว่า "เราได้ตกลงใจไว้แล้วที่จะปฏิเสธคำขอร้องของท่าน แต่ท่านได้ทำให้เราได้แง่คิดเกี่ยวกับสถานการณ์ขึ้นใหม่

ข้อเสนองานของท่านนั้นข้าพเจ้าก็รู้สึกว่ามีเหตุผลและเป็นธรรมอยู่ ฉะนั้น ถ้าท่านสามารถชี้แจงให้ผู้เชี่ยวชาญ และบรรดาหัวหน้าหน่วยงานของเราในกระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ และกระทรวงการอื่นที่เกี่ยวข้องท่านเหมือนอย่างที่ท่านทำให้ข้าพเจ้าเชื่อได้แล้ว ถึงแม้ข้าพเจ้าจะไม่อาจให้คำมั่นอะไรให้เป็นที่ยืนยันได้ในขณะนี้ แต่ก็มองไม่เห็นเหตุผลที่จะไม่ยอมรับจากท่านตามแนวที่ท่านเสนอ” เป็นอันว่าโอกาสเปิดช่องให้เราแล้วที่จะได้ต่อสู้ต่อไป

ดังนั้น ฝ่ายอังกฤษจึงกำหนดวันหนึ่งในสัปดาห์ที่ต่อมา เป็นวันที่ผู้แทนไทยจะโต้แถลงที่คณะข้อเรียกร้องต่อหน้าที่ประชุมผู้แทนกระทรวงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โอกาสนั้นเราได้พิมพ์ข้อเสนองานของเราส่งไปยังหน่วยงานต่าง ๆ นอกจากนั้นยังได้ไปพบกับบุคคลที่มีอิทธิพลในวงงานแต่ละแห่งเป็นส่วนตัวอีกด้วย เพื่ออธิบายและกระตุ้นให้เขาเห็นด้วยกับข้อเสนองานของเรา

เมื่อถึงวันนั้นเราได้พบกับผู้แทนกระทรวงต่าง ๆ ของอังกฤษ องค์กรประชุมกระทรวงการต่างประเทศ ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับผลของการประชุมนี้ เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าถ้าอังกฤษปฏิเสธการทำสนธิสัญญาใหม่กับไทย อิตาลีก็จะปฏิเสธเช่นเดียวกัน รวมทั้งโปรตุเกส สเปน และบางที่เคนมาร์ค นอร์เวย์ และสวีเดนอาจปฏิเสธด้วย เราได้พิจารณาสภาพการณ์ของอังกฤษในประเทศไทยเกือบทุกแห่งทุกมุม จากการที่ที่ประชุมตั้งปัญหาต่าง ๆ ขึ้นซักถามเราแสดงให้เห็นว่าผู้เชี่ยวชาญของอังกฤษได้ศึกษาข้อเสนองานและข้อแนะนำของเราด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่ง ท่ามกลางคำถามคำขอร้องที่วิงวอนว่าอย่าลืมนึกถึงในย้ายวันนั้น เราไม่ทราบว่าการต่อสู้จะลงเอยในสภาพใด เราได้พยายามอย่างที่สุดที่จะให้ถึงแก่นของความจริงโดยทุกคนอย่างตรงไปตรงมา เลิกใช้เนยพืดทางการทูต เราพยายามอธิบายข้อเสนองานของเราทุกแห่งทุกมุม ฝ่ายผู้แทนอังกฤษก็ไม่อ้อมค้อมและตรงไปตรงมาเช่นเดียวกัน พอเสร็จการเจรจาวันนั้น เราก็กดลงกันได้ ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษกล่าวว่า “เราจะทำสนธิสัญญากับท่านตามแนวที่ท่านเสนอมา”

ในเดือนต่อมาเราทำงานกันอย่างเคร่งเครียด เพื่อขอร่างสนธิสัญญาฉบับใหม่
 ซึ่งจะปลดปล่อยไทยให้เป็นอิสระ จากข้อจำกัดอันเก่าแก่และไม่เป็นธรรม ขณะเดียวกัน
 ก็ให้ผลประโยชน์ของอังกฤษได้รับความคุ้มครองด้วย เป็นที่ตกลงกันว่าจะยกเลิกสนธิสัญญา
 ฉบับก่อน ๆ เสียทั้งหมด แล้วทำสนธิสัญญาฉบับทั่วไปกับสนธิสัญญาทางพาณิชย์ฉบับใหม่
 ขึ้นแทนภายในกรอบแห่งเจตนารมณ์ ใหม่ตามแนวแห่งข้อเสนอเบื้องต้นของเรา เราได้
 ประชุมปรึกษากันกับผู้แทนหน่วยราชการต่าง ๆ ของอังกฤษต่อมาอีกหลายครั้ง และ
 ปรากฏว่าความเห็นของเราขัดกับรายละเอียดทางเทคนิคที่ยังมีปัญหาที่มีความสำคัญเล็ก ๆ
 น้อย ๆ หลายประการ ขกข้ออย่างเกี่ยวข้องกับข้อสัญญาที่ยกเว้นไม่เก็บภาษีกระสอบผ่านบรรจุ
 สินค้าเหลือบริ โภคในประเทศไทยถูกส่งกลับออกนอกประเทศนั้น เวลาส่งกระสอบเหล่านี้
 กลับเข้ามาอังกฤษต้องการให้เก็บภาษีกระสอบเหล่านี้ ในฐานะเป็นสินค้าเข้าไม่เกินร้อยละ ๑
 ด้วย ซึ่งข้อนี้เราขอมไม่ได้ เพราะว่าสินค้าออกสำคัญของไทยคือข้าวซึ่งต้องบรรจุกระสอบ
 ถ้าราคากระสอบจากต่างประเทศราคาสูงขึ้น วันหนึ่งไทยอาจจะต้องผลิตกระสอบผ่านใช้เอง
 และจำต้องกำหนดภาษีกระสอบผ่านขาเข้าในอัตราพอสมควรเกินกว่าร้อยละ ๑ เป็นการชัว
 คราวก็ได้ เมื่อมีปัญหานั้นเราก็จำต้องพิจารณาหลักเกณฑ์อื่นซึ่งจะทำให้กระทรวง
 การอื่นเกี่ยวข้อง และขณะเดียวกันก็ไม่ให้ไทยต้องรับภาระจากข้อกำหนดใด ๆ อีกด้วย ใน
 ที่านของเดียวกัน ข้อสัญญาเกี่ยวกับการอนุญาตให้สัมปทานป่าไม้และสิทธิ ในการทำไม้ก็จะ
 ต้องให้เป็นไป ในทางที่จะไม่เป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมป่าไม้ของ ไทยใน
 อนาคต นอกจากนี้ยังมีปัญหากฎหมายอันยุ่งยากเกี่ยวกับสิทธิของเกือกที่เกือกในประเทศไทย
 มีขีความารทกเป็นพม่าหรืออยู่ในบังคับของประเทศในอารักขาของอังกฤษ ปัญหาเกี่ยวกับการ
 จัดการทรัพย์สินของกงวิงคียอังกฤษที่ตั้งแก่กรรมในประเทศไทย เรื่องสถานะของประเทศ
 อื่นเกี่ยวกับประเทศในเครือจักรภพอังกฤษที่ปกครองตนเอง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเอกสิทธิ
 ในประเทศไทยตามสนธิสัญญานี้ ก็เป็นปัญหาและข้อยุ่งยาก ปัญหาเหล่านี้และปัญหาอื่น
 อีกนับร้อยทำให้มีแง่ถกเถียงกันเป็นอันมาก แต่การเจรจา ก็เป็นไปได้ด้วยก็ปราศจากข้อขัดแย้ง

คมในหรือความอับปางใด ๆ เราได้แสวงหาทุกประการด้วยกัน และด้วยความเชื่อมั่นอันมีอยู่ต่อกันอย่างเต็มที่ทำให้การเจรจาสามารถผ่านพ้นอุปสรรคต่าง ๆ ที่กีดขวางไปได้

ในปลายเดือนมีนาคม เราได้ตกลงชั่วคราวในร่างสนธิสัญญาซึ่งเป็นรูปเป็นร่าง ที่ยิ่งกว่าที่เรามุ่งหวังขอไว้แต่เริ่มแรกเสียอีก อังกฤษยอมสละเฮกสิทธิ์ทั้งหมดในประเทศไทย ที่มีอยู่ตามสนธิสัญญาฉบับเก่า และยอมรับวิธีที่ไทยสมบูรณ์ทางการศาล ตลอดจนเอกราชทางการคลังของประเทศไทย ไทยมิได้เรียกค่าทดแทนอย่างใด ท่านองคมนตรีสนธิสัญญาระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา สนธิสัญญาฉบับเก่าไม่มีเงื่อนไขการยกเลิกบ้าง ไม่มีที่สิ้นสุด แต่สนธิสัญญาฉบับทั่วไปและสนธิสัญญาการพาณิชย์ฉบับใหม่ ระบุให้สิ้นสุดลงโดยการยกเลิกของภาคีแห่งสนธิสัญญาแต่ละฝ่ายภายหลังได้ ใช้สนธิสัญญาแล้ว ๑๐ ปี ในสนธิสัญญานี้เพื่อตอบสนอง ไทยยอมตกลงไม่เก็บภาษีขาเข้าแก่สินค้าที่ผลิตในดินแดนอังกฤษ ประเทศสินค้าผ้า เครื่องเหล็กหรือเหล็กกล้า และผลิตภัณฑ์ที่ทำจากสินค้าดังกล่าว ตลอดจนเครื่องจักรกล เกิน ๕% ของราคาสินค้า แต่ข้อตกลงนี้ใช้ได้เพียง ๑๐ ปี นับแต่วันสนธิสัญญาใช้บังคับ หลังจากนั้นแล้วประเทศไทยยอมเก็บภาษีได้ ไทยเสรี กล่าวโดยสรุปก็คือ อังกฤษเห็นพ้องกับเราว่า นับแต่บัดนั้นไป อิทธิพลของอังกฤษในประเทศไทย ควรจะต้องอยู่บนรากฐานแห่งความเข้าใจที่ของไทย ยิ่งกว่าจะอาศัยข้อจำกัดในสนธิสัญญา ซึ่งยกเลิกไม่ได้และนำมาซึ่งความหมองใจกัน นับเป็นอีกก้าวหนึ่งซึ่งแสดงถึงความเห็นผู้สหายท่าไกลของอังกฤษ เราได้ส่งร่างสนธิสัญญาชั่วคราวมายังกรุงเทพฯ เพื่อให้รัฐบาลไทยกับอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยได้พิจารณาและออกความเห็นโดยละเอียด และกว่าเราจะได้รับโทรเลขตอบจากเมืองไทย ก็มีเวลาอยู่ ๕ หรือ ๖ สัปดาห์ เป็นโอกาสที่เราจะได้ทำเนิการเจรจากับประเทศอื่นต่อไป

ควรกล่าวด้วยว่า ระหว่างที่เรากำลังเจรจากับอังกฤษนั้น เราได้ทำการเจรจากับรัฐบาลเนเธอร์แลนด์อยู่ด้วยอย่างเร่งรีบเท่าที่จะทำได้ เรือข้ามช่องแคบทำให้ไปมาสะดวก มีอยู่บ่อยครั้งเวลานั้นเราอยู่กรุงลอนดอนหรือกรุงเฮก กลางคืนเราโดยสรวเรือข้ามช่องแคบรุ่งขึ้นเราก็ไปอยู่อีกเมืองหนึ่งสลับกันไป รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ได้แสดงความมั่นใจในอันกว้างขวาง

คอบสนองข้อเรียกร้องของไทย ด้วยความเข้าใจกันฉันมิตรและวางใจซึ่งกันและกันทำให้ การเจรจาไม่มีความยากลำบากอย่างใดเลย ทำสนธิสัญญาทั้นเนเจอร์แลนด์ที่มีอิทธิพลน้อยกว่าและไม่ยุ่งยากเท่าสนธิสัญญาทั้นอังกฤษ ทั้งนี้ พอสสนธิสัญญาทั้นอังกฤษปรากฏเป็น รูปว่าง ความตกลงในสนธิสัญญาทั้นเนเจอร์แลนด์ก็ก้าวหน้าไปเป็นอันมาก เมื่อร่างสนธิ สัญญาทั้นอังกฤษเสร็จ เนเจอร์แลนด์ก็ตกลงในต้นฉบับสนธิสัญญาทั้นเรา ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับสนธิสัญญาทั้นอเมริกา หลังจากส่งต้นฉบับสนธิสัญญาทั้นอังกฤษ ไปยังกรุงเทพฯ ราว ๓๐ วันต่อมา ก็ให้ส่งร่างสนธิสัญญาทั้นเนเจอร์แลนด์ตามไป พอเริ่มเดือนเมษายน เราได้ขีรถไฟ มุ่งลงทางใต้เพื่อเปิดการเจรจากับอิตาลีต่อไป

ที่กรุงโรม เราได้พบกับผู้มีอิทธิพลในกระทรวงการต่างประเทศเป็นการส่วนตัว ก่อน และต่อมาเราจึงได้เจรจากับคณะเจ้าหน้าที่ซึ่งใคร่ขมวดงคังจนพิจารณาเรื่องนี้เป็นทางการ ถ้าจะเปรียบเทียบกับประเทศอื่นแล้ว อิตาลีมีผลประโยชน์อยู่ในประเทศไทยน้อย และอิตาลี เห็นว่ามีเหตุผลเล็กน้อยที่จะเปลี่ยนแปลงสถานการณที่พำนักเป็นอยู่ การเจรจาจึงดำเนินไป ช้ามาก เราต้องการพบกับนายกรัฐมนตรีมุสโซลินี แต่ก็ไม่แน่ว่าจะได้พบหรือไม่ และในที่สุดก็ได้รับทราบว่ามีมุสโซลินีไม่เจรจาธุระการงานกับใครเพราะกำลังป่วย เรามีเวลาอยู่จำกัด จึงต้องเดินทางกลับกรุงปารีสเพื่อขีรถไฟด่วนสายใต้ไปยังกรุงลิสบอน

การทำสนธิสัญญาทั้นปอร์ตุเกสนั้น นอกจากเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกสารทางการ คลังแล้ว ยังมีความสำคัญสำหรับประเทศไทยเป็นพิเศษ กล่าวคือ ไทยต้องประสพกับความ ลำบากใจเป็นอันมากในการที่ชาวจีนในประเทศไทยเรียกร้องสิทธิยกเว้นตาม สนธิสัญญาใน ฐานะบุคคลในอารักขาของปอร์ตุเกส ไทยอ้างว่าเกิดที่เมืองมาเก๊าอาณานิคมของปอร์ตุเกส ซึ่งอยู่ใกล้กับฮ่องกง ขางรายหนึ่งสอสอบแล้วปรากฏว่าข้ออ้างนั้นเป็นความเท็จและกลับได้ หลักฐานในทางตรงกันข้าม แต่ก็ยังไม่วายที่มีรายอื่นยกข้ออ้างอย่างเดียวกันนั้นมาใช้อีก ที่ กล่าวนี้เป็นเรื่องหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่า ระบบสภาพนอกอาณาเขตนั้นชักจะเลเย่เล็กกันไป ใหญ่ อย่างหลีกเลี่ยงและแก้ไขไม่ได้

ว่าถึงสถานการณ์ทางการเมืองในกรุงลิสบอนก็ชอยกลอยู่ คือคณะรัฐบาลมัก
ล้มลุกคลุกคลานบ่อยเพราะการปฏิวัติ สมมติว่ารัฐมนตรีคนหนึ่งให้ความสนับสนุนเราอย่าง
จริงใจ การสนับสนุนนั้นอาจจะไม่มีค่าเลยก็ได้ ในเมื่อรัฐมนตรีผู้นั้นพ้นจากตำแหน่งไปใน
๒-๓ สัปดาห์ต่อมา สภาพการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาลบ่อย ๆ เช่นนี้ อำนวย
ต่าง ๆ จึงอยู่ในมือของข้าราชการประจำ แต่กระนั้นการต่าง ๆ ก็ไม่อาจสำเร็จลุล่วงไปได้
ถ้าไม่ผ่านรัฐมนตรี ด้วยเหตุนี้คนแรกเราจึงเข้าพบรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
รัฐมนตรี ให้ความสนับสนุนและแสดงอัธยาศัยไมตรีอันดีต่อเราอย่างไม่เคยเห็นใครดีต่อเรา
เช่นนั้นเลย แต่กระนั้นเราก็ตราบดีว่าการต่อสู้ยังรอเราอยู่ข้างหน้า

เราได้รับคำเตือนจากหลายท่านด้วยกันว่า ให้ระมัดระวังบุคคลคนหนึ่ง ซึ่ง
ถ้าหากเรื่องการเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาผ่านมือเขาแล้ว ข้อเสนอของเราที่ยากที่จะสำเร็จ
เพราะว่าเขาเป็นคนที่ไม่ยอมใครง่าย ๆ ถ้าลงเขาได้ก็คิดสินใจอย่างไรแล้วก็จะยึดมั่นอยู่อย่าง
นั้นไม่ยอมเปลี่ยนแปลง ดังนั้น เมื่อเราทราบว่าเขาผู้นั้นเป็นหัวหน้าหน่วยงานสำคัญในกระทรวง
การต่างประเทศซึ่งมีหน้าที่พิจารณาการขอแก้ไขสนธิสัญญาของเรา เราก็หมดหวังเอา
ที่เดียว เราได้มีโอกาสพบปะหารือกับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หลายนาย ได้ผลมากยิ่งนัก
บ้าง ต่อมาวันหนึ่งเราก็ได้รับการนัดหมายให้เข้าพบกับเขาผู้นั้นในตอนปลายเดือนเมษายน
เรารู้สึกใจไม่สบายอย่างไรชอยกลในขณะที่เป็นไปตามเฉลียงยาวของตัวตึก ซึ่งคยแต่่งอย่าง
คืบไปสู่อีกห้องหนึ่งซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นที่ตั้งบรรทมของพระมหากษัตริย์ แต่เปลี่ยนแปลงปกครอง
มาเป็นสาธารณรัฐแล้วห้องนี้ถูกเปลี่ยนเป็นที่ตั้งทำงาน เมื่อเราได้พบกับเขารู้สึกว่าเขาเป็น
คนมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดคนนิสัยใจคอดี เขาได้ศึกษาพิจารณาร่างสนธิสัญญาที่เราเสนอ
อย่างจริงจังและมีท่าทีพร้อมที่จะปฏิบัติ เราได้พิจารณาถึงหนังสือรายละเอียด กติกาอันเป็นเรา
ก็ได้ตกลงกันแก้ไขร่างสนธิสัญญาหลายประการ เมื่อเราจากมาเราก็ตระหนักว่าเขาเป็นคนที่
เข้าใจสถานการณ์ของประเทศไทยดีกว่าใครในกรุงลิสบอน เขาได้แสดงตัวเป็นเพื่อนที่
ซื่อตรงกับเรา เวลาเมื่ออุปสรรคเกิดขึ้นมีที่ท่าว่าจะไปไม่รอด เขาก็ช่วยสนับสนุนเราจนชนะ
ผู้คัดค้านจนได้ กล่าวได้ว่า ถ้าไม่ใช่เขาแล้วไทยเราอาจขอแก้ไขสนธิสัญญาไม่สำเร็จ

ในที่สุดร่างสนธิสัญญาก็ได้รับความเห็นชอบจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ เป็นสนธิสัญญาที่มีแบบใกล้ชิดเคียงกับสนธิสัญญาระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา มีบทมาตราเกี่ยวกับ การชงจากไทยอนุญาตทุกประการรวมอยู่ด้วย อย่างไรก็ดี ร่างสนธิสัญญานี้จะต้องผ่านการ พิจารณาของส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและคณะกรรมการฝ่ายนิติบัญญัติเสียก่อนจึงจะ ได้รับความเห็นชอบในที่สุด บรรดาเพื่อนฝูงของเราในกระทรวงการต่างประเทศให้คำมั่นว่า จะช่วยเร่งเรื่องของเราให้เร็วเท่าที่จะเร็วได้ และจะช่วยยื้อกันร่างสนธิสัญญานี้ถ้าจำเป็น ระหว่างนั้นเราก็สามารถเยือกใจเรงจากภัยสแปญโทลไป

ที่กรุงแมทริทโซคเจ้าข้างเรา คือในวันที่เราไปถึงเป็นวันที่พระมหากษัตริย์ สเปนเสด็จทอดพระเนตรการแข่งม้า เอกอัครราชทูตอเมริกันได้เชิญเราไปร่วมรับประทานอาหารกลางวันที่สนามแข่งม้าด้วย เราได้รับคำแนะนำให้รู้จักกับนายพลปรีโม เกอริเวียร์ว่า กับผู้บัญชาการทหารสูงสุด กับบุคคลอื่น ๆ ที่ใกล้ชิดกับองค์พระมหากษัตริย์ เป็นที่น่า ขอบคุณเอกอัครราชทูตอเมริกัน ในตอนบ่ายวันนั้นเองพระมหากษัตริย์สเปนก็ทรงทราญ เรื่องที่เราจะมาชงแก้ไขสนธิสัญญา

วันต่อมาเราได้พบสนทนากับนายพลปรีโม เกอริเวียร์ว่า ผู้มีอิทธิพล ท่านนายพล เห็นด้วยกับเราอย่างเต็มที่ เป็นอันเชื่อแน่ว่าการสำเร็จ เขาสัญญาว่าจะทำสนธิสัญญาด้วย และแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง มีซินญอร์ เฟอรันนีโต เอสปี โนซ่า เกอลอส มอนเตโรส ผู้รักษาการในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งเป็นหลาน ของนายพลเอง เป็นประธาน เพื่อกำเนินการเจรจากับเรา ได้มีการประชุมกันทุกวันเวลาเย็น ณ ห้องประชุมใหญ่สี่นคองซึ่งประทับประจำด้วยภาพเขียนถ้ำแห่งคองาม ที่กระทรวงการ ต่างประเทศ ที่ประชุมพิจารณาสัญญาฉบับเดิมและร่างสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่เรานำเสนอ ก่อนนายพลปรีโม และได้นักโทษเพียงรายละเอียดซึ่งไม่สู้มีความสำคัญ ชั่วเวลาสี่ห้าทศวรรษ งานของเราก็เสร็จ สเปนยอมยกเลิกสนธิสัญญาฉบับเก่า และทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ใกล้ชิด เคียงกับสนธิสัญญาระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา ความที่เราไม่พิถีพิถันในพิธีรีตอง

อะไร และคอยเร่งขู่ตลอดเวลาให้การพิจารณาได้แล้วเสร็จไป โดยเร็ว เพื่อนชาวสเปนผู้ที่มีชื่อเสียงพากันหัวเราะและกล่าวยุทธกันว่า “คุณ ชาวอเมริกันคงจะอยากทำสัญญาทางโทรศัพท” แต่ก็ไม่มีเลยที่เขาจะขาดความกรุณาและความมีใจกว้าง เขาเห็นอกเห็นใจเข้าไปถึงสถานการณอันยากลำบากของประเทศไทย

เราออกเดินทางจากกรุงแมกวิคกัลลันกรุงปารีสแล้วเดินทางต่อไปยังกรุงเฮก เพื่อร่วมในพิธีลงนามสนธิสัญญากันเนเจอร์แลนด์ ได้ลงนามในสนธิสัญญากันเมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน ค.ร. แวน คอร์เนเยต รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เป็นผู้ลงนามฝ่ายเนเจอร์แลนด์ หม่อมเจ้าคำวดีคำวง อัครราชทูตไทยประจำกรุงเฮก เป็นผู้ลงนามฝ่ายไทย ในวันเดียวกันนั้นเองเราก็ได้ทราบข่าวอันทำให้รอนใจจากกรุงลอนดอนว่า อัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ไม่เห็นด้วยกับร่างสนธิสัญญาฉบับใหม่ ข้อคัดค้านของทูตอังกฤษอยู่ที่จะแข่งขัน กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษแจ้งว่าได้พิจารณาความเห็นของอัครราชทูตอังกฤษแล้วโดยดีถึงเห็นว่าการต้องขอแก้ไข และเพิ่มเติมร่างสนธิสัญญาบางประการ ตามข้อเสนอแก้ไขของฝ่ายอังกฤษเท่าที่ควรเห็น ๆ ก็ทำให้ใจผ่องใสแล้ว โดยที่บางข้อนั้นไทยไม่อาจอนุโลมตามได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เท่ากับความหวังของเราต้องล้มเหลวลงโดยสิ้นเชิง

เราปรึกษากับกรุงลอนดอนทันที ส่วนักคิดว่าจะต้องสู้กันต่อไปอีก จะต้องสู้กับรายงานความเห็นอันเป็นปฏิปักษ์ต่อเรา ได้มีการประชุมปรึกษากันเป็นทางการอีกหลายครั้งระหว่างเราก็มีผู้เชี่ยวชาญฝ่ายอังกฤษพร้อมด้วยผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ ผู้แทนกระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการอินเคีย และกระทรวงอาณานิคม อธิบดีกงสุลอังกฤษประจำประเทศไทยก็ถูกเรียกมาเข้าประชุมด้วย คลอดการประชุมนั้นมีการโต้คารมกันอย่างเผ็ดร้อน เราพยายามอธิบายให้เห็นว่าเหตุใดไทยจึงไม่ยอมรับข้อเสนอแก้ไขร่างสนธิสัญญาบางประการได้ เหตุใดอังกฤษจึงไม่น่าจะมีความเข้าใจผิดเสนอนั้นมาเช่นนั้น และเหตุใดข้อคัดค้านของอังกฤษบางข้อจึงไม่มีความจำเป็นเลย และมีทางปฏิบัติอย่างอื่นที่สามารถจะ

ทำได้ มันเป็นการต่อสู้ระหว่างหนึ่งกับหลายคน เราสู้อย่างไม่ยอมยกธง เมื่อเสร็จการ
ประชุมย้ายวันนั้น ผู้แทนอังกฤษคนหนึ่งกล่าวว่า “คุณทำให้เรานึกถึงเรื่องแคเมียนลตอนตก
อยู่ในถ้ำสิงห์โต” แต่แล้วในที่สุดเมื่อหมอกควันแห่งการต่อสู้ค่อยจางลง ความหวังของเรา
ก็ฉายแสง ฝ่ายอังกฤษยอมตกลงที่จะถอนข้อเสนอสอแก่ใจหรือยอมเปลี่ยนแปลงข้อเสนอ
ทั้งหมดให้เป็นไปในทางที่จะไม่เป็นอุปสรรคแก่เราอีกต่อไป เป็นอันว่าในที่สุดเราก็ประสบ
ชัยชนะ ได้มีการประชุมกันอีกมากกว่าสองครั้งในคอนย่าย และได้พิจารณาแก้ไขข้อ
ยุ่งยากที่ยังเหลืออยู่จนหมดสิ้น ระยะ ๑๐ วันหลังจากนั้นเป็นการพบปะหารือกันเป็นรายบุคคล
กว่าจะเสร็จก็ประสบกับปัญหาทางเทคนิควิชาเป็นอันมาก แต่ส่วนมากหนีไปในปัญหาข้อ
กฎหมาย นอกจากนั้นยังได้เจรจาตกลงทำสนธิสัญญาว่าด้วยการซื้อขายข้าวฟ่าง ไทย
อนุญาตโคกลางการรถขยี่หนึ่งตัว พอดีกลางเดือนกรกฎาคม สนธิสัญญาฉบับนี้ทั่วไป
และสนธิสัญญาการพาณิชย์ก็เสร็จเรียบร้อยพร้อมที่จะลงนามได้ เรารีบเดินทางจากกรุง
สต็อกโฮล์มมาร่วมในพิธีลงนามสนธิสัญญา เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคมเวลาบ่าย นายแซม-
เมอร์เลน และพระยาประภากรวงศ์ อัครราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอน ได้ลงนามและ
ประทับตราบนเอกสารสนธิสัญญาอันมีความสำคัญต่อประเทศไทย สนธิสัญญาฉบับใหม่กับ
อังกฤษก็ได้เกิดขึ้น ณ บัดนั้น

ในเวลาเดียวกันนั้น เราได้เห็นมาสนใจกับประเทศที่เหลืออยู่ คือประเทศกลุ่ม
สแกนดิเนเวีย มีเดนมาร์ก นอร์เวย์ และสวีเดน นอกนั้นก็ยังมีอิตาลีอีก ถ้าหากประเทศ
ใดประเทศหนึ่งตกลงวัน ฎีเสอที่จะสละเอกราชที่มีอยู่ ไทยก็จะต้องถูกผูกพันอยู่ด้วย
ข้อจำกัดภาษารอชชก ๓ อยู่ต่อไปอีก ทั้งนี้เพราะในสนธิสัญญาที่ทำไว้ทุกฉบับต่างมีข้อ
กำหนดว่า ไทยจะมีสิทธิขึ้นอัครราชทูตได้ต่อเมื่อประเทศคู่สัญญาเหล่านั้นยินยอมไทยอิสระ
และไม่เรียกผลประโยชน์ตอบแทน ทั้งนี้ นอกจากข้อที่ว่าประเทศสแกนดิเนเวียมีผล
ประโยชน์ทางทางเดินเรืออยู่ในประเทศไทยเป็นอันมากแล้ว สนธิสัญญาเหล่านั้นแต่ละฉบับ
ก็มีความสำคัญใหญ่หลวงต่อประเทศไทยด้วย

ขณะนั้นพระองค์เจ้าวิบูลย์ฯ เป็นอัครราชทูตไทยประจำกรุงโคเปนเฮเกน สก็อต
โฮล์ม และฮอสโล ท่านผู้นี้ได้รับความเชื่อถือในวงการประเทศทั้งสาม ณ ที่เหล่านั้นเราก็คือ
ประสบกับความมีจิตใจกว้างขวางและเห็นอกเห็นใจในกรณีข้อสู้อย่างกล้าหาญของชาติเล็ก ๆ
อย่างเรา และพร้อมที่จะปฏิบัติอย่างที่ได้ ให้ความเห็นอกเห็นใจนั้นด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า
ถึงแม้จะมีการกล่าวขวัญกันไป ในทางตรงข้ามอย่างไรก็ตาม กระทรวงการต่างประเทศใน
ยุโรปก็หาได้ปฏิบัติเสาะแสวงความรู้สึกเรียกร้องต้องการเสรีภาพไปเสียทั้งหมดไม่ กระทรวงการ
ต่างประเทศกลุ่มสมแกนคินเวียทุกประเทศแสดงเจตน์จำนงที่จะสนองความประสงค์ของไทย
และพร้อมที่จะทำสนธิสัญญาใหม่กับไทย สำหรับประเทศเดนมาร์กและสวีเดน เพื่อนฝูง
ของเราที่มีอิทธิพลที่นั่นได้ช่วยเหลือให้การเจรจาดำเนินไปโดยเร็ว และบรรลุถึงความตกลง
ในร่างสนธิสัญญา ซึ่งพร้อมที่จะลงนามได้ในทันทีที่คณะกรรมการรัฐสภาพิจารณาอนุมัติ
ในทันใดโดยไม่รีรอ ส่วนประเทศนอร์เวย์ก็สัญญาว่าจะทำสนธิสัญญาใหม่ตามแนวทั่วไป
อย่างเดียวกัน และตกลงในหลักการแห่งร่างสนธิสัญญาที่เราเสนอไปอย่างรวดเร็ว

ขณะที่เราอยู่ที่กรุงฮอสโล ได้รับข่าวจากกรุงลิสบอนว่าสนธิสัญญากับปอร์ตุเกส
ประสบอุปสรรค โดยรัฐบาลปอร์ตุเกสยืนยันที่จะให้กำหนดเงื่อนไขไว้ในสนธิสัญญาด้วยว่า
ผู้จำหน่ายเหล้าองุ่น Port และ Madeira ซึ่งมีโคลลิคจากปอร์ตุเกสหรือเกาะ Madeira จะ
ต้องได้รับไทย ทั้งนี้เพราะปอร์ตุเกสต้องการป้องกันผลประโยชน์ของตนที่ได้จากการผลิต
เหล้าองุ่นทั้งสองชนิดนี้เป็นอันมาก จึงได้มีการแก้ไขร่างสนธิสัญญาอีกมากมายเพื่อหลีกเลี่ยง
ความยุ่งยากที่อาจจะบังเกิดขึ้นแก่พ่อค้าอังกฤษ และฝรั่งเศสที่จำหน่ายเหล้าองุ่นทั้งสอง
ชนิดนี้ที่เมืองไทย การแก้ไขร่างสนธิสัญญาในชั้นนี้เองทำให้เกิดความเห็นขัดแย้งกันใน
คณะกรรมการนิติบัญญัติปอร์ตุเกสคณะหนึ่ง ร่างสนธิสัญญาจึงเป็นอันว่ายังผ่านไปไม่ได้
แต่ก็ดูเหมือนว่ายังมีช่องทางอยู่ที่ผ่านพันธุปสรครั้งนี้ไปได้

เราได้โดยสรวรดิไฟจากกรุงฮอสโลไปยังกรุงลิสบอน ระหว่างการเดินทางซึ่ง
กินเวลา ๔ วันนั้น เราได้ส่งโทรเลขทวนถึงกรุงเทพฯ และโทรเลขโต้ตอบกับกรุงลิสบอน

หลายสมัย เพราะว่าเมื่อเราถึงกรุงลิสบอนจะได้มีผู้ทางตกลงกันได้ โดยไม่ทำให้ประเทศไทย
 เสียผลประโยชน์ และขณะเดียวกันก็ให้เป็นที่พอใจแก่ทุกฝ่ายในปอร์ตุเกส เราได้ติดต่อกัน
 อย่างใกล้ชิดกับข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศหลายคนในลิสบอน ซึ่งให้ความเห็น
 มิตรแก่เรา ฉะนั้น จึงไม่ยากเย็นอะไรในการที่จะตกลงกันในเงื่อนไขใหม่แห่งสนธิสัญญา
 แต่ความยากที่เกิดขึ้นใหม่เผชิญหน้าเราก็คือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศที่
 เรายกย่องเราเมื่อเดือนเมษายนให้พ้นจากตำแหน่งไปแล้ว และผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งแทน
 ก็ต้องออกจากตำแหน่งไปอีกเพราะการปฏิบัติ และยังหาตัวนายกรัฐมนตรีที่สามารถคุมเสียง
 ข้างมากในรัฐสภาไม่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงยังไม่สามารถลงนามในสนธิสัญญาได้ เพราะ ไม่มี
 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ แต่ก็เป็นเรื่องบังเอิญ ในขณะรถไฟที่เราโดยสาร
 จากกรุงปารีสไปยังกรุงลิสบอนนั้น มีบุคคลหนึ่งร่วมโดยสารไปด้วย เขาผู้นั้นเองเป็นที่หวัง
 กันว่าจะสามารถตั้งคณะรัฐบาลขึ้นได้ แล้วเขาก็ทำได้อย่างที่คาดหมายไว้จริงๆ เสียด้วย
 ในบรรดางานชิ้นแรกๆ ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศคนใหม่ลงมือปฏิบัติก็คือ ลง
 นามในสนธิสัญญาฉบับใหม่กับประเทศไทย ผู้ลงนามฝ่ายไทย คือพระยาสุรพกิจพิธี
 อัครราชทูตไทยประจำประเทศอิตาลี สเปน และปอร์ตุเกส

ปลายเดือนกรกฎาคม เรากลับจากกรุงลิสบอน แวะกรุงแมดริด ๒-๓ วัน
 เพื่อจัดเตรียมร่างสนธิสัญญากับสเปนไว้ ให้พร้อมเพื่อลงนาม แล้วรีบเดินทางต่อไปยัง
 กรุงโรม ถึงที่นั่นในสัปดาห์แรกเดือนสิงหาคม ยังเหลืออีกหลายประเทศที่เขยวเท่านั้นที่ยัง
 ไม่ได้ทำสนธิสัญญาใหม่กับไทย แต่ทางที่จะไปสู่ความสำเร็จนั้นดูออกจะยากลำบากอยู่
 เพราะที่เราเคยโทรเลขล่วงหน้ามายังกระทรวงการต่างประเทศอิตาลีหลายครั้งตั้งแต่เดือน
 เมษายน ขอให้ยกเลิกการเจรจา แต่ไม่เป็นผล และเหลือเวลาอยู่เพียง ๓ สัปดาห์เท่านั้น
 ข้าพเจ้าก็จำเป็นต้องเดินทางกลับสหรัฐอเมริกา โชคดีที่เราไม่เสียเลยเพราะขณะนั้นเป็นฤดู
 ร้อนเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศส่วนมากเดินทางไปพักผ่อน ดูเหมือนว่ามีทางเขยว
 เท่านั้นที่ความหวังของเราจะสำเร็จได้คือเจ้าพยานายกรัฐมนตรีมัสโซลินี โดยตรง เพื่อ
 ชี้แจงให้เขาเห็นว่า ถ้าอิตาลีไม่ทำสัญญากับไทย ก็เป็นอันว่าอิตาลีประเทศเขยวเท่านั้น

ที่ขี้ขวางไม่ให้ไทยมีเอกราชทางการคลังไทยสมบูรณ์ การนี้จะต้องรีบกระทำโดยเร็ว ถ้า
 มุสโซลินีสนับสนุนก็อาจจะได้ทำสัญญากัน โดยที่เขาเป็นคนทำงานเร็วและเที่ยงตรงราว
 กับเครื่องจักร จึงเป็นแรงผลักดันให้เจ้าหน้าที่ศึกษาเงื่อนไขปฏิบัติงาน โดยเร็วอย่างที่ไม่เคยเห็น
 มาก่อนเลย

เลขานุการของมุสโซลินี คือ มากัส ปอลุกกี คี กัลโยลี ยาโรน กูเหมือน
 จะเป็นผู้ที่เข้าใจในสถานการณ์เป็นอย่างดี เมื่อได้ปรึกษาหารือกัน มากัสแสดงความ
 ประารถอย่างจริงจังว่า อีตาลีคงจะอนุโลมตามความประสงค์ของประเทศไทยและอาจทำ
 การเจรจาได้ทันที เฉพาะอย่างยิ่งโดยเหตุที่ไทยเคยขอเจรจาไปแล้วแต่จำต้องถอนไป
 แต่มากัสกล่าวว่า “รู้สึกเสียใจที่การคงเป็นไปไม่ได้ดังหวังเพราะเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่าง
 ประเทศกำลังหยุดงานพักผ่อนกันอยู่ ไม่มีใครในกรุงโรมที่จะมีอำนาจทำการเจรจาได้” แต่
 เราก็ตอบรับว่าเขาว่า “จะกรุณาเรียกเจ้าหน้าที่เหล่านั้นกลับมาได้หรือไม่”

นายกรัฐมนตรีมุสโซลินีผู้เกี่ยวข้องเท่านั้นที่จะตอบได้ มากัส ระบุว่าจะนำเรื่องไป
 เสนอนายกรัฐมนตรีทันที เรารออยู่ ๓ วัน หายใจไม่ค่อยทั่วท้อง พอวันที่ ๔ ก็ได้รับทราบว่า
 กระทรวงการต่างประเทศได้ โทรเลขเรียกตัวข้าราชการเหล่านั้นกลับ ได้มีการจัดตั้งคณะ
 กรรมาธิการพิจารณาร่างสนธิสัญญาขึ้น คณะกรรมาธิการขอพบเจรจากับผู้แทนผู้มีอำนาจ
 เต็มของไทยในวันพุธที่ ๑๕ สิงหาคม ซึ่งเป็นเวลาก่อนที่ข้าพเจ้าจะลงเรือกลับสหรัฐอเมริกา
 เพียง ๕ วันเท่านั้น พระเจ้าทรงโปรดเราอีกแล้ว และเราก็จะได้มีโอกาสต่อสู้อีกครั้งหนึ่ง

ระหว่างที่ยังไม่ถึงกำหนดวันเจรจา เราได้ไปติดต่อเป็นส่วนควักกับผู้แทนฝ่าย
 อิตาลีบางคนได้รีบแต่งตั้งเป็นกรรมาธิการพิจารณาร่างสนธิสัญญา ไม่มีกรรมาธิการคน
 ไทยเลยที่คิดว่าการเจรจาจะเสร็จได้ภายในหนึ่งสัปดาห์ แต่เราก็ยังรู้สึกอยู่ว่า ถ้ามีความ
 พยายามก็ต้องพบความสำเร็จ ดังนั้นเราจึงเริ่มวางแผนดำเนินงานทันที ปัญหาอันแรก
 คือเรื่องภาษาที่จะใช้ในต้นฉบับสนธิสัญญา คณะกรรมาธิการฝ่ายอิตาลีต้องการให้ ใช้ภาษา
 อิตาลีเขียน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ในการประชุมครั้งแรกตกลงกันว่าให้ ใช้ทั้งภาษาอิตาลีและภาษา

อังกฤษ มีฉบบัภาษาอังกฤษคุณอีกฉบบัหนึ่ง ค่อยจากนั้นก็พิจารณาโครงการปฏิบัติงานใน
 สัปดาห์ต่อไป ฝ่ายไทยรับว่าจะเตรียมและเสนอร่างสนธิสัญญาเป็นภาษาอังกฤษ ภาษา
 อิตาลีเขียนให้ฝ่ายอิตาลี ในวันถัดไป ฝ่ายอิตาลีก็พิจารณาร่างสนธิสัญญาและพขกัยเรา
 ปรึกษาหารือข้อเสนอนี้ซึ่งชกกันอยู่ใน ๓ วันค้อมมา และค้อมจากนั้นคณะกรรมาธิการก็ร่วม
 พิจารณาสนธิสัญญากัยเราทุกวันจนกระทั่งงานเสร็จเรียบร้อย เป็นที่เห็นชกกันว่านายกรรัฐ-
 มนตรีมุสโซลินี มีคำสั่งเร่งเร่องนี้ ผลงานจึงดำเนินไปโดยเรียบร้อย ตลอดเวลาอันลุด
 ละทุกนั้นเราทำงานกันทั้งกลางวันกลางคืน สถานอัครราชทูตไทยเปิดไฟสว่างตลอดคืนรุ่ง
 สว่างทุกวัน เราไม่ปล่อยให้เวลาเสียไปเลยสักชั่วโมงเดียว คณะกรรมาธิการก็ดูเสียสละ
 ความสุขส่วนตัวเป็นอันมากในการที่มาประชุมกัยเราเป็นเวลานาน ๆ พิจารณาข้อเสนอง
 ของเราบ้าง คกกันบ้าง คงข้อเสนอนี้บ้าง เราได้พยายามชกกันและให้คองไว้ตามร่างของ
 เราในจุดที่สำคัญ ข้อใดไม่สำคัญหรือเป็นเร่องแยะพล้วน ๆ คอระยอมได้เราก็ยอม พช
 ถึงวันจันทร์ค้อมมาเราก็มองเห็นลู่ทางว่าจะตกลงกันได้ ในที่สุด ก็เหมือนว่าคณะกรรมาธิการ
 ก็พร้อมที่จะยอมรับกันฉบบัที่จะเป็นที่พอใจแก่ฝ่ายไทยโดยตลอด กระนั้นก็ฝ่ายอิตาลียัง
 ยาวรอนาคที่จะให้คองไว้ซึ่งข้อสำคัญที่เหลืออยู่ ๕ ประการ อันฝ่ายอิตาลีรู้สึกว่าเป็นเงื่อนไซ
 อันจำเป็นสำหรับการอนุมัติสนธิสัญญา ซึ่งในข้อเหล่านั้นฝ่ายไทยยอมตกลงด้วยไม่ได้ ได้
 มีการพิจารณาอย่างเร่งเรือกอีก ๒ วัน ผลสุดท้ายฝ่ายอิตาลียอมแก้ไขข้อสำคัญ ๓ ข้อ
 ไทยให้ ไซ้อัยค้ำในทางที่ไม่ให้ไทยเสียผลประโยชน์ แต่อีก ๒ ข้อฝ่ายอิตาลีไม่ยอม ใน
 ที่สุดท้ายทางเคียว คอเสนองเร่องที่ตกลงกันไม่ได้ให้นายกรรัฐมนตรีมุสโซลินีเป็นผู้วินิจฉัย
 ชก

ก่อนออกเดินทางจากกรุงโรม ๑ วัน เรามีโอกาสเข้าพบมุสโซลินีที่กระทรวง
 การต่างประเทศ ห้องทำงานของมุสโซลินี ไซ้ โดงราวกับห้องพระโรง ประทศย์ประกาศไป
 ด้วยภาพเขียนอิตาลีเขียนอันเก่าแก่ โต๊ะทำงานของมุสโซลินีตั้งอยู่มุมห้องด้านหนึ่ง เมื่อเรา
 ไปถึงเขาลุดชันค้อมรับ เมื่อเขาเดินเข้ามาใกล้ข้าพเจ้าออกที่จะพิศวงเสียมิได้คองคองคองอัน
 ชอนโยนแต่ที่ว่าทรงไว้ซึ่งอำนาจของบุรุษผู้นี้ ใบหน้าของเขาสะอาดหมดจด เป็นใบหน้าที่มี

พลึงอำนาจแต่ปราศจากแฉวงแห่งความแข็งกระด้าง เขาใช้คำพูดกับเราอย่างง่าย ๆ และตรงซุกที่เคี้ยว เขากล่าวว่าประเทศอิตาลีมีความรู้สึกเป็นมิตรกับประเทศไทยเสมอ และเพื่อแสดงให้เห็นจริงถึงความเป็นมิตรนั้น อิตาลีจะยอมถอนข้อเรียกร้องข้อ ๔ และ ๕ เสียเป็นอันว่า ไทยเราชนะอีกแล้วในขั้นสุดท้าย หลังจากอยู่ภายใต้บังคับแห่งระบบสภาพนอกอาณาเขตมาเป็นเวลา ๑๐ ปี ประเทศไทยก็มีเอกราชและเสรีอีกครึ่งหนึ่ง

ขณะนี้ สนธิสัญญาฉบับใหม่ทุกฉบับ รวมทั้งสนธิสัญญากับประเทศเบลเยียม ซึ่งเจรจากลลงกันที่กรุงเทพฯ ได้ลงนามและให้สัตยาบันหมดแล้ว ระบบสภาพนอกอาณาเขตก็กลายเป็นเรื่องอดีตไปสำหรับประเทศไทย เมื่อระบบดังกล่าวผ่านไป ข้อจำกัดทางการคลังต่าง ๆ ก็หมดไปแล้ว วิถีแห่งความหวังใหม่ก็เข้ตกร้าง ประเทศไทยเตรียมตัวพร้อมแล้วหรือยังที่จะย่างเข้าสู่ยุคใหม่ ? ประเทศไทยจะสามารถใช้อำนาจใหม่ที่ได้มาอย่างเฉลียวฉลาดพอหรือไม่ ?

หลังจากการเจรจาทำสนธิสัญญาใหม่เสร็จไปได้ไม่นาน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ก็เสด็จสวรรคต ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๒๕ ตอนปลายรัชสมัยของพระองค์นั้น งบประมาณรายจ่ายของประเทศท่วมตันรายได้ ประเทศกำลังจะเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางการเงิน

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติสืบแทนพระบรมเชษฐาธิราช พระองค์ทรงดำเนินรัฐประศาสน์นโยบายชั้นเข้มแข็ง คือแทนที่จะเจรจาขอเงินจากต่างประเทศหรือเพิ่มภาษี พระองค์กลับทรงใช้วิธีการอันน่าเลื่อมใส คือตัดทอนรายจ่ายที่ไม่จำเป็นและฟุ่มเฟือยเสีย พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้แต่ละกระทรวงทบวงกรมรู้จักความสิ้นเปลือง ปลูกคนที่ทำงาน และขุดตำแหน่งที่ฟุ่มเฟือยเสีย ระเบียบนี้เรื่องเศรษฐกิจกลายเป็นเรื่องที่ถูกกันเป็นประจำวัน พระองค์ทรงเป็นผู้นำที่เด็ดเดี่ยวโดยให้ตัดเงินงบประมาณรายจ่ายส่วนพระองค์ลงจาก ๕ ล้านบาทเหลือ ๑ ล้านบาท ความถึงพระทัยจริงของพระองค์ไม่มีอะไรที่จะมาชักจูงไว้ ผลก็คือเงินงบประมาณที่เคยไม่พอจ่าย

ภายในประเทศกลับมีเหลือ และนโยบายที่มุ่งเน้นที่สุขุมก็คือสะสมเงินเหลือจ่ายนั้นไว้เป็นทุน
 สำรองอันมั่นคง นอกจากนั้นด้วยวิธีเพิ่มภาษีสินค้าประเภทเครื่องอุปโภคบริโภคเพียง
 เล็กน้อย อันเป็นผลของสนธิสัญญาฉบับใหม่ ๆ และการดำเนินงานในเรื่องปรับปรุงพันธุ์ข้าว
 ตลอดจนการแนะนำให้กลสิกรปลูกพืชรวง ที่มีที่ชื่อว่าอนาคตทางการคลังของประเทศไทย
 จะแจ่มใสมาก

ในด้านการบริหารราชการแผ่นดิน พระองค์ก็ทรงดำเนินนโยบายอันเข้มแข็ง
 เช่นกัน ในปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระองค์ทรงใช้พระราช
 อำนาจโดยพระองค์เองมากกว่าที่จะผ่านคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน แต่ในรัชกาลใหม่นี้
 ในบรรดางานชิ้นแรกที่พระองค์ทรงปฏิบัติคือยกเลิกคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ไปรท
 เกดไว้ ให้ตั้งคณะบริหารราชการแผ่นดินขึ้นใหม่มีหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่พระมหากษัตริย์
 เกี่ยวกับนโยบายสำคัญ ๆ เรียกว่าคณะองคมนตรี ประกอบด้วยของมนตรี ๕ นาย ซึ่งเล็ก
 พอที่จะทำให้องคมนตรีแต่ละท่านมีความรับผิดชอบมากอยู่ และทรงแต่งตั้งผู้ที่สามารถและ
 ซื่อสัตย์ที่สุดเป็นประธานองคมนตรี การที่ทรงดำเนินนโยบายอย่างนักบริหาร และเฉลียว
 ฉลาดเช่นนั้น ไม่แต่เพียงเป็นการเปิดทางให้เข้าถึงองค์พระมหากษัตริย์ได้เท่านั้น แต่ยังทำ
 ให้ประเทศไทยได้สิ่งที่ต้องการอย่างมาก คือคณะบุคคลคณะหนึ่งที่จะมาช่วยประสานงานและ
 สัมผัสประสานงานของกระทรวงต่าง ๆ ให้สอดคล้องกันอีกด้วย

ยังมีปัญหาที่น่าหนักใจในเรื่องระบอบการปกครอง พระองค์ทรงตระหนักดีถึง
 ความยุ่งยากและภัยอันตรายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระองค์มีพระราชปรารภ
 อย่างแท้จริงที่จะให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยและให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อ
 ประเทศชาติด้วย แต่ถ้าจะมีสภาไทยราษฎรผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งยังไม่เฉลียวฉลาดและ
 สำนึกในส่วนได้เสียพอ ก็จะเป็นการเสี่ยงต่ออันตรายแห่งระบอบทรราชย์ยิ่งกว่าระบอบสมบูร
 ณาญาสิทธิราชย์เสียอีก ดังนั้น การปกครองแบบมีรัฐสภาที่จำกัดรอไว้ก่อนจนกว่าจะ
 ได้จักวางรากฐานการศึกษาทั่วไปให้ก้าวหน้าเสียก่อน แม้กระนั้นก็ได้ทรงตระเตรียมโครง

การไว้แล้วเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ดังกล่าวนั้น ในขณะที่เดียวกันพระองค์ทรงหวังที่จะให้ประชาชนมีความรักเหนียวแน่นในกิจการบ้านเมืองยิ่งขึ้น โดยจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลขึ้นตามหัวเมืองใหญ่ ๆ

ปัญหาเรื่องการศึกษาของประเทศไทยก็กำลังได้รับการแก้ไขด้วยที่ คณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายปฏิบัติกิจการด้วยความมอกทน และละเอียดถี่ถ้วน เพื่อร่างประมวลกฎหมายคามแบบอย่างของกฎหมายยุโรปที่ก่อกำเนิดขึ้น อาจะต้องกินเวลา ๕ ปีจึงจะร่างประมวลกฎหมายดังกล่าวสำเร็จบริบูรณ์ งานที่ยังเหลืออยู่ก็คือ การสอนและอบรมผู้พิพากษา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของกิจการศาล

ความเจริญก้าวหน้าของประเทศขึ้นอยู่กับกิจการดำเนินงานเป็นพิเศษ ๒ ประการ คือ ๑. ต้องปรับปรุงอย่างจริงจัง ให้การศึกษาโดยทั่วไปเจริญก้าวหน้า ซึ่งมีความยากลำบากเป็นพิเศษในเรื่องขาดแคลนครูและตำราภาษาไทย ๒. จะต้องกระตุ้นผลิตผลทางเกษตรกรรม ด้วยวิธีปรับปรุงมาตรฐานและคุณภาพพันธุ์ข้าวให้ดีขึ้น และสนับสนุนการปลูกพืชรองต่าง ๆ เช่น ปอ และยาสูบ เป็นต้น

แต่ปัญหาที่สำคัญยิ่งกว่าปัญหาทั้งหลายก็คือว่า ทำอย่างไรประเทศไทยจึงจะนำเอาส่วนที่ดีของวัฒนธรรมฝ่ายตะวันตกมาใช้ได้ โดยขณะเดียวกันอย่าให้ตัวเองเสื่อมลงโดยอำนาจแห่ง ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม ซึ่งดูเหมือนว่าจะ เกาะติตมากับสิ่งที่เรียกว่าอารยธรรมอย่างแยกไม่ออก เสียด้วย อันตรายของไทยในอนาคตหากจะมีก็อยู่ที่ตรงนี้แหละเป็นข้อใหญ่ ประเทศไทยจะสามารถรวบรวมเอาสิ่งดีงามของโลกบ้านตะวันตกมาเป็นประโยชน์ โดยขณะเดียวกันก็สงวนไว้ซึ่งเอกลักษณ์อันที่แก่นที่ตัวมีอยู่ไว้ เลียนแบบตะวันตกแต่อย่าให้ตะวันตกกลืน ใ้หรือไม่? ประเทศไทยจะสามารถป้องกันคุณค่าทางศาสนาและศีลธรรมไว้มิ ให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจทางวัตถุได้หรือไม่?

คนที่จริง ประเทศไทยมีปัญหามากมาย แต่ก็ยังมีสัญลักษณ์แห่งความเจริญรุ่งเรือง ใครงๆ ที่โตมาผ่านนักและมาประกอบกิจการงานในประเทศไทย ได้มารู้จักและมารักใคร่ ในผู้คนของประเทศนี้ต่างก็มีศรัทธาอันใหญ่ยิ่งต่อชาวไทย มีความพยายามก็ย่อมพบความสำเร็จ ทว่าชาวไทยกำลังจะไปทอแสงอยู่บนฟากฟ้า.

การสร้างศาลในสมัยรัฐบาลปฏิวัติ

กำธร พันธ์ธนาภ

ปลัดกระทรวงยุติธรรม

ท่านที่เคยประสบพบเห็นที่ทำการศาลตามจังหวัดต่างๆ มาแล้ว คงจะเห็นพ้อง
กันข้าพเจ้าว่าที่ทำการศาลส่วนมากนั้นชำรุดทรุดโทรม เพราะความเก่าแก่ที่สร้างมาแล้ว
เป็นเวลานานปี บางแห่งชำรุดทรุดโทรมจนน้ำเกรงจะเกิดภัยอันตรายแก่ผู้ปฏิบัติงานและ
ประชาชนผู้มาติดต่อศาล บางแห่งคับแคบไม่เพียงพอแก่การปฏิบัติราชการ โดย
มากเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว พื้นสูงพื้นดินประมาณ ๕๐ เซนติเมตร พื้น ฝา ผนัง ฐาน และ
เครื่องบนเป็นไม้เบญจพรรณปนกันหลายชนิด หลังคามุงกระเบื้องชายคาคุ้มต่ำ ไม่สง่า
ผ่าเผย เสาคอนกรีตอย่างอนินชาต พื้นต่ำ ๆ สูง ๆ ไม่สามารถจะทำกรบูรณะซ่อมแซมให้ดีขึ้น
นอกจากจะรื้อทำการก่อสร้างใหม่ ห้องพิจารณาที่มีอยู่ไม่เพียงพอกับจำนวนผู้พิพากษาและ
ปริมาณงาน จนต้องใช้ห้องทำงานของผู้พิพากษาและห้องเสมียนพนักงานเป็นห้องพิจารณา
คดี เป็นเช่นนั้นมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ยังหาได้ริบการปลูกสร้างใหม่ให้สมเกียรติที่จะใช้
เป็นที่ทำการศาลไม่

ประเทศไทยก็เช่นเดียวกับประเทศเสรีทั้งหลาย ที่ลือชื่อนิยมว่าการปกครองให้
ราษฎรมีความสมบูรณ์พูนสุขนั้น จะต้องทะนุบำรุงรักษาความยุติธรรมให้เจริญรุ่งเรือง โดย
เฉพาะการที่จะทำให้มีความเจริญในทางยุติธรรมได้ ก็จะต้องอาศัยศาลยุติธรรมที่มีอิสระใน
การพิจารณาพิพากษาคดี เพราะการชำระคดีสิ้นความที่เป็นไป โดยอิสระนั้น เป็นเครื่อง
ประจักษ์รักษาให้ความยุติธรรมเป็นไปในทางเกื้อกูลแก่ประโยชน์สุขของราษฎร ที่ทำการ
ศาลยุติธรรมซึ่งเป็นที่พิจารณาพิพากษาคดีความ จึงควรต้องมีความมั่งคั่งและสง่า
ภูมิฐาน เพราะนอกจากจะใช้เป็นที่ประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรมแก่ราษฎรแล้ว ยังเป็น
เครื่องเชิดชูความเป็นเอกราชของชาติ และเป็นเกียรติแก่ท้องถิ่นที่ศาลนั้น ๆ ตั้งอยู่ด้วย

รัฐบาลปฎิวัติซึ่งมี ๗ หน่วยงาน พลเอก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และมีพระยาอรรณพการวิชัยพันธ์ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ได้เล็งเห็นความสำคัญของราชการศาลยุติธรรม จึงได้สนับสนุนแก่อุทราชารศาลยุติธรรมเป็นลำดับมา นอกจากนี้ส่งเสริมให้ผู้พิพากษาได้มีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีแล้ว ยังสนับสนุนให้กระทรวงยุติธรรมได้ดำเนินการก่อสร้างที่ทำการศาลทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง ซึ่งมีความชำรุดทรุดโทรมเก่าแก่ด้าสมัย ให้ได้ริเริ่มการก่อสร้างใหม่ทุกปีมา ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้อนุมัติงบประมาณค่าก่อสร้างศาลแพ่งและศาลฎีกาต่อเติมจากที่ถาวรของกระทรวงยุติธรรมซึ่งได้หยุดชะงักการก่อสร้างไว้เป็นเวลาประมาณ ๒๐ ปีแล้ว ให้ได้เริ่มก่อสร้างใหม่ ซึ่งในขณะนั้นการก่อสร้างได้จัดทำแล้วเสร็จและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีเปิดอาคารที่ทำการศาลแพ่งและศาลฎีกา ณ วันพุธที่ ๑๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๖

ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๔ รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณให้กระทรวงยุติธรรมดำเนินการก่อสร้างที่ทำการศาลจังหวัดและศาลแขวงสุพรรณบุรี ศาลจังหวัดและศาลแขวงนครสวรรค์ ศาลจังหวัดหล่มสัก และศาลจังหวัดมหาสารคามขึ้นใหม่ ซึ่งการก่อสร้างศาลทั้ง ๔ นี้ได้ดำเนินการแล้วเสร็จโดยเรียบร้อยและกระทำพิธีเปิดใช้เป็นที่ทำการศาลตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ โดยเฉพาะศาลจังหวัดและศาลแขวงนครสวรรค์ กับศาลจังหวัดและศาลแขวงสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นศาลใหญ่มีศักดิ์มาก พลเอก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี ก็ได้กรุณาให้เกียรติไปประกอบพิธีเปิดศาลทั้งสองนั้นด้วยตนเอง

ในปีต่อมาคือ พ.ศ. ๒๕๐๕ รัฐบาลก็ยังได้กรุณาอนุมัติงบประมาณก่อสร้างที่ทำการศาลขึ้นใหม่อีก ๗ ศาล คือ ศาลจังหวัดแพร่ ศาลจังหวัดอุตรดิตถ์ ศาลจังหวัดชัยภูมิ ศาลจังหวัดนครพนม ศาลจังหวัดยี่ตากัน ศาลจังหวัดพัทลุง และศาลจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ การก่อสร้างศาลทั้ง ๗ นี้ได้ดำเนินการก่อสร้างเสร็จและเปิดใช้เป็นที่ทำการศาลไปแล้วรวม ๖ ศาล คือ ศาลจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้ประกอบพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๐๕

และศาลจังหวัดอุตรดิตถ์ได้ประกอบพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๐๖ โดย ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้กรุณาให้เกียรติไปประกอบพิธีเปิดศาลทั้ง ๒ นี้ ส่วนศาลจังหวัดชัยภูมิได้ประกอบพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖ ศาลจังหวัดกันทรพนม เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๐๖ ศาลจังหวัดพทลงเมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๐๖ และศาลจังหวัดปัตตานีเมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๐๖

สำหรับในยิ่งยประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๖ นี้ รัฐบาลก็ได้กรุณาอนุมัติงบประมาณก่อสร้างที่ทำการศาลใหม่ให้แก่กระทรวงยุติธรรมตามที่ขอไปอีก ๖ ศาล คือ ศาลจังหวัดอุทัยธานี ศาลจังหวัดตราด ศาลจังหวัดสมุทรสงคราม ศาลจังหวัดสตูล ศาลจังหวัดกาฬสินธุ์ และศาลจังหวัดขอนแก่น ซึ่งกระทรวงยุติธรรมได้ดำเนินการประกวดราคาก่อสร้างศาลทั้ง ๕ คือ ศาลจังหวัดอุทัยธานี ศาลจังหวัดตราด ศาลจังหวัดสมุทรสงคราม ศาลจังหวัดสตูล และศาลจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นผลสำเร็จและได้รับอนุมัติจากสำนักงบประมาณแล้ว กระทรวงยุติธรรมจึงได้ทำสัญญาจ้างผู้รับจ้างเพื่อดำเนินการก่อสร้างต่อไป การก่อสร้างศาลทั้ง ๕ ทั้งกลางนี้คาดว่าจะแล้วเสร็จในปลายปี พ.ศ. ๒๕๐๖ นี้ ส่วนศาลจังหวัดขอนแก่นซึ่งจะต้องดำเนินการก่อสร้างให้เป็นไปตามโครงการพัฒนาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาลนั้น กระทรวงยุติธรรมได้ขอความร่วมมือไปยังกรมโยธาเทศบาลเพื่อดำเนินการจัดทำแบบแปลนและรายการก่อสร้างศาลจังหวัดนี้อยู่ เชื่อว่าจะแล้วเสร็จ และสามารถดำเนินการประกวดราคาได้ในเร็ว ๆ นี้

ส่วนในยิ่งยประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๗ นี้ กระทรวงยุติธรรมก็ได้ขอตั้งงบประมาณก่อสร้างที่ทำการศาลไว้รวม ๗ ศาล คือ ศาลจังหวัดระนอง ศาลจังหวัดนราธิวาส ศาลจังหวัดพิจิตร ศาลจังหวัดตะกั่วป่า ศาลจังหวัดนครศรีธรรมราช ศาลจังหวัดอุบลราชธานี และศาลจังหวัดปราจีนบุรี นอกจากนี้กระทรวงยุติธรรมยังได้ขอตั้งงบประมาณก่อสร้างที่ทำการศาลแขวงในกรุงเทพฯ ขึ้น ๗ ที่ว่างกันถนนหน้าห้วยเผยด้วย

การที่รัฐบาลนี้ได้ให้ความสนับสนุนและส่งเสริมการก่อสร้างที่ทำอาคารศาล ซึ่ง
 ได้ถูกทอดทิ้งมาเป็นเวลานานโดยมิได้หยุดยั้งเช่นนี้ ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดกว่ารัฐบาลใน
 สมัยปฏิวัติที่มีความปรารถนาที่จะให้ศาลยุติธรรมได้มีที่ทำการสง่างาม สมเกียรติ ถ้าหาก
 รัฐบาลยังกรุณาให้ความสนับสนุนและส่งเสริมการก่อสร้างที่ทำอาคารศาลอยู่เช่นนี้ ก็เป็นที่
 หวังได้ว่าศาลที่เก่าแก่และชำรุดทรุดโทรมที่วราษอาณาจักร ซึ่งรอคอยการก่อสร้างมาเป็น
 เวลาช้านาน ก็จะมีที่ทำการศาลใหม่สมความปรารถนาของบรรดาข้าราชการกระทรวง
 ยุติธรรมและประชาชนในอนาคตก็นั่น

ความเป็นมาของพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการ ฝ่ายตุลาการ

และ

คณะกรรมการตุลาการ

วินัย ทองสงยา

ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์

ก่อนที่จะกล่าวถึงความเป็นมาของกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการและคณะกรรมการตุลาการ สมควรกล่าวถึงประวัติย่อของกระทรวงยุติธรรมด้วยสักเล็กน้อย เพราะมีความสัมพันธ์กันโดยตรงกับเรื่องนี้

เมื่อ ๗๒ ปีมาแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง กระทรวงยุติธรรม ขึ้น ตามประกาศลงวันที่ ๒๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) มีเสนาบดีรับผิดชอบบริหารราชการแผ่นดินเกี่ยวกับราชการศาลยุติธรรมให้เจริญรอยตามแบบอย่างอารยประเทศ เสนาบดีพระองค์แรก (ตามประกาศตั้งเสนาบดีทุกกระทรวง ลงวันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๑๑) คือ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ (กรมพระสวัสดิโกวิทวิศิษฎ์) และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมในปัจจุบัน คือ พระยาอรรถการีย์พรหมศิริ (สิทธิ จุฬานนท์) รวมจำนวนเสนาบดีและรัฐมนตรีว่าการตั้งแต่แรกจนปัจจุบันมีจำนวน ๒๔ และ ๑ ใน ๒๔ นี้มีเสนาบดีพระองค์หนึ่งซึ่งได้ทรงบำเพ็ญคุณประโยชน์ให้แก่ราชการกระทรวงยุติธรรมและการศาลยุติธรรมอย่างไพศาลยิ่งและยืนยาวที่สุด สมด้วยพระราชประสงค์ของสมเด็จพระราชบิดาของพระองค์ นั่นคือ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ (กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์) ซึ่งได้ทรง

ทำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในลำดับที่ ๓ ตั้งแต่วันที่ ๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕
จนถึงวันที่ ๒๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๕ รวมเวลายาวนานถึง ๑๔ ปี ๓ เดือน ๒๓ วัน

ตามประกาศกระทรวงยุติธรรมดังกล่าวนี้ มีผลให้ศาลทั้งหลายในกรุงเทพฯ
ที่แยกย้ายกันอยู่หลายกรมหลายกระทรวงรวม ๑๖ ศาลได้ตัดทอนลดเหลือเพียง ๗ ศาล มา
รวมกันอยู่ในศาลสถิตย์ยุติธรรมที่ก่อตั้งขึ้นเป็นกระทรวงใหญ่นี้ ส่วนศาลในหัวเมืองยังคง
สังกัดกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงนครบาลตามเดิม (พระบรมมณูศาลหัวเมือง ร.ศ.
๑๑๕) ต่อมา ร.ศ. ๑๑๕ จึงได้จัดการศาลหัวเมืองเพื่อให้มารวมสังกัดกระทรวง
ยุติธรรมทั้งหมด และได้ทำสำเร็จผลใน ร.ศ. ๑๒๑ เว้นแต่ศาลฎีกาศาลเดียวที่ยังมี
ขอบต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (พระบรมมณูศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๑ มาตรา ๔) จนถึง
ร.ศ. ๑๓๑ (รัชกาลที่ ๖) จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ยกศาลฎีกาซึ่งยังไม่มีอธิบดีศาล และยังไม่
ได้สังกัดกระทรวงใดให้มารวมสังกัดกระทรวงยุติธรรม ปรากฏตามประกาศจักระเบียบ
ราชการกระทรวงยุติธรรมลงวันที่ ๓ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑ และต่อมาวันที่ ๑๑ เดือนเดียวกัน
ก็โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศตั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ เป็นอธิบดี
ศาลฎีกาเป็นพระองค์แรก

ตามประกาศจักระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรม ร.ศ. ๑๓๑ ดังกล่าวนี้ ได้
แบ่งแยกหน้าที่ราชการออกเป็นฝ่ายจตุการส่วนหนึ่งให้เสนาบดีรัชชบัณฑิตย์บัญชาใต้สังกัด
จากโดยลำพัง ส่วนฝ่ายตุลาการนั้นให้เสนาบดีปรึกษาและฟังความเห็นของอธิบดีศาลฎีกา
ถ้ามีความเห็นต่างกันก็ให้ทั้งสองท่านนำความกราบบังคมทูลเรียนพระราชปฏิบัติ ให้อธิบดี
ศาลฎีกามีอำนาจวางระเบียบราชการฝ่ายตุลาการและเสนอความเห็นต่อเสนาบดีตลอดถึง
การแต่งตั้ง ผลักเปลี่ยน หรือเลื่อนตำแหน่งผู้พิพากษา ส่วนการแก้ไขข้อขัดข้องปัญหาที่เกี่ยวข้อง
กับกฎหมาย ให้อธิบดีศาลฎีกาเป็นผู้วินิจฉัย แต่ถ้ามีข้อใดที่จำต้องเรียนพระราชปฏิบัติ ก็
ให้อธิบดีนำความกราบบังคมทูลโดยตรงได้

ชื่อก ๑๖ ยี่ต่อกมา ประภาศลขณันได้ถูกยกเลิกไปโดยประกาศจักระเข็ยราชการ
 กระทรวงยุติธรรมลงวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ (รัชสมัยรัชกาลที่ ๗) ตามประกาศ
 ลขณัน ให้เสนาบดีเป็นประธานมีหน้าที่รับผิดชอบบังคับบัญชาทั้งฝ่ายตุลาการและฝ่ายตุลาการ
 เว้นแต่การพิจารณาพิพากษาคดีคงเป็นอำนาจของศาล แต่โดยมีเงื่อนไขให้เสนาบดีมีอำนาจ
 นี้จำกัดการพิจารณาพิพากษาคดีในศาลยุติธรรมได้ทุกศาลด้วย (แม้ในที่ประชุมใหญ่ของ
 ศาลฎีกา เสนาบดีก็เป็นประธานมีสิทธิเห็นและออกเสียงลงคะแนนได้ ทำนอง
 เดียวกับ Lord Chancellor ของอังกฤษมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีในศาลสูงสุด คือ
 House of Lords ได้) และการแต่งตั้ง เลื่อน บ้าย หรือปลดผู้พิพากษา ขลิบที่ศาลฎีกา
 ไม่มีอำนาจต่อไป ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของเสนาบดีนำความกราบบังคมทูลขอพระราชทาน
 พระบรมราชานุญาต ส่วนขลิบที่ศาลฎีการับผิดชอบเฉพาะราชการในศาลฎีกาและมีหน้าที่
 รับผิดชอบหรือออกความเห็นแก่เสนาบดี ในจ้อราชการทั่วไป

ต่อกมาวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๒ ได้โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้ พ.ร.บ. ระเข็ย
 ข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๑ ควบคู่กันไปกับ พ.ร.บ. ระเข็ยข้าราชการพลเรือน พ.ศ.
 ๒๔๗๑ (ซึ่งยกเว้นไว้มิให้รวมถึงข้าราชการฝ่ายตุลาการกับฝ่ายพลเรือนในกระทรวงการ
 ทหาร) ข้อที่นำสังเกตุคือ พ.ร.บ. ลขณันไม่ได้ยกเลิกประกาศจักระเข็ยราชการกระทรวง
ยุติธรรมลงวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๔๗๑ (ตามพระราชปรารภ) ฉะนั้นข้อใดเรื่องใดในประกาศ
ดังกล่าวที่ไม่ขัดแย้งหรือไม่ถูกแก้ไขเป็นอย่างอื่นโดย พ.ร.บ. นี้แล้ว ก็ยังคงใช้บังคับกันได้
ต่อไปในลขณัน

*ประกาศฉบับยกเลิกลขณัน ๒๔๗๑
 เลข.กฎ.ม.พ.ที่ ๑๑๑๑๑๑๑๑ ๒๔๗๑
 ๒๔๗๑ - ๒๗*

ประกาศจักระเข็ยราชการกระทรวงยุติธรรมทั้ง ๒ ลขณัน จึงถือได้ว่าเป็น
 กฎหมายนำทางพระราชบัญญัติระเข็ยข้าราชการฝ่ายตุลาการอยู่ด้วยส่วนหนึ่ง ซึ่งต่อกมา
 ได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมควรกาลสมัยยิ่งขึ้นเป็นลำดับ เฉพาะอย่างยิ่ง ภาย
 หลังที่ไ้เริ่มมีรัฐธรรมนูญฉบับแรกปี ๒๔๗๕ ซึ่งแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยให้อำนาจตุลาการ
 เป็นอิสระส่วนหนึ่งต่างหากจากอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติแล้ว ราชการทางตุลาการ

ของกระทรวงยุติธรรม องชยุตย์ พ.ร.บ. ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ๓ พ.ร.บ. ปรึษา รอง
กระทรวงทบวงกรม ๓ และ พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ๓ กำหนดอำนาจหน้าที่ราชการ
กระทรวงยุติธรรมฉบับใหม่ โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวง (คนแรก คือ พระยาเทพวิทูรพหุ
 ศรทาสติ) เป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบในราชการกระทรวงยุติธรรมและงานทางธุรการของ
 ศาลยุติธรรมทั้งหลายที่อยู่ในสังกัดให้ดำเนินไปโดยเรียบร้อย ส่วนการบรรจุแต่งตั้งและการ
 เลื่อนตุลาการ การพิจารณาความดีความชอบหรือพิจารณาโทษทางวินัยของข้าราชการฝ่าย
 ตุลาการทั้งหมด อยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการอีก
 ฉบับหนึ่ง ซึ่งฉบับแรก ๒๔๗๑ เป็นต้นมาจนปัจจุบันนี้ ได้มีกฎหมายดังกล่าวนี้บัญญัติไว้
 รวม ๑๓ ฉบับ คือ

๑. พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๑ (ไม่มีคำว่าฝ่ายตุลาการ)
๒. พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการตุลาการแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๗๗
๓. พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๗
๔. พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการตุลาการแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๗๘
๕. พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๙ (เริ่มมีคำว่าฝ่ายตุลาการ)
๖. พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๘๒
๗. พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๓
๘. พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๘๕
๙. พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๖
๑๐. พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๔๘๙
๑๑. พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๔๙๑
๑๒. พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๙๗ และ
๑๓. พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๐๐

๒๕๗๖

เหตุผลสำคัญในการที่ต้งมีกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการแยก
 ออกต่างหากจากกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือนทั้งๆ ที่ตุลาการก็เป็นฝ่ายพลเรือน
 ด้วยนั้น ก็เพราะตุลาการมีอำนาจหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี ให้เป็นไปตามกฎหมาย
 อำนาจหน้าที่นั้นต้องเป็นอิสระจริงๆ ตามที่ได้รับรองไว้ในกฎหมายหรือในรัฐธรรมนูญ
 มิฉะนั้นตุลาการก็ไม่อาจทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ได้ ในการจะให้ความปลอดภัยและความ
 เที่ยงธรรมแก่ประชาชนหรือรัฐที่เป็นคู่กรณี ยิ่งในระบอบรัฐธรรมนูญที่มีรัฐสภาอันประกอบด้วย
 ด้วยพรรคการเมือง อำนาจอิสระของศาลยุติธรรมหรือผู้พิพากษาศาลาการยิ่งทวีความสำคัญ
 มากขึ้น เพราะเป็นหลักประกันความเป็นธรรมแก่พรรคการเมืองทุกฝ่ายตลอดจนรัฐบาลเอง
 อันจะมีผลยังให้เกิดเสถียรภาพแก่การปกครองของรัฐบาลด้วย ทั้งมีผลเชิดชูสถาบันของ
 ศาลยุติธรรมให้ต่างประเทศยอมรับนับถือ (อันเป็นมูลเหตุสำคัญให้เราได้เข้ามาและคงไว้ซึ่ง
 เอกราชทางการเมืองศาลไทยสมบูรณ์) ผลก็มีกว้างใหญ่ไพศาลถึงปานนี้ จึงจำเป็นต้องมีกฎหมาย
 ให้ความคุ้มครองแก่ผู้พิพากษาศาลาการในการปกครองตุลาการ เริ่มแต่การแต่งตั้ง โยกย้าย
 หรือถอดถอนตุลาการตลอดจนการให้คืนหรือให้โทษแก่ตุลาการ จะต้องเป็นอิสระส่วนหนึ่ง
 ต่างหากจากฝ่ายบริหารและการเมือง / นัยหนึ่ง จะต้องเป็นหลักประกันเสถียรภาพในการดำรง
 ตำแหน่งของผู้พิพากษาศาลาการ จึงจะมีผลให้ทั้งอำนาจอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีได้
 สมบูรณ์เต็มที่ ด้วยเหตุนี้ คณะกรรมการตุลาการ จึงได้ก่อกำเนิดขึ้นและมีมาตั้งแต่ก่อน
 จะตราลงไว้ใน พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๗ อันเป็นกฎหมายฉบับแรก
 ที่ก่อตั้งคณะกรรมการตุลาการด้วยซ้ำไป

เพื่อความเรียบร้อยของเรื่องที่ตั้งไว้ จำเป็นต้องกล่าวถึงเนื้อหาโดยย่อของกฎหมาย
 ว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการภายหลังมีรัฐธรรมนูญแล้วว่า มีความเป็นมาอย่างไร
 (เฉพาะตุลาการ) โดยจะแยกกล่าวเป็น ๓ หัวข้อ คือว่าด้วย ๑. การดำรงตำแหน่งของ
 ผู้พิพากษาศาลาการ ๒. คณะกรรมการตุลาการ และ ๓. อำนาจอิสระในการพิจารณา
 พิพากษาคดี

(๑) การดำรงตำแหน่งของผู้พิพากษาศาลฎีกา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับแรกปี ๒๔๗๕ ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ได้แบ่งแยกอำนาจอธิปไตยออกเป็น ๓ ตามแบบอย่างการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และได้ตราไว้ในรัฐธรรมนูญว่า พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาล การพิจารณาพิพากษาคดีเป็นอำนาจของศาลโดยเฉพาะซึ่งจะต้องทำเป็นความกฎหมายและในนามพระมหากษัตริย์ และผู้พิพากษามีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี แต่ในระบอบนี้ยังไม่มีบทบัญญัติกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการตุลาการ ที่จะเป็นหลักประกันความเป็นอิสระของตุลาการให้มั่นคง กลับเพิ่มอำนาจให้รัฐมนตรีบรรจตุลาการวิสามัญได้ โดยอนุมัติของคณะรัฐมนตรี และลดเวลาพักพิักเป็นผู้พิพากษาลงเหลือ ๖ เดือน (พ.ร.บ. ตุลาการแก้ไขเพิ่มเติมปี ๒๔๗๗) จนกระทั่งวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๘ จึงได้ประกาศใช้บังคับ พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๗ ซึ่งเป็นกฎหมายฉบับแรกที่บัญญัติให้มีคณะกรรมการตุลาการ (ต่อมาเรียกชื่อย่อว่า ก.ต.) ขึ้นคณะหนึ่งรวม ๕ ท่าน คือ อธิบดีศาลฎีกา ปลัดกระทรวงยุติธรรม อธิบดีศาลอุทธรณ์ นายกรรมการเนติบัญญัติสภาและผู้ประสานงานมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง มีหน้าที่ปรึกษาให้คำแนะนำแก่รัฐมนตรีตามที่ระบุไว้ เช่นในเรื่องเลือกตั้งผู้พิพากษาพักพิักหรือตุลาการวิสามัญ นอกจากหน้าที่ ๖ การเดือนอันธ์หรือเงินเดือน การย้าย การลงโทษทางวินัย การปลดและการออกจากราชการของตุลาการ ให้ ก.ต. รายงานความเห็นต่อรัฐมนตรี ถ้ารัฐมนตรีไม่เห็นด้วย ให้เสนอคณะรัฐมนตรีวินิจฉัย และมีอำนาจสังเกตว่าตามกฎหมายฉบับนี้ได้บัญญัติถึงการดำรงตำแหน่งของตุลาการชั้นสูงตามทำนองของอังกฤษ คือ ตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษา กรรมการศาลฎีกา ข้าราชการยุติธรรม และผู้พิพากษาหัวหน้ากองในศาลอุทธรณ์รวม ๔ ตำแหน่งนี้ ให้อยู่ในตำแหน่งได้ตลอดเวลาที่มีความประพฤติดี แต่ให้อยู่ในอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่จะทรงถอดถอนได้ด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร *

ควรสังเกตว่าถึงแม้คณะรัฐมนตรีกับสภาผู้แทนราษฎรได้เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ก็ไม่เคยปรากฏเหตุการณ์อันกระทบกระทั่งจนถึงเสถียรภาพในการดำรงตำแหน่งของตุลาการในเวลานั้นเลย แต่กฎหมายฉบับนี้ใช้อยู่เพียง ๒ ปีเศษก็ยกเลิกไปโดย พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๖๕ (ใช้บังคับเมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๔๕๐)

ตาม พ.ร.บ. ปี ๒๔๖๕ นี้ คณะรัฐมนตรีกับสภาผู้แทนราษฎรไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องต่อไป คงให้ข้าราชการรัฐมนตรีร่วมกับ ก.ค. ซึ่งเพิ่มจำนวนเป็น ๗ ท่าน มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองและการดำรงตำแหน่งตุลาการโดยต้องรับความเห็นชอบของ ก.ค. ด้วย แม้ในกรณีที่ตุลาการผู้ใดมีมลทินหรือมีหมองดำก็ต้องให้ ก.ค. เห็นชอบว่าควรให้ออกจากราชการ รัฐมนตรีจึงสั่งให้ออกได้ และเปลี่ยนแปลงวิธีการเริ่มเป็นผู้พิพากษาต้องสอบคัดเลือกโดย ก.ค. เป็นผู้จัก ซึ่งเป็นการเริ่มต้นแห่งยุคใหม่ของการเริ่มเป็นผู้พิพากษา และโดยปฏิบัติในทำนองนี้ตลอดมาจนบัดนี้ องค์ประกอบของ ก.ค. ได้เปลี่ยนเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง ซึ่งมี ๓ ท่านแรกตามเดิม และกรรมการโดยคุณวุฒิ ๔ ท่าน คือผู้แทนเนติบัญญัติสภา ๑ นาย ผู้แทนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๑ นาย กับข้าราชการบ้านานูที่เคยเป็นผู้พิพากษามาแล้ว ๒ นาย (โดยตุลาการสามัญชั้นโทขึ้นไปเป็นผู้เลือก) กรรมการโดยคุณวุฒิ ๔ นายนี้ต้องมี ข้าราชการพลเรือนการเมืองหรือมีอาชีพทนายความโดยตรงหรือโดยอ้อม

หลักการส่วนใหญ่ตาม พ.ร.บ. ปี ๒๔๖๕ นั้นว่าดีขึ้นมาก เพราะมีหลักประกันเสถียรภาพของตุลาการโดยฝ่ายบริหารและการเมืองไม่ได้เข้ามาแทรกแซง และเป็นการเริ่มต้นให้ผู้พิพากษานอกราชการเข้ามาเป็น ก.ค. ซึ่งมีประโยชน์ที่สุก เพราะจะได้คนที่สุกและไม่เป็นพรรคพวกฝ่ายใด แต่น่าเสียดายที่กฎหมายฉบับนี้ใช้อยู่ยังไม่ครบ ๓ ปี ก็โดยยกเลิกไปโดย พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๘๒ ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงหลักการสำคัญบางประการ คือ เปลี่ยนองค์ประกอบของ ก.ค. โดยตัดผู้แทนเนติบัญญัติสภาและผู้แทนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ออกไป ให้เป็นตุลาการชั้นพิเศษ ๑ นาย (โดยรัฐมนตรี

เป็นผู้เลือก) และเพิ่มข้าราชการบำนาญที่เคยเป็นผู้พิพากษาอีก ๑ นาย นอกนั้นก็เพิ่ม
เป็น ๗ ท่าน เป็นอันให้รัฐมนตรีเลือกกรรมการ ก.ค. ไท้เอง ๑ นาย และในกรณีตุลาการ
สามัญมีไ้กระทำผิด แต่รัฐมนตรีเห็นว่ามัลทินหรือมัวหมองและอาจเสียทายแก่ราชการ
ต่อไป รัฐมนตรีมีอำนาจสั่งให้ออกจากราชการไ้ โดยไม่้องรับความเห็นชอบของ ก.ค. ทั้ง
มีอำนาจให้ตุลาการออกจากราชการเพื่อรับบำเหน็จบำนาญอย่างข้าราชการพลเรือนไ้ด้วย
การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นการเริ่มต้นแห่งยุคที่อำนาจฝ่ายอื่นเข้ามามีอำนาจบังคับการ
ตำรวจตำแหน่งของตุลาการไ้บ้างแล้ว^๒

^{๒๕} ทงนั้น่าสังเกตด้วยว่าระยะเวลาที่ไ้ใช้บังคับ พ.ร.บ. ระเียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ
พ.ศ. ๒๔๘๒ นี้ (๑๒ ตุลาคม ๒๔๘๒) เป็นระยะเวลาที่ฝ่ายอักษะหรือฝ่ายเผด็จการ
กำลังเข้กลาจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไ้เดือนเศษ ๆ และต่อมาเมื่อฝ่ายอักษะกำลังมีชัยชนะ
อย่างกว้างขวาง จนเกิดสงครามมหาอาเซียบูรพาโดยประเทศไทยจำใจต้องเข้าสู้สถานะ
สงครามด้วยนั้น รัฐบาลก็ไ้ประกาศใช้ พ.ร.บ. ระเียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๘๔
ซึ่งไ้เปลี่ยนแปลงหลักการสำคัญถึงขนาดที่ว่า ข้าราชการฝ่ายตุลาการ (รวมผู้พิพากษา
ตุลาการ) ต้องคงใจปฏิบัติหน้าที่ ตามนโยบายที่รัฐบาลแถลง (มาตรา ๘๒) การไล่ออก
มี ๖ กรณีโดย ก.ค. ต้องเห็นชอบด้วยจึงไล่ออกไ้ก็จริง แต่ไ้เป็นความผิดที่ปรากฏชัดแจ้ง
ให้รัฐมนตรีสั่งไล่ออกไ้ โดยไม่ต้องทำการสอบสวน ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิ
การที่ ก.ค. จะไ้กำหนดไว้ หรือเมื่อทำผิดวินัยอย่างร้ายแรงแต่ไม่ถึงขั้นจะไล่ออกหรือมีเหตุ
ควรลดหย่อน รัฐมนตรีจะสั่งปลดก็ไ้ แต่เพื่อความเป็นธรรมไ้ยอมให้ผู้ถูกลงโทษทาง
วินัยร้องทุกข์ไ้เช่นเดียวกับฝ่ายอกรการ

พ.ร.บ. ฉบับนี้ ไ้ใช้บังคับช้ยาวนานถึง ๑๒ ปี ไ้ไทยมีการแก้ไขเพิ่มเติมอีก ๓ ครั้ง
ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖-๒๔๘๘-๒๔๘๙ ไ้ไทยมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกี่ยวกับเรื่องกระโ้
ยุติธรรม ซึ่งสมควรกล่าวไว้ด้วยโดยย่อเพื่อความบริบูรณ์ของเรื่อง กล่าวคือ

^๒ ข่าวสาร เล่ม ๑ ฉบับที่ ๒๔ ลงวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๔๘๘

ตำแหน่งกะโตะยุดิธรรม ซึ่งมีมาตั้งแต่ตั้งเดิมในนามของ โต๊ะกาตี นั้น ความ
 กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ กะโตะยุดิธรรมมีอำนาจพิจารณา
 พิพากษาคดีครอบครัวและมรดกของอิสลามศาสนิกใน ๔ ศาลจังหวัดภาคใต้ (ปัตตานี
 ยะลา นราธิวาส สตูล) โดยใช้กฎหมายอิสลามบังคับตลอดมา จนใช้ประมวลแพ่ง
 บรรพ ๕ บรรพ ๖ ก็ยังคงมีอำนาจนั้นอยู่ตามพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕
 บรรพ ๖ พ.ศ. ๒๔๗๗ ฉะนั้น พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๗
 มาตรา ๓ จึงได้รับรองฐานะของกะโตะยุดิธรรมให้เป็นข้าราชการตุลาการประเภทหนึ่งด้วย
 ต่อมารัฐบาล (สุกสสงครามมหาอาเจียบูรพา) ได้ออกพระราชกำหนดให้ยกเลิกมาตรา ๖
 และมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕ บรรพ ๖ แห่งประมวลแพ่ง
 พ.ศ. ๒๔๗๗ นั้นเสียเมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๔๘๖ อันเป็นผลให้คดีครอบครัวและมรดก
 ของอิสลามศาสนิกใน ๔ จังหวัดทั้งกล่าวนั้นตกอยู่ในบังคับแห่งบรรพ ๕ บรรพ ๖ เท่า
 เทียมกัน ต่อมาวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๔๘๖ ก็ได้ออกพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนด
 ทั้ง ๒ ฉบับนั้นด้วยตามรัฐธรรมนูญ ครั้นแล้วต่อมาวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๔๘๖ จึงได้
 ประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๖ ให้
 ยกเลิกตำแหน่งกะโตะยุดิธรรม แต่ก่อนเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกแล้ว ตำแหน่งนี้จึงได้ฟื้น
 คืนสู่ฐานะเดิมเมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม ๒๔๘๕ ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่าย
 ตุลาการ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๔๘๕ และในวันเดียวกันนั้นก็ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติ
 ว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๕
 โดยใช้เฉพาะคดีอิสลามศาสนิกเป็นทั้ง โจทก์จำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีไม่มีข้อ
 พิพาทเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกให้ใช้กฎหมายอิสลามบังคับ เว้นแต่ในเรื่องอาชญากรรม
 มรดก ในคดีดังกล่าวนี้ใช้กะโตะยุดิธรรม ๑ นายนั่งพิจารณาพิพากษาร่วมกับผู้พิพากษา
 ชอฏของสังเคดกักอ คำวินิจฉัยชี้ขาดของกะโตะยุดิธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอัน
 เกิดขาดในคดีนั้น จะอุทธรณ์ฎีกาข้อกฎหมายอิสลามไม่ได้ และตามพระราชบัญญัติระเบียบ

ข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๘๗ มาตรา ๕ (๒) กระทั่งยุคธรรมมีอำนาจหน้าที่ซึ่งขาด
ข้อกฎหมายอิสลามเท่านั้น ไม่มีอำนาจซึ่งขาดข้อเท็จจริงเป็นเค็ดชากอย่างข้อกฎหมาย

เมื่อสงครามโลกยุติลงได้ ๒ ปีเศษ รัฐประหารได้อุบัติขึ้น และพระราชบัญญัติ
ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๔๘๑ ก็ได้ประกาศใช้ซึ่งไม่มีความ
สำคัญนัก แต่ความสำคัญสูงสุดอยู่ที่กาลต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญซึ่งได้
ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๘๕ เรียกว่า “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช ๒๔๘๕” ซึ่งมีบทบัญญัติรวม ๑๒๓ มาตรา
และซึ่งยังรักษาหลักการเดิมแห่งการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยไว้ทุกประการ โดยเพิ่มเติมส่วน
สารสำคัญให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับอำนาจศาลได้เพิ่มเติมบทบัญญัติสำคัญยิ่ง
ขึ้นเป็นหลักประกันเสรีภาพในการดำรงตำแหน่งของผู้พิพากษาตุลาการไว้อย่างแน่นชัด คือ

“มาตรา ๑๐๔ พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง ย้าย และถอดถอนผู้พิพากษา

มาตรา ๑๐๕ การแต่งตั้ง การย้าย และการถอดถอนผู้พิพากษาจะต้องได้
รับความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการ
ฝ่ายตุลาการก่อนแล้วจึงนำความกราบบังคมทูล

การเลื่อนตำแหน่งและการเลื่อนเงินเดือนผู้พิพากษาจะต้องได้รับความเห็น
ชอบของคณะกรรมการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ”

การรับรองคณะกรรมการตุลาการ (หรือ ก.ต.) ไว้ในรัฐธรรมนูญเช่นนั้นจึงมี
ความหมายสำคัญที่สุด เปรียบประดุจหัวใจหรือเส้นโลหิตใหญ่ของผู้พิพากษาตุลาการทั้ง
มวล เพราะเป็นหลักประกันเสรีภาพของตุลาการอย่างแน่นชัด อันจะมีผลถึงหลักประกัน
อำนาจอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี โดยตรงด้วย เพราะฉะนั้น ความสำคัญที่เท่า
เทียมกันจึงอยู่ที่ว่า ภายหลังจากใช้รัฐธรรมนูญปี ๒๔๘๕ นี้แล้ว กฎหมายว่าด้วยระเบียบ
ข้าราชการฝ่ายตุลาการได้บัญญัติไว้อย่างไร และสอดคล้องต้องกันกับรัฐธรรมนูญดังกล่าว

หรือไม่ ซึ่งจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๕๗
อันเป็นกฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน (ก่อนมีการแก้ไขครั้งสำคัญในปี ๒๕๐๐)

ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้มีหลักการสำคัญ ๆ ว่า ผู้ที่จะดำรงตำแหน่งผู้พิพากษา
ต้องผ่านการสอบคัดเลือกเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษา ตามที่ก.ต. จัดให้มีการสอบคัดเลือกได้เสีย
ก่อน และยังคงรับการอบรมจากกระทรวงยุติธรรมไม่น้อยกว่า ๑ ปี โดยเป็นที่พอใจของ
กระทรวงยุติธรรมว่าเหมาะสมที่จะเป็นผู้พิพากษาได้ ถ้าได้รับการอบรมแล้วถึง ๒ ปียังไม่เป็นที่
พอใจ รัฐมนตรีมีอำนาจสั่งให้ออกจากราชการได้ โดยลำพัง หรือในขั้นแรกก็ได้รับแต่งตั้ง
เป็นผู้พิพากษา ถ้าปรากฏว่าไม่เหมาะสมที่จะเป็นผู้พิพากษาต่อไป เมื่อ ก.ต. เห็นชอบด้วยแล้ว
ให้รัฐมนตรีนำความกราบบังคมทูลให้ทรงถอดถอนได้ (มาตรา ๑๓, ๑๔, ๒๑) ซึ่งสอดคล้อง
ตามรัฐธรรมนูญ

แต่หลักการสำคัญอื่น ๆ มีว่า คณะรัฐมนตรีเป็นผู้อนุมัติเงินงบประมาณสำหรับ
เงินเดือนเดือนข้าราชการฝ่ายตุลาการทั้ง ๕ ประเภทตลอดจากผู้พิพากษาศาลฎีกาทุกตำแหน่ง
(มาตรา ๖) การเลื่อนเงินเดือน รัฐมนตรีสั่งเลื่อนได้เมื่อ ก.ต. เห็นชอบด้วยแล้ว เว้น
แต่ศาลฎีกาชั้น ๓ ขึ้นไป (คือชั้นหัวหน้าศาลจนถึงประธานศาลฎีกา) ต้องได้รับอนุมัติจาก
คณะรัฐมนตรีด้วย (มาตรา ๑๕) ซึ่งหมายความว่า ถึงแม้รัฐมนตรีจะเห็นด้วยกับ ก.ต.
แต่คณะรัฐมนตรีก็อาจขยับยังไม่ให้เลื่อนหรือให้เลื่อนเงินเดือนได้ (ซึ่งไม่สอดคล้องตาม
รัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๐๕) การแต่งตั้งผู้ใดเป็นตุลาการนอกจากตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา
ให้รัฐมนตรีเสนอ ก.ต. เพื่อให้ความเห็นชอบก่อนแล้วจึงนำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงแต่งตั้ง
(มาตรา ๑๔ วรรค ๑) ส่วนการพ้นจากตำแหน่งนั้น รัฐมนตรีอนุมัติให้ลาออกได้ตาม
ความสมัครใจ แต่โดยมีเงื่อนไขบางประการ (มาตรา ๒๕) หรือจะให้ลาออกโดยเห็นว่า
จำเป็นโดยที่ออกโดยที่ออกโดยที่ออก เว้นแต่การให้ลาออกโดยที่ออกโดยที่ออก เพราะเหตุ
ตกแทนต้องเสนอ ก.ต. เห็นชอบก่อน (มาตรา ๒๖) ถ้าครบเกษียณอายุและ ก.ต. เห็น
สมควรให้ก่ออายุ ให้เสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณา (มาตรา ๒๗) ส่วนการไล่ออก ปลดออก

หรือให้ออกจากราชการ หรือขำเห็นว่าความชอบหรือตงโทษภาคทัณฑ์ ต้องสอบสวน และเสนอ ก.ต. เห็นชอบก่อน (มาตรา ๒๘ และมาตรา ๕๗ ถึงมาตรา ๗๐)

แต่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญกว่านั้น ก็คือ ให้เพิ่มจำนวน ก.ต. เป็น ๑๑ ท่าน โดยให้รัฐมนตรีว่าการเป็นประธาน ก.ต. ซึ่งมีบุคลากรในตำแหน่งเพียง ๔ ท่าน คือ ประธาน ศาลฎีกา อธิบดีศาลอุทธรณ์ อธิบดีศาลแพ่ง อธิบดีศาลอาญา กับปลัดกระทรวงยุติธรรม (ซึ่งเป็นฝ่ายบริหาร) เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และมีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอีก ๕ ท่าน ซึ่งกระทรวงไปรบกเกล้า ฯ แคงตั้งด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา ๒๘) เป็น อธิบดีข้าราชการบ้านานาญซึ่งเคยเป็นผู้พิพากษาและซึ่งทำหน้าที่ ก.ต. มาอย่างคียงเกือบ ๒๐ ปี ออกไปเสีย เพื่อให้บุคคลอื่นเข้ามาเป็น ก.ต. จึงเป็นอันว่ามีข้าราชการฝ่ายตุลาการใน ตำแหน่งเพียง ๕ ท่านในจำนวน ๑๑ ท่านโดยมีรัฐมนตรีเป็นประธานออกเสียงซึ่งขาดถ้ากระเนน เสียงเท่ากัน (มาตรา ๓๓) ทั้งนี้ แสดงว่าฝ่ายบริหารและการเมืองไต่อย่างเข้ามาคุมเสียง ข้างมากใน ก.ต. และมีอำนาจระยับศาลการให้คุณให้ โทษแก่ผู้พิพากษาศาลการไต่ อันเป็น ช่องทางให้ ใช้อิทธิพลในการพิจารณาพิพากษาคดีไต่ด้วย

ต่อมาอีกเพียง ๓ ปี สูดังวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๐๐ รัฐประหารก็อุบัติขึ้นอีก รัฐบาลใหม่ซึ่งมีนายพจน์ สารสิน เป็นนายกรัฐมนตรี และมีพระยาอรรดการวิสัยพันธ์เป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมคนใหม่ (ประกาศตั้งเมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๐๐) ก็ได้จัดการแก้ไขพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ ๒๔๘๗ ให้สอดคล้องกับ รัฐธรรมนูญขึ้นตามเดิมโดยพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๐ เป็นต้นมาจนบัดนี้

ก่อนจะแก้ไขพระราชบัญญัติฉบับนี้ ก็ได้กระทำกันอย่างรอบคอบโดยท่าน รัฐมนตรีว่าการคนใหม่ได้เชิญประชุมข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของกระทรวงยุติธรรมเพื่อฟังความ คิดเห็นเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๐๐ แล้วจึงได้เสนอร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมไป ยังคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาความระยับย ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดมี ๑๗ ท่าน คือ รัฐมนตรี

ว่าการ รัฐมนตรีช่วยว่าการ (พลโทหม่อมพร จินตกานนท์) ปลัดกระทรวงยุติธรรม ประธาน ศาลฎีกา อธิบดีศาลอุทธรณ์ อธิบดีศาลแพ่ง อธิบดีศาลอาญา อธิบดีศาลคดีเด็ก ๆ และ อธิบดีผู้พิพากษาภาคทั้ง ๕ ภาค”

ตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) นี้ ได้ยกเลิกมาตรา ๑๕ วรรค ๒ ไม่ต้องให้คณะรัฐมนตรีเกี่ยวข้องกับการเงินเคื่อนกลางต่อไป และยกเลิกมาตรา ๒๕ ไม่ต้องให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นประธาน ก.ค. ต่อไป และกรรมการ ก.ค. ผู้ทรงคุณวุฒิ ๕ ท่านนั้นให้เพิ่มจำนวนเป็น ๘ ท่านโดยไม่ให้สภาผู้แทนราษฎรเลือก แต่ให้ตุลาการด้วยกันทั่วประเทศเป็นผู้เลือกจากผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา ซึ่งเป็น ตุลาการชั้นยศ ๔ ท่าน และจากข้าราชการบำนาญซึ่งเคยเป็นผู้พิพากษามาแล้วอีก ๔ ท่าน โดยต้องมี ๕ เป็นข้าราชการการเมือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือทนายความ (ซึ่ง เป็นหลักการเดิม) ส่วนอธิบดีศาลแพ่งกับอธิบดีศาลอาญาไม่ได้เป็น ก.ค. ต่อไป เพราะจะมีผลให้คณะหรือให้ โทษแก่ตุลาการชั้นผู้ ใหญ่กว่า ได้ซึ่งไม่เหมาะสมกับหลักปฏิบัติราชการ ทั่วไป (เห็นได้จากพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ ๒๔๗๑ มาตรา ๑๗ เป็นต้น) และมีบทบัญญัติ ใหม่ในมาตรา ๓๕ ทวิ อันเป็นหลักการใหม่ที่เพิ่งรับรองไว้ในกฎหมาย คือ ในกรณีที่รัฐมนตรีไม่เห็นด้วยกับมติของ ก.ค. นั้น รัฐมนตรีมีสิทธิจะขอให้ ก.ค. พิจารณา ใหม่ก็ได้ (reconsider ไม่ใช่ Veto) แต่ถ้า ก.ค. มีมติยืนยันมติเดิมหรือแก้ไขอย่างไร ก็ ให้ดำเนินการไปตามมติของ ก.ค. นั้น อันเป็นการประสานงานระหว่างฝ่ายบริหารกับ ก.ค. เพื่อให้มติของ ก.ค. เป็นไปอย่างดีที่สุดและรอบคอบที่สุดเท่าที่จะทำได้

เหตุผลในการแก้ไขทั้งหมดนี้ สำหรับบุคคลทั่วไปผู้เทศกทูนอำนาจศาล และ สำหรับนักกฎหมายผู้ไม่เคยลศนัชยดอขตงซึ่งความเคารพในวิชาชีพของตนหรือในหลักการ แห่งกฎหมาย (Rule of Law) ย่อมเข้าใจได้ รัฐบาลชุดนั้นก็ให้เหตุผลในการประกาศ ใช้ พ.ร.บ. ฉบับนี้ว่า “เหตุผลในการประกาศใช้ พ.ร.บ. ฉบับนี้ คือ ปรากฏว่า พ.ร.บ.

ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๕๗ คือ ฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันอันเป็นบท
กฎหมายเกี่ยวแก่อำนาจฝ่ายตุลาการ ได้บัญญัติไว้เป็นช่องทางที่จะให้อำนาจฝ่ายอื่น
เข้ามาควบคุมผู้พิพากษาศาลได้โดยง่าย อันเป็นการผิดหลักการปกครองระบอบ
ประชาธิปไตยในส่วนที่ว่าด้วยการแบ่งแยกอำนาจให้สมดุลย์กัน อีกทั้งไม่ตรงตาม
เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ที่ให้ผู้พิพากษามีอิสระในการ
พิจารณาพิพากษาคดี จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องแก้ไขกฎหมายฉบับนี้ เพื่อให้อำนาจ
ตุลาการซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงใช้ทางศาลได้เป็นไปโดยอิสระและมีหลักประกันมั่นคง
ทั้งนี้ตามนโยบายของรัฐบาลที่ได้แถลงไว้แล้วต่อสภาผู้แทนราษฎร”^๕

ทั้งนี้เห็นเหตุผลในส่วนรวมที่เป็นจุดสำคัญในการแก้ไข ส่วนเหตุผลโดยละเอียด
พิสดารปรากฏอยู่ในร่างของท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ลงวันที่ ๑๑ ตุลาคม
๒๕๐๐ ซึ่งเก็บรักษาเป็นหลักฐานอยู่ที่กระทรวงยุติธรรม และซึ่งถือเป็นเรื่องที่ศาสตราจารย์
ว่า รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมร่างกฎหมายออกมาที่อำนาจของตนเองเพื่อรักษาหลัก
การ^๕ จึงได้กราบเรียนขออนุมัติท่านรัฐมนตรีว่าการฯ นำลงในที่นี้เพื่อเป็นอนุสรณ์และ
เกียรติประวัติของท่านรัฐมนตรีกับรัฐบาลชุดนั้นด้วย ท่านได้กรุณาอนุญาตให้นำลงได้ดังข้อ
ไปนี้ :-

“บันทึกย่อ

เหตุผลประกอบร่าง พ.ร.บ. ตุลาการฯ

๑. รัฐมนตรีฯ ไม่เป็นประธาน ก.ต. มีเหตุผลดังต่อไปนี้ :-

ก. นับแต่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตย และได้มี
กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการตุลาการมาแล้วทั้งกฎหมายปี ๒๔๗๗, ๒๔๗๘, ๒๔๘๒,

๕ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๔ ตอนที่ ๕๘ ลงวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๐

๕ ใ้ดจากปลัดกระทรวงยุติธรรม ธันวาคม ๒๕๐๐

๒๔๘๕ มาจนกระทั่งมีกฎหมายปี ๒๔๘๗ (ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน) ได้บัญญัติให้มิ ก.ศ. ขึ้น แต่ก็ไม่เคยมีบัญญัติไว้ให้รัฐมนตรีเป็นประธาน ก.ศ. เลย ก็การศาลยุติธรรมก็ดำเนินมาได้ด้วยที่ เพิ่งมาบัญญัติให้รัฐมนตรีเป็นประธาน ก.ศ. ขึ้นโดยกฎหมายปี ๒๔๘๗ นี้เอง ซึ่งนับแต่บัดนั้นมา ก็มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์กันมากกว่า การเมืองเข้าไปแทรกแซงอำนาจตุลาการ ทั้งนี้แม้จะยังไม่พบข้อเสียที่จะยับยั้งกันกล่าวอ้างได้ โดยแท้จริง แต่ก็ยังไม่ปรากฏเหมือนกันว่ามีผลคืออันใด ด้วยเหตุนี้จึงสมควรที่จะปลัดตัวรัฐมนตรีออกไปเสีย ซึ่งอย่างน้อยก็อาจขจัดความหวาดระแวงซึ่งมีอยู่ในข้อที่ว่าการเมืองเข้าไปแทรกแซงอำนาจฝ่ายตุลาการเสียได้ เป็นการแยกอำนาจแต่ละฝ่ายออกเสียจากกันโดยเด็ดขาด ซึ่งน่าจะสมควรรวมการมณฑลแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ข. รัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติไว้ว่า การแต่งตั้ง โยกย้าย และการจ่ายเงินเดือนผู้พิพากษาคือ “ได้รับความเห็นชอบ” ของ ก.ศ. ซึ่งมีความหมายว่าให้มีการพิจารณาแยกกัน คือ “ความริเริ่ม” มาจากรัฐมนตรี แต่ที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามความริเริ่มนั้นได้ ก.ศ. ต้องเห็นชอบด้วยก่อน ด้วยเหตุนี้รัฐมนตรีจึงไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องแก่การพิจารณาให้ความเห็นชอบนั้น โดยจะเป็นการทำให้เจตนารมณ์แห่งการแบ่งแยกนั้นเสียไป

ค. อาจเป็นได้ว่า ที่บัญญัติให้รัฐมนตรีเป็นประธาน ก.ศ. ก็เพื่อให้ได้มีส่วนควบคุมรู้เห็นบ้าง เพราะรัฐมนตรีมีความรับผิดชอบกิจการศาลยุติธรรมอยู่ ความกึกในข้อนี้ก็มีเหตุผลเหมือนกัน แต่ประโยชน์ที่ได้ก็จะไม่เท่าเสีย และเมื่อความเด็ดขาดมิได้อยู่ที่รัฐมนตรีแล้ว การที่เข้าไปมีเสียงอยู่เพียงเสียงเดียวใน ก.ศ. นั้น เห็นว่าอย่าดีกว่า

ง. ถ้าจะคงให้รัฐมนตรีเป็นประธาน ก.ศ. ก็จะเป็นการยึดโอกาสของรัฐมนตรีในอันที่จะทักท้วงมติของ ก.ศ. ดังที่ได้นำให้มิบัญญัติขึ้นใหม่ให้รัฐมนตรีมี โอกาสที่จะทักท้วงได้

๒. การขึ้นเงินเดือน และการต่ออายุใบอนุญาต ให้เด็ดขาดที่ ก.ต. มีเหตุผลดังต่อไปนี้:—

ก. รัฐธรรมนูญบัญญัติว่าการขึ้นเงินเดือนผู้พิพากษาต้องได้รับความเห็นชอบของ ก.ต. ถ้าจะให้ใครอื่น (เช่น คณะรัฐมนตรี) เปลี่ยนแก้ได้ ก็ย่อมละเมิดรัฐธรรมนูญ เพราะการจะกลายเป็นการขึ้นเงินเดือนหาได้เป็นไปตามมติของ ก.ต. ไม่

ข. จะเป็นเหตุให้ผู้พิพากษากออยู่ภายใต้การครอบงำของนักการเมือง อันเป็นผลเสียหายร้ายแรง

ค. รัฐบาลอันเป็นฝ่ายบริหารต้องรับผิดชอบในกิจการฝ่ายบริหาร จึงต้องมีอำนาจควบคุมเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร การที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารจะควรได้รับคุณหรือโทษจึงมีเหตุผลที่คณะรัฐมนตรีจะก็ต้องมีส่วนควบคุม แต่การพิจารณาพิพากษาคดีเป็นอำนาจอีกส่วนหนึ่งซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงใช้ทางศาล จึงไม่มีเหตุผลประการใดเลยที่คณะรัฐมนตรีซึ่งเป็นฝ่ายบริหารจะเข้ามาควบคุมให้คุณหรือให้โทษแก่ผู้พิพากษา การที่ผู้หนึ่งผู้ใดไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจการใด แต่เข้าไปเกี่ยวข้อง จะเลียงไปจากข้อที่กล่าวว่าเป็นการแทรกแซงหาได้ไม่

ง. การต่ออายุราชการผู้พิพากษาก็มีเหตุผลเช่นเดียวกับที่กล่าวใน ข. และ ค.

๓. การเลือกกรรมการตุลาการจากผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา มีเหตุผลดังต่อไปนี้:—

ก. เพราะนอกจากประธานศาลฎีกาแล้ว ก็เป็นบุคคลที่ไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาทั้งหลายในศาลยุติธรรมไม่ว่าในทางใด การที่ให้เลือกจากบุคคลที่กตัญญูนั้น โดยปกติผลที่จะได้จากการเลือกก็จะองค์ที่สุจริต

ข. เลียงที่จะกล่าวว่าเขาผู้นั้นยอมมาให้คุณให้ โทษผู้ใหญ่ ะมีไม่ได้

ค. ไม่มีลักษณะที่อาจเข้าใจไปไ้ว่าเป็นผู้แทนระวางผลประโยชน์ของผู้พิพากษา กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะ

ง. เมื่อยังไม่มีสิ่งใดที่ระกกว่าสิ่งอื่นสิ่งหนึ่งแล้ว สิ่งอื่นสิ่งหนึ่งนั้นก็จะ
เป็นสิ่งที่ดีที่สุด

๔. การเลือกกรรมการตุลาการจากราชการตุลาการบ้านาญ มีเหตุผลดังนี้ :-

- ก. เป็นผู้ไม่มีความผูกพันกับข้าราชการตุลาการประจำการ ในฐานะที่เป็น
ข้าราชการประจำการด้วยกันซึ่งจะต้องเกรงใจกันอย่างเป็นธรรมดา
- ข. มีความรอบรู้จริงๆ ซึ่งคนภายในราชการมักจะไม่เห็นหรือมองข้ามไป
เสมือนผู้อยู่นอกวงการเล่นซึ่งอาจที่ชมการเล่นได้ดีกว่าผู้เล่นเอง
- ค. เพื่อให้ได้บริการจากบุคคลผู้มีความรู้ความชำนาญ แต่ไม่อยู่ในวงราชการ
ซึ่งมันแต่จะเป็นประโยชน์ หาโทษมิได้

อรรถการยื่นพจน

๑๑ พ.ศ. ๒๕๐๐"

ทรงขอให้สังเกตด้วยว่า ในโอวาทของท่านรัฐมนตรีคนเดียวกันนี้ได้ให้แก่
ผู้ช่วยผู้พิพากษาคนที่ ๓ เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๐ อันเป็นเวลาก่อนวันใช้บังคับ
พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๐๐ นั้น เจตน์เจานงอัน
แน่นอนของท่านรัฐมนตรีในการแก้ไขและสนับสนุนอำนาจอิสระของผู้พิพากษา ใกล้เคียงออก
อย่างชัดเจนจากโอวาทของท่านในตอนท้ายดังต่อไปนี้

“ท่านสามารถใช้อำนาจและดุลพินิจในการพิจารณาพิพากษาคดีด้วยความ
เป็นอิสระโดยไม่ต้องหวั่นเกรงต่ออิทธิพลอย่างใด ๆ ทั้งสิ้น ข้าพเจ้าขอแสดงความ
หวังว่า นับแต่บัดนี้ไป อำนาจตุลาการจะไม่ถูกแทรกแซงโดยอำนาจหรือบุคคลใด
และผู้พิพากษาสามารถใช้อำนาจได้โดยอิสระตามกฎหมาย”

ครั้นแล้ว อีก ๒๐ วันต่อมา พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๔๕๗ ก็ได้ออกแก้ไขให้เข้าไปตามเจตนารมณ์อันแรงกล้าของท่านรัฐมนตรี ขอให้เจตน์จำนงอันบริสุทธิ์ จงมีแต่ท่านรัฐมนตรีทุกท่านที่จะมาดำรงตำแหน่งนี้ของกระทรวงยุติธรรมต่อไปทุกกาลสมัย

(๒) คณะกรรมการตุลาการ

คณะกรรมการตุลาการได้ก่อตั้งขึ้นโดยกฎหมายเป็นครั้งแรกตาม พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๗ ของคณะประมุขและอำนาจหน้าที่ของ ก.ต. ได้มีอยู่และเปลี่ยนแปลงมารวม ๖ ครั้งอย่างไร ก็ได้กล่าวมาแล้ว ในที่นี้จะกล่าวถึงความขึ้นมาของ ก.ต. ก่อนจะตกลงไว้ในกฎหมาย

อันความคิดริเริ่มให้มีคณะกรรมการตุลาการนี้ บุคคลภายนอกที่ไม่ทราบมูลที่มาอาจเข้าใจว่าฝ่ายศาลหรือตุลาการเป็นผู้ริเริ่มให้มี ก.ต. ขึ้นเพื่อประโยชน์ของตุลาการโดยเฉพาะ แต่ความจริงจากเอกสารทางราชการเป็นหลักฐานแสดงว่า ความริเริ่มนี้มาจากฝ่ายบริหารและการเมือง คือ มาจากมติที่ประชุมของคณะรัฐมนตรีในสมัยนั้นโดยตรง (ซึ่งอาจเป็นได้ว่าท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเวลานั้นได้มีส่วนริเริ่มด้วย) ดังปรากฏตามหนังสือกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ บ. ๑๑๑๘/๒๔๗๗ ลงวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๗๗ ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ได้อ้างถึงมติคณะรัฐมนตรีว่า ในระหว่างที่มีได้ประกาศใช้ พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการตุลาการ ตามที่ได้ตั้งกรรมการพิจารณาอยู่นั้น ให้รัฐมนตรียุติธรรมคัดตั้งคณะกรรมการตุลาการ “รวมทำหน้าที่อนุโลมตามวิธี อ.ก.พ. กระทรวงของ พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการพลเรือน” แล้วให้เสนอความคืบหน้ามายังคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาตั้ง “คณะกรรมการตุลาการชั่วคราว” ขึ้นต่อไป

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมสมัยนั้น (พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์) ได้ส่งร่างระเบียบชั่วคราวว่าด้วยคณะกรรมการตุลาการ เสนอไปยังคณะรัฐมนตรี ตามหนังสือที่

๒๕/๕๗๗ ลงวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๔๗๗ แล้วต่อมาวันที่ ๒๑ เดือนเดียวกัน รัฐมนตรีเห็นว่าสมควรให้คณะกรรมการตุลาการมีหน้าที่ ให้ความเห็นเกี่ยวกับผู้ช่วยตุลาการที่ไม่ขึ้นกับ ก.พ. ด้วย จึงได้ขอแนกร่างระเบียบชั่วคราวในข้อ ๒ เพิ่มเติมไปตามหนังสือที่ ๓๐/๕๘๕ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้พิจารณาแก้ไขอย่างประการแล้วได้อนุมัติให้กระทรวงยุติธรรมประกาศใช้เป็นระเบียบต่อไปได้คำมหนังสือกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ ข. ๑๔๗๖/๒๔๗๗ ลงวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๔๗๗ และกระทรวงยุติธรรมก็ได้ประกาศใช้ระเบียบชั่วคราวว่าด้วยคณะกรรมการตุลาการในวันเดียวกันนั้นเอง และได้ส่งระเบียบนี้ไปยังหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการเพื่อออกอากาศในวันนั้นด้วย มีข้อความที่ควรทราบในข้อ ๑-๒ เพื่อความสมบูรณ์ของเรื่องดังต่อไปนี้

“รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเห็นเป็นการสมควรที่จะจัดให้มีคณะกรรมการตุลาการเพื่อเป็นที่ปรึกษาช่วยเหลือในหน้าที่ระงับการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พุทธศักราช ๒๔๗๑ ไว้ชั่วคราวจนกว่าจะได้มีบทพระราชบัญญัติให้เหมาะสมกับกาลทุกประการ

จึงได้วางระเบียบชั่วคราวว่าด้วยคณะกรรมการตุลาการไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑. ให้ตั้งคณะกรรมการตุลาการขึ้นคณะหนึ่งซึ่งประกอบด้วย

(๑) อธิบดีศาลฎีกา	เป็นประธานกรรมการ
(๒) ปลัดกระทรวงยุติธรรม	เป็นกรรมการ
(๓) กรรมการศาลฎีกาผู้มีอาวุโสสูง ๑ นาย	เป็นกรรมการ
(๔) อธิบดีผู้พิพากษาศาลในกรุงเทพฯ	เป็นกรรมการ
(๕) หัวหน้ากองกลาง กระทรวงยุติธรรม	เป็นเลขานุการ

ข้อ ๒. คณะกรรมการตุลาการนี้ ให้มีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาช่วยเหลือ ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างขึงเป็นผู้ ให้ความเห็นในเรื่องเหล่านี้ คือ

มายรรจบพบกันแล้ว จึงขอให้บุคคลยรรยงเป็นจุดที่คงมั่นและคงทนถาวรตลอดไป และ
ท่านผู้ใดที่ใดมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างตำแหน่งที่ถาวรนี้ ย่อมจะได้รับสิทธิ์จากความเชื่อถือ
ไว้วางใจไม่แต่จากฝ่ายตุลาการผู้ใช้วิชาชีพนี้เท่านั้น แต่จากอาณาประชาราษฎร์ทั่วไปด้วย

ในเรื่อง ก.ต. นี้ มีข้อสำคัญที่ควรนำมากล่าวไว้เพื่อให้บริบูรณ์ คือมีเสียง
กล่าวขวัญกันมากครั้งหนึ่งในสมัยร่าง พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการในปี ๒๔๕๗ ว่า
ก.ต. นี้ไม่มีแบบอย่างที่ไหนในโลกเขามีกัน การที่ไทยเราให้มีก็เพื่อเป็นหลักประกันในการ
ให้คุณหรือโทษแก่ตุลาการ แต่สภาพของ ก.ต. มีแต่อำนาจ ไม่มีความรับผิดชอบ ความ
รับผิดชอบนั้นต้องมีต่อประชาชน แต่ไม่มีผู้แทนประชาชนเข้าไ้ใน ก.ต. รัฐมนตรีว่าการ
ยุติธรรมก็ไม่ได้ใน ก.ต. จึงผิดหลักและไม่มี first-hand contact

ข้อที่ว่า ก.ต. ไม่มีความรับผิดชอบต่อประชาชนนั้น ก.ต. ไม่ใช่ผู้บริหารนโยบาย
ของกระทรวงยุติธรรม และประชาชนไม่ใช่ผู้เลือกตั้ง ก.ต. ฉะนั้นจะให้ ก.ต. รับผิดชอบต่อ
ประชาชนอย่างไรได้ สมาชิกสภาต้องรับผิดชอบต่อประชาชนก็เพราะประชาชนเป็น
ผู้เลือกตั้งสมาชิกสภา ก.ต. ซึ่งกรรมการส่วนใหญ่ได้รับเลือกตั้งจากตุลาการทั่วประเทศ
ส่วนกรรมการบางส่วนก็เป็นตุลาการหรือฝ่ายตุลาการชั้นนอกไทยตำแหน่ง ซึ่งเสมือนได้รับ
เลือกตั้งจากตุลาการทางอ้อม ก.ต. จึงรับผิดชอบต่อตุลาการทั่วประเทศอยู่แล้ว ฉะนั้น และ
สภานี้ของ ก.ต. ก็มีใช้สภานี้ทางการเมือง ฉะนั้น ข้อที่ว่าไม่มีผู้แทนประชาชนเข้าใน
ก.ต. จึงผิดหลักนั้น ย่อมฟังไม่ได้

ส่วนข้อที่ว่าไม่มี first-hand contact นั้น ก็มียุติแล้ว โดยอนุโลมจากการผสม
ผสานกันระหว่างรัฐมนตรียุติธรรมกับ ก.ต. และในปีปัจจุบันก็มีมาตรา ๓๕ ทวิ ให้รัฐมนตรี
กับ ก.ต. ร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดและรอบคอบยิ่งขึ้นในการพิจารณาคดีของ ก.ต. อนึ่ง ใน
เรื่องนี้ ท่านเจ้าพระยาจักรีธรรมมาธิบาล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (๓ สมัย) ได้
ตอบข้อข้องใจของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในวันแถลงนโยบาย เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม
๒๔๘๐ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“การที่จำต้องมีคณะกรรมการตุลาการ ก็เพื่อให้เป็นหลักประกันแก่ผู้พิพากษาที่จะได้มีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นเอง ส่วนการที่ต้องเสนอเรื่องมายังรัฐมนตรีนั้นก็ย่อมเป็นของธรรมดา เพราะถ้าไม่ไห้รัฐมนตรีมีอำนาจใช้ดุลพินิจในหน้าที่ตามสมควรแล้ว จะรับผิดชอบต่อการงานในกระทรวงได้อย่างไร ข้อที่สมาชิกสงสัยว่ารัฐมนตรีจะไม่เห็นพ้องด้วยกับคณะกรรมการตุลาการนั้น ตามทางปฏิบัติยังไม่ปรากฏว่าได้เคยมีการติดขัดอย่างใด ถ้ารัฐมนตรีจะไม่ฟังคณะกรรมการตุลาการเสียเลยแล้ว ก็ไม่คิดว่ารัฐมนตรีจะดำรงฐานะที่จะรักษากระทรวงนั้นไว้ได้”

สำหรับข้อที่ว่า ไม่มีแบบอย่างที่ไหนในโลกเขามี ก.ค. นั้น ถ้าแม้เป็นความจริงก็น่าภาคภูมิใจที่ความคึกของคนไทยล้าหน้าชาวโลก เพราะของดีของเราที่ชาวโลกเขายังไม่มีนั้น ต้องถือว่าเป็นมรดกมีค่าซึ่งควรแก่การรักษาให้ยั่งยืนต่อไป และแม้แต่ผู้พิพากษาชาวอังกฤษและอเมริกันที่มาเยือนศาลไทย ก็ยังรับว่าวิธีการของ ก.ค. ของไทยแยกขาดและดีกว่าวิธีเลือกตั้งผู้พิพากษาในสหรัฐอเมริกา

แต่ในประเทศฝรั่งเศส ปรากฏว่ามีคณะกรรมการตุลาการ เรียกว่า Conseil Supérieur de la Magistrature ซึ่งเริ่มมีเค้าโครงมาแต่ปี ค.ศ. ๑๘๑๐ และได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาจนได้ตราลงไว้ในรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐ ฉบับที่ ๔ ปี ค.ศ. ๑๙๔๖ เป็นครั้งแรก ได้เน้นถึงความเป็นอิสระของตุลาการตามรัฐธรรมนูญเพื่อให้ความมั่นคงในความเป็นอิสระของตุลาการนั้น เป็นที่ทอดทูนเห็นได้ชัด ประธานาธิบดี (ซึ่งเป็นประมุขของประเทศ) เป็นประธาน ก.ค. ซึ่งมีจำนวน ๑๔ นาย ต่อมาในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันปี ค.ศ. ๑๙๕๘ (หรือที่เรียกกันว่าฉบับเดอโกล) ซึ่งให้อำนาจเด็ดขาดแก่ประธานาธิบดี ก็ยังได้บัญญัติเกี่ยวกับอำนาจของ ก.ค. และความเป็นอิสระของผู้พิพากษากลอบถึงเสถียรภาพในการดำรงตำแหน่งของผู้พิพากษากฎในมาตรา ๖๑, ๖๒ ดังต่อไปนี้

“มาตรา ๖๑ อิศรภาพของผู้พิพากษาย่อมได้รับความคุ้มครองโดยกฎ-

หมาย

มาตรา ๖๒ ผู้พิพากษาที่ได้รับแต่งตั้ง ผู้ใดจะโยกย้ายมิได้

ให้มี ก.ต. ^๕ หนึ่งเป็นผู้คุ้มครองความเป็นอิสระของผู้พิพากษาและเป็นผู้พิจารณาระเบียบวินัยของผู้พิพากษา

กรรมการ ก.ต. นั้นให้ประธานาธิบดีเป็นผู้แต่งตั้ง และให้อยู่ในตำแหน่งได้ ๖ ปี กรรมการ ๒ ใน ๓ ให้แต่งตั้งจากบรรดาผู้พิพากษาที่ยังรับราชการอยู่หรือที่เกษียณอายุแล้ว ห้ามเปลี่ยนแปลงตลอดอนกรรมการภายในกำหนดระยะเวลาดังกล่าว

รายละเอียดเกี่ยวกับถาวรเลิกกรรมการอื่นนอกจาก ๒ ใน ๓ ที่กล่าวแล้วนั้น ให้กำหนดไว้เป็นกฎหมาย”^๕ ดังนี้

อย่างไรก็ตาม ก.ต. ของเราได้เริ่มขึ้นและจัดตั้งขึ้นแล้ว โดยกฎหมาย งานกระทรวงได้รับรับรองให้ตราลงไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับที่ ๒๔๘๕ ในมาตรา ๑๐๕ ว่า การแต่งตั้ง การย้าย และถอดถอนผู้พิพากษาต้องได้รับความชอบของ ก.ต. ก่อนแล้วจึงนำความขึ้นกราบบังคมทูล ศลสภจนการเลื่อนตำแหน่งหรือเงินเดือนก็ต้องได้รับความเห็นชอบของ ก.ต. นั้น เป็นหลักประกันข้อเท็จจริงที่ระงับอำนาจอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ได้อย่างเที่ยงแท้ เราจึงได้แต่หวังและตั้งตาคอยว่าในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่สภาร่างรัฐธรรมนูญกำลังดำเนินการอยู่นี้ บทบัญญัติเช่นมาตรา ๑๐๕ นี้จะคงอยู่หรือจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นประการใด และขอบรรดาเพื่อนข้าราชการฝ่ายอื่นทั้งหลาย โปรดอย่าได้แคลงใจที่ไม่มีหลักประกันเช่นว่านี้บ้าง เพราะหลักประกันเช่นว่านี้จำเป็นก็ยังมีอยู่และคงอยู่แก่ผู้พิพากษาศลสภการในรัฐธรรมนูญด้วย ก็เพราะเหตุผลสำคัญที่รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดยากแก่การแก้ไขเปลี่ยนแปลง ส่วนกฎหมายธรรมดาอย่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยระเบียบข้าราชการนั้น ฝ่ายบริหารและการเมืองจะแก้ไขได้ง่ายเสียเมื่อใดก็ได้ โดยชอบด้วยกฎหมาย ฉะนั้น จึงต้องให้ความมั่นคงแก่เสถียรภาพของศาลการไว้ ในรัฐธรรมนูญด้วย เพื่อเป็นหลักประกันอำนาจ

^๕ ก.ต. ของฝรั่งเศส คร. วิฑูร เทพพิทักษ์ ช่วยรวบรวมให้

อิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี ซึ่งมีผลเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข ความปลอดภัยและ
ความเที่ยงธรรมแก่ประชาชนทุกคนรวมตลอดถึงเราท่านทั้งหลาย ไม่ว่าจะเข้าราชการ
ประจำหรือฝ่ายการเมือง ก็อยู่ในฐานะที่ควรเป็นประชาชนอยู่ด้วยตลอดเวลา การเข้าถึง
ประชาชนของฝ่ายบริหารและการเมือง เป็นนอกของการปกครอง และเป็นมรรควิธีที่ควร
โดยแท้ที่พระราชาเสด็จประพาสของกษัตริย์ให้ดำรงอยู่ และสามารถนำประเทศชาติไป
สู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ฉับไฉน การเข้าถึงชีวิตจิตใจของผู้พิพากษาคุลาการหรือศาลชั้นเป็นที่
พึงศรัทธาของประชาชนก็มิใช่ท่านเองเกี่ยวกันฉนั้น

(๓) อำนาจอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี

อำนาจอิสระของตุลาการเป็นอำนาจที่อารยประเทศทั่วโลกได้รับรองมาช้านาน
ของไทยเราก็มิใช่ว่าเพิ่งจะมารับรองอำนาจนี้ไว้ ใน พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ.
๒๔๗๑ มาตรา ๑๒ และต่อมาในรัฐธรรมนูญทุกฉบับ แต่ได้รับรองมาแต่โบราณกาล
แล้วทั้งปรากฏในกฎหมายตราสามดวง ในลักษณะ “พระธรรมศาสตร์” ว่าด้วยพระเวลาการ
ซึ่งได้บัญญัติไว้แต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและได้รวบรวมชำระให้ดีขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
(รัชกาลที่ ๑) มีข้อความที่ระขอด้วยทอเป็นภาษาข่อยขุนไทยรักษารูปสำนวนภาษาเดิมไว้
ด้วยมีดังนี้

“ตุลาการต้องตั้งตนเป็นอิสระหนึ่ง เอาตัวใจที่จำเลยเป็นอิสระหนึ่ง ให้
ฟังแต่ถ้อยคำสำนวนอิสระหนึ่ง และจงวินิจฉัยคดีโดยสัจหนึ่ง โดยซื่อหนึ่ง และ
โดยอันเสมอกันตามพระธรรมศาสตร์หนึ่ง”

นี่คือ วัฒนธรรมทางการศาลของไทย ที่เราควรภาคภูมิใจไว้ว่า มีมาก่อนสมัยที่
Montes-quieu นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสจะแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยเมื่อเวลาเพียง ๒๐๐ ปีเศษ
มานี้เท่านั้นชั่วช้าไป (ซึ่งต่อมาเมื่อเกิดปฏิวัติใหญ่ในฝรั่งเศสในปี ค.ศ. ๑๗๘๘ จึงได้เริ่ม

บัญญัติรับรองอำนาจตุลาการเป็นอิสระต่างหากจากอำนาจนิติบัญญัติลงไว้ ในรัฐธรรมนูญของฝรั่งเศสฉบับปี ค.ศ. ๑๗๘๘ เป็นครั้งแรก)

เนื่องจากรัฐธรรมนูญทุกฉบับได้บัญญัติรับรองอำนาจตุลาการไว้แล้ว ในทางทฤษฎีจึงไม่ต้องบัญญัติซ้ำไว้ในกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการอีก เพราะเป็นแต่กฎหมายในการวางระเบียบปกครองตุลาการเท่านั้น แต่ผลแห่งการปกครองตุลาการตามพระราชบัญญัตินั้น ผลสะท้อนสำคัญยิ่งที่อาจกระทบกระเทือนถึงอำนาจอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีได้คงเห็นประกายมาบ้างแล้ว จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงข้อนี้บ้างตามสมควร เพราะมีความสัมพันธ์กันโดยตรง

แต่การกล่าวถึงข้อนี้ หากจะกล่าวด้วยถ้อยคำของตนเองก็ดูไม่มีน้ำหนักเป็นหลักฐานอันใด หากจะกล่าวถึงคำว่า ผู้ศึกษากรุกแล้วคงเข็ดขยี้ฟุ้งอีก จึงขอให้เราท่านทั้งหลายลองฟังจากเสียงของท่านผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายของเราและของต่างประเทศดูบ้าง คงจะได้ประโยชน์ล้ำลึกและลึกว่า

บุคคลแรกที่กล่าวถึง ไม่ใช่ นักกฎหมาย แต่เป็นนักการเมือง นักประพันธ์ และนักแต่งกวีแปลตำราผู้มีชื่อเสียงของเราคนหนึ่ง... หลวงวิจิตรวาทการ ท่านผู้นี้ได้กล่าวไว้ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ในคำราตรีในป่าชุกฉาที่ใดจำไม่ได้ และเมื่อใดก็ไม่ได้จำ จำได้แต่ข้อความว่า

“ในยามที่บ้านเมืองสงบ ศาลเป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชนอยู่แล้ว ในยามที่บ้านเมืองคับขัน ศาลและทหารเป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชนยิ่งขึ้นไปอีก เพราะทหารเป็นผู้ถืออาวุธ ศาลก็มีอาวุธพิเศษอยู่ในมือ ถ้าสถาบัน ๒ อย่างนี้ ตั้งอยู่ในความเป็นกลางเป็นอิสระจริงๆ ประชาชนพลเมืองก็อุ่นใจ ความสงบร่มเย็นก็จะคืนมาสู่ แต่ถ้าฝ่ายใดหรือทั้งสองฝ่ายนี้ไม่ตั้งตนอยู่ในความเป็นกลาง ไม่เป็นอิสระ

เสียแล้ว ความสงบร่มเย็นก็จะมีไม่ได้ จะเกิดความปั่นป่วนกันทั่วไป จึงจำเป็นต้องให้สถาบันทั้งสองนี้เป็นกลางเป็นอิสระจริงๆ”

คำกล่าวนี้จับใจมาก เพราะเป็นความจริงอยู่ชั่วกาลปาวสาน

แต่ทำอย่างไรจึงจะให้ผู้พิพากษาศาลากลางเป็นอิสระได้จริงๆ คราวนี้ขอให้ฟังจากนักกฎหมายผู้มีชื่อเสียงของเราคนหนึ่ง ดร.ทยุค แสงอุทัย ซึ่งกล่าวไว้ในบทความทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๔๙๘ เรื่อง “ประชาธิปไตยกับนิติรัฐ” *๐ มีใจความว่า

“ประเทศไทยจะเป็น “นิติรัฐ” (Legal States) ได้ ต้องเข้าหลักเกณฑ์ ๓ ประการ คือ

๑. กฎหมายจะต้องอยู่เหนือสิ่งอื่นทั้งหมด รัฐและเจ้าพนักงานของรัฐ จะต้องยอมตนผูกมัดต่อกับกฎหมาย
๒. ต้องแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยทั้ง ๓ คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ ให้ควบคุมเหนี่ยวรั้งกันและกันไว้
๓. ผู้พิพากษาจะต้องมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี

วิธีการที่จะทำให้ผู้พิพากษามีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี มี ๒ ประการ คือ

๑. ต้องให้หลักประกันความเป็นอิสระในรัฐธรรมนูญ และ
๒. ต้องให้หลักประกันเสถียรภาพแห่งการดำรงตำแหน่งของผู้พิพากษา

ยิ่งในระบอบประชาธิปไตย ยิ่งต้องการให้ผู้พิพากษามีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีมากขึ้น เพราะรัฐบาลย่อมเข้า ๆ ออก ๆ ตามวิถีทางแห่งรัฐ-

*๐ ดูพาวท มกราคม ๒๔๘๘

ธรรมเนียม ถ้าผู้พิพากษาไม่เป็นกลาง รัฐบาลที่ออกจากตำแหน่งไปก็ไม่สบายใจเพราะ อาจถูกรัฐบาลใหม่กล่าวหาเป็นคดีอาญาได้ ทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล สมาชิกสภา เจ้าพนักงาน หรือราษฎร ต่างก็ต้องการให้ผู้พิพากษาเป็นอิสระ เพราะทุกฝ่ายและ ทุกคนไม่สามารถจะรู้อ่วงหน้าได้ว่า อนาคตของตนจะเป็นประการใด”

ในคำบรรยายแก่นักศึกษาวินิจฉัยคดีของพระยาอรรถการีย์-นิพนธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เรื่อง “กระทรวงยุติธรรมและนโยบายป้องกัน ราชอาณาจักร” เมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๐๓ ท่านได้บรรยายไว้ในตอนเริ่มต้นว่า

“ราชอาณาจักรจะดำรงอยู่ด้วยดี ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับทำให้ประชาชน พลเมืองพอใจในการปกครองบ้านเมือง เฉพาะอย่างยิ่งต้องมีหลักประกันความยุติธรรม ให้แก่เขา เมื่อเขาหันหน้ามาขอพึ่งความยุติธรรม ถ้าเมื่อใดประชาชนพลเมืองหมด ความเชื่อถือว่าเขาจะพึ่งใครได้ในเมื่อเขาได้รับการกดขี่ข่มเหงหรือได้รับความไม่เป็น ธรรมอย่างใด ๆ แล้ว เมื่อนั้นย่อมเป็นภัยร้ายแรงแก่ราชอาณาจักร ฯลฯ ด้วยเหตุนี้ การจัดให้มีและรักษาไว้ซึ่งกฎหมายที่ดี และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นเหมาะสมกับกาล สมัย การจัดให้มีตุลาการที่ดีเพื่อให้พิจารณาพิพากษาอรรถคดีไปตามบทกฎหมายโดย มีสมรรถภาพและคุณภาพ การให้อำนาจอิสระแก่ตุลาการโดยดำเนินการมิให้มีสิ่งใด เข้ามาแทรกแซง เหล่านี้จึงเป็นนโยบายสำคัญของกระทรวงยุติธรรม”

ตอนต่อไปท่านได้บรรยายถึงหลักการที่ผู้พิพากษาต้องมีอิสระในการพิจารณา พิพากษาคดีนั้น ในประเทศอังกฤษได้มีการต่อสู้เพื่อขันทยกในหลักการนี้มาแล้วในรัชสมัย พระเจ้าเจมส์^{๑๑} ซึ่งมีพระบรมราชโองการให้ผู้พิพากษาศาลสูงนำคดีขึ้นปรึกษาพระองค์ก่อน คดีอื่น ท่าน Sir Edward Coke ผู้พิพากษาคณะ ๑ ใน ๑๒ คนไม่ยอมขยับยั้งและเป็นเหตุให้

^{๑๑} พระเจ้าเจมส์ที่ ๑ (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๕๖-๒๑๖๙) ซึ่งประวัติศาสตร์สากลของหลวงวิจิตรวาทการ เล่ม ๔ หน้า ๑๔๙ บันทึกว่า “มีนิสัยอคติโง่ง, ชอบประพฤติกดขี่คนจน, เยื่อใยต่อหมื่นคน, ซลาดที่สุด คืออย่าง เดียวที่ได้รับความศึกษา มีวิชาความรู้มากจนพระเจ้าอองรีที่ ๔ ของฝรั่งเศสตั้งสมัญญาให้ว่า “อ้ายโง่ที่ฉลาดที่สุด” พลเมืองเกลียดชังเขามาก”

ท่านถูกปลดจากตำแหน่งในปี ค.ศ. ๑๖๑๖ ต่อมาเมื่อprinซ์ออฟเรนจ์ ขึ้นครองราชย์ปี ค.ศ. ๑๗๐๑ ผู้พิพากษาอังกฤษจึงมีอิสระตลอดมาจนปัจจุบันและถึงขนาด ซึ่งท่านได้บรรยายความตอนนั้นไว้ว่า

“การที่ประเทศอังกฤษมีผู้พิพากษาที่ดั่งขนาด ก็เพราะเขายึดมั่นเป็นหลัก คำนึงการมาในข้อสำคัญ ๆ ดังนี้

๑. ผู้พิพากษาต้องมีอิสระโดยสมบูรณ์ในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี
๒. ฝ่ายบริหารไม่มีอำนาจถอดถอนผู้พิพากษา
๓. ผู้พิพากษาจะไม่ได้รับการเลื่อนเงินเดือนหรือตำแหน่งหน้าที่ หรือบำเหน็จอย่างใด ๆ ทั้งสิ้น
๔. ผู้พิพากษาจะพิจารณาพิพากษาคดีที่ตนมีส่วนเกี่ยวข้องมิได้
๕. ผู้พิพากษาจะต้องแสดงให้คู่กรณีเห็นว่าตนได้ให้ความยุติธรรมแก่เขา
๖. ผู้พิพากษาต้องไม่ยอมฟังความฝ่ายเดียว”

ท่านผู้บรรยายได้อธิบายถึงมูลเหตุของหลักการทั้ง ๖ ข้อว่า เกิดขึ้นมิใช่เพื่อประโยชน์อย่างไร ซึ่งในข้อ ๒ ท่านอธิบายว่า

“หลักการในประการที่ ๒ เกิดเป็นหลักปฏิบัติขึ้น ก็ด้วยประสงค์จะให้ผู้พิพากษาวางตนเป็นกลางได้จริง ๆ ในกรณีที่รัฐกับเอกชนมีกรณีพิพาทกัน สำหรับประเทศไทยก็ได้คำนึงถึงหลักการข้อนี้อยู่เหมือนกัน แต่แทนที่จะให้รัฐสภาเป็นผู้ถวายคำแนะนำต่อพระมหากษัตริย์ให้ทรงถอดถอนอย่างในประเทศอังกฤษ กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการตุลาการได้บัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของ ก.ต. เป็นผู้พิจารณาวินิจฉัย และตามรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทยทุกฉบับที่ไข่มาก็ได้บัญญัติไว้ว่า การแต่งตั้งและถอดถอนผู้พิพากษาต้องกระทำด้วยความเห็นชอบของ ก.ต. ซึ่งนับว่าได้ผลเช่นเดียวกับในประเทศอังกฤษ เพราะ ก.ต. ประกอบด้วยตุลาการทั้งใน

และนอกราชการที่ตุลาการทั่วประเทศเป็นผู้เลือกตั้งขึ้นมา มิได้แต่งตั้งและดำรงตำแหน่งอยู่ได้ตามความพอใจของฝ่ายบริหาร”^{๑๒}

นอกจากนี้ ท่านผู้บรรยายยังได้อ้างถึงคำอภิปรายของท่านวินสตัน เชอร์ชิลล์ที่ ได้กล่าวในสภาผู้แทนราษฎรอังกฤษเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๑๙๕๓ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“ผู้พิพากษามิใช่จะมีหน้าที่แต่เพียงตัดสินคดีระหว่างบุคคลต่อบุคคลให้ เป็นไปโดยยุติธรรม แต่มีหน้าที่ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญที่ส่วนใหญ่ของโลกยังหาได้ตระ- หนักไม่ หน้าที่นี้ก็คือ ต้องตัดสินให้ความเป็นธรรมระหว่างบุคคลกับรัฐด้วยนั่นเอง การศาลยุติธรรมของอังกฤษประกอบด้วยประเพณีและการปฏิบัติที่แล้วมาเป็นผลกำไร ที่คงอยู่ของชาติอังกฤษและชาวอังกฤษทั้งมวล และความเป็นอิสระของผู้พิพากษา ในการพิจารณาพิพากษาคดีในศาลอังกฤษนั้น นับว่าเป็นส่วนหนึ่งซึ่งแสดงให้โลก ซึ่งกำลังเจริญขึ้นอย่างรวดเร็วได้เห็นหลักการเพื่อนุษธรรมของอังกฤษด้วย”

วาทีอันสำคัญตอนท้ายของนักการเมืองใจเพชรผู้มีความกล้าหาญตำแหน่งรัฐมนตรีของเขา
จริง ๆ

ในบทความ ข้อคิดจากสัปดาห์แห่งการป้องกันอาชญากรรม^{๑๓} ของนาย จิตติ ทิงส์กัทย์ ท่านผู้เขียนได้อ้างถึงความเห็นของ Sir Alfred Denning ผู้พิพากษาศาล อุตอรณ์ของอังกฤษซึ่งเขียนไว้ในหนังสือ เรื่อง The Changing Law (๑๙๕๓) มีข้อความ เกี่ยวกับเรื่องกฎหมายที่กึ่งยังมีผลสำคัญ ๔ ประการ คือ ๑. ต้องแน่นอน ๒. ต้อง ยุติธรรม ๓. ต้องรู้ได้ง่าย และ ๔. ต้องมีผู้พิพากษาที่เป็นอิสระและเที่ยงตรงอันเป็นที่ เชื่อถือของประชาชนเป็นผู้ช้จากอังกฤษคดี

ถ้าหวั่นข้อ ๔ นี้ท่าน Sir Alfred Denning ได้กล่าวไว้ว่า

^{๑๒} ศลพาท มิถุนายน ๒๕๐๒

^{๑๓} ศลพาท มิถุนายน ๒๕๐๒

“ความเชื่อถือของประชาชนเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ก็เพราะเขาารู้ยู่่ว่า ไม่มีสมาชิกในคณะรัฐบาล หรือในรัฐสภา หรือเจ้าหน้าที่ใดๆ ในทบวงการแห่งรัฐบาล ได้มีสิทธิด้วยประการใด ๆ ที่จะชักนำหรือใช้อิทธิพล หรือแทรกแซงในการวินิจฉัยคดีของผู้พิพากษา ความเชื่อมั่นในข้อนี้เท่านั้นที่ประชาชนจะพึงให้ความเชื่อถือไว้วางใจในบรรดาผู้พิพากษา ข้อพิสูจน์ว่าประชาชนจะมีหรือไม่มี ความเชื่อถือไว้วางใจ ก็คือ ผู้พิพากษาจะต้องเป็นอิสระจากอิทธิพลของฝ่ายบริหาร” (They must be independent of the executive)

ซึ่งท่านผู้เขียนได้กล่าวเสริมต่อไปว่า

“ทั้งนี้ก็เพราะอิสระของผู้พิพากษาไม่ใช่มีอยู่ได้เพราะตัวหนังสือที่เขียนไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายวิธีพิจารณา แต่จะมีได้จริงตามตัวหนังสือนั้นก็เพราะมีหลักประกันซึ่งประชาชนเขาจะใช้เป็นหลักพิสูจน์ว่า เขาควรมีความไว้วางใจในตัวผู้พิพากษาได้หรือไม่” และอีกคนหนึ่งว่า “มิใช่ว่าศาลเราอยากเป็นอิสระเพื่อประโยชน์ของเรเอง แต่ที่ว่ามันเป็นสิ่งเดียวกับที่ประชาชนเขาจะดูเพื่อให้ความเชื่อถือไว้วางใจว่าศาลจะซื่อสัตย์และหน้าที่ของเขาให้เป็นบุคิธรรมได้โดยปราศจากอคติและอิทธิพลใดๆ ได้หรือไม่”

นี่คือความมุ่งหมายใหญ่ยิ่งของหลักการข้อนี้ ซึ่งไม่มีผู้ใดปฏิเสธหรือโต้แย้งได้ในโลกของผู้เจริญแล้วด้วยสังคมนิยมและมนุษยธรรม

จากหนังสือ “The World We Live In” ของพระเจ้าจอร์จที่หก ได้ทรงอ้างถึงคำอธิบายในสภาผู้แทนราษฎรอังกฤษของท่านวินสตัน เชอร์ชิลล์ นายกรัฐมนตรีในการเสนอร่าง พ.ร.บ. เพิ่มเงินเดือนผู้พิพากษาศาลสูงของอังกฤษ จากปีละ ๕,๐๐๐ ปอนด์ (ซึ่งได้ริเริ่มมาตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๒๐) เป็นปีละ ๔,๐๐๐ ปอนด์ ในปี ค.ศ. ๑๘๕๐ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“นับเป็นเวลา ๖๐๐ ปีมาแล้วที่ผู้พิพากษาไม่เพียงแต่ได้รับสิทธิพิเศษเท่านั้น แต่ยังมีตำแหน่งหน้าที่อันเป็นหนึ่งไม่มีสอง จะหาสิ่งใดในเกาะอังกฤษของเราเสมอเหมือนมิได้อีกด้วย ผู้พิพากษาจะได้รับแต่งตั้งให้อยู่ในตำแหน่งได้จนตลอดชีวิตโดยไม่มีสิ่งใดจะมาถอดถอนได้ นอกจากด้วยมติของรัฐสภาทั้งสอง ประกอบกับพระบรมราชานุมัติเท่านั้น หลักการที่ให้ผู้พิพากษามีอิสระโดยสมบูรณ์ แยกออกต่างหากจากฝ่ายบริหารนั้น นับเป็นรากฐานแห่งชีวิตชาวเกาะของเรามากมาย จนได้มีการลอกแบบไปใช้กันไม่มากนักยอทั่วโลกเสรี และยังเป็นห่วงมหรณพอันล้ำลึกที่ขวางกั้นพวกเรากับพวกเผด็จการทุกรูปอีกด้วย ผู้พิพากษาไซ้แต่จะมีหน้าที่ประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรมระหว่างราษฎรด้วยกันเท่านั้นก็หาไม่ แต่รวมถึงระหว่างพลเมืองกับรัฐด้วย ซึ่งเป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของผู้พิพากษาที่ประเทศอื่นอีกบางประเทศไม่สามารถจะเข้าใจได้”^{๑๔}

ถูกที่เกี่ยวกับประเทศอื่นอีกบางประเทศไม่สามารถเข้าใจได้ ในเมื่อรัฐหรือทบวงการเมืองของรัฐก็ซึ่งแพ้คดีแก่ราษฎร และภายหลังสงครามโลกยุติแล้ว มีหลายรัฐหลายประเทศที่ได้รับเอกราชปกครองตนเอง ซึ่งมีบางประเทศก็ได้หันเหออกไปนอกวิถีทางแห่งประชาธิปไตยเสรี โดยการล่วงละเมิดอำนาจตุลาการอย่างน่าเศร้าใจ

ด้วยเหตุนี้เองบรรดากฎนิติศาสตร์เสรีจาก ๔๘ ประเทศจึงได้ร่วมกันประกาศ “บัญญัติแห่งเอเธนส์” (Act of Athens) ขึ้นไว้รวม ๔ ข้อในการประชุมกันที่กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๕๕ (พ.ศ. ๒๔๙๘) ซึ่งในข้อ ๓ มีว่า

“ตุลาการทั้งหลายพึงดำเนินตามหลักการแห่งกฎหมาย (Rule of Law) จึงปกป้องและบังคับให้เป็นไปตามหลักการนั้นโดยปราศจากภยาคติ หรือฉันทาคติ และจงต้านทานขัดขวางการล่วงล้ำก้ำง่ายใด ๆ ต่อความเป็นอิสระของตุลาการที่มาจาก

ฝ่ายบริหารกิติ หรือจากพรรคการเมืองกิติ” (Judges should be guided by the Rule of Law, protect and enforce it without fear or favor and resist any encroachments by governments or political parties on their independence as judges.)^{๑๕}

บัญญัติข้อนี้หรือหลักการข้อนี้ ประเทศเผด็จการหรือในเครือเดียวกันคงไม่ยอมฟัง ทั้งที่มุสโสลินีจอมเผด็จการของอิตาลีเคยประกาศถึงกิติว่า “เสียงปืนคำรามดังกว่าเสียงคำพูด” (the echo of the gun is louder than voice) ซึ่งโดยพยัญชนะเป็นความจริงแน่ แต่ก็จริงเพียงเท่าเวลาที่สนเสียงปืนและควันปืนแล้วก็จางหายไป ทั้งไว้แต่ร่องรอยแห่งความพิณาศและความทุกข์ทรมาน ส่วนเสียงแห่งคำพูดที่เปล่งปลั่งด้วยศีลธรรมและมนุษยธรรมนั้นย่อมจะคงอยู่ตลอดกาลไม่ว่าฟ้าจะผ่าหรือแผ่นดินจะถล่ม เสียงชนิดนี้จะคงกังวานติดตราตรึงอยู่ในหน้าประวัติศาสตร์โลกตลอดไปไม่มีวันเสื่อมสูญ และไม่เคยมีมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตใด ๆ จะโค่นล้มความพิณาศหรือความทุกข์ทรมานด้วยเสียงชนิดนี้เลย

เพราะฉะนั้น หน้าตาของเรา (ตุลาการ) ก็คือ “จงประสาทความยุติธรรม” คือไป เพราะเป็นหน้าที่ประการเดียวโดยแท้ที่เราได้รับมอบหมายมา

แต่ที่ว่าหน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งเหมือนกันก็จะต้องมีอยู่และคงอยู่ด้วยคู่กันไปกับหน้าที่ประสาทความยุติธรรมนี้ หรืออำนาจอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีก็ดังว่ามานี้ ก็คือตัวของเราเอง จะต้องปฏิบัติและทำรงคนให้ช้อยู่ในฐานะควรแก่การเคารพบูชา อันจะก่อให้เกิดศรัทธาความเชื่อถือไว้วางใจ โดยไม่มีวันเสื่อมสลาย จึงจะสมด้วยเกียรติศักดิ์แห่งตำแหน่งหน้าที่ของตน และควรแก่การไว้วางพระราชหฤทัยที่ใคร้มอบหมายให้กระทำหน้าที่อันสูงเกียรตินั้นในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ของเรา และด้วยศรัทธาความเชื่อถือไว้วางใจซึ่งเกี่ยวพันกันเป็นรากฐานอันมั่นคงให้ตัวของเรารวมทั้งสถาบันศาลสถิตยุติธรรมของเรา (หรือสถาบันอื่นใดก็ตาม) ตั้งมั่นทำรงคงอยู่ได้ด้วยความเจริญรุ่งเรือง และบริสุทธิ์ศักดิ์สิทธิ์ตลอดกาล

ในเรื่องนี้ กระทรวงยุติธรรมก็ได้พากเพียรกระทำทุกอย่างเพื่อให้บรรลุผลดังงาม เช่นว่านคลอกมา โดยเริ่มแต่การสร้างสรรค์บุคคลผู้จะมาดำรงตำแหน่งตุลาการเป็นประการแรก เพราะเมื่อเลือกสรรได้คนดี ผลงานย่อมก็จะเป็นเงาคามตัว พุทธภาษิตมีว่า หว่านพืชใดไว้ย่อมได้ผลนั้น บรรพตุลาการของเราซึ่งได้รับการสร้างสรรค์มาแล้วและได้บำเพ็ญกรณียเป็นเยี่ยงอย่างที่ดีขงมาแล้ว ผลไม้ย่อมจะไม่หล่นไกลคัน สวนยุติธรรมของเราจึงยังคงสะพรั่งผลิดอกออกผลที่งดงามอยู่ไม่เน้อย ทั้งนี้ด้วยความเอาใจใส่ฟูมฟักรักษาจากเจ้าของสวน คือ กระทรวงยุติธรรมด้วยดีตลอดมา และเป็นธรรมดาที่ถ้าผลใดถูกพายุกัดพาให้หล่นออกไปไกลคัน เจ้าของสวนก็ต้องปลงทิ้งไป

หลักการที่กระทรวงยุติธรรมเลือกเฟ้นและสร้างสรรค์บุคคลผู้จะมาดำรงตำแหน่งนี้ได้กระทำกันมาแต่ดั้งเดิมอย่างแน่นหนา เราจึงสามารถมีบรรพตุลาการที่เป็นตัวอย่างดีเยี่ยมอยู่มาหลาย ส่วนในชั้นนี้ ตาม พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๘๖ ที่ใหม่การสอบคัดเลือกนั้น ก่อนรับสมัครก็ได้มีการตรวจสอบคุณสมบัติตามกฎหมายอย่างเข้มงวดกวดขัน โดยมีการตรวจสอบความประพฤติเป็นการลับด้วย อันมีผลให้ทั้งทวีปสมัครบางคนมาแล้วก็มี และเมื่อสอบได้แล้วยังต้องรับการอบรมอีกไม่น้อยกว่า ๑ ปี และให้ทำหน้าที่ผลึกให้ผู้พิพากษาคามหลักการเติมประกอบกันตลอดทั้งด้วย การอบรมกระทรวงยุติธรรมได้กระทำอย่างจริงจัง ทั้งนี้หลักฐานพยานชัดเจนเห็นได้จากรายงานของท่านปลัดกระทรวงยุติธรรม ในฐานะผู้อำนวยการอบรมผู้ช่วยผู้พิพากษาชุดที่ ๓ ที่ได้กล่าวเสนอต่อท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (พระกุศลพากย์สุวัฒน์) ในพิธีเปิดการอบรมผู้ช่วยผู้พิพากษาชุดนั้น ณ ห้องประชุมสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาเมื่อวันจันทร์ที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๑ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“ ฯลฯ และในที่สุดต้องการที่จะให้ผู้พิพากษาศาลาการทั้งหลาย เป็นผู้เคร่งครัดในศีลธรรมและจรรยา อันจักมีผลให้มีคุณธรรมประพฤตินั้นตั้งงามดำรงตนไว้ให้เป็นปูชนียบุคคล คือบุคคลอันควรได้รับการบูชา ให้สมแก่เกียรติศักดิ์แห่งตำแหน่ง

หน้าที่และควรแก่การไว้วางพระราชหฤทัย กระทรวงยุติธรรมได้พยายามทุกวิถีทางที่จะดำเนินการอบรมตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้นนี้ให้ได้ผลจริงจัง เพราะตระหนักอยู่เป็นอย่างดีว่า ในสถาบันทั้งหลายนั้น การสร้างสรรบุคคลผู้เป็นกำลังงานเป็นของสำคัญที่สุด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถาบันศาลสถิตยุติธรรม การสร้างสรรบุคคลผู้ชำนาญและหน้าที่ให้เป็นผู้มีสมรรถภาพ เพียบพร้อมด้วยคุณงามความดีอยู่ในระเบียบวินัยและศีลธรรมจรรยาโดยเคร่งครัดเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวด เพราะสิ่งนั้นเองที่จะทำให้สถาบันมั่นคงและรุ่งเรืองเป็นปรากฏการณ์ซึ่งแกร่งที่จะรักษาความยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้ตลอดไป”^{๑๖}

และในคำกล่าวตอบของท่านรัฐมนตรีว่า ในตอนสุดท้ายท่านได้ให้ โสวาทอนิมิต์คำ ยิง โดยนำเอาข้อคิดเห็นของประธานศาลสูงสุดแห่งรัฐอาร์โซนา คือท่าน Levi S. Udall จากเรื่อง The essential characteristics of a judge มาแสดงให้ฟังซึ่งมีข้อสารสำคัญอันมีค่าอยู่ในตอนสรุปของท่าน Levi S. Udall ว่าดังนี้

“ท่านอธิบดีผู้พิพากษามาร์แชล” ได้สรุปไว้เป็นถ้อยคำว่า “ผู้พิพากษาตุลาการจะต้องมีอิสระอย่างดีที่สุดและเด็ดขาดที่สุด จะต้องไม่มีสิ่งใดมามีอิทธิพลเหนือเขาหรือควบคุมเขาอยู่ นอกจากพระผู้เป็นเจ้าและความสำนึกผิดชอบของเขาเอง” และข้าพเจ้า (คือท่าน Udall) ขอเพิ่มเติมด้วยว่า เขาควรจะพยายามอย่างยิ่งที่จะรักษาความสำนึกผิดชอบของเขาให้สดใสและส่องแสงอยู่เสมออย่าให้มัวหมองหรือแปดเปื้อนได้”

จงรักษาความสำนึกผิดชอบให้สดใสและส่องแสงอยู่เสมออย่าให้มัวหมองหรือแปดเปื้อนได้

^{๑๖} ศุภพาหุ มกราคม ๒๕๐๑

^{๑๗} ท่าน Chief Justice Marshall เป็นประธานศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดังมากจนมีรูปหล่อสำริดอยู่เบื้องหลังรัฐสภาของสหรัฐในเวลานี้

จงรักษาความสำนึกผิดชอบ ให้สัคนีและส่องแสงอยู่เสมอ
อย่าให้มัวหมองหรือแปดเปื้อนได้

ขอขมาเรื่องนงท้วมคนที่อินโพเพราะและเอนอมตอยู่ตลอดกาล จากหนังสือเรื่อง
กฤษณาसनนี้อง พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาปรมาทมิฬวชิรราช :-

“พฤษภาสกร	อังกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เส่นงคอง	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรี
สถิตทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา”

การใช้เสื่อครุย

หลวงการุณย์นราทร

ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา

เสื่อครุยเป็นเครื่องแต่งตัวในงานเต็มยศใหญ่แต่โบราณมา ชั้นแสดงอิสริยยศแห่งผู้สวมต่างกันตามบรรดาศักดิ์มากน้อย และมีข้อความบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับตระกูลจุลจอมเกล้า รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ (พุทธศักราช ๒๔๓๖) มาตรา ๒๐ ว่า

“บันดาท่านที่เป็นสมาชิกในเครื่องราชอิสริยาภรณ์จะต้องหาเครื่องแต่งตนเป็นเครื่องยศสำหรับกับเครื่องราชอิสริยาภรณ์นี้ ดังนี้ เสื่อครุยตามบันดาศักดิ์แห่งตน แต่มีดวงตราเครื่องหมายปักบนเลื่อมแลไหมตามสัติดที่อกข้างซ้าย ถัดชั้นที่ ๑ รูปตาราปฐมจุลจอมเกล้า กว้างศูนย์กลาง ๘ นิ้ว ชั้นที่ ๒ รูปดวงตราทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ กว้างศูนย์กลาง ๖ นิ้ว ชั้นที่ ๓ มีแต่อักษร จ ๓ ตัวไว้กัน ฟันชมพู มีแถบพันสีน้ำเงิน มีอักษรว่า เราจะบำรุงตระกูลวงศ์ ล้อมรอบกว้างสี่นิ้ว

บันดาสมาชิกที่ได้รับตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์นี้ จะแต่งเครื่องแต่งตั้งกำหนดมานั้นเสมอไป ในการประชุมใหญ่ๆ ในการพระราชพิธีต่างๆ เป็นเวลาแต่งเต็มยศสวมเสื่อครุยจะแต่งเครื่องนี้ก็ ได้ ฤๅจะแต่งเครื่องอันประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์นี้ไว้ เว้นแต่เวลาที่ประชุมตามกำหนดของเครื่องราชอิสริยาภรณ์นี้จะแต่งเครื่องอันไม่ควร”

ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ ได้ตราพระราชกำหนดเสื่อครุยขึ้นเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ (พุทธศักราช ๒๔๕๔) โดยทรงพระราชปรารภว่า “เสื่อครุย

เป็นเครื่องแต่งตัวในงานเต็มยศใหญ่แต่โบราณมา และบัดนี้ได้โปรดให้มีเครื่อง
แต่งตัวตามลำดับยศข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งฝ่ายทหารพลเรือน จัดให้เป็นระเบียบ
เรียบร้อย ทรงพระราชดำริเห็นว่า การที่จะใช้เสื้อครุยนั้น สมควรจะมีพระราช
กำหนดไว้ให้เป็นระเบียบเสียด้วย” การใช้เสื้อครุยตามบรรดาศักดิ์ก่อนแทนนางเป็นไป
ตามระเบียบในพระราชกำหนดฉบับนี้ ซึ่งมีบัญญัติให้ยกเลิกความในมาตรา ๒๐ แห่งพระ
ราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับตระกูลจุลจอมเกล้า ที่กล่าวถึงข้างต้นนั้นเสียด้วย

ระเบียบการใช้เสื้อครุยตามที่ตราไว้ในพระราชกำหนดเสื้อครุย รัตนโกสินทร
ศก ๑๓๐ นั้น กำหนดให้สวมเสื้อครุยได้แต่โดยบรรดาศักดิ์จำพวกหนึ่ง โดยตำแหน่ง
จำพวกหนึ่ง และอีกจำพวกหนึ่งที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตตามที่กล่าวไว้ใน
พระราชกำหนดฉบับนี้

จำพวกโดยบรรดาศักดิ์ ได้แก่ผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
ชั้นสูง นับตั้งแต่ชั้นตติยจุลจอมเกล้าหรือจตุรवारณ (คือทวีติยาภรณ์ช้างเผือกในปัจจุบัน)
หรือจตุรัสวารณ (คือทวีติยาภรณ์มงกุฎไทยในปัจจุบัน) ขึ้นไป ซึ่งต่อมาได้ตราพระราช
กำหนดเสื้อครุยเพิ่มเติมขึ้นเมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๕๗ แก้ไขเสีย
ใหม่เป็นว่า “ผู้ที่จะสวมเสื้อครุยได้โดยบรรดาศักดิ์นั้น คือผู้ที่ได้รับพระราชทาน
เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูง นับตั้งแต่ชั้นตติยจุลจอมเกล้าวิเศษขึ้นไป” ตติยจุล-
จอมเกล้าวิเศษมีลำดับเกียรติยศต่อจากตติยจุลจอมเกล้า และอยู่หน้าตรีตาราภรณ์ช้างเผือก
ซึ่งแต่เดิมเรียกว่า นิภาภรณ์ (อยู่หลังทวีติยาภรณ์ช้างเผือกและทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย)

จำพวกโดยตำแหน่ง กำหนดไว้ดังนี้

“ข้อ ๑ ผู้พิพากษาทุกชั้น ให้สวมเสื้อครุยในเวลาแต่งเต็มยศทุกเมื่อ

ข้อ ๒ พระบรมวงษานุวงศ์ และข้าราชการผู้อ่านประกาศหรืออ่านคำ
ถวายไชยมงคลในชั่วเวลาเฉพาะกาล

ข้อ ๓ ข้าราชการเข้าในหน้าที่พระราชพิธีอันมีกำหนดให้สวมเสื้อครุย”

จำพวกที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต ได้แก่เจ้านายที่ระยรรพชา ให้สวมเสื้อครุยตามประเพณีที่มามาแต่โบราณได้ แต่ห้ามไม่ให้ใช้เสื้อครุยเกินบรรดาศักดิ์

เฉพาะผู้พิพากษาซึ่งกำหนดให้สวมเสื้อครุยในเวลาแต่งเต็มยศทุกเมื่อโดยตำแหน่งนั้น ต่อมาเมื่อได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเนติบัณฑิตยสภาขึ้น พระราชทานเสื้อครุยเป็นที่เชิดชูเกียรติยศแก่ผู้ทูลสอบไล่วิชากฎหมาย ใ้รับประกาศนียบัตรเป็นเนติบัณฑิต ก็ได้มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ตราพระราชกำหนดเสื้อครุยเนติบัณฑิตขึ้นเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๕๗ โดยทรงพระราชปรารภว่า สมควรจะให้ผู้พิพากษาทุกชั้นที่เป็นเนติบัณฑิตมี โอกาสใช้เสื้อครุยเป็นเกียรติยศให้ไพศาลยิ่งขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขยายความในพระราชกำหนดเสื้อครุย รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ ที่ให้ผู้พิพากษาทุกชั้นสวมเสื้อครุยในเวลาแต่งเต็มยศทุกเมื่อ นั้นต่อไปว่า

“ให้ผู้พิพากษาทุกชั้นบรรดาศักดิ์ที่เป็นเนติบัณฑิต สวมเสื้อครุยเนติบัณฑิต ในเวลาชั้นบัลลังก์พิจารณาพิพากษาคดี แลในเวลาแต่งเต็มยศอย่างอื่นทุกเมื่อ เว้นแต่เวลาแต่งเต็มยศใหญ่จึงสวมเสื้อครุยตามบรรดาศักดิ์ ส่วนผู้พิพากษาซึ่งมิได้เป็นเนติบัณฑิตให้คงสวมเสื้อครุยตามบรรดาศักดิ์ในเวลาแต่งเต็มยศทุกเมื่อ”

เมื่อได้ตราพระราชกำหนดเสื้อครุยเนติบัณฑิตขึ้นทุกถ่วงนั้นแล้ว เฉพาะผู้พิพากษาทุกชั้นที่เป็นเนติบัณฑิต จึงใช้เสื้อครุย ๒ ชั้น คือ เสื้อครุยตามบรรดาศักดิ์กับเสื้อครุยเนติบัณฑิตด้วย โดยในเวลาชั้นบัลลังก์พิจารณาพิพากษาคดี และในเวลาแต่งเต็มยศธรรมดาไม่ใช้เต็มยศใหญ่สวมเสื้อครุยเนติบัณฑิตเสมอ ถ้าเป็นเวลาแต่งเต็มยศใหญ่จึงสวมเสื้อครุยตามบรรดาศักดิ์ ส่วนผู้พิพากษาอื่นทุกชั้นที่มีได้เป็นเนติบัณฑิตคงแต่สวมเสื้อครุยตามบรรดาศักดิ์ ในเวลาแต่งเต็มยศทุกเมื่อเช่นเดิม คือไม่ว่าจะเป็นเวลาแต่งเต็มยศธรรมดาหรือเต็มยศใหญ่ ผู้พิพากษามีได้เป็นเนติบัณฑิตสวมเสื้อครุยตามบรรดาศักดิ์เสมอไป เป็นมาจนถึงนถระตั้งธงรัชกาลที่ ๗ จึงได้มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ

ให้ตราพระราชกำหนดเลือกครูแก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๒ ขึ้นเมื่อวันที่ ๑๘
กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๗๒ โดยให้ยกเลิกความในพระราชกำหนดเดิมที่เกี่ยวกับการ
สวมเสื้อครูโดยตำแหน่งสำหรับผู้พิพากษาคณะที่กล่าวมานั้นเสีย และให้ใช้ความตั้งข้อ
ไปนั้นแทน

“ผู้พิพากษาทุกชั้นบรรดาศักดิ์ที่เป็นเนติบัณฑิตให้สวมเสื้อครูเนติบัณฑิต ใน
เวลาชั้นบัลลังก์พิจารณาพิพากษาคดี และในเวลาแต่งเครื่องยศในงานที่เกี่ยวข้องกับ
ผู้พิพากษาหรือคณะเนติบัณฑิต ก็พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ผู้พิพากษาและ
ข้าราชการอื่นที่เป็นเนติบัณฑิตสวมเสื้อครูเนติบัณฑิตในโอกาสเช่นนั้นได้ เว้นแต่
ถ้ามีหมายกำหนดการให้แต่งเต็มยศใหญ่สวมครู จึงสวมเสื้อครูตามบรรดาศักดิ์”

นับตั้งแต่ยกขึ้นเป็นต้นมาผู้พิพากษาที่เป็นเนติบัณฑิตที่เคยสวมเสื้อครูเนติ-
บัณฑิตในเวลาแต่งเต็มยศทุกเมื่อก็ ผู้พิพากษาที่มีโตเป็นเนติบัณฑิตที่เคยสวมเสื้อครู
ตามบรรดาศักดิ์ ในเวลาแต่งเต็มยศทุกเมื่อก็ เป็นอันเลิกไปไม่ต้องสวมเสื้อครูชั้นใด
ในเวลาแต่งเต็มยศธรรมดา คงมีกรณีที่จะต้องสวมเสื้อครูในเวลาแต่งเต็มยศใหญ่
เหลืออยู่เท่านั้นว่า ถ้ามีหมายกำหนดการให้แต่งเต็มยศใหญ่สวมครูเมื่อใด ผู้พิพากษา
ทุกชั้นก็กราบพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูง นับตั้งแต่ตติยจุลจอมเกล้าไว้เศษ
ขึ้นไป จึงจะพึงสวมเสื้อครูตามบรรดาศักดิ์เหมือนนั้น เช่นเกี่ยวข้องกับข้าราชการตำแหน่งอื่น ๆ
และทั่ว ๆ ไป ส่วนเสื้อครูเนติบัณฑิตเป็นอันเลิกใช้ประภอยเครื่องเต็มยศผู้พิพากษา คงใช้
แต่ในเวลาชั้นบัลลังก์พิจารณาพิพากษาคดี และอาจใช้ในงานที่เกี่ยวข้องกับผู้พิพากษาหรือ
คณะเนติบัณฑิตบ้างเท่านั้น แต่โดยที่ ในปัจจุบันนี้ไม่มีการแต่งเต็มยศใหญ่มานานแล้ว
หมายกำหนดการให้แต่งเต็มยศใหญ่สวมครูจึงไม่ปรากฏ การสวมเสื้อครูตามบรรดา
ศักดิ์สำหรับผู้พิพากษาคดีหรือมิใช่ผู้พิพากษาคดี ตามที่โตเคยมีมาแต่กาลก่อนนั้นจึงไม่
ปรากฏในปัจจุบันนี้ ยังคงปรากฏอยู่แต่ในกรณีที่ต้องสวมโดยตำแหน่งบางตำแหน่งตาม
ที่ตราไว้ในพระราชกำหนดเลือกครู วันที่สิบวันพฤศจิกายน ๑๙๓๐ คือโตแก่พระบรมวงศานุวงศ์

และข้าราชการผู้อ่านประกาศหรืออ่านคำถวายชัยมงคลในช่วงเวลาเฉพาะกาล เช่นท่านที่
อ่านคำกราบบังคมทูลถวายชัยมงคลในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นต้นกรณีหนึ่ง
ก็ข้าราชการที่กระทำหน้าที่ ในพระราชพิธีอันมีกำหนดให้สวมเสื้อครุย เช่นข้าราชการ
ที่กระทำหน้าที่พระยาแรกนาในพิธีจรทพระนังคัลแรกนาขวัญเป็นต้นอีกกรณีหนึ่ง ส่วนเจ้า
นาที่พระบรมพวงก็คงสวมเสื้อครุยตามประเพณีที่มีมาแต่โบราณได้เช่นเคย

แม้ในปัจจุบันนี้จะไม่พึงต้องใช้เสื้อครุยตามบรรดาศักดิ์ โดยนัยดังกล่าวมานั้น
แล้วก็ดี แต่ก็ยังมีได้ถูกยกเลิกไปเสียทีเดียว จึงสมควรกล่าวถึงลักษณะของเสื้อครุย
บรรดาศักดิ์ไว้ ให้ปรากฏด้วย พระราชกำหนดเสื้อครุย รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ และพระ
ราชกำหนดเสื้อครุยเพิ่มเติมลงวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๕๗ กำหนดเสื้อ
ครุยบรรดาศักดิ์ไว้ว่า สำหรับพระบรมวงศานุวงศ์นับแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป ที่ทรงศักดิ์หรือ
ตำแหน่งควรทรงฉลององค์ครุยประเภทหนึ่ง เรียกว่าฉลองพระองค์ครุยพระราชวงศ์ และ
สำหรับข้าราชการและผู้อื่นทั่วไปที่ควรสวมเสื้อครุยอีกประเภทหนึ่ง เรียกว่าเสื้อครุยเสนา
มาตย์ มีลักษณะแตกต่างกันดังนี้

ฉลองพระองค์ครุยพระราชวงศ์ ผนกรองทองหรือกรงเงิน ยี่กทองลายก้าน
แย่ง หรือพันสี่สลับทอง หรือพันขาวสลับทอง มีสำรอกขอบ สำรอกต้นพระกรปลายพระกร
และสำรอกข้าง สำรอกทั้งวัน ผนกรองทองยี่กทอง หรือใช้ทองเส้นหยามขลิบลูกไม้ทอง
ก็ได้

เสื้อครุยเสนามาตย์ กำหนดแย่งออกเป็น ๓ ชั้น

๑. ชั้นเอก เสื้อครุยพันขาว (หรือสีชมพูเฉพาะงานพระราชพิธีกำหนดให้
แต่ง) ยี่กทองลายก้านแย่งมีสำรอกกรงทองยี่กทองดิคขอบรอบ และที่ต้นแขนปลายแขน
ให้ใช้สำหรับข้าราชการซึ่งมียศเสมอยศทหารชั้นนายพล หรือเสมอยศพลเรือนชั้นมหา
อำมาตย์

๒. ชั้นโท เลือครุยพันขาว (หรือสีชมพูเฉพาะงานพระราชพิธีกำหนดให้
แต่ง) ยักทองคอกกระชายมีสำรคกรองทองยักทองทึบขอบรอบ และที่คันแขนปลายแขน
ให้ใช้สำหรับข้าราชการซึ่งมียศเสมอยศทหารชั้นนายพัน นายนาวา หรือเสมอยศพลเรือน
ชั้นอำมาตย์

๓. ชั้นตรี เลือครุยพันขาว (หรือสีชมพูเฉพาะงานพระราชพิธีกำหนดให้
แต่ง) ไม่มียักอย่างใดอย่างหนึ่ง มีแต่สำรคกรองทองยักทองทึบขอบรอบ และที่คันแขน
ปลายแขน ให้ใช้สำหรับข้าราชการซึ่งมียศเสมอยศทหารชั้นนายร้อย นายเรือ หรือ
เสมอยศพลเรือนชั้นรองอำมาตย์

ฉลองพระองค์ครุยพระราชวงศ์ก็ เลือครุยเส้นอำมาตย์ก็ ถ้าได้รับพระราช-
ทานการวาทะเครื่องราชอิสริยาภรณ์ใด ๆ ให้ยักรูปการานั้น ๆ ด้วยกันเลื่อมแวลไว้สำหรับประดับ
ที่อกฉลองพระองค์ครุยหรือเลือครุยข้างซ้าย โดยถ้าเป็นการวาทะเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้น
ที่ ๑ ให้มีขนาดกว้าง ๑๘ เซนติเมตร ถ้าเป็นการวาทะเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นที่ ๒ ให้
มีขนาดกว้าง ๑๔ เซนติเมตร ถ้าได้รับพระราชทานการวาทะเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า
เพียงชั้นตติยจุลจอมเกล้า (ซึ่งไม่มีการวาทะ) หรือได้รับพระราชทานเพียงชั้นตติยจุลจอมเกล้า
วิเศษ (ไม่มีการวาทะเหมือนกัน) รูปสำหรับเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้านั้นให้ยักรูปวง
ในของการวาทะตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ คือรอบนอกเป็นแถบนำเงินวงกลม มีหนังสือว่า "เรา
จะบำรุงตระกูลวงศ์ให้เจริญ" ใจกลางพื้นสีชมพูมีอักษร ร. ๓ อักษรไขว้กัน ขนาดกว้าง
สี่ก้อย ๑๔ เซนติเมตร ประดับที่อกฉลองพระองค์ครุยหรือเลือครุยแทนการวาทะจุลจอมเกล้า
ข้างกันแต่ชั้นตติยจุลจอมเกล้ายักด้วยคันทองล้วน ชั้นตติยจุลจอมเกล้าวิเศษยักด้วยคันเงิน
ล้วน

การวาทะประดับฉลองพระองค์ครุยหรือเลือครุยทั้งว่ามานั้น ให้ประดับแก่การว
ละการวาทะโดยถ้ามีหมายกำหนดให้ประดับการวาทะเครื่องราชอิสริยาภรณ์ใด ก็ ให้ประดับ
การวาทะเครื่องราชอิสริยาภรณ์นั้น ถ้าไม่มีหมายกำหนดให้ประดับการวาทะเครื่องราชอิสริยาภรณ์

โคโคยเฉพาะ หรือผู้ที่จะสวมครุยยังมีได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
หมายกำหนดก ก็ให้ประดับการาเครื่องราชอิสริยาภรณ์อย่างสูงที่ได้รับพระราชทาน

สำหรับเจ้านาคที่จะบรรพชาซึ่งมีชื่อห้ามมิให้ ไซ้เลือกครุยเกินบรรดาศักดิ์นั้น
ถ้าเจ้านาคไม่มีบรรดาศักดิ์ หรือมีบรรดาศักดิ์ไม่เทียบถึงชั้นนายร้อย นายเวร หรือชั้น
รองอำมาตย์ ให้สวมเลือกครุยบรรดาศักดิ์ใดแต่เพียงชั้นตรี และถึงแม้เป็นผู้ได้รับพระ
ราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ก็ไม่ต้องประดับรูปการาเครื่องราชอิสริยาภรณ์เสอครุย
ในโอกาสเช่นนั้น การสวมเลือกครุยสำหรับเจ้านาคที่จะบรรพชาจึงอยู่ในระเบียบตามพระ
ราชกำหนดเลือกครุยทุกกล่าวมานี้ด้วย

อนึ่งลักษณะของเลือกครุยบรรดาศักดิ์ทุกกล่าวมา ย่อมจะดูละเอียดแม่นยำเลือก
ครุยเนติขัตติคตามแบบเดิมที่ ไปรคเกล้าฯ พระราชทานอยู่บ้าง (จดพระราชทานมาตั้งแต่ต้น
รัชกาลที่ ๑ และต่อแต่นั้นต้องจัดหอนง) โทยเลือกครุยเนติขัตติคตามแบบเดิมนั้น เป็นผ้าขาวไปรุ่ง
สีขาว มีแถบคันทองชลิขยนพันแพรทวนสีขาว คิคที่ขอบรอบและที่ต้นแขนปลายแขน
ทำนองเดียวกับสารภกรองทองคิคเลือกครุยบรรดาศักดิ์ เลือกครุยเนติขัตติคตามแบบเดิมนั้น
จึงพอใช้ไปด้วยกันได้กับเลือกครุยบรรดาศักดิ์ แต่เป็นเลือกครุยแสงวิทยฐานะหาไซ้แสงคอง
อิสริยยศคองเลือกครุยบรรดาศักดิ์ไม่ ที่มีพระราชกำหนดให้ยกเลิกมิใช่ไซ้ประกอบเครื่องแบบ
เต็มยศผู้พิพากษาเสียนั้นยอมเหมาะสมตามกาลสมัย ส่วนเลือกครุยเนติขัตติคตามแบบ
ใหม่ที่ ไซ้อยู่ในปัจจุบันนี้ ไซ้แพรหรือผ้าทอเสีรทสีคำ เย็บเป็นเลือกกลมหลังขี ยาวเห็นอ
ข้อเท้าพอประมาณ มีแถบพันขาวคินลายเส้นทองพาคข่าซ้าย ซึ่งไม่มีลักษณะละเอียดแม่นยำ
เลือกครุยบรรดาศักดิ์เลย และเป็นแบบที่ใดกำหนดขึ้นใหม่ โดยพระราชบัญญัติเลือกครุยเนติ
ขัตติค พุทธศักราช ๒๔๗๕ ซึ่งบัญญัติให้เริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช
๒๔๘๐ เป็นต้นมา ต่อแต่นั้นเลือกครุยเนติขัตติคก็เปลี่ยนจากแบบที่ ไปรคเกล้าฯ พระ
ราชทานมาเป็นแบบที่ ไซ้อยู่ในปัจจุบันนี้ และพระราชบัญญัติเลือกครุยเนติขัตติคดังกล่าวมานั้น
ยังได้ ให้ยกเลิกบรรดาบทกฎหมายและข้อบังคับอื่น ๆ ในส่วนที่มีบัญญัติไว้แล้วในพระราช

บัญญัติ หรือซึ่งชกแย้งกษัตริย์แห่งพระราชบัญญัตินี้ กับบัญญัติถึงการใช้เสื่อครุฑเนติ-
บัณฑิตไว้กันว่า “สามัญสมาชิก สมาชิกวิเศษ และสมาชิกกิตติมศักดิ์แห่งเนติ-
บัณฑิตยสภา มีสิทธิสวมเสื่อครุฑเนติบัณฑิตในโอกาสอันควร แต่ห้ามมิให้สวมใน
เวลาที่เป็นจำเลยในคดีอาญาหรือคดีล้มละลาย หรือเวลาเป็นพยานในศาล” ครั้นอีก
๒๕ ปีต่อมาเนติบัณฑิตยสภาได้ออกข้อบังคับ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๐๔ เพื่อบุ-
รณกรรมการให้เขียนไปตามวัตถุประสงค์ประสงค์ของเนติบัณฑิตยสภาในชั้นที่ระบุงเกี่ยวติของสมาชิก
ได้ให้แกข้อยังคัยเนติบัณฑิตยสภา พุทธศักราช ๒๕๐๓ ข้อ ๑๕ เสียใหม่เป็นว่า

“ข้อ ๑๕ สามัญสมาชิก สมาชิกวิสามัญ และสมาชิกกิตติมศักดิ์มีสิทธิ
สวมเสื่อครุฑเนติบัณฑิตตามกฎหมายว่าด้วยเสื่อครุฑเนติบัณฑิต

เมื่อสวมเสื่อครุฑเนติบัณฑิต สมาชิกจะต้องแต่งกายสุภาพเรียบร้อยตาม
หลักเกณฑ์ต่อไปนี้

(๑) สมาชิกที่เป็นชาย แต่งตามแบบสากลนิยม เป็นชุด สีขาว กรมท่า
ดำ หรือสีอื่นซึ่งเป็นสีเข้มและไม่ฉูดฉาด เซตขาว ผ้าผูกคอสีดำแบบเงอนกะลาสี
รองเท้านุ่มสัน สีขาว น้ำตาล หรือดำ เข้าชุดกันกับเครื่องแต่งกาย ถุงเท้าสีคล้าย
คลึงกับรองเท้านุ่มสัน

(๒) สมาชิกที่เป็นหญิง แต่งตามแบบสากลนิยม กระโปรงสีขา
กรมท่าดำ หรือสีอื่นซึ่งเป็นสีเข้มและไม่ฉูดฉาด เสื้อสีขาว หรือสีตามกระโปรง
รองเท้านุ่มสัน สีขาว น้ำตาล หรือดำ เข้าชุดกันกับเครื่องแต่งกาย

(๓) สมาชิกที่มีสิทธิแต่งเครื่องแบบราชการ จะแต่งเครื่องแบบราชการ
ก็ได้

กฎหมายและข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภามีอยู่ตั้งกล่าวมานั้น ผู้พิพากษาทุกชั้น
ซึ่งล้วนแต่เป็นสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภาไม่ประเภทใดก็ประเภทหนึ่งใน ๓ ประเภท ที่มี

สิทธิสวมเสื้อครุยเนติบัณฑิต จึงพึงต้องสวมเสื้อครุยเนติบัณฑิตในเวลานั่งบัลลังก์พิจารณา
พิพากษาคดี ทนายความที่เป็นสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภาประเภทใดประเภทหนึ่งใน ๓
ประเภทนี้ ก็ต้องสวมเสื้อครุยเนติบัณฑิตในขณะว่าความ ตามที่ยังคงไว้ในข้อบังคับว่า
ด้วยมารยาททนายความ นอกจากนี้ผู้ใดที่เป็นสามัญสมาชิก สมาชิกวิสามัญ หรือสมาชิก
กิตติมศักดิ์แห่งเนติบัณฑิตยสภา ย่อมมีสิทธิที่จะสวมเสื้อครุยเนติบัณฑิตในโอกาสอันควร
ทั่วกัน เช่นในงานที่เกี่ยวข้องกับคณะผู้พิพากษาหรือคณะเนติบัณฑิต อันมีนัยหมายให้สวมเสื้อ
ครุยเนติบัณฑิตเช่นกัน แต่เมื่อสวมเสื้อครุยเนติบัณฑิต ผู้มีสิทธิสวมจะเป็นผู้พิพากษา
ทนายความ หรือมิใช่ผู้พิพากษา ทนายความก็ตาม จะต้องแต่งกายสุภาพเรียบร้อย และ
ให้ต้องตามหลักเกณฑ์ในข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภาที่กักมาไว้ข้างต้นนั้นเหมือนกันหมด ถ้า
จะมีสมาชิกผู้ใดสวมเสื้อครุยเนติบัณฑิตโดยมิได้แต่งกายตามแบบสากลนิยม (ยกเว้น
สมาชิกที่มีสิทธิแต่งเครื่องแบบราชการ) หรือแต่งกายตามแบบสากลนิยมแต่ใช้เครื่อง
ประกอบผิดไปจากที่กำหนดในหลักเกณฑ์นั้น เช่นแต่งไม่เป็นชุดหรือไม่เข้าชุดกัน หรือ
แทนที่จะใช้ผ้าผูกคอสีท่าแบบเงือกทะเลสี กลับใช้สีอื่นหรือใช้แบบทุกระต่ายเช่นกัน
สมาชิกผู้นั้นย่อมไม่ถือว่าใช้เสื้อครุยผิดต่อข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภา.

ศาล - ศาล - ศาล

จำบุญ เจริญกุล

ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์

บัดนี้สิ่งใดก็โตกลั้วมาตั้งอยู่ ณ เชียงขึ้นโคศาลแพ่งอย่างเต็มแล้ว อันควรเป็น
ที่ยินดี เพราะอาคารใหม่ของศาลฎีกาและศาลแพ่งได้สร้างสำเร็จเสร็จลง

ระหว่างการก่อสร้าง..... ซึ่งแม้จะย่อมต้องมีอุปสรรคข้อขัดข้องบ้างอันเป็นปกติ
วิธี..... มีเพื่อนหลายคนพากันไต่ถามด้วยความเห็นห่วงหาใจใส่อย่างจริงใจและเป็นกันเอง
ว่า ศาลที่สร้างใหม่นี้ดูสง่างามดี แต่เมื่อไรจะเสร็จสักที ได้ตอบเขาเหล่านั้นไปว่าไม่ทราบ
เพราะไม่ทราบจริงๆ อย่างไรก็ดี บัดนี้สร้างเสร็จแล้วจนกำหนดวันทำพิธีเปิด ปัญหา
ที่เวลานักเป็นอันหมดสิ้นไป ในโลกนี้มีอะไรหลายอย่างที่ ต้อง รอ กันทั้งนั้น กาลเวลาย่อมกลืนกิน
ทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งรักษาด้วย

มีกรณีหนึ่งซึ่งสนใจในภาษาไทย ได้เคยตั้งปัญหาถามผู้เขียนว่า ศาลคือ
อะไร ? ทำไมจึงเขียนสะกดด้วยตัว ล ทำไมไม่สะกดด้วยตัว น ? ผู้เขียนออกจะงงๆ เลย
แกล้งตอบไปว่า ศาลก็คือสถานที่สำหรับตัดสินความนะซี ตามต่างประเทศก็ชาวบ้านมักเรียก
ศาลยุติธรรมคือศาลจังหวัดว่า ศาลสูง และเรียกที่ว่าการอำเภอว่า ศาลอำเภอ เคยมีกรณี
ที่ทนายความนักพยานได้ไปทอขที่ศาลในวันนั้นๆ เวลาเท่านั้นๆ ทนายมาศาล นั่งก็แล้ว
ขึ้นก็แล้ว เกินไปเดินมาจนเมื่อยก็แล้ว พยานก็ไม่เห็นไหล่หน้ามาให้เห็นเลยสักคนเคี้ยว รน
ล่วงเลยเวลาที่ศาลนัดไปตั้งนาน จึงต้องขอเลื่อน ยังเชิญอีกฝ่ายหนึ่งไม่คัดค้าน ทั้งเป็น
นักแรกด้วย ศาลจึงอนุญาตให้เลื่อนไปได้ ทนายกลับจากศาลแวะไปธุระที่อำเภอ ที่ไหนได้
พยานทั้งหญิงทั้งชายไปนั่งรอกันอยู่ที่หน้าอำเภอเป็นกลุ่มรวมเข้ามาต่อว่าต่อขานทนายเสียใหญ่

ว่า ฉันท้องตนนอนคงแคะกักแคะกิน ออกเคินจากบ้านมาคงแคะเซ้ามก ปล่อยให้หรือเสียนสาย
เสียดเวลาทำมาหากินไปวันหนึ่งเปล่า ๆ อย่างนี้ก็

คำถามข้อแรกว่า ศาลคืออะไร นั้น ถ้าจะตอบตามกฎหมายวิธีพิจารณาความ
ก็ต้องตอบว่า ศาลหมายความว่า ศาลยุติธรรมหรือผู้พิพากษา ที่มีอำนาจ พิเคราะห์พิพากษา
คดีแพ่ง หรือว่า ศาลหมายความว่า ศาลยุติธรรมหรือผู้พิพากษา ซึ่งมีอำนาจ ทำการ
อันเกี่ยวกับ คดีอาญา (โปรดสังเกตความแตกต่างของถ้อยคำในบทนิยามทั้ง ๒ แห่งนี้)

แต่ถ้าจะตอบอย่างยักหลักพจนานุกรม ก็ต้องว่า ศาล คือที่ชำระความ ที่เทพา-
รักษ์สถิต ศาลเพียงตา คือศาลที่ทำขกเส้าขึ้นเส้าไม่มีหลังคา ใช้ในการพิชิตความ
นอกจากนี้ดึกไปมีคำว่า "ศาลา" อีกคำหนึ่ง ซึ่งแปลว่า ที่พักสำหรับคนทั่วไป ที่ว่าการของ
รัฐบาล เวลานั้นปลูกไว้ในวัดสำหรับทำบุญและศึกษาเล่าเรียน

ส่วนคำถามข้อหลังที่ว่า ทำไมจึงเขียนสะกดด้วย ล ไม่ใช่ น นั้น ได้เคยอ่าน
พบพระนิพนธ์ของ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.ม.ส.)^๑ มีความว่า

“ในคำนำหนังสือปกรณัมพจนานุกรมของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
ซึ่งราชบัณฑิตยสภาจัดให้พิมพ์ขึ้นเป็นครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๗๓ มีคำชี้แจงของข้าพเจ้า
เรื่องตัวสกตการันต์คำหลายคำ คือ ทรุ ลาน หงษ์ พระธัญ เป็นตัวอย่าง ผู้อ่าน
สามกรุง อาจมีหลายคนซึ่งใคร่เห็นคำนำที่พิมพ์ครั้งนั้น ข้าพเจ้าจึงจะย่อคำของตนเอง
ที่เขียนไว้เกือบ ๑๕ ปีแล้ว มาพิมพ์ซ้ำไว้ในหนังสือครั้งหนึ่ง

(คัดย่อมาจากคำนำหนังสือปกรณัมพจนานุกรม พิมพ์ครั้งที่ ๒)

-
- ๑ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑ (๑)
 - ๒ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒ (๑)
 - ๓ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๘๓ หน้า ๘๕๕
 - ๔ “สามกรุง” ภาคผนวก หน้า ๒๕๓, ๒๕๖ หนังสือนี้ทรงแต่งจบบริบูรณ์เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๔๗๗ และจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕

ถ้าท่านลองอ่าน “พระสมุทพระราชกำหนดบทพระไอยการ” รัชกาลที่ ๑ ที่เรียกกันสามัญว่า กฎหมายตราสามดวง^๕ ท่านคงจะพบคำ ๆ หนึ่ง ซึ่งท่านคงจะสังเกตทันที คือคำว่า สาน (ซึ่งเดี๋ยวนี้เราเขียนว่า ศาล) เขียน ส สระอา น สกดตลอดไปทุกเล่มสมุด จะว่าอาลักษณ์เผลอไม่ได้ ถ้าคำไทยว่า สาน เป็นคำเดียวกับคำสันสกฤตว่า ศาลา ไชว^๖ เหตุไฉนอาลักษณ์อุกขุนและราชบัณฑิตพร้อมกันถึง ๑๑ คน^๗ จะไม่รู้ แลเมื่อรู้แล้วจะเขียนว่า “ลูกขุน ณ สานหลวง ลูกขุน ณ ศาลา” กระจ่างได้ ในส่วนข้าพเจ้าเองเมื่อเกิดสกิดใจขึ้นเช่นนี้แล้ว ก็เลยนึกแน่เอาที่เดียวว่า คำว่า สาน ไม่ได้มาจากคำว่า ศาลา ดีร้ายจะเป็นคำไทยเก่าซึ่งเราลืมกันเสียแล้ว แลฟังลืมกันในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต่อรัชกาลพระพุทธยอดฟ้าฯ

เมื่อนึกแน่ขึ้นมาเช่นนี้แล้ว ก็ลองค้นในภาษาไทยที่อยู่นอกสยาม ไทยหลายจำพวก เหล่านั้นมีหนังสือของตนเองบ้าง ไม่มีหนังสือ แต่หากฝรั่งเก็บคำมาเขียนไว้บ้าง พบคำว่า ฉาน สาน แปลว่า เรือ น จึงชวนให้เข้าใจว่า สานหลวงก็คือเรือหลวง สานเจ้าก็คือเรือเจ้านั่นเอง

นอกจากนี้การที่จะขอยกตามชื่อหลังตั้งกล่าวแล้วนั้น ก็เห็นว่าไม่มีอะไรที่กว่าจะขอขัญเชิญความขอนจากตาบพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กับสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ในระบะปีพ.ศ. ๒๔๗๘ ขณะที่สมเด็จพระองค์แรกประทับ

๕ กฎหมายตราสามดวง คือ กฎหมายซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชำระและรวบรวมบทกฎหมายเก่าใหม่ที่ยังคงใช้ได้ ในสมัยนั้น แลว่าชุมนุมด้วยสิ้นหมึก ๔ ฉบับ ลงในสมุดไทย เก็บไว้ที่หอเครื่องฉบับ ๑ หอหลวงฉบับ ๑ สานหลวงสำหรับลูกขุนฉบับ ๑ มีตราพระราชสีห์ พระคชสีห์ บิวแก้ว เมื่อจุลศักราช ๑๑๖๖

๖ อาลักษณ์ ลูกขุน ราชบัณฑิตย ๑๑ คน คือ

อาลักษณ์ : ขุนสุนทรโวหารผู้ว่าที่พระอาลักษณ์ ๑ ขุนสารประเสริฐ ๑ ขุนวิเชียรอักษร ๑ ขุนวิจิตรอักษร ๑

รวม ๔

ลูกขุน : ขุนหลวงพระไกรสี ๑ พระราชพินิจโรจราชปรีดี ๑ หลวงอักษร ๑ รวม ๓

ราชบัณฑิตย : พระมหาวิชาธรรม ๑ ขุนศรีโวหาร ๑ นายพิมพ์ ๑ นายค่อน นเรศวร ๑ รวม ๔

อยู่ ณ ท่าหนักปลายเนิน กลองเตย พระนคร และสมเด็จพระองค์หลังประทับอยู่ ณ บ้านชินนามอน ชี้แจง ค่างไค้ทรงมีลายพระหัตถ์ไปมา “บรรจง” ถึงกัน อันมีค่าเหลือสิ้นพันประมาณ มาลงไว้ ณ ที่นี้ด้วยความคารวะอย่างยิ่ง ทั้งต่อไปนี้:-

“หม่อมฉันมีเรื่องวินิจฉัยที่จะทูลในสปีคาพระนี้ว่าด้วยชื่อที่เรียกเคหสถานต่าง ๆ ตามลักษณะซึ่งไค้เคยปรึกษากันมาข้างแล้วแต่กาลก่อน ทั้งเช่นลักษณะเคหสถานที่เรียกว่า “โรง” พันต้องอยู่กับแผ่นดินเป็นต้น หม่อมฉันคิดค้นต่อไปถึงลักษณะของเคหะที่เรียกอย่างอื่น ๆ แล้ว รวมความเขียนอธิบายในจดหมายฉบับนี้ ส่งมาทูลเสนอให้ทรงพิจารณาหา บุกิพอสำราญพระหฤทัย

๑. โรง.....

๒. เวอน.....

๓. ทอ.....

๔. กระท่อม.....

๕. ทิม.....

๖. เฟิง.....

๗. ทับ.....

๘. ท้าง.....

๙. ฐาน คุเป็นแต่ที่ไว้วางสิ่งของ เช่น ฐานชำ ฐานแฝงลอยเป็นที่วางสินค้า ฐานคอกไม้ ฐานแดงสำหรับผลไม้นั้นท้อยอาศัย หาใช้ที่คนอาศัยไม่

มีคำภาษามคธว่า “สาลา” ซึ่งในอภิธาน Childers ช้าง กลุ่มมารสาลา Workshop (โรงงาน) อสุสสาลา Stable (โรงม้า) เป็นอุทาหรณ์ ส่อให้เห็นว่าตัวศัพท์

ศาลาจะตรงกับโรง แต่โดยเราเอามาแยกออกเป็น ศาลา คำ ๑ ศาล คำ ๑ และใช้ในที่
ต่างกัน

๑๐. ศาลา ใช้หมายความอย่างหนึ่งว่าเป็นที่พัก เช่น ศาลากลางย่าน ศาลา
ราย หรืออีกอย่างหนึ่งหมายความว่าที่ประชุม เช่นศาลาโรงธรรม ศาลาการเปรียญ แต่
เห็นได้ว่าศาลาโรงธรรมเดิม พื้นก็คงอยู่กึ่งแผ่นดิน ศาลาทุกอย่างที่ยกพื้นสูงนามีต่อภายหลัง
หลัง แต่คงเรียกว่า ศาลาตามเดิม

๑๑. ศาล (นึกได้ในเวลานี้ว่า) ใช้ต่างกันเป็น ๒ อย่าง คือ ศาลเจ้าอย่าง ๑
ศาลชำระความอย่าง ๑ พิเคราะห์ความหมายว่า "สถาน" เพราะสถานเทวาลัย ถึงจะสร้าง
เป็นลักษณะอย่างไร ก็เรียกในภาษาไทยว่า "ศาลเจ้า" ทั้งนี้ ศาลชำระความชำระที่
ไหน ก็เรียกว่า "ศาล" เหมือนกัน ส่วนในกฎหมายเก่าก็มักชอบใช้ว่า "ร้องฟ้องในโรง
ศาล" ส่อให้เห็นว่าคำว่า "ศาล" หมายความว่าสถาน แต่เหตุใดจึงเอาคำ "ศาล" มาใช้
ก็ยังไม่เห็น

(โดยพระหัตถ์สมเด็จพระราชาธิบดีฯ วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๔๗๑)

"ได้รับประทานลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๒ ครุสัชนให้พิจารณาพร้อมชอกด้วยลักษณะ
แห่งศาลสถาน เป็นปัญหาที่ยุ่งเหยิงอยู่มาก แต่ก็อยู่ในแนวทางที่เกล้ากระหม่อมเคยศึกษ
มาบ้าง อาจวางความเห็นได้แปลก ๆ สำหรับเป็นทางทรงพิจารณาต่อไป แต่อยากขอ
ประทานเรียกชื่อปัญหานี้ใหม่ว่า "เรื่องท้ออาศัย" ะโตมทางกว้างออกไปสักหน่อย

เห็นด้วยเกล้าว่าชื่อท้ออาศัยต่าง ๆ นั้น ล้วนแต่คงจนเรียกมานานแล้วทั้งนั้น
ต่างอย่างย่อมจะเปลี่ยนแปลงมาหลายทอด พาเอาคนเข้าใจผิดมาหลายชั้น เพราะฉะนั้นจะ
ขยับเอาลักษณะในขณะที่ยังเห็นอยู่กันเห็นจะมียังคง จำจะต้องคุุหลัดฐานดลยกลงชั้นไป
เกล้ากระหม่อมใดคิดแบ่งท้ออาศัยออกเป็นหมวดเป็นลำดับ เพื่อกราบทูลให้เป็นระเบียบเรียบร้อย
รับทั้งต่อไป

๕. ศาน คำนี้กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์เองก็ว่าหนัก จะเขียนสะกด ส ฉก เป็นคำไทยแท้ๆ ไปนี้กว่ามาแต่คำศาลา ถ้าหนักเช่นนั้นก็ต้องเรียกว่าศาลาทีเดียว เพราะคำว่าศาลาในภาษามคธสันสกฤต แปลว่าต้นรัง หาเข้ารูปที่ต้องการไม่ หนังสือเก่าท่านก็เขียนสะกด น เกลาักรหม่อมมขอมรายไม่มีอะไรเลย อันชื่อว่าศานนั้น นักไต่ถามอย่าง ศานเพียงคำอย่างหนึ่ง ทำเป็นพินิตสองชั้น ชั้นบนเขาใจว่าตั้งเร็วก็ ชั้นลตตั้งเครื่องพลี ถักไปอีกอย่างหนึ่งก็ศานเจ้าแถมไทยก็เหมือนกันศานเพียงศานนั่นเอง แต่มีหลังคาชั้น ที่สามก็คือศานพิพากษาคติ นี้เขียนด้วยเกล้าก็เกี้ยว ค้วยไม่เคยเห็น ถ้าหากมีลักษณะเหมือนศานเจ้า ก็ไม่เหมาะที่จะประชุมชำระความอนันนี้ เหมาะที่จะเป็นโรงเสียมมากกว่า แต่คำว่าโรงศาน คติกันอยู่ จะเขียนได้หรือไม่ว่า ที่ชำระความนั้นมีศานอยู่ในโรง เวลาพิพากษาคติ ท่านผู้พิพากษาแผ่นขึ้นไปนั่งบนศาน อย่างพระเทคนัชนธรรมาสน์ ในการเปรียญ หรือจะถืออีกทางหนึ่ง พระโรงราชวินิจฉัยของพระเจ้าแผ่นดิน เช่นพระที่นั่งอมรินทร์ที่มีมุขยกมาลาดังในพระโรง เป็นที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกประทับวินิจฉัยคดี”

(ลายพระหัตถ์สมเด็จพระนางวิศิษฏ์ฯ จากบางปะอิน วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๘๒)

“คำว่า “ศาน” หม่อมฉันไม่ทราบว่ากรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ได้โดยทรงพิจารณาแล้ว หม่อมฉันเห็นชอบด้วยว่า เป็นคำหนึ่งต่างหาก มิใช่มาจากศาลา แต่จะลงเนื้อเห็นว่ามูลมานต์อะไร ยี่ไม่แน่ใจ ถ้าจะเอาคำที่เรียกว่าศานเจ้า ศานเพียงตา มาเป็นหลักวินิจฉัยว่าเป็นที่ไว้วางของศักดิ์สิทธิ์ จะหาอธิบายทางนี้ต่อไปถึงศานชำระความก็ได้ ค้วยในโรงชำระความน่าจะมีศานเทพารักษ์สำหรับพยานอธิษฐานสาขานตัว หม่อมฉันเคยพบเห็นวัดใดเช่นว่านนั้นเองที่เกี้ยว ค้วยเมื่อแรกไปว่ามหาศไทยเห็นมีเจ๊กเทวรูปตั้งอยู่ในห้องกลางชั้นหนึ่ง หม่อมฉันถามว่าสำหรับทำไม เขาบอกว่าเจ๊กคนนั้นเดิมเป็นของสำหรับศานหลวงเมื่อตั้งอยู่ในศาลาลูกขุนเดิมฝ่ายขวา ครั้นเมื่อรอกศาลาลูกขุนเดิมทำตึกใหญ่ จึงเก็บเอามารักษาไว้ หม่อมฉันยังสั่งให้เก็บรักษาต่อมา แต่เมื่อย้ายกระทรวงมหาดไทยออกไปอยู่นอกวังเมื่อภายหลัง จะตั้งขวางหรือยังรักษาเจ๊กคนนั้นไว้ที่ไหน หม่อมฉันหาทราบไม่”

(ลายพระหัตถ์สมเด็จพระนางวิศิษฏ์ฯ จากบางปะอิน วันที่ ๒๖ กันยายน ๒๔๘๒)

“คำว่า “คาน” ขอประทานถวายทุกข้อ คำเก่ามีว่า “ลูกขุนณคานหลวง” กับ “ลูกขุนณศาลา” ต่างกันอยู่ ลูกขุนณคานหลวงเข้าใจว่าเป็นผู้พิพากษาคุลาการผู้พิจารณาบรรดคดี ลูกขุนณศาลาเข้าใจว่าเป็นเสนาบดีหรือที่เขยวนเรียกว่า รุ้อยาสผู้บริหารการเมือง ศาลาลูกขุนในซึ่งรื้อเสียแล้วนั้น เข้าใจว่าเป็นที่ทำการของเสนาบดี คือลูกขุนณศาลา มีตราราชสีห์คชสีห์ปรากฏอยู่ทั่ว ทาใช้คานของลูกขุนณคานหลวงไม่ คู่จะเป็นว่าลูกขุนณคานหลวงมาอาศัยพิจารณาบรรดคดีที่ศาลาของลูกขุนณศาลาเท่านั้น คานหลวงล้มละลายไปเสียไหน ขันนี้ไม่มีตัวเลข เจว็ดซึ่งตรัสถึงว่าเคยทอดพระเนตรเห็นในหิ้งกลางนั้น เข้าใจว่าเป็นเจว็ดของศาลาลูกขุนใน ไม่ใช่เจว็ดของศาลหลวง เจว็ดอย่างนั้นเข้าใจว่ามีทุกกรมทุกกระทรวง ตามที่นักได้มีเจว็ดของกรมพระสุรัสวดีอยู่ในพิพิธภัณฑที่เขยวนองค์หนึ่ง และจำไว้คึกคัก ๆ ว่าคู่เหมือนที่ทิมคายกรมวังก็เคยเห็นมี”

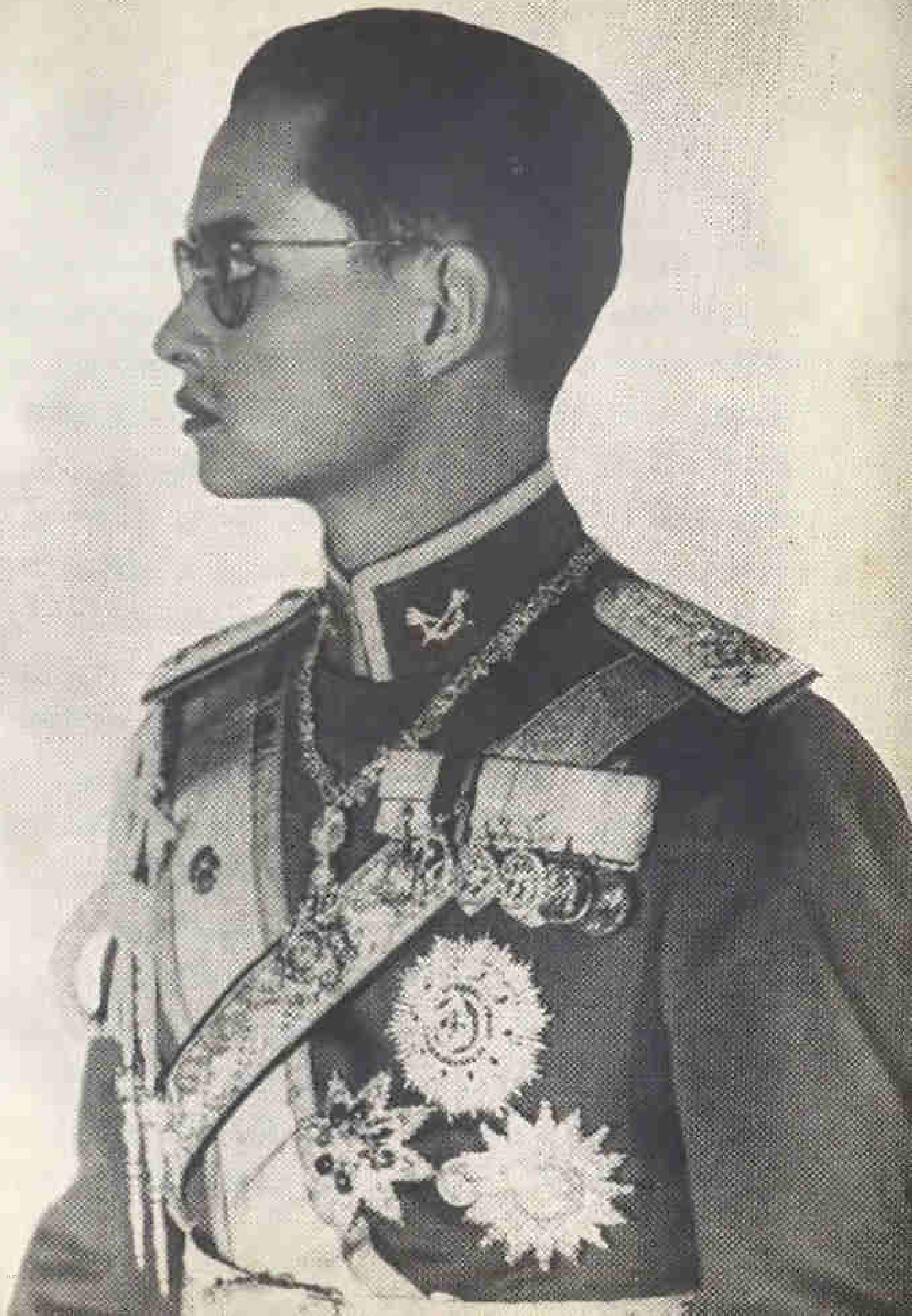
(ลายพระหัตถ์สมเด็จพระนางวิศร ฯ วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๔๓๘)

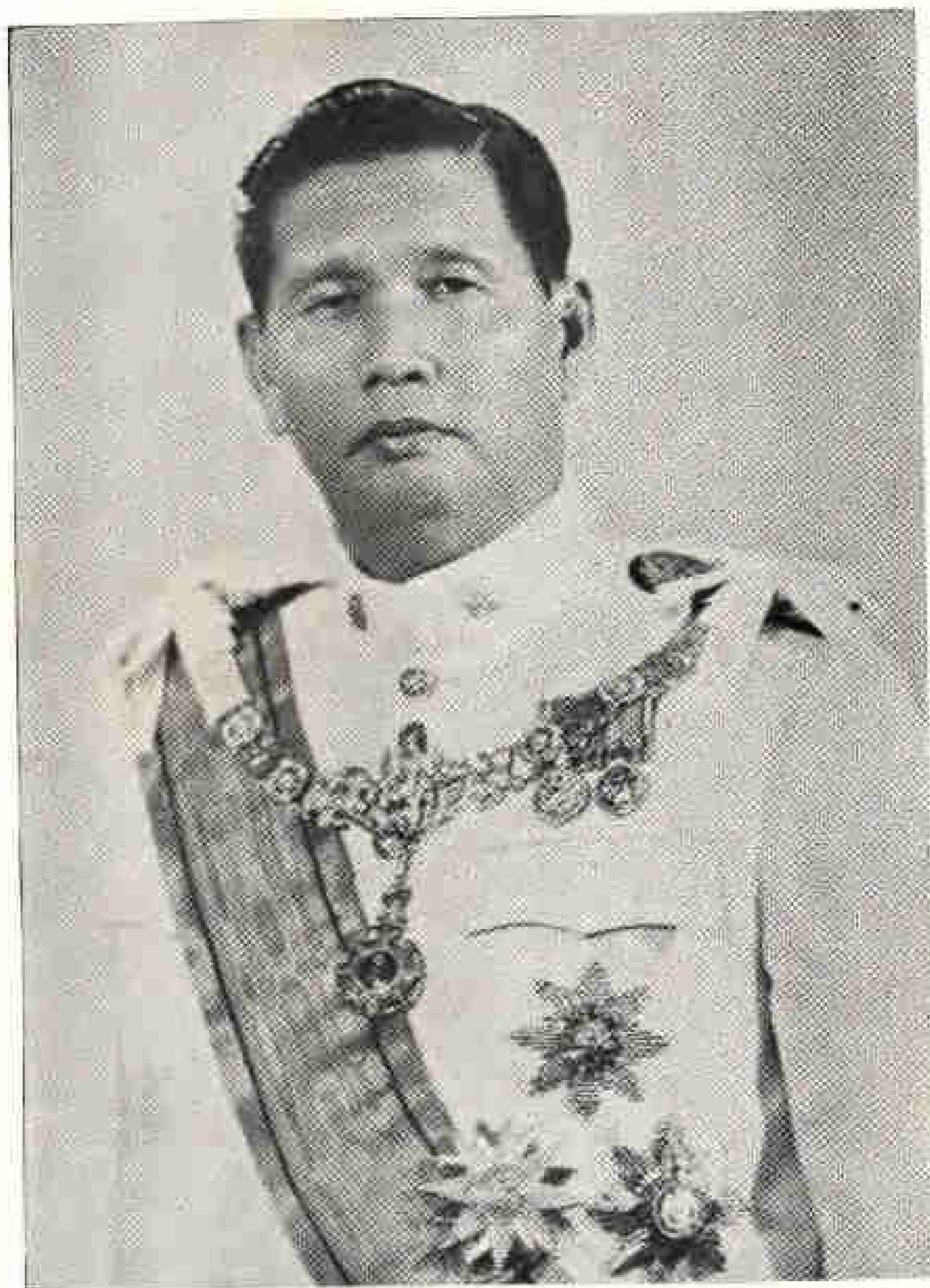
“จะทูลสนองความข้างข้อในลายพระหัตถ์ต่อไป คานหลวงนั้นเก็บอยู่นอกพระราชวังที่ใกล้ ๆ กับสถานหลักเมือง จึงเรียกกันว่า “ศาลาลูกขุนนอก” เรียกสำนักงานกลาโหมมหาดไทย ซึ่งอยู่ในวังว่า “ศาลาลูกขุนใน” (ยังเรียกอยู่ตลอดเวลาหม่อมฉันว่ากรมมหาดไทย) ที่ย้ายคานหลวงเข้าไปอยู่ในวัง เห็นจะเป็นเมื่อรื้อศาลาลูกขุน เกว็ดไม้ของเดิมสร้างเป็นคัก ในรัชกาลที่ ๓ คงรื้อศาลาลูกขุนในทำใหม่ก่อน เมื่อรื้อศาลาลูกขุนนอกทำใหม่ จึงให้ลูกขุนคานหลวงมาอาศัยทำการที่ศาลาลูกขุนใน “ฝ่ายขวา” ของกลาโหม แต่เมื่อรื้อของเดิมแล้ว การที่จะสร้างศาลาลูกขุนนอกขึ้นใหม่คงไป จะเป็นเพราะเหตุใด หม่อมฉันสืบไม่ได้ความ คานหลวงจึงเลยอาศัยศาลาลูกขุนในอยู่จนถึงกระทรวงยุติธรรม ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อหม่อมฉันเป็นมหาดเล็กเคยไปดูศาลาลูกขุน ที่ในคัวประธานข้างบ้านเห็นใช้เขียนคานหลวง ในหิ้งทางบ้านใต้ตลอดมาจนสุดเฉลียงหลังเป็นของกลาโหม

ตอนในประธานที่เป็นคานนั้น ขูเสื่อผืนใหญ่สานด้วยหวาย มีของประหลาดอย่างหนึ่งซึ่งคิด
 ทาไม่ล้มคือมีกองขานหมากโตสักเท่ากระตั้งอยู่บนเสื่อกลางศาลา ๒ กอง เวลาขานเข้คใคร
 จะคายขานหมากหรือขานน้ำหมาก ก็ไปคายและขานตรงนั้น.....”

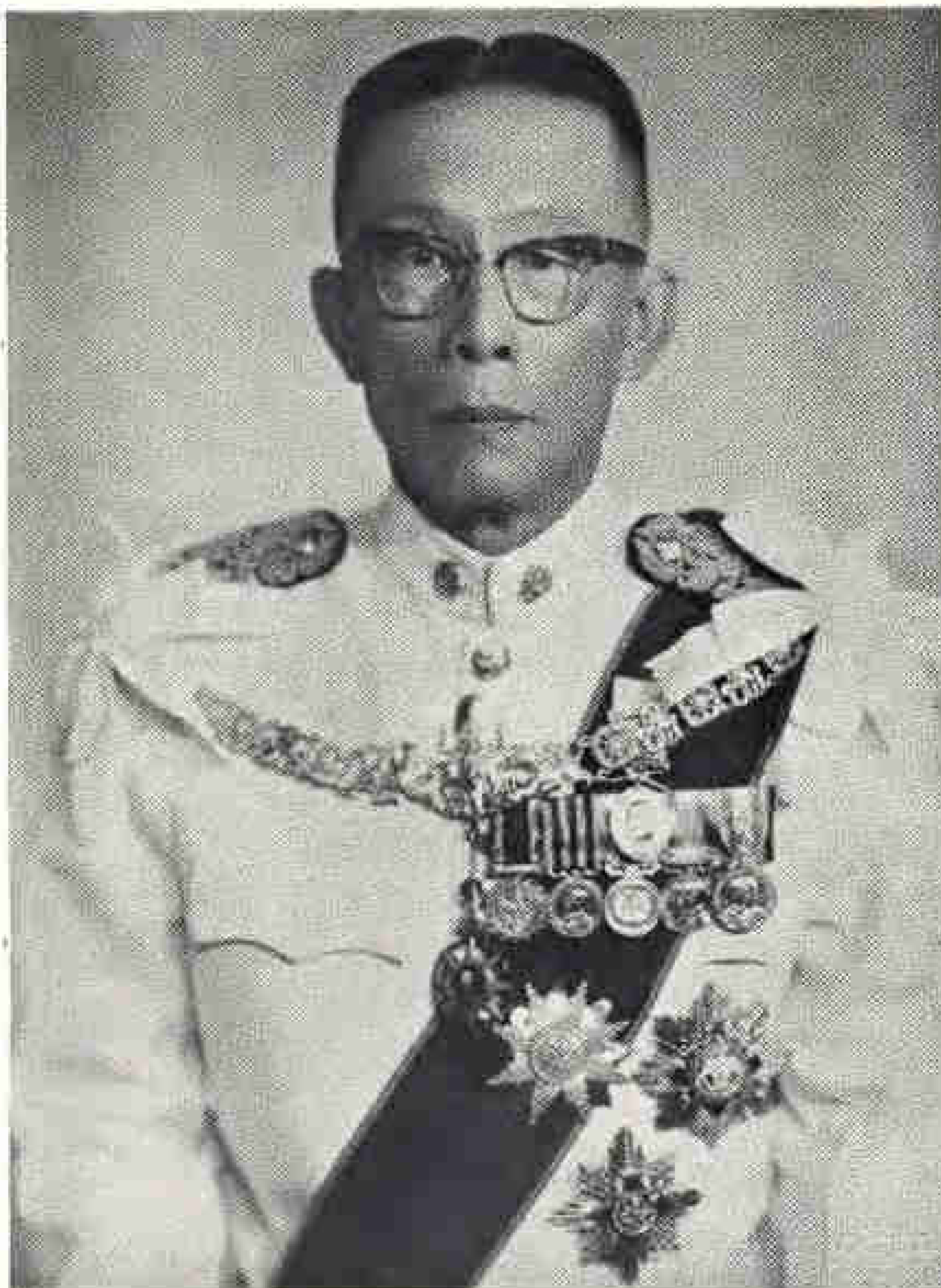
(ล่ายพระหัตถ์สมเด็จพระมหาพรหมเจ้าจารย์ ๑ วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๔๗๗)

๑ พลจ ๑ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
นายกรัฐมนตรี

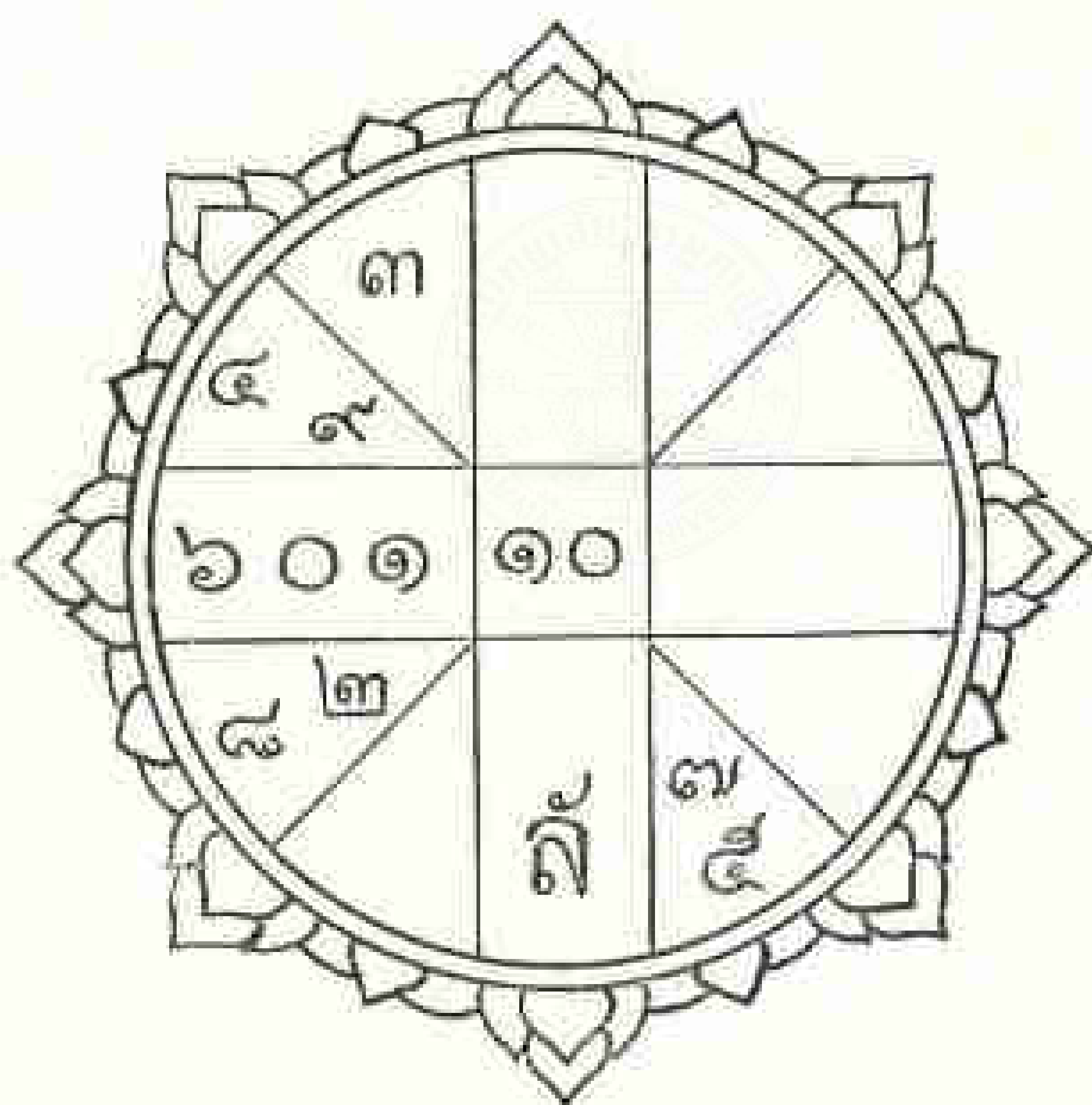
๙ พล.๙ พระยาอรรดการิชนพนธ์
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

อาคารทำการศาลแพ่งหลังเก่า

อาคารที่ทำการศาลแพ่งและศาลฎีกาหลังใหม่

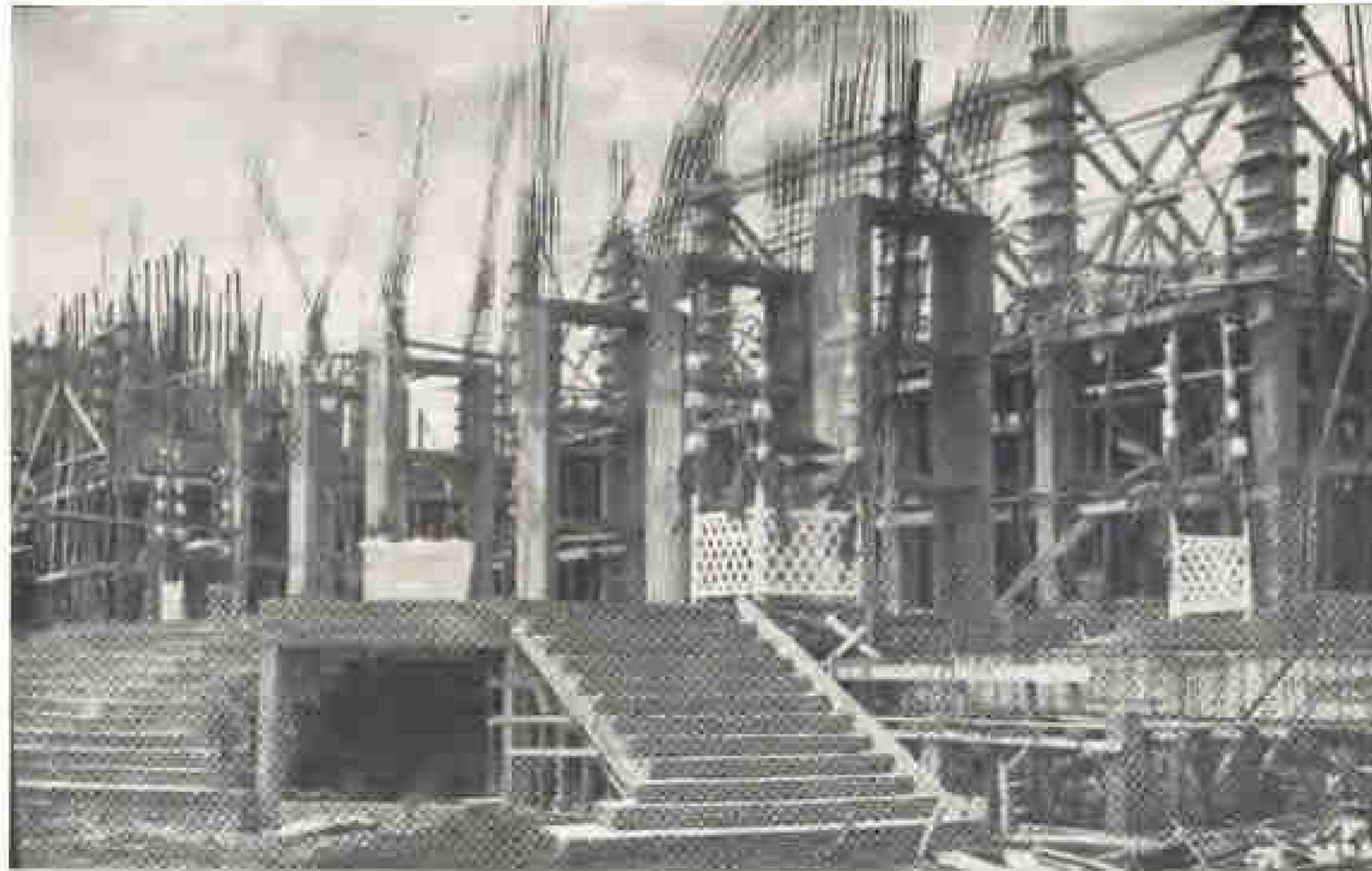
วัน ๕๑๕ ปชวด

ตรงกับ วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๓

เวลา ๑๓.๕๕ น. เป็นปฐมฤกษ์วางศิลา
 ฝ

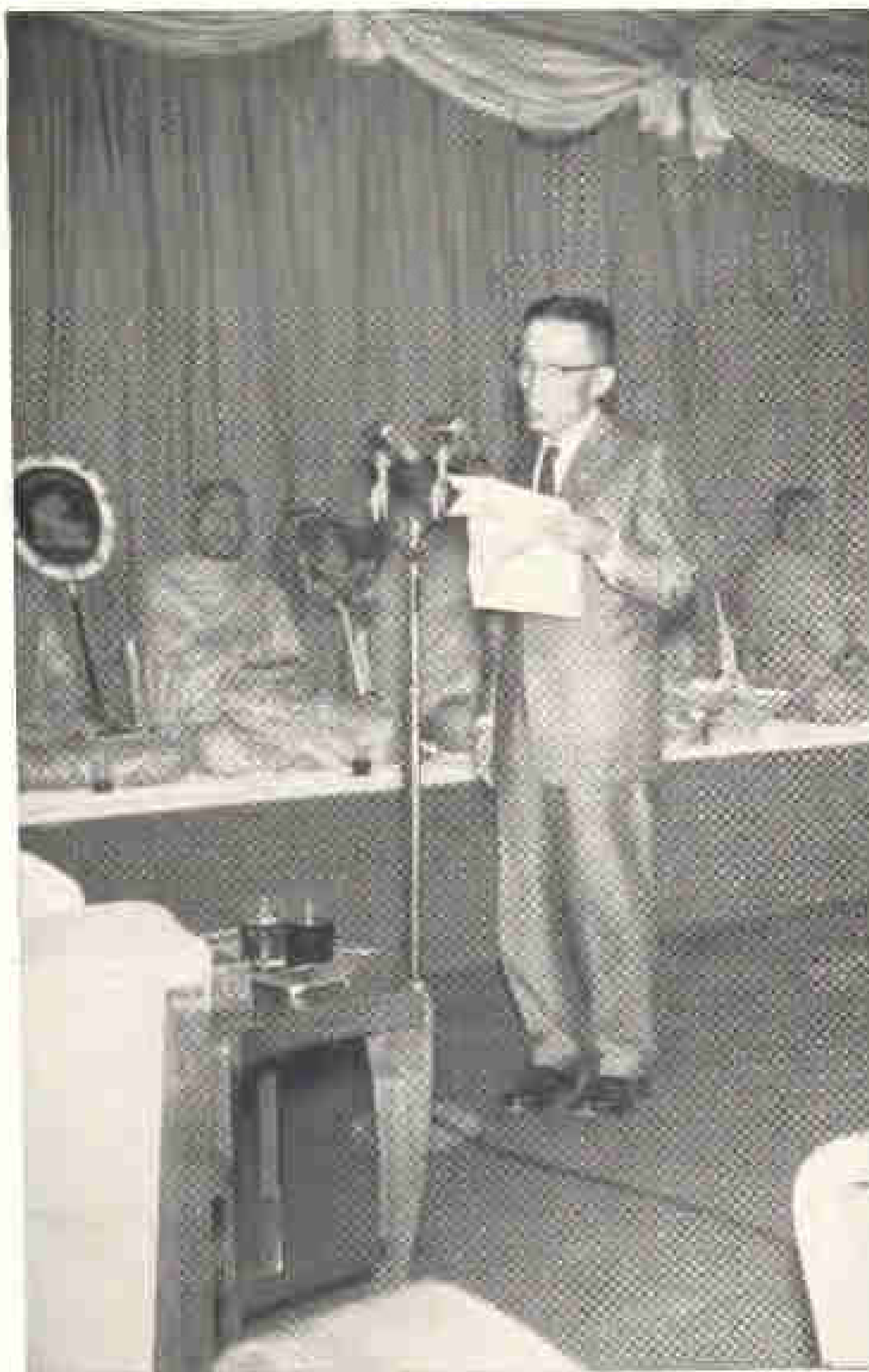
หมดฤกษ์ เวลา ๑๕.๕๕ น.

ผืนหน้าทางทิศบูรพา
 ๒

พิธีวางศิลาฤกษ์อาคารที่ทำการศาลแพ่งและศาลฎีกา

วันพุธที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๓

๙ พณ ๙ พระยาอรรณการชนพนธ์ ^{๙๙๙}
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม กล่าวรายงาน

๑ พณ ๑ นายกรัฐมนตรี

กล่าวตอบ

๗ พณ ๗ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี

กำลังเจมแพ้นิติ เงิน, ทอง, นาก

